JÓ ÁLLAM JELENTÉS 2016

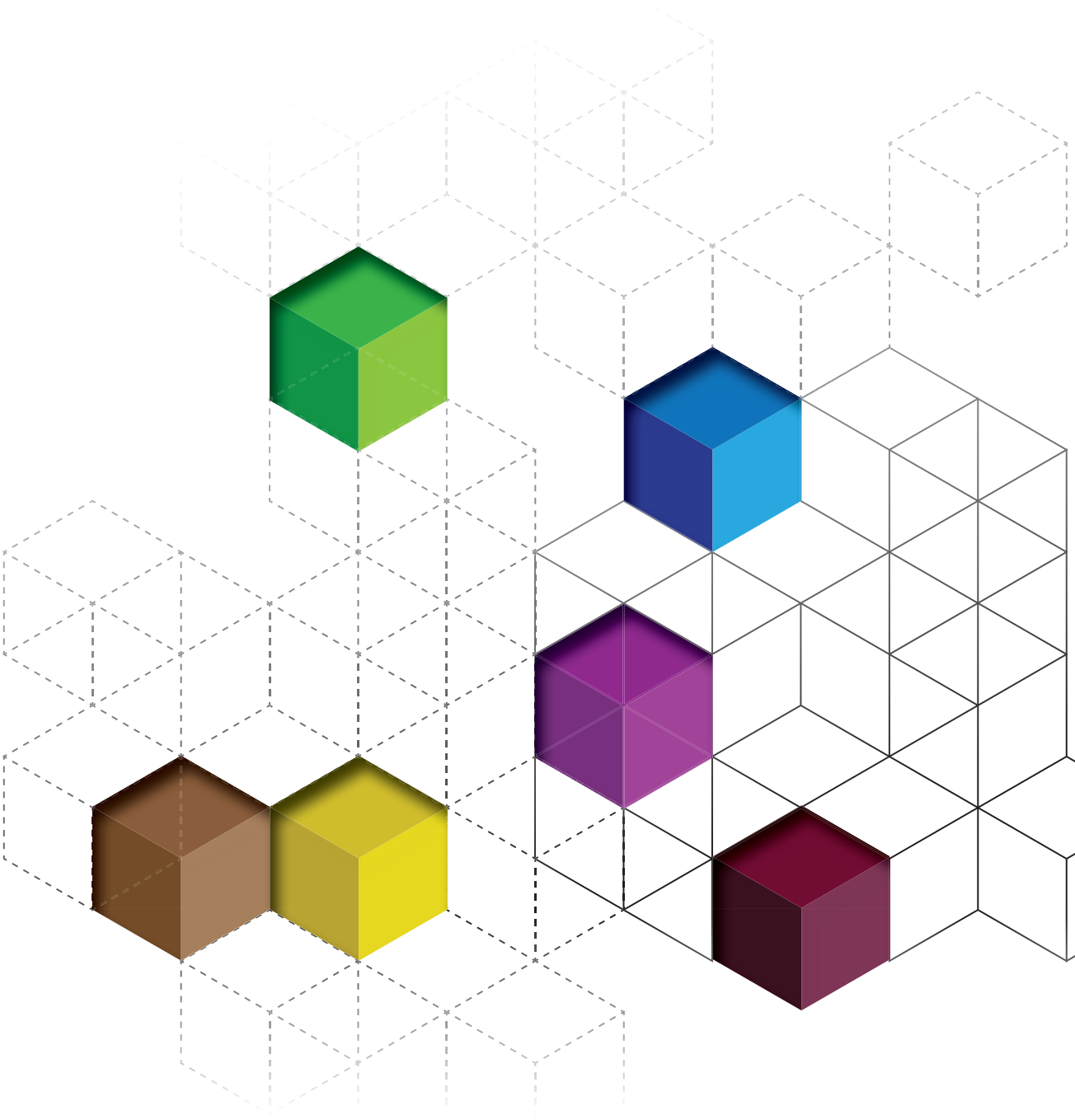

BUDAPEST

JÓ ÁLLAM JELENTÉS 2016

BUDAPEST

A kiadvány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés”
című projekt keretében került kiadásra.

A Bevezetés szerzője és a kiadvány szerkesztője: Dr. Kaiser Tamás

A Jó Állam Jelentés 2016 hatásterületei és a munkacsoportok vezetői:
1. Biztonság és bizalom a kormányzatban: Dr. Kis Norbert
2. Közösségi jóllét: Prof. Dr. Báger Gusztáv
3. Pénzügyi stabilitás és gazdasági versenyképesség: Prof. Dr. Csath Magdolna
4. Fenntarthatóság: Besenyei Mónika
5. Demokrácia: Dr. Cservák Csaba
6. Hatékony közigazgatás: dr. Kádár Krisztián

Szakmai lektor: Dr. Káposzta József

A kiadvány technikai szerkesztője: Bozsó Gábor

A kiadvány összeállításában közreműködtek a Központi Statisztikai Hivatal szakértői, valamint az NKE Államkutatási és Fejlesztési Intézetében működő Mérési és Módszertani Labor szakértői és munkatársai.

© A szerzők, 2017
© A kiadó, 2017

Kiadja: Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó
A kiadásért felel: Petró Ildikó kiadó- és nyomdavezető
Kiadói szerkesztő: Balla Zsófia
Nyomdai előkészítés: GRAFCOM MEDIA Kft.
Nyomdai munkák: Mondat Kft.

ISSN 2498-7476

JÓ ÁLLAM JELENTÉS

2016

BUDAPEST

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés 6

HATÁSTERÜLETEK ÉS DIMENZIÓIK

Biztonság és bizalom a kormányzatban 10

B.1. Külső biztonság 12
B.2. Közbiztonság és katasztrófavédelem 16
B.3. Jogbiztonság 20
B.4. Kormányzati közbizalom és átláthatóság 24
B.5. Létbiztonság 28

Közösségi jóllét 32

K.1. Jövedelmi helyzet 34
K.2. Társadalmi kirekesztettség 38
K.3. Egészségügyi és szociális védőháló 42
K.4. Foglalkoztatottság és oktatás 46
K.5. Egyén a társadalomban 50

Pénzügyi stabilitás és gazdasági versenyképesség 54

G.1. Pénzügyi stabilitás 56
G.2. Gazdasági diverzifikáltság 60
G.3. Beruházás és humán tőke 64
G.4. Innováció 68
G.5. Termelékenység és hatékonyság 72

Fenntarthatóság 76

F.1. Éghajlatváltozás 78
F.2. Természeti erőforrások 82
F.3. Energia- és vízgazdálkodás 86
F.4. Környezeti terhelések (kibocsátások) 90
F.5. Társadalmi fenntarthatóság 94

Demokrácia 98

D.1. A politikai verseny biztosítása 100
D.2. A politikai részvétel előmozdítása 104
D.3. A társadalmi párbeszéd előmozdítása 108
D.4. A demokratikus joggyakorlás biztosítása 112
D.5. A sajtószabadság, szólásszabadság biztosítása 116

Hatékony közigazgatás 120

H.1. Hozzáférhetőség 122
H.2. Ügyfélteher 126
H.3. Erőforrás-hatékonyság 130
H.4. Felkészültség 134
H.5. Elégedettség 138

JÓ ÁLLAM MOZAIK

HATÁSTERÜLET	DIMENZIÓ 1.	2.	3.	4.	5.
B. BIZTONSÁG ÉS BIZALOM A KORMÁNYZATBAN	+	++	+	++	+
K. KÖZÖSSÉGI JÓLLÉT	++	+	+	++	+
G. PÉNZÜGYI STABILITÁS ÉS GAZDASÁGI VERSENYKÉPESSÉG	++	—	—	+	++
F. FENNTARTHATÓSÁG	+	+	++	++	—
D. DEMOKRÁCIA	+	++	++	+	+
H. HATÉKONY KÖZIGAZGATÁS	++	++	—	++	+

Jelmagyarázat: ++ erősödés + optimista várakozás — fejlesztendő

BEVEZETÉS

A JÓ ÁLLAM JELENTÉS KONTEXTUSA, SZERKEZETI ÉS MÓDSZERTANI KERETEI

Az elmúlt évek fejleményei, a pénzügyi és gazdasági válság, a klímaváltozás hatásai, a terrorizmus és az illegális bevándorlás elleni fellépés megerősítette *a kormányzás államközpontú megközelítését és gyakorlatát, amely szerint a közjó absztrakt normarendszerének érvényesítése érdekében az államnak kell értékteremtő és értékvédő szerepet vállalnia a politikai, gazdasági és társadalmi szférákban.* Bebizonyosodott, hogy az állam egyedi pozíciója folytán képes arra, hogy saját területén a különféle szabályok és normák intézményesítése, valamint központilag irányított szervei révén biztosítsa a társadalom koordinációját, a közjavak és közszolgáltatások ellátását, a felelősség és elszámoltatás érvényesülését.

Ezt a paradigmaváltást fejezi ki a *Jó Állam* fogalma, amely a közjó és a közszolgálati etika normáira támaszkodva szorosan összekapcsolódik a jó kormányzás és a jó közigazgatás fogalmával. Az állam és a kormányzat egyre növekvő felelőssége, valamint a mind sokrétűbbé váló, egymással gyakran átfedésben álló feladatok ellátásához szükséges integrált megközelítés gyakorlata egyre jelentősebb *kapacitásokat, intézményi és adminisztratív képességeket igényel*, amelyek megteremtése, „karbantartása" és folyamatos fejlesztése a mindennapi kormányzati gyakorlat szerves részének tekinthető. A probléma súlyát az is mutatja, hogy számos jelentős nemzetközi szervezet (OECD, ENSZ, Világbank, Világgazdasági Fórum, International Institute for Management Development – IMD) foglalkozik a kormányzás teljesítményének komplex értékelésével, az ehhez szükséges indikátorrendszerek kialakításával, összehasonlításra alkalmas átlagok, trendek, rangsorok készítésével és közzétételével. Az alkalmazott társadalomtudományok rendkívül gazdag szakirodalmából tükröződő elméleti sokszínűség, a mérések és értékelések változatos módszertana egyrészt kifejezésre juttatja a kormányzás értékdilemmáit és értékválasztásait, ám egyúttal olyan vitákat, megismerési és tanulási folyamatokat indít el, amelyek nagymértékben hozzájárulnak a kormányzás minőségének és hatékonyságának fejlődéséhez.

A nemzetközi gyakorlatban meghonosodott és széles körben alkalmazott alapfogalmak közül az *állami kapacitást* magyarázó tényezőnek tekintjük arra vonatkozóan, hogy milyen potenciális intézményi képességekkel rendelkezik az állam az általa vállalt közpolitikák működtetésére és végrehajtására, valamint a javak és szolgáltatások biztosítására. Ezek mennyiségi változóiból a kormányzati kapacitások alakulására lehet következtetéseket levonni. A *kormányzati képesség* fogalma alatt a hatalomgyakorlás instrumentális dimenzióját, más szóval a kormányzáshoz szükséges intézményi, adminisztratív, jogi, pénzügyi, infrastrukturális és védelmi kapacitások cél-eszköz relációban történő alkalmazását és/vagy fejlesztését értjük. Ezek a kategóriák azonban erősen kontextusfüggők, azaz ténylegesen a kormányzás gyakorlatában nyerik el valódi értelmüket. Éppen ezért az állami kapacitások és kormányzati képességek mérésekor fontos és eldöntendő kérdés, hogy értelmezési kereteit a korlátozottan cselekvőképes, önkorlátozó vagy – épp ellenkezőleg – az *aktívan fellépő, cselekvőképes állam* felfogása alkotja-e. Előbbi alkotmányos értelemben a hatalmi ágak egyensúlyára és egymásra irányuló ellenőrzésére vonatkozik, utóbbi a kormány végrehajtó hatalmának érvényesítésében érintett alrendszerek felelősségét és teljesítményét foglalja magában. Mindezek alapján a hatékony működés és a fenntartható eredmények biztosítása, valamint az önreflexióra képes államreform érdekében olyan *mérési és értékelési rendszer* kialakítása és folyamatos működtetése válik szükségessé, amely meghatározott hatásterületekre fókuszálva visszacsatolást ad a kormányzati hatékonyság tartalmi elemeiről és azok változásairól.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiemelten fontos feladatnak tartja, hogy karai, intézetei, doktori iskolái és kutatóhelyei interdiszciplináris megközelítéssel, objektív, kutatásalapú tudásbázis létrehozásával *hozzájáruljanak a modern állam és a hatékony nemzeti közigazgatás feltételrendszerének és működésének kialakításához.* Az 1602/2014. (XI. 4.) Korm. határozatban az „Államreform II. – a bürokráciacsökkentés programja" egyes intézkedéseivel kapcsolatban a kormány egyetértését fejezte ki a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) államtudományi felsőoktatási intézménnyé történő alakításával. E kiemelt feladat végrehajtására az NKE Szenátusa 114/2014. (X. 15.) számú határozatával megalapította az *Államtudományi Intézetet* (ÁTI), amelynek legfontosabb feladatát az államtudományok területén végzett kutatások és képzésfejlesztések összehangolása jelentette. Az ÁTI neve 2016. február 1-től Államkutatási és Fejlesztési Intézetre (ÁKFI) változott, amely kifejezi, hogy tevékenységében a hangsúly az oktatási és kutatási feladatokról a fejlesztésre, annak koordinációjára helyeződött át.

Az ÁKFI szervezeti keretei között működő Államreform Központ (ÁRK) általános célja, hogy az államreform folyamatát támogató, részben empirikus, részben előremutató, elvi, tudományos hátteret biztosító kutatási tevékenységet folytasson, a központ keretein belül létrehozott Mérési és Módszertani Labor (MML) szakmai támogatásával. Tevékenységének egyik legfontosabb pillérét a Jó Állam működése, fejlesztése és folyamatos reformja érdekében létrehozott autonóm, tudományosan megalapozott mérési, értékelési módszertan és adatbázis alkotja, amely sajátos, a magyar állam viszonyaira alkalmazható, ám nemzetközi téren is megismertethető és elfogadtatható.

A nemzeti szintű kormányzati teljesítményértékelési rendszerek gyakorlatához illeszkedő kutatások és mérések konkrét célja,

hogy a Jó Állam értékeit valóra váltó kormányzati hatékonyság változásait, fejlődését vizsgálja, ennek érdekében pedig módszertanilag és statisztikailag megalapozott indikátorok alapján mérhetővé tegye a kormányzati képességek közel múltban történő változásait. A mutatók azt is kifejezésre juttatják, hogy mely kormányzati képességek tudnak a leghatékonyabban hozzájárulni a kormányzati célok megvalósításához. Mindez azt is jelenti, hogy a Jó Állam-kutatások célkitűzései, fogalmi keretei és indikátorai értékválasztáson alapulnak, így a korábban említett aktív, cselekvőképes állam és kormányzati gyakorlat felfogására épülnek.

A Jó Állam-kutatások eredményeit az NKE által szervezett műhelyviták, tudományos konferenciák, valamint kötetek és műhelytanulmányok formájában mutatjuk be. Az egyes kutatási szakaszok lezárását követően *éves rendszerességgel adjuk ki az ún. Jó Állam Jelentést,* amelynek célja egy olyan, saját adatbázisra támaszkodó autonóm értékelési rendszer kiépítése és folyamatos működtetése, amely egyes hatásterületeken visszacsatolást ad a kormányzati hatékonyság, a kormányzat minőségének változásairól. A jelentéseket megalapozó koncepcionális és módszertani kérdéseket *A Jó Állam mérhetősége* című tanulmánykötetek keretében ismertetjük. A kötetekben szereplő tanulmányok bemutatják az egyes hatásterületekhez kapcsolódó kutatások szakmai alapvetését és célkitűzéseit, a mérhetőség alapját képező indikátorok kiválasztásának és elemzésének szempontjait. A hatásterületeket vezető kutatók felelősséget vállalnak és viselnek a jelentésekben közölt módszerekért, elemzésekért és következtetésekért. *A Jó Állam Jelentés az NKE kutatói közösségének szellemi terméke,* az alkalmazott módszer és a kapcsolódó elemzés pedig a hatásterületi munkacsoport vezetők szakmai felelősségi körébe tartozik.

A kutatások első szakaszának lezárását a 2015 júniusában megjelent *Jó Állam Jelentés 2015* (a továbbiakban: Jelentés 2015) összeállítása jelentette, amely egyúttal a soron következő jelentések strukturális és módszertani kereteit is meghatározta.[1] Nem azzal a céllal készült, hogy megismételje és kövesse a nemzetközi rangsorok normatív szemléletét, és az ezen alapuló versenyelvű, összehasonlító megközelítést. Sokkal inkább a nemzeti teljesítményértékelések szemléletére épül, miszerint a kormányzati teljesítménymérés elválaszthatatlan az adott ország gazdasági-társadalmi helyzetétől, speciális adottságaitól és problémáitól, így megbízható mértéket nyújt a kormányzati teljesítmény átfogó mérésére. *A Jó Állam Jelentés – mint sajátos „műfaj" – használati értéke mindenekelőtt az „eredménytábla" (scoreboard) és a „kormányzati irányítópult" (government dashboard) módszertani saját*os*ságainak ötvözéséből fakad.* Másként szólva: a jelentés – szándéka szerint – *a kormányzati döntések támogatásának egyik lehetséges eszköze,* így elsődleges célcsoportját a döntés-előkészítés érintett szereplői, szakmai testületei és műhelyei jelentik. A kormányzat és a tudományos közösségek részéről történő visszacsatolás, valamint a jelentéshez kapcsolódó tudományos kutatások egymásra épülése teremti meg a lehetőséget a 2015-től évente megjelenő *Jó Állam Jelentés* szakmai-módszertani elemeinek folyamatos továbbfejlesztésére, az egyes ágazatok, szektorok specifikus területeire irányuló mérések és elemzések megvalósítására. Az *„eredménytábla" funkciót az indikátorokra épülő megközelítés,* a mennyiségi, számszerűsíthető adatok kvantitatív szemléletű rendszerezése biztosítja. A kormányzati képességekre lehet következtetni egy-egy általános, de holisztikus indikátor alapján (pl. GDP/fő, halálozási ráta, gyermekhalandóság, úthálózat). Vannak „egydimenziós" mérések is (fiskális politika, adóbürokrácia, kreativitás), ám a leggyakoribb megoldást a kapacitások és képességek meghatározott szempontok alapján történő „többdimenziós" felbontása jelenti. *Az ÁRK által kitűzött célt, a kormányzati képesség hozzáadott értékének különböző hatásterületeken történő megragadását a munkacsoportok által kialakított szakmai állásfoglalás szerint egy hierarchikusan felépített, komplex indikátorrendszer szolgálja legjobban.*

Ennek megfelelően a mindenkori *Jó Állam Jelentés* struktúráját négy, egymásra épülő szint alkotja. Az első (1) *szint a Jó Állam komplex jelensége*. E legfelső szint alatt határoztuk meg a (2) *hatásterületeket*. A hatásterületek a gazdaság, a társadalom és az államigazgatás szempontjából fontos szektorok összekapcsolódását fejezik ki, amelyek egyrészt külön-külön is megragadhatók, másrészt együttesen átfogó, és egyben mérhető képet adnak a Jó Állam működését alapvetően meghatározó kormányzati képességekről. *A Jó Állam-kutatások során kialakított indikátorok a kormányzati képességek erősségeit vagy gyengeségeit az alábbi hat hatásterületen mérik:*

1. biztonság és bizalom a kormányzatban;
2. közösségi jóllét;
3. pénzügyi stabilitás és gazdasági versenyképesség;
4. fenntarthatóság;
5. demokrácia;
6. hatékony közigazgatás.

A harmadik szintet (3) a dimenziók alkotják. Míg egy-egy hatásterület nagyobb, általános témára vonatkozik, addig a dimenziók révén történik az adott hatásterületen belül a legmarkánsabb, konkrét jelenségek megragadása. Egy dimenzió lehet homogén, azaz a rendszerbe bevont mutatók valójában egy adott területre vonatkozó különböző mérőszámok, amelyek ennek megfelelően azonos skálán is mérnek. A jelentések megközelítése ezzel szemben többdimenziós (heterogén), mivel kiindulópontjuk szerint a kormányzás hatásterületei nem egységesek, ezért további részterületekre bonthatók.

Ezek mérése érdekében a *negyedik (4) szinthez* az egyes dimenziókhoz tartozó *indikátorok tartoznak.* Az összes társított indikátor együttese alkotja az indikátorrendszert. Az indikátorok csoportokba rendeződve illeszkednek egy-egy részterülethez, s ezzel együtt jár az a módszertani sokszínűség is, hogy a mutatók többféle, egymással össze nem hason-

[1] A Jó Állam Jelentés 2015 elérhető a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államkutatási és Fejlesztési Intézetének honlapjáról: http://akfi.uni-nke.hu/uploads/media_items/jo-allam-jelentes-1.original.pdf

lítható skálán mérnek. Az indikátorrendszer kialakítása során mindvégig szem előtt tartottuk, hogy amennyiben rendelkezésre áll hiteles, hivatalos adatforrásból származó, minimális szubjektív elemet tartalmazó módszertanon alapuló, az adatfolytonosság kritériumainak is megfelelő mutatókat alkalmazzunk. Ezt az elvet figyelembe véve a főindikátorok és részindikátorok definícióját tartalmazó fejezetrészben minden esetben jelezzük, ha az adatforrás nem az 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv.

A kiválasztott és definiált indikátorok struktúrája módszertanilag is hierarchikus, más szóval az indikátorrendszer több szintre bomlik. A szakértői vélemények és az elemzett módszertani eljárások, nemzetközi gyakorlatok alapján a Jó Állam jellemzőinek megragadása céljából a felsorolt hat hatásterület egyes dimenzióin *főindikátorokat* határoztunk meg. Az indikátorrendszer felépítésének alsó, legszélesebb szintjét a főindikátorokat leíró, és az azok kiszámítására is alkalmas *részindikátorok* alkotják. A főindikátor kiemelése a többi indikátor közül azt a célt szolgálja, hogy legyen egy olyan mutató, amely leginkább alkalmas az adott dimenzió rövid jellemzésére. Hasonlóképpen, ha az egész hatásterületről szükséges egy gyors áttekintés, akkor a főindikátorok képviselik a dimenziókat. A főindikátor és a kiegészítő indikátorok viszonya leginkább úgy ragadható meg, hogy a főindikátor első az egyenlők között.

Mindezek alapján a jelentés struktúráját egy 6×5×5-ös mátrix alkotja: a hat hatásterület mindegyikéhez öt dimenzió, minden egyes dimenzióhoz öt (egy fő- és négy rész-) indikátor tartozik.

Az állandóság és a folyamatosság elvét szem előtt tartva ezt a szerkezeti felépítést érvényesítettük a *Jó Állam Jelentés 2016* (a továbbiakban: Jelentés 2016) összeállítása során is. Ugyanakkor korlátozott mértékben és indokolt esetben lehetőséget adtunk egyes mutatók cseréjére, amennyiben a kormányzati képességet vagy annak változásait jobban leíró mutató állt rendelkezésre, illetve ha valamely korábban alkalmazott indikátor esetében gondot jelentett az adatok frissítése. Két hatásterület (fenntarthatóság, demokrácia) tekintetében a mérés és értékelés koncepciójának megváltozása indokolta a jelentősebb módosítást.

A Jelentés 2016 összeállításával párhuzamosan zajló Jó Állam Véleménymérés (JÁV) lehetőséget adott a korábban használt, főként „kemény" statisztikai indikátorok „puha", percepciós (érzületi) mutatókkal történő bővítésére. Megjegyezzük, hogy a JÁV-ba bevonásra került tématerületek egyenlőtlen mértékben oszlik meg az egyes hatásterületek között, tekintettel azok sajátos jellegére. A sokváltozós, országosan reprezentatív adatgyűjtés ugyanakkor kiváló lehetőséget nyújtott arra, hogy annak részletes mutatóit és a hozzájuk kapcsolódó elemzéseket önálló kiadvány formájában, támogató szakmai háttéranyagként publikáljuk. A JÁV további fejlesztése megteremti a lehetőséget egy olyan átfogó ügyfél-elégedettségi módszertan kimunkálására, amely egyrészt alkalmas lehet az egyes szolgáltatások különböző szempontok szerinti összehasonlítására, másrészt új, innovatív fejlesztések elindítását indukálhatja.

A Jelentés 2016 további újdonságát *az indikátorok nemzetközi dimenziójának megjelenítése* jelenti. Ennek érdekében az indikátor hazai idősorát tartalmazó ábra mellett a nemzetközi összehasonlítás ábráján („hőmérőjén") egységesen a visegrádi (V4-) országok, valamint az egyes hatásterületi munkacsoportok által az összehasonlításra szakmailag és módszertanilag alkalmasnak tartott további országok – hivatkozott nemzetközi adatbázisok szereplő legfrissebb – adatai szerepelnek. Viszont fontos megjegyeznünk, hogy a nemzetközi adatokra a hazai értékek értelmezési kereteként érdemes csak tekinteni, mivel egy évnyi adatokból nem lehet a többi ország tényleges helyzetét és teljesítményét megítélni (jó példa erre a minimálbér változása). A nemzetközi indikátorok adatait többségében a KSH az Eurostat adatai alapján szolgáltatta, de már most jelezni kívánjuk, hogy nem tartozik valamennyi mutatóhoz nemzetközi összehasonlítás. Ennek több oka is lehet: nem áll rendelkezésre, nem érhető el nemzetközi adat, vagy ha igen, annak eltérő módszertana nem teszi alkalmassá az összehasonlításra. Néhány esetben a hazai idősor adata különbözik a nemzetközi összehasonlítás adatától, ennek az alábbi okai lehetnek:

- Eltérő a mértékegység: míg a hazai adatsor petajouleban áll rendelkezésre, addig a nemzetközi adatbázis toe (tonne of oil equivalent) értékeket tartalmaz.
- Eltérő a pénznem, ráadásul a valuták árfolyamának változásából fakadó torzító hatás annál nagyobb, minél régebbi adatokkal dolgozunk.
- Az adatok a nemzetközi összehasonlítás érdekében arányosításra kerülnek, például a népességszámmal vagy a GDP-vel.
- A rendelkezésünkre álló nyilvános adatbázisokból nem visszakövethető kerekítési problémák is okoznak kisebb eltéréseket.
- Az adatközlések eltérő időpontúak lehetnek, mivel éven belül; vagy éves átlaggal számol az egyik, míg másik egy adott nap értékét tünteti fel.
- Az Eurostat által alkalmazott kisebb módszertani korrekciókból is adódhatnak eltérések.

A nemzetközi összehasonlítások ettől függetlenül hivatalos adatokra támaszkodnak, szakmailag megbízhatónak tekinthetőek.

A jelentések „kormányzati irányítópult" funkciója egy olyan indikátorrendszeren alapul, amelynek hatásterületei, indikátorai egymástól matematikailag különállók maradnak, mégis egy egységgé állnak össze tartalmi illeszkedésük, szerkezeti és formai hasonlóságuk miatt. Ennek okán az ÁRK szakértői már a kutatás első szakaszában elvetették a Jó Állam indikátorrendszer egészét összefoglaló kompozit mutató kialakításának lehetőségét. Ez esetben ugyan minden évre kiszámolható lenne az index, de mivel egy rendkívül komplex jelenségre vonatkozna, ennek megfelelően egy összetett indikátorrendszer-építmény csúcsán helyezkedne el. Ráadásul az indikátorrendszer számos eleme egymástól tartalmilag független, így az indikátorrendszeren belül történő változások kiegyenlíthetik egymást. Ezáltal pedig kérdésessé válik, hogy a változást

szakmailag hogyan lehet prezentálni, értelmezni, visszafordítani a megfigyelt jelenségre, azaz a Jó Államra és a kormányzati képességekre.

A fenti anomáliák elkerülése érdekében a jelentések által fontosnak tartott „irányítópult" megközelítés *a bázisszemléletű viszonyításra épül,* amely egyben azt is jelenti, hogy ha nem áll rendelkezésre bázisév, akkor a bázisképzés a kutatási feladatok részévé válik. *Az indikátorokhoz rendelt értékfaktor (pozitív vagy negatív) a változás irányának értékelését fejezi ki.* A mérések egy bázisértékből kiindulva kapnak pozitív vagy negatív értékelést és teszik lehetővé a változások pozitív (javulás) vagy negatív (romlás) minősítését. A mennyiségi változókból értékalapú következtetés csak akkor vonható le, ha a kapott érték mennyiségéhez (alacsony vagy csekély) mérten a hatások vagy az eredmény (kormányzati képességjavulás vagy -csökkenés) szintjén egyúttal az értékstatuálás is érzékelhetővé válik. Mindebből az következik, hogy csakis egyfajta módszertani komplexitás mellett lehet mérhetővé tenni a kormányzati célok, eredmények és hatások együttesét.

A jelentések „eredménytábla" és „irányítópult" funkciója egyaránt hozzájárul a hazai közigazgatás hatékonyságának tartalmi elemeit és változásait tartalmazó adatbázis és mérési rendszer kialakításához. Ennek lényeges eleme, hogy az NKE ÁRK keretében működő Mérési és Módszertani Labor szakmai és koordinációs támogatással járul hozzá a Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztési Operatív Program (KÖFOP) 1. és 2. prioritásának keretében a kedvezményezettek által megjelölt ún. Jó Állam-mutatók célértékeinek teljesítéséhez.

A *jelentések eredményeit egy jól áttekinthető, sakktáblára emlékeztető színes mátrixban („Jó Állam Mozaik")* foglaljuk össze, amely a hat hatásterület valamennyi dimenzióját háromfokú skálán (erősödés, optimista várakozás, fejlesztendő terület) értékeli. A mozaik összességében a kormányzati képességek dimenziónként értelmezendő, rövid távú változását ábrázolja.

Az ÁRK szakértői által végzett értékelés alapját tehát az egymással egyenrangúnak tekintett dimenziók – mint a mérés tárgyává tett Jó Állam-koncepció strukturális lebontásának – legkisebb egységei jelentik. Az értékelés során a dimenzióban található öt mutató rövid távú, utolsó háromnégy éves tendenciáját az egyes hatásterületek szakértői háromfokú skálán (romlás, stagnálás, javulás) vizsgálják. Ezt követően ezek adott dimenzión belüli jelentőségük alapján történő súlyozásából, összegezve alakul ki a dimenzió Jó Állam Mozaik szerinti értéke (erősödés, optimista várakozás, fejlesztendő terület). Indikátorokkal történő alábontásukat a jelentés további, az egyes hatásterületeket részletesen bemutató és elemző fejezetei tartalmazzák.

Végül, de nem utolsósorban *szeretnénk köszönetünket kifejezni a Központi Statisztikai Hivatal vezetői és munkatársai felé* a Jelentés 2015 és a Jelentés 2016 előkészítéséhez nyújtott szakmai támogatásért. Tekintettel arra, hogy az alkalmazott indikátorok jelentős része a KSH által nyújtott adatokra támaszkodik, ezek forrásaként a KSH-t minden esetben megjelöltük.

A Jelentés 2016 fejezetei az alábbi, egységes szerkezet alapján épülnek fel:

- a hatásterületre vonatkozó megállapítások rövid összefoglalója (hatásterület pozícionálása, dimenziók és indikátorok kiválasztásának szempontjai, az adott hatásterületre vonatkozó kormányzati képességek értelmezése);
- az adott hatásterület egyes dimenzióihoz társított főindikátorok és részindikátorok felsorolása és definíciója;
- a konkrét dimenzióhoz társított fő- és részindikátorok egyesével történő elemzése, vizuális megjelenítése (az indikátor elemzése alapján levont következtetést egy grafikusan kiemelt, keretbe foglalt kulcsgondolat fogalmazza meg);
- az indikátorok nemzetközi összehasonlítása céljából az érintett oldalak szélén elhelyezett „hőmérő";
- a kiadvány végén található a jelentésben alkalmazott rövidítések jegyzéke.

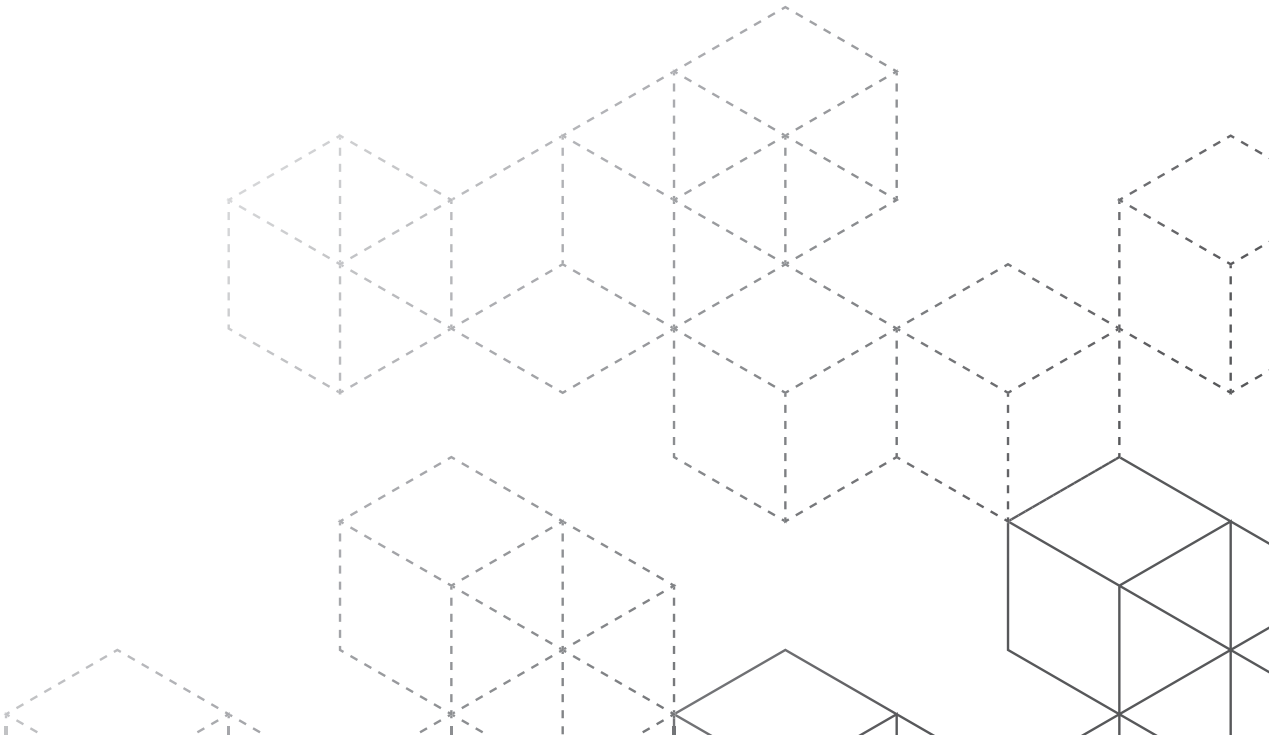

BIZTONSÁG ÉS BIZALOM A KORMÁNYZATBAN

ÖSSZEFOGLALÓ[1]

A biztonságérzet az emberek és az üzleti, civil szektor szereplőinek legalapvetőbb igénye. A biztonság megteremtése és a biztonság (köz)érzete a jó kormányzás egyik legfontosabb feladata, a kormányzat felé megnyilvánuló bizalom kiemelt faktora.

A Jó Állam Jelentés öt dimenzióban méri a biztonság és a társadalmi bizalom hatáskörébe sorolható kormányzati képességek és tevékenységek folyamatait, eredményét és hatását:

- külső biztonság;
- közbiztonság és katasztrófavédelem;
- jogbiztonság;
- kormányzat iránti közbizalom és átláthatóság;
- létbiztonság.

A *külső biztonság* (1) indikátorai mutatnak arra a kormányzati képességre, amely a külső támadással (erőszak, agresszió) szemben védelmet biztosít, elhárítja, elkerüli, megfékezi a külső katonai erőszak alkalmazását. A katonai erőforrások oldalán a mennyiségi tényezők kisebb ingadozást, lassú mérséklődést mutatnak, a nemzetközi mérések szerint azonban az ország katonai ereje és biztonsági potenciálja nem gyengült. Az állam honvédelmi képessége 2010 óta változatlan színvonalú.

Az átfogó megközelítés magában foglalja a katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és ökológiai biztonságot is. Ezek mérésére komplex nemzetközi mutatók szolgálnak, ilyen a globális katonai erő indexe *(Global Firepower index)* és az ECFR biztonságpolitikai mérési rendszere *(European Council of Foreign Relations)*.

A *közbiztonságban* (2) jelenik meg a kormányzati képesség arra, hogy a közrendet veszélyeztető vagy sértő jelenségeket megelőzze, feltárja és megbüntesse. Része a *katasztrófavédelmi képesség* is, amely a természeti vagy ipari káreseményekkel szembeni védettséget biztosítja. A közbiztonságérzet változását követő rendszeres, statisztikailag verifikált hazai mérést a KSH az utóbbi három évben végzett. Ennek eredményeire lehet alapozni a trendek vizsgálatát „a lakosság biztonságérzete közterületen, a lakókörnyezetében" kérdéskörben. A KSH 2013–2015 között mért adatai szerint évről évre javul a lakosság biztonságérzete. A megkérdezetteknek átlagosan közel a kétharmada elégedett környezete közbiztonságával.

A kormányzat bűnmegelőzési és bűnüldöző képességének az elmúlt öt évben mérhető javulására utal a regisztrált erőszakos bűncselekmények reprezentatív csoportjának számbeli csökkenése. A bűnüldözői kapacitások erősödtek, a közrendre fordított állami kiadások növekvő trendet mutatnak, a bűnüldözés személyi erőforrásai bővültek.

A *jogbiztonság* (3) hatásterületének tárgya a kormányzat képessége, hogy a jogrendszer iránti bizalmat erősítse, a jog által garantált biztonságot megteremtse. A legalapvetőbb jogbiztonság-tartalom a jogalkotásba és a jogszolgáltatásba vetett bizalom.

A KSH 2013 óta a jogrendszerrel kapcsolatos biztonságérzet folyamatos növekedését és a bizonytalanságérzet fokozatos csökkenését mutatja. A jogalkotás minőségében javulást jelent a jogalkotási folyamat és a jogszabályok online elérhetőségének szélesedése, a szisztematikus dereguláció és a kötelező előzetes jogszabályi hatásvizsgálati rendszer bevezetése (2011).

Az igazságszolgáltatás pénzügyi erőforrásai nőttek. Mérsékelt javulás mutatható ki a polgári perek ügyintézési idejében. A bírósági jogorvoslati adatok az ügyfelek lassan javuló elégedettségét mutatják a közigazgatás döntéseivel kapcsolatban, de az eredmény évente enyhén ingadozó. Úgyszintén javult a polgári peres ügyekben az elsőfokú döntések elfogadottsága. A peres ügyintézés időtartama a csökkenő trendek után 2014-ben enyhén emelkedett. Az igazságszolgáltatás alkotmányos autonómiájából következően azonban ezek a hatásmutatók csak közvetetten mutatnak vissza a kormányzati képességre.

A *kormányzat iránti közbizalom és átláthatóság* (4) jogállami és demokratikus alapérték. Az átláthatóság a kormányzati nyitottság képességét mutatja. Az átláthatóság alapvetően eredmény, amelynek hatása a bizalom. Az átláthatóság lényege a kormányzati közérdekű adatok, a döntés-előkészítés és a döntések megismerhetősége. Az átláthatóságot és a bizalmat erősítő eszköz a kormány korrupciómegelőzési képessége. 2010-től erősödő közbizalom és politikai stabilitás mérhető a kormányzásban, ennek fontos indikátora a választásokon szerzett parlamenti mandátumok aránya az összes mandátum arányában. Egy demokráciában csak akkor tekinthető értéknek a kormány stabilitása, ha a demokratikus alapértékek maximálisan érvényben vannak. A kormányzás iránti közbizalom és a kormányzás átláthatósága között a legszorosabb logikai korreláció áll fenn.

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóságnál (NAIH) a jogellenességi megállapítással végződött adatnyilvánossági vizsgálatok számának hullámzó növekedése reprezentálja a civil kezdeményezések és – ezzel arányosan – a jogszerűségi implikációk fokozódását.

[1] A fejezet szerzője: Dr. Kis Norbert (munkacsoport vezető)

A kormányzás minőségének primer jellemzője a kormányzati bizalom és a korrupcióval kapcsolatos társadalmi érzület. Az átláthatóság a kormányzás integritásának, azaz az antikorrupciónak az indikátora.
Az Állami Számvevőszék (ÁSZ) gondozza a közintézmények korrupciós kockázatát mérő rendszert. 2012-től évente emelkedik az önkéntesen részt vevő költségvetési intézmények száma. Ez az emelkedés azt jelzi, hogy a kormányzati szféra intézményei egyre nagyobb mértékben vállalják az átláthatóság objektív mérését, s ez az integritás és a transzparencia erősödésére utal. Az ÁSZ-vizsgálatban alkalmazott kockázatokat mérséklő kontrollok tényezője (KMKT) index az elmúlt három évben (2013–2015) a költségvetési intézményekben alkalmazott antikorrupciós kontrollok számának fokozatos erősödését mutatta.
A civil szervezetek kormányzati támogatása a civil kontroll, azaz az átláthatóság irányába tett indirekt lépés. A civil szervezeteknél az állami támogatás mértékének növekedése a nyitott kormányzás iránti törekvést tükrözi.

A *létbiztonság* (5) mutatói a kormányzat megélhetési minimumok biztosítására való képességére vonatkoznak. A létbiztonság a létfeltételek minimumát garantáló kormányzati képességet értékeli.
A munkanélküliség, a rendszeres jövedelem hiánya az egyén és családjának létbiztonságát fenyegető legnagyobb veszélyfaktor. A munkanélküliség csökkenése a létbiztonság veszélyeinek csökkenését eredményezi évről évre javuló arányban. A létbiztonság érzületének másik alapja a lakhatás biztonsága. A lakás megléte és a lakhatás körülményei a lakószobára jutó személyek számának alakulásán keresztül rajzolódik ki.
A lakosság optimizmusa a személyes anyagi helyzettel kapcsolatban a 2012-től kezdődött mérések szerint évről évre erősödik. A közpolitikai akciókban a létbiztonság szempontja jelen van a jövedelembiztonság fenntartásában. A minimálbér értéke 2011 óta erősödő mértékben pozitív tartományban van.

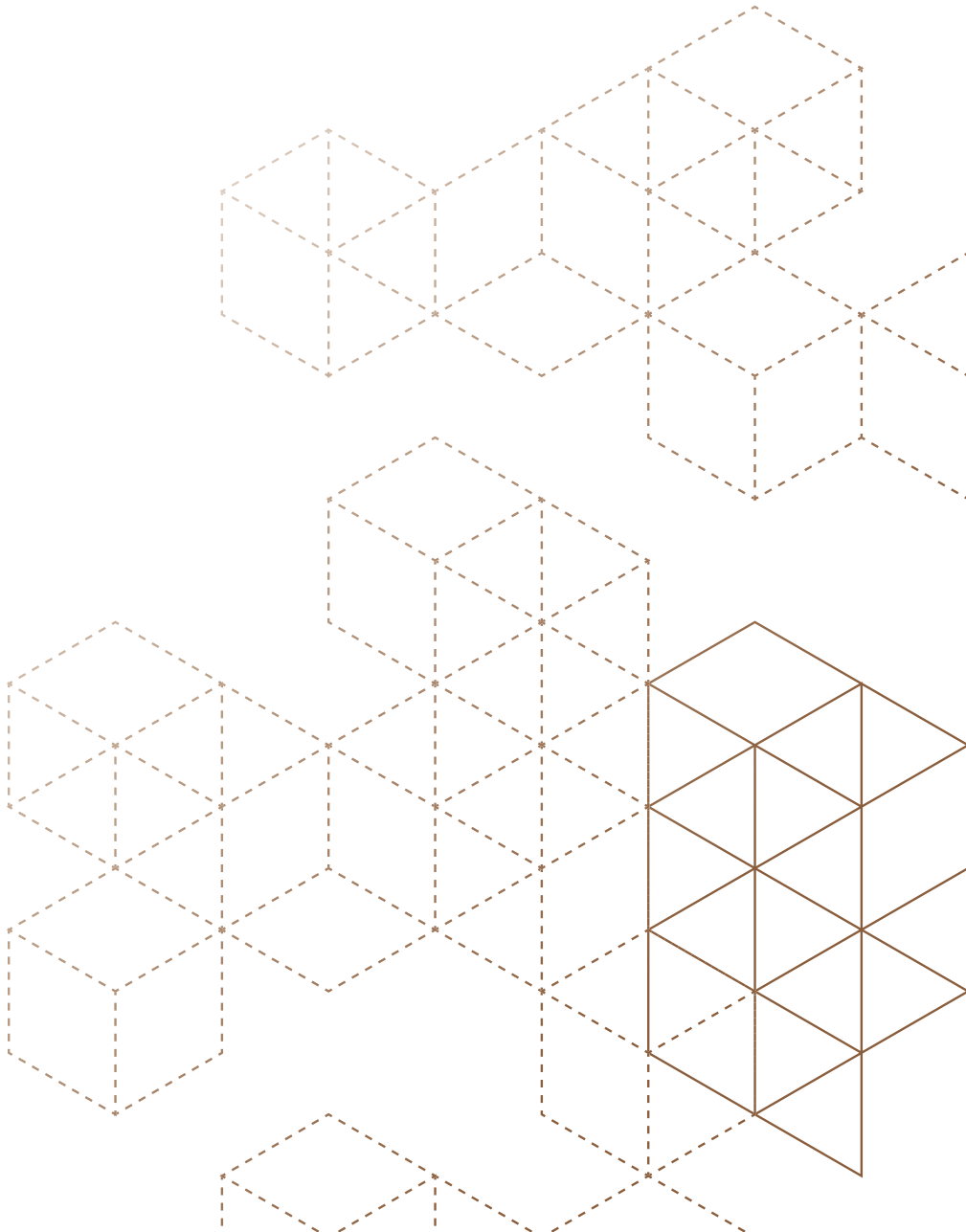

B.1. KÜLSŐ BIZTONSÁG DIMENZIÓ

Főindikátor: EZER LAKOSRA JUTÓ ÉVES HONVÉDELMI KIADÁSOK FOLYÓ ÁRON

A KSH által, adminisztratív forrásból, a Honvédelmi Minisztériumtól gyűjtött honvédelmi összkiadások tárgyévi adata, elosztva a tárgyévi, január 1-re kimutatott népesség-adattal (ezer főre osztva). Az adatok a Magyar Statisztikai Évkönyv törzsinformációi közé tartoznak. Tartalmazza a Magyar Honvédség, a katonai tanintézetek, a katonai egészségügyi intézetek, a HM és szervezetei, illetve a katonai nemzetbiztonság, a katonai kutatás-fejlesztés, valamint a nemzetközi békefenntartó missziók kiadásait. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: A NEMZETKÖZI GLOBÁLIS KATONAI-ERŐ-INDEX MÉRÉSI RANGSORÁBAN ELFOGLALT HELY

A Global Firepower (GFP) index nemzetközi mérőrendszer, amely az országok hagyományos katonai erejét több mint 50 indikátorral méri. Ezekből egy-egy erőindex („PwrIndx") mutatót képez, amelyek „sorba állításával" generálja az államok katonai erőlistáját. A komparatív algoritmusok összeállítása révén a GFP képes a nagyobb, fejlett országokat a kisebb, fejlődő országokkal összehasonlítani. Bár a hadipotenciált, a katonai hatalmi indexet széles dimenzióban méri, az összehasonlítás érdekében mégis alkalmaz olyan korrekciós tényezőket, amelyek reálissá teszik az összehasonlítást (például tengeri hatalom összevetése szárazföldi országgal). A GFP számításba veszi a fegyveres erők valamennyi haderőnemét, humán, pénzügyi és természeti erőforrásait, logisztikai képességeit, valamint az ország földrajzi helyzetét is. Magyarországot 2013 óta méri. *(Forrás: GFP*)*

2. részindikátor: A MAGYAR HADERŐ TELJES LÉTSZÁMA

A KSH által nyilvántartott, haderőre vonatkozó adat (bontható több részegységre a létszám funkciója szerint). Adminisztratív forrásból, a Honvédelmi Minisztériumtól gyűjtött adatsor, a Magyar Statisztikai Évkönyv törzsinformációi közé tartozik. Tartalmazza a Magyar Honvédség, a katonai tanintézetek, a katonai egészségügyi intézetek, a HM és szervezetei, illetve a katonai nemzetbiztonság létszámát is. A sorkatonai állomány az általános sorkötelezettség eltörlésével változott „legénységi állomány" megnevezésre. *(Forrás: KSH)*

3. részindikátor: MAGYARORSZÁG BIZTONSÁGPOLITIKAI MINŐSÍTÉSE (ECFR)

A *European Council on Foreign Relations (ECFR)* komplex biztonságpolitikai mérési rendszere az ún. ECFR-indikátor. A tagállamok Európa külső biztonságához való hozzájárulását a szakértők 30 indikátorral értékelik az uniós tevékenység meghatározó területein, s ez alapján a tagállamok „vezető" *(leader)* és „lazsáló, gyenge" *(slacker)* értékelést kapnak. Az indikátorok mindig az EU biztonságpolitikája szempontjából fontos kérdések, ügyek, kezdeményezések, tárgyalások, akciók nemzeti támogatását, az ezekhez való hozzájárulást mérik, amelynek során az értékelés azt vizsgálja, hogy a tagország cselekvése mennyire van összhangban az EU céljaival (egység), mekkora politikai és pénzügyi erőforrásokat fordít a területre, és milyen eredménye van a tevékenységnek. A „vezető" minősítések számának növekedése jó trendet, a „gyenge" minősítések számának növekedése negatív trendet mutat. Magyarországra vonatkozóan 2012 óta van adat. *(Forrás: ECFR*)*

4. részindikátor: EZER LAKOSRA JUTÓ ÉVES KÜLFÖLDI KATONAI SEGÍTSÉGNYÚJTÁSI KIADÁSOK

A kormányzati funkciók mérésére ENSZ-vezetéssel több nemzetközi intézmény az ún. COFOG osztályozási szabványt vezette be. Ez a nómenklatúra az állam, a kormányzat által jellemzően ellátott funkciókat sorolja fel, s a kormányzati kiadások e struktúra szerinti besorolásával összehasonlíthatóvá teszi különböző országok kormányzati szektorának pénzügyi szempontú terjedelmét és az ellátott feladatok összetételét. Feladatok szerint csoportosítva mutatja tehát be azt, hogy milyen célokra mekkora összegeket fordít az állam. A KSH a 2010-es tárgyévtől kezdődően készít kimutatást a COFOG szerinti bontásban is a kormányzati kiadások statisztikai adatairól, a nemzeti számlák alapján. A COFOG 02.3.0 alfejezetében szereplő adat a honvédelmi kiadások közül az idegen országokban zajló katonai tevékenységek támogatásának költségeit veszi számba. A mutató a teljes összeget ezer lakosra osztva mutatja be, a január 1-re kimutatott népesség-adatból számítva. *(Forrás: KSH, COFOG)*

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

B.1.1. EZER LAKOSRA JUTÓ ÉVES HONVÉDELMI KIADÁSOK FOLYÓ ÁRON

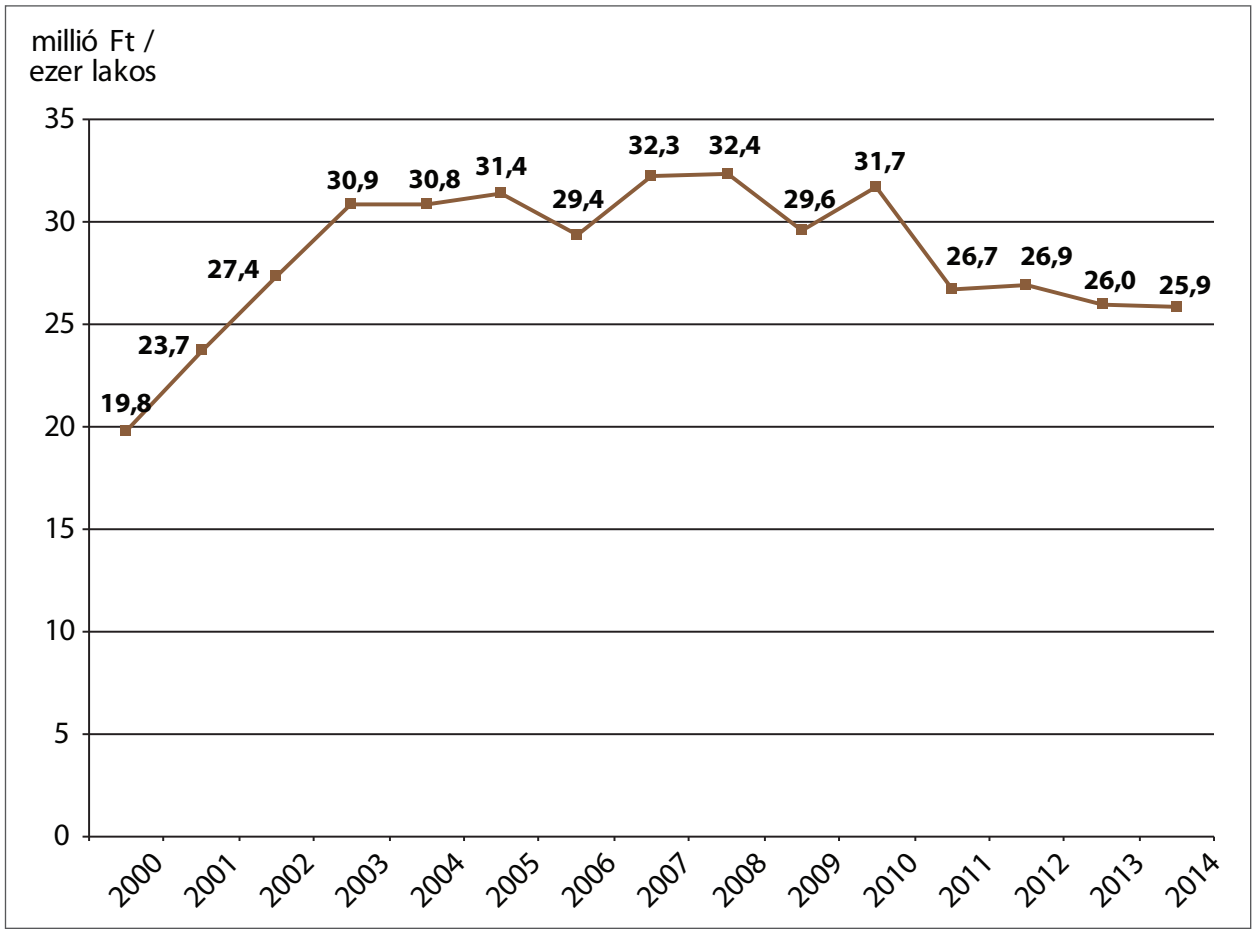

Forrás: KSH

A külső biztonság indikátorai mutatnak arra a kormányzati képességre, amely egy esetleges külső támadással (erőszak, agresszió) szemben védelmet biztosít, elhárítja, elkerüli, megfékezi a külső katonai erőszak alkalmazását. Ennek megfelelően a hatásterület ezen dimenziója az állam egyik legalapvetőbb feladatának ellátását, a területi szuverenitás fenntartásának, az állampolgárok megvédésének képességét tárja fel.

Az erőforrások (input) oldaláról a honvédelmi kiadások a képesség mennyiségi tényezőinek változását mutatják, de mint minden ilyen mutató esetében, itt is jelezni kell, hogy egy adott területre történő költségráfordítás önmagában nominálisan pozitívum. Az állami költségvetéssel kapcsolatban alapvető elvárás, hogy a forrásait megfelelő szerkezetben és költséghatékonyan valósítsa meg, illetve hogy olyan beruházások történjenek, amelyek a költséghatékonyságot biztosítják.

A honvédelmi kiadások folyó áron 2002 óta 15–20%-os hullámzást mutatnak, 2011-ben pedig jelentős csökkenés történt, amely után az ezer lakosra jutó kiadások mértéke 26 millió Ft-os szint körül stabilizálódott. Ez egyben azt is jelenti, hogy 2010 óta a kiadások mérséklődése figyelhető meg, különösen a reálértéket figyelembe véve. Mivel ez nem járt együtt az ország katonai potenciáljának gyengülésével, így az elmozdulás egyelőre pozitívan értékelhető. A számos elérhető nemzetközi összehasonlításra alkalmas adatbázis közül az oldalsó ábrán a széles körben elfogadott módszertan szerint készülő Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) adatai szerepelnek.

A honvédelmi erőforrások mennyiségi tényezői kisebb ingadozást, lassú mérséklődést mutatnak, a nemzetközi mérések szerint azonban az ország katonai ereje és biztonsági potenciálja nem gyengült.

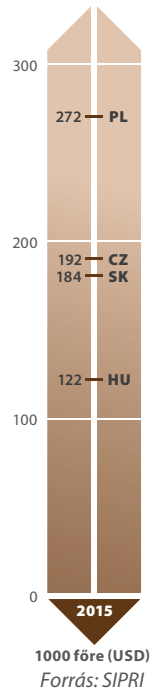

Forrás: SIPRI

B.1.2. A NEMZETKÖZI GLOBÁLIS KATONAIERŐ-INDEX MÉRÉSI RANGSORÁBAN ELFOGLALT HELY

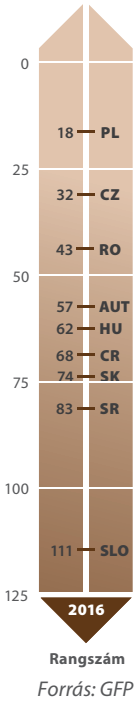

Forrás: GFP

Egy ország erejét a biztonsági kihívásokkal szemben ma már nem lehet pusztán csak a katonai erővel vagy a katonai ráfordításokkal mérni.
Az átfogó biztonság fogalmi megközelítése magában foglalja a katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és ökológiai biztonságot. Ezek mérésére komplex nemzetközi mutatók szolgálnak, ilyen a globális katonaierő-index *(Global Firepower index)*.
A globális katonaierő-index több mint 50 tényező alapján összesen 126 országot rangsorol. Az index figyelembe veszi az országok földrajzi adottságait, természeti erőforrásait, helyi ipari sajátosságait. Például nem csupán a rendelkezésre álló fegyverállományt veszi alapul, hanem annak sokféleségét is, így a kisebb, de technológiailag fejlettebb nemzetek versenyezni tudnak a nagyobb, de technológiailag kevésbé fejlett nemzetekkel. Az indexet alkotó változók közül a rendelkezésre álló létszám kulcsfontosságú, így a népesebb országok előkelőbb helyet foglalnak el a rangsorban.

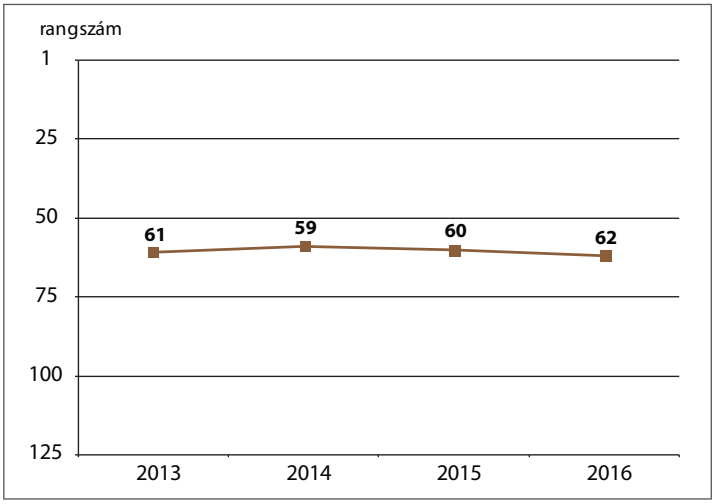

Forrás: GFP

2013-ban a 61., 2014-ben az 59., 2015-ben a 60., 2016-ban a 62. helyezést érte el Magyarország.

A GFP indexe szerint 2013–2016 között stabil maradt az ország katonai védelmi ereje.

B.1.3. A MAGYAR HADERŐ TELJES LÉTSZÁMA

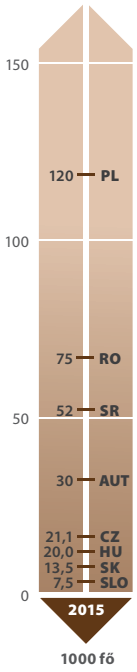

Forrás: GFP

A külső biztonság indikátorai mutatnak arra a kormányzati képességre, amely egy esetleges külső támadással (erőszak, agresszió) szemben védelmet biztosít, elhárítja, elkerüli, megfékezi a külső katonai erőszak alkalmazását. Az erőforrások (input) oldaláról a honvédelmi állomány létszáma a képesség mennyiségi tényezőinek változását mutatja.
A legénységi állomány létszáma 2007-ig gyors csökkenést, azóta kisebb ingadozásokkal stagnálást mutat. Míg a legénységi állomány 2000-ben 20 095 fő volt, addig 2007-re 7104 főre csökkent, 2014-ben pedig 7230 főt számlált.
A tiszti állomány létszáma 2007-hez képest 2014-re ugyancsak csökkent, 2007-ben 6090 fő volt, bár a számuk 2010-re valamelyest nőtt (6448 főre), de 2014-re ismét lecsökkent 5948 főre. A tiszthelyettesek száma lényegében véve stagnált az elmúlt években (2008 óta 8830 és 8890 fő között mozog).
A honvédségi közalkalmazottak száma ezzel szemben 2008 óta lassú növekedésnek indult (2007 óta 6210 főről 6753 főre nőtt). A honvédségi köztisztviselők csoportja a legkisebb, számuk 2005-ben volt a legmagasabb (287 fő), 2007-et követően pedig állományuk mindvégig 200 fő alatt maradt.

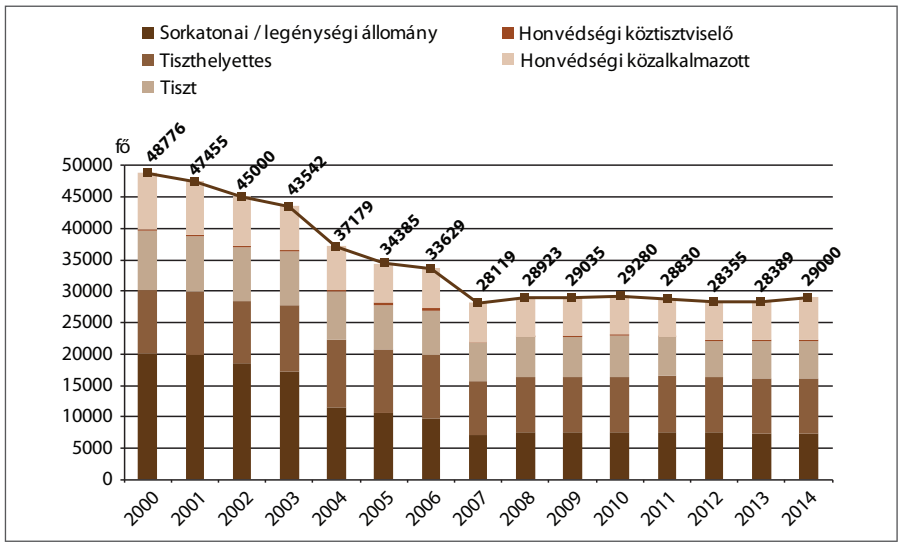

Forrás: KSH

Az erőforrási oldal mennyiségi tényezői szerint a külső támadással (erőszak, agresszió) szemben védelmet biztosító kormányzati képesség 2007 óta azonos szintet mutat.

B.1.4. MAGYARORSZÁG BIZTONSÁGPOLITIKAI MINŐSÍTÉSE (ECFR)

A *European Council on Foreign Relations (ECFR)* indikátorlistájának összeállítása során a szakértők 30 indikátorral értékelik az EU külső biztonságához való tagállami hozzájárulást, az uniós tevékenység meghatározó területein. Ennek alapján a tagállamok „vezető" *(leader)*, „támogató" *(supporter)* és „lazsáló, gyenge" *(slacker)* értékelést kapnak.

Az indikátorok mindig az EU biztonságpolitikája szempontjából fontos kérdések, ügyek, kezdeményezések, tárgyalások, akciók nemzeti támogatását, az ezekhez való hozzájárulást mérik, amelynek során az értékelés azt vizsgálja, hogy a tagország cselekvése mennyire van összhangban az EU céljaival (egység), mekkora politikai és pénzügyi erőforrásokat fordít a területre, és milyen eredménye van a tevékenységnek.

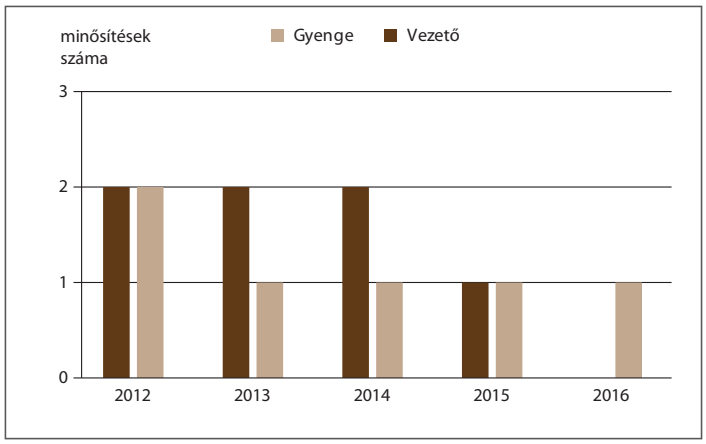

Forrás: ECFR

2012-ben 2-2 területen volt „vezető", azaz jó, illetve „gyenge" az ország minősítése, 2015-ben 1-1 területen maradt azonos („vezető", illetve „gyenge") a minősítés. 2016-ban „vezető" pozíció nincs, a közel-keleti humanitárius krízis pénzügyi támogatásában kapott hazánk „gyenge" minősítést.

Az ország EU-s biztonságpolitikai minősítése 2012 óta gyengült.

B.1.5. EZER LAKOSRA JUTÓ ÉVES KÜLFÖLDI KATONAI SEGÍTSÉGNYÚJTÁSI KIADÁSOK

Az éves külföldi katonai segítségnyújtási kiadások a katonai erőpotenciál mértékét jelzik, ugyanakkor mértékük nagyban függ a nemzetközi környezet változásától és az ezekhez kapcsolódó magyar segítségnyújtás szükségességétől.

A Magyar Honvédség katonái főként a NATO, az Európai Unió, az ENSZ és más nemzetközi szervezetek közös békeműveleti és humanitárius feladataiban vesznek részt. Napjainkban a honvédség mintegy tizenegy országban van jelen, többek között Afganisztánban, Koszovóban és Bosznia-Hercegovinában. A külföldi katonai missziókban tett szolgálat előnye, hogy a magyar katonák terepen is tapasztalatot szerezhetnek.

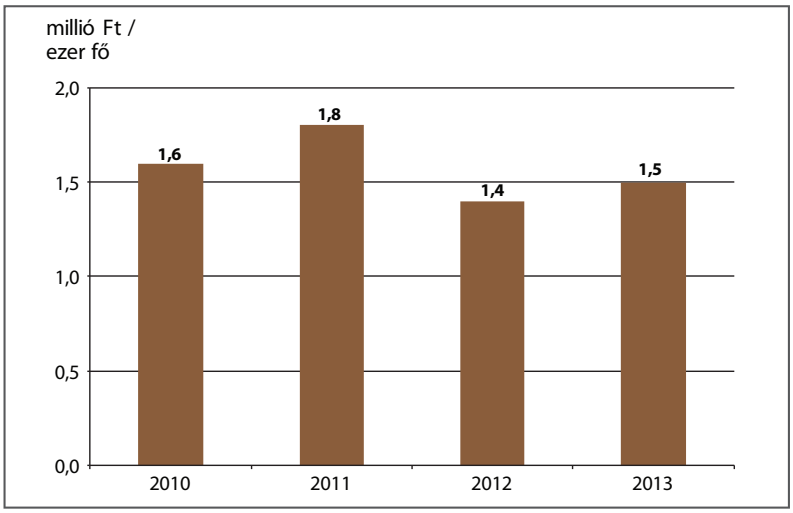

Forrás: KSH, COFOG

Az éves külföldi katonai segítségnyújtási kiadások 2010-től 2013-ig kisebb ingadozást mutatnak, jelezve, hogy az ország katonai ereje és biztonsági potenciálja nem gyengült.

Az ország katonai erejének megfelelő mértékben vesz részt a nemzetközi békefenntartó missziókban.

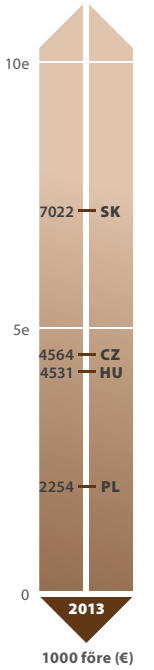

Forrás: Eurostat

B.2. KÖZBIZTONSÁG ÉS KATASZTRÓFAVÉDELEM DIMENZIÓ

Főindikátor: A LAKOSSÁG BIZTONSÁGÉRZETE KÖZTERÜLETEN, A LAKÓKÖRNYEZETÉBEN

A KSH lakossági percepciós mérésen alapuló adata, amelynek forrása az OSAP 2154 azonosító számon futó *Háztartási költségvetési és életkörülmény-adatfelvétel* éves kikérdezés, amelynek mintájában országosan körülbelül 13 ezer háztartás szerepel. A mutató alapja a kérdőív következő kérdése: *„Mennyire érzi biztonságban magát, ha egyedül sétál lakóhelye környékén sötétedés után?"* A négy lehetséges válasz: *1. „Nagyon biztonságban érzem magam." 2. „Eléggé biztonságban érzem magam." 3. „Egy kicsit veszélyben érzem magam." 4. „Nagyon veszélyben érzem magam."* A válaszok a válaszadók rétegei szerint további csoportokra bontva elemezhetők. A bemutatott településtípus szerinti bontás mellett lehetséges a válaszok elemzése nem, korcsoport, illetve iskolai végzettség szerint. *(Forrás: KSH, SILC)*

1. részindikátor: LAKOSSÁGI BIZALOM A RENDŐRSÉGBEN

Az éves gyakoriságú, OSAP 1968 azonosítójú, a *Háztartási költségvetési és életkörülmény-adatfelvétel* kiegészítő moduljának adatgyűjtéséből származó mutatószám. A minta nagysága hozzávetőlegesen 13 ezer fő. A mutató a *„Mennyire bízik meg Ön személy szerint a rendőrségben?"* kérdésre adott, 0-tól 10-ig terjedő skálán mért válaszok átlagának megoszlását mutatja a válaszadók különböző csoportjai szerint. A válaszadók korcsoport szerinti megoszlásának kimutatásán túl további lehetőség a nem és iskolai végzettség szerinti bontás. *(Forrás: KSH, SILC)*

2. részindikátor: A REGISZTRÁLT SZÁNDÉKOS EMBERÖLÉSEK ÉS SZÁNDÉKOS TESTI SÉRTÉSEK, VALAMINT RABLÁSOK SZÁMA

A három bűncselekménytípus reprezentálja az erőszakos bűncselekmények összbűnözésen belüli alakulását. A 2013 július 1-jén hatályba lépett új Btk. (2012. évi C. törvény) a szándékos emberölés (befejezett és erős felindulásban elkövetett), a szándékos testi sértés és a rablás tényállását, és ezáltal a statisztikai mutatók idősoros összevetését érdemlegesen nem befolyásolta. *(Forrás: ENYÜBS)*

3. részindikátor: EZER LAKOSRA JUTÓ, ÉVES, KÖZRENDRE, POLGÁRI VÉDELEMRE, TŰZ- ÉS KATASZTRÓFAVÉDELEMRE FORDÍTOTT KORMÁNYZATI KIADÁSOK

A kormányzati funkciók mérésére több nemzetközi intézmény – ENSZ-vezetéssel – az ún. COFOG osztályozási szabványt vezette be, amely feladatok szerint csoportosítva mutatja be azt, hogy milyen célokra mekkora összegeket fordít az állam. A KSH a 2010-es tárgyévtől kezdődően mutatja ki a COFOG szerinti bontásban is a kormányzati kiadások statisztikai adatait, a nemzeti számlák alapján. A COFOG a 02.2.0 alfejezetében a polgárőrség működését, a katasztrófahelyzetek esetére tartalékolt élelmiszerek és gyógyszerek költségeit, a 03.1.0 alfejezetében a rendőrség és a határőrség működtetését, a 03.2.0 alfejezetében a hivatásos tűzoltóságok működtetését és az önkéntes tűzoltóságok állami támogatását foglalja magában. A mutató mindezek összkiadásait tükrözi, elosztva a tárgyévi, január 1-jére kimutatott lakosságszámmal, ezer főre vetítve. *(Forrás: KSH, COFOG)*

4. részindikátor: A BŰNÜLDÖZÉS SZEMÉLYI ERŐFORRÁSAI

A rendőrség, a bűnügyi ügyészség, a büntetőbírák, a büntetés-végrehajtás összes létszáma. (A bűnüldözés személyi erőforrásai tovább bonthatóak.) *(Forrás: a Legfőbb Ügyészség összefoglalója [Bűnözés és igazságszolgáltatás 2005-2013], az Országos Rendőr-főkapitányság, a Legfőbb Ügyészség, az Országos Bírósági Hivatal és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága adatközlései alapján a KSH statisztikája.)*

B.2.1. A LAKOSSÁG BIZTONSÁGÉRZETE KÖZTERÜLETEN, A LAKÓKÖRNYEZETÉBEN

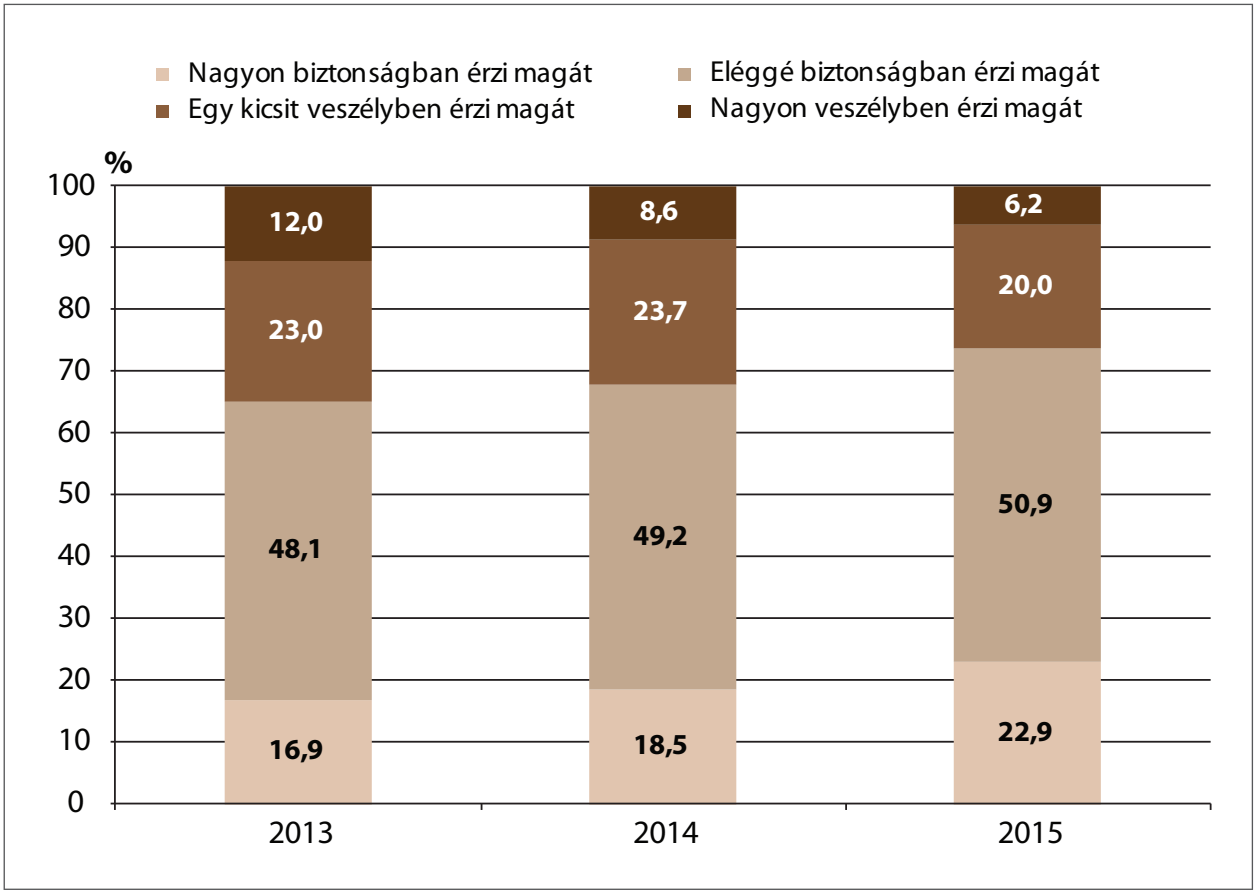

Forrás: KSH SILC

A közbiztonságban jelenik meg a kormányzati képesség arra, hogy a közrendet veszélyeztető vagy sértő jelenségeket (bűncselekmények, szabálysértések) megelőzze, feltárja és megbüntesse. A főindikátorként szolgáló szubjektív közbiztonságérzet fontossága abban rejlik, hogy a közbiztonsággal kapcsolatos társadalmi elvárások szintetizálása mellett az állampolgárok olyan döntéseire is kihat, mint a lakhelyválasztás, a vállalkozástelepítés, a vagyontárgyak megvásárlása vagy akár a szabálysértések és bűncselekmények elkövetésének valószínűsége.

Azaz a szubjektív közbiztonságérzetet befolyásolja a kormányzat bűnmegelőzési és bűnüldöző képessége, de ezenkívül számos más objektív tényező is, mint a rendőri jelenlét észlelése, a nyomozati munka eredményességével kapcsolatban kialakult percepciók vagy a közbiztonsággal összefüggő médiakommunikáció.

A KSH az utóbbi három évben végzett a közbiztonságérzet változását követő, rendszeres, statisztikailag verifikált hazai mérést. Ennek eredményeire lehet alapozni a trendek vizsgálatát „a lakosság biztonságérzete közterületen, a lakókörnyezetében" kérdéskörben. A kutatásban részt vevő válaszadók négy lehetőség közül választhattak, annak függvényében, hogy mennyire érzik magukat biztonságban a közterületeken. A lakosság nagyjából fele úgy nyilatkozott, hogy *„eléggé biztonságban érzi magát"* a közterületeken.

A KSH 2013–2015 között mért adatai szerint évről évre javult a lakosság biztonságérzete. Míg 2013-ban a megkérdezettek 35%-a nyilatkozott úgy, hogy veszélyben érzi magát, 12% pedig úgy, hogy nagyon veszélyben, addig ezek az arányok 2015-re jelentősen csökkentek: a magukat veszélyben érzők 26%-ot tettek ki, a magukat nagyon veszélyben érzők pedig csak 6%-ot, s ezzel párhuzamosan a magukat nagyon biztonságban érzők aránya 17%-ról 23%-ra nőtt.

Javul a lakosság biztonságérzete: míg 2013-ban a megkérdezettek nagyjából kétharmada érezte magát biztonságban a közterületeken, addig 2015-ben már a válaszadók közel háromnegyede.

B.2.2. LAKOSSÁGI BIZALOM A RENDŐRSÉGBEN

A közbiztonsággal kapcsolatos kormányzati képesség szempontjából rendkívül fontos a rendőrség teljesítménye, főként a közrendet veszélyeztető vagy sértő jelenségek (bűncselekmények, szabálysértések) megelőzésével, feltárásával és megbüntetésével összefüggésben. A szubjektív közbiztonságérzetet pedig nagyban alakítja a rendőrség teljesítményének megítélése, a rendőrségbe vetett bizalom.

A közbiztonságérzet változását követő rendszeres, statisztikailag verifikált mérést a KSH 2013 óta bonyolít le: egy nagy mintás, reprezentatív mintán mérik „a rendőrséggel szembeni lakossági bizalom" alakulását.

A 0-tól 10-ig terjedő skálán mért 2013-as, 5,7 pontos átlag szintje a 2015-ös eredmények tanúsága szerint is megmaradt (5,6 pont), enyhén csökkent a 65 évnél idősebbek körében.

Szintén a bizalmi trendek körvonalazódnak a TÁRKI intézményi bizalomra vonatkozó mérésében, amely a rendőrség iránti közbizalomban jelentős javulást mutat: 4,5 pont (2009), 5,3 pont (2013). A TÁRKI által vizsgált közintézményeken belül a rendőrség az MTA után a legnagyobb bizalmi indexet kapta (megelőzve például az Országgyűlést, az MNB-t, az ÁSZ-t). Nemzetközi összehasonlításban a magyar rendőrség megítélése a legjobb szűkebb régiónkban.

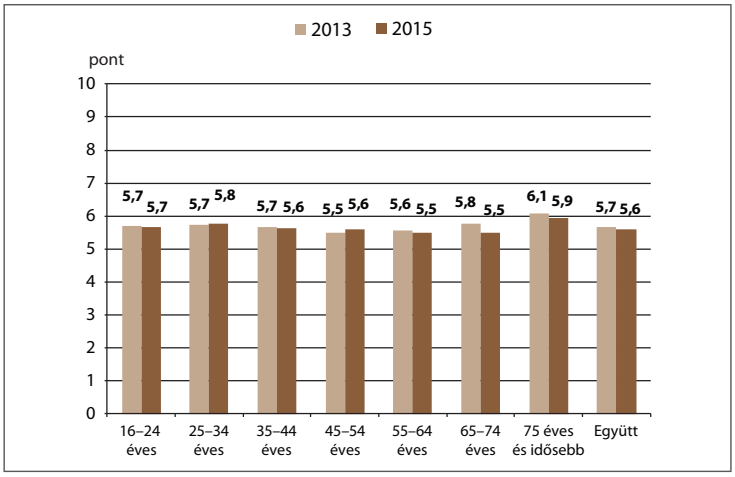

Forrás: KSH SILC

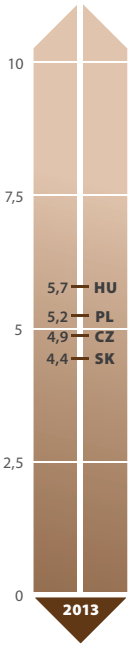

Forrás: Eurostat

A rendőrség iránti közbizalom 2009-hez képest jelentősen javult, és az egyik legmagasabb a közintézmények között.

B.2.3. A REGISZTRÁLT SZÁNDÉKOS EMBERÖLÉSEK ÉS SZÁNDÉKOS TESTI SÉRTÉSEK, VALAMINT RABLÁSOK SZÁMA

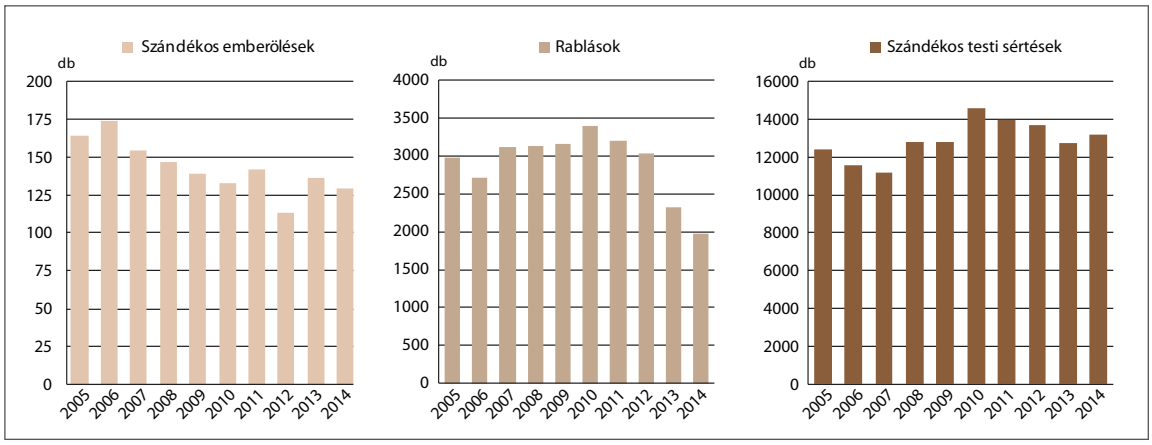

Forrás: ENYÜBS

Az előzőekben ismertetett szubjektív lakossági indikátorokat jól kiegészíti az objektív indikátorok közül a regisztrált bűncselekmények száma, ezen belül három olyan bűncselekménytípus (a szándékos emberölés, a szándékos testi sértés és a rablás), amelyek reprezentálják az erőszakos bűncselekmények alakulását, ráadásul ezen bűncselekmények esetében kisebb latenciával számolhatunk, mint a kevésbé súlyos következményekkel járó bűncselekmények esetében.

Az erőszakos bűncselekmények három vizsgált csoportjából kettőben – szándékos emberölések, rablások – a regisztrált bűncselekmények száma az elmúlt 5–7 évben jelentős – nagyjából egyharmados mértékű – csökkenő trendet mutat, évenkénti kisebb ingadozással, míg a szándékos testi sértések esetében egy kisebb mértékű csökkenést tapasztalunk.

A statisztikai adatok a bűnözési helyzet javulására utalnak, amelynek nem kizárólagos, de meghatározó faktora a bűnmegelőzési képesség és a bűnüldözés visszatartó hatása.

A kormányzati bűnmegelőzési és bűnüldöző képesség elmúlt öt évben mérhető javulására utal a regisztrált erőszakos bűncselekmények reprezentatív csoportjának számbeli csökkenése.

B.2.4. EZER LAKOSRA JUTÓ, ÉVES, KÖZRENDRE, POLGÁRI VÉDELEMRE, TŰZ- ÉS KATASZTRÓFAVÉDELEMRE FORDÍTOTT KORMÁNYZATI KIADÁSOK

A közbiztonságra fordított állami erőforrások egyik legfontosabb összetevője, hogy a kiépült kapacitások fenntartására és fejlesztésére a központi költségvetés mekkora pénzbeli forrásokat biztosít. A közrendre fordított állami kiadások a lakosságszám arányában 2010–2013 között jól mutatják, hogy a közbiztonsági kiadások jelentősen emelkedtek a vizsgált időszakban.

Az éves, lakosságszámra vetített adatok, amellett, hogy megmutatják, hogy mekkora tehertételt jelent a közbiztonság fenntartása, a nemzetközi összehasonlítást is lehetővé teszik. Ez alapján megállapítható, hogy a hazai közrendvédelmi ráfordítások szintje 2013-ban az egyik legalacsonyabb volt a régióban, miközben a közbiztonsággal való elégedettség is elmaradt a régiós átlagtól. Ugyanakkor a rendőrségbe vetett bizalom magasnak tekinthető nemzetközi összehasonlításban, mely a rendőrség magas színvonalú tevékenységére utal.

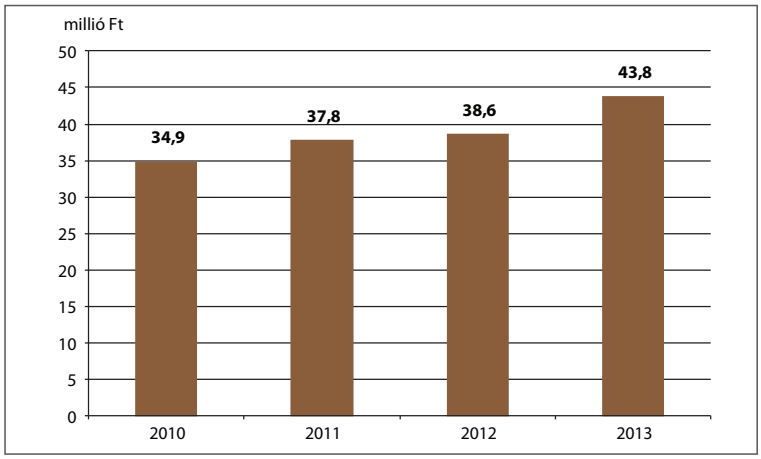

Forrás: KSH, COFOG

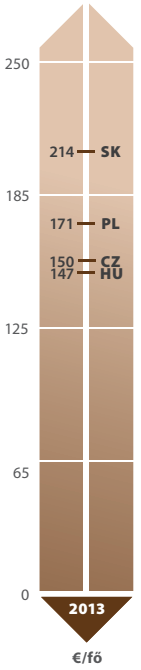

Forrás: Eurostat

A közrendre fordított állami kiadások 2010-et követő három évben jelentősen emelkedtek.

B.2.5. A BŰNÜLDÖZÉS SZEMÉLYI ERŐFORRÁSAI

A hatékony bűnüldözés elképzelhetetlen a megfelelő létszámú és minőségű személyi állomány biztosítása nélkül. A közrend javuló színvonalú biztosításával párhuzamosan a személyi erőforrások bővülése is megfigyelhető: mind a rendőrség, mind az ügyészek, mind a büntetés-végrehajtás személyi állománya – az utóbbi tíz évre visszatekintve – jelentős bővülést mutat. Ennek során a rendőrség és az ügyészség állománya 25–30%-kal, míg a büntetés-végrehajtás és a bűntetőbírák állománya 5–8%-kal nőtt a vizsgált időszakban.

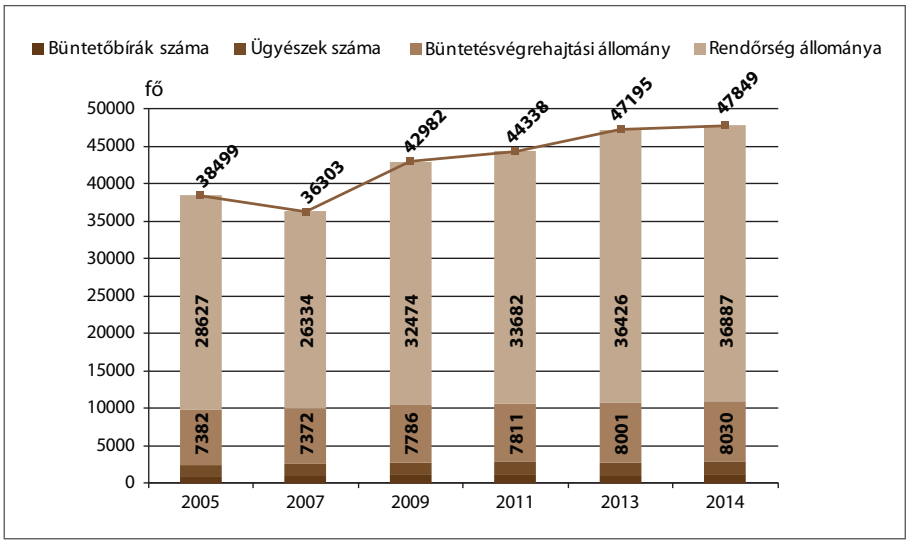

Forrás: KSH

Ennek megfelelően, míg a bűnüldözés személyi állománya 2005-ben 38 499 fő volt, addig 2014-ben már 47 849 főt számlált, s ez 24,2%-os bővülést jelent. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a bővülés jelentős részben 2007 és 2009 között zajlott le, azóta egy jóval szolidabb mértékű emelkedést tapasztalhatunk csak, miközben a bűnüldözési munka hatékonysága jelentős növekedést mutat.

A bűnüldözői kapacitások erősödtek, a bűnüldözés személyi erőforrásai bővültek.

B.3. JOGBIZTONSÁG DIMENZIÓ

Főindikátor: A LAKOSSÁG JOGRENDSZERBE VETETT BIZALMA

Az éves gyakoriságú, OSAP 1968 azonosítójú, a *Háztartási költségvetési és életkörülmény-adatfelvétel* kiegészítő moduljának adatgyűjtéséből származó mutatószám. A minta nagysága hozzávetőlegesen 13 ezer fő. A mutató a *„Mennyire bízik meg Ön személy szerint a jogrendszerben?"* kérdésre adott, 0-tól 10-ig terjedő skálán mért válaszok átlagának megoszlását mutatja a válaszadók különböző csoportjai szerint. A válaszadók korcsoport szerinti megoszlásának kimutatásán túl további lehetőség a nem és iskolai végzettség szerinti bontás. *(Forrás: KSH, SILC)*

1. részindikátor: AZ EZER LAKOSRA JUTÓ, ÉVES, IGAZSÁGÜGYRE ÉS BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSRA FORDÍTOTT KORMÁNYZATI KIADÁSOK

A kormányzati funkciók mérésére több nemzetközi intézmény – ENSZ-vezetéssel – az ún. COFOG osztályozási szabványt vezette be, amely feladatok szerint csoportosítva mutatja be azt, hogy milyen célokra mekkora összegeket fordít az állam. A KSH a 2010-es tárgyévtől kezdődően szerepelteti a COFOG szerinti bontásban is a kormányzati kiadások statisztikai adatait, a nemzeti számlák alapján. A COFOG 03.3.0 alfejezete a polgári és büntetőbíróságok, ombudsmanok, kirendelt ügyvédek költségeit, a 03.4.0 alfejezete a fogházak, börtönök, fegyházak, fogvatartottakat foglalkoztató intézmények működtetésére fordított kormányzati kiadásokat tartalmazza. A mutató mindezek összegét a tárgyévi, január 1-re kimutatott lakosságszámmal, ezer főre elosztva tükrözi. *(Forrás: KSH, COFOG)*

2. részindikátor: A TÁRGYÉVBEN AZ ELSŐFOKÚ BÍRÓSÁGOKHOZ ÉRKEZETT KÖZIGAZGATÁSI TÁRGYÚ PERES ÜGYEK SZÁMA

A mutató a bírósági jogorvoslati útra terelt közigazgatási határozatok számát mutatja, időbeli változása a közigazgatási határozatok elfogadottságát kívánja jellemezni. *(Forrás: az Országos Bírósági Hivatal [2012 előtt: Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala] statisztikája, amelyet a KSH átvesz [Jelentések a különböző szintű és hatáskörű bíróságok ügyforgalmáról, OSAP 1305, 1307, 1308, 1856, 1979 azonosító számokon])*

3. részindikátor: FELLEBBEZÉSI ARÁNY POLGÁRI PERES ÜGYEKBEN AZ ELSŐFOKÚ DÖNTÉS ELLEN

A mutató a tárgyévben érkezett összes polgári elsőfokú peres ügy számának és az adott évben fellebbezéssel másodfokra érkezett polgári peres bírósági ügyek számának hányadosából jellemzi, hogy mennyire elfogadottak a polgári peres ügyekben az elsőfokú döntések. Megjegyzendő, hogy az OBH adataiból az ügyérkezések tárgyévi mértékét lehet első- és másodfokon egymáshoz viszonyítani, nem pedig a tárgyévi befejezésekhez mérni. *(Forrás: az Országos Bírósági Hivatal [2012 előtt: Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala] statisztikája, amelyet a KSH átvesz [Jelentések a különböző szintű és hatáskörű bíróságok ügyforgalmáról, OSAP 1305, 1307, 1308, 1856, 1979 azonosító számokon])*

4. részindikátor: AZ ÉRKEZÉSTŐL SZÁMÍTVA KÉT ÉVEN TÚL BEFEJEZETT, ELHÚZÓDÓ ELSŐFOKÚ POLGÁRI PERES BÍRÓSÁGI ELJÁRÁSOK ARÁNYA

Az adott tárgyévben a két éven túli, elhúzódó ügyként befejezett elsőfokú polgári peres eljárások aránya (%) az adott évben befejezett összes elsőfokú eljárási és törvényszéki polgári peres ügy számához képest. *(Forrás: az Országos Bírósági Hivatal [2012 előtt: Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala] statisztikája, amelyet a KSH átvesz [Jelentések a különböző szintű és hatáskörű bíróságok ügyforgalmáról, OSAP 1305, 1307, 1308, 1856, 1979 azonosító számokon])*

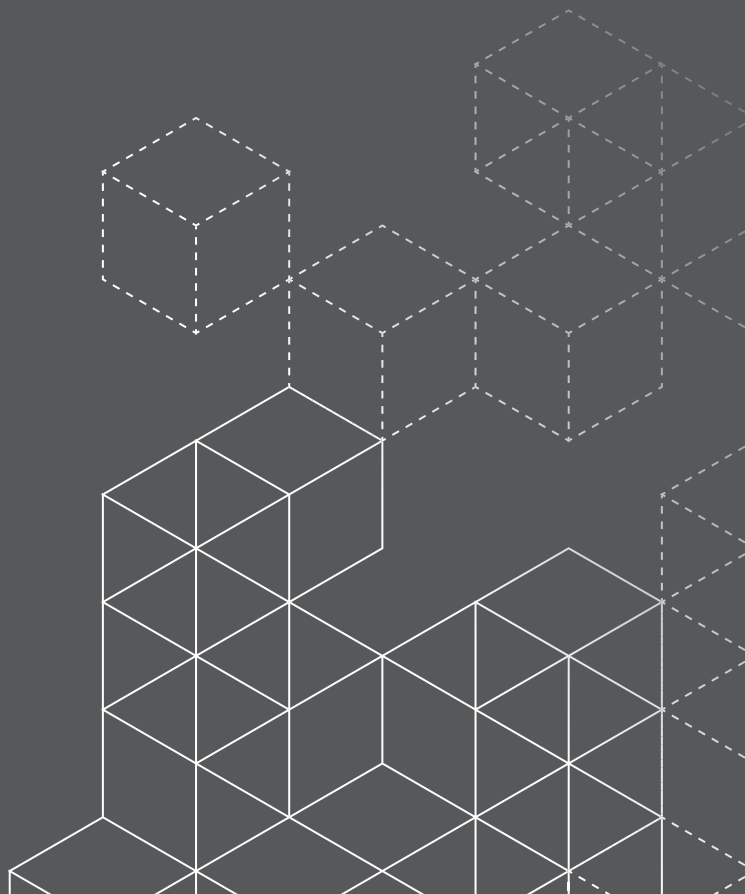

B.3.1. A LAKOSSÁG JOGRENDSZERBE VETETT BIZALMA

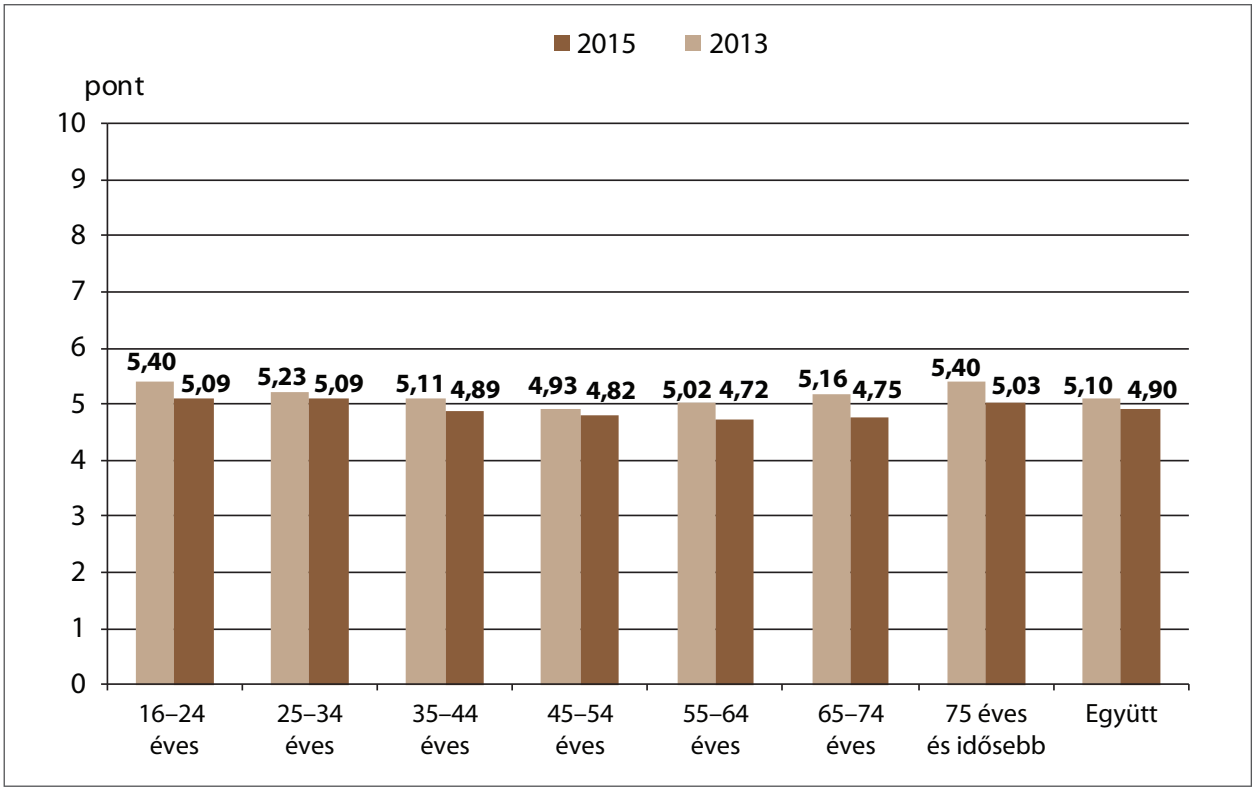

Forrás: KSH SILC

A jogbiztonság hatásterületének tárgya a kormányzat azon képessége, hogy a jogrendszer iránti bizalmat erősítse, a jog által garantált biztonságot megteremtse. A legalapvetőbb jogbiztonság-tartalom a jogalkotásba és a jogszolgáltatásba vetett bizalom, amelyre a hatásterületi dimenzió főindikátoraként tekintünk. És, miként a közbiztonságot mérő főindikátornál, itt is fontos felhívnunk a figyelmet arra, hogy a jogrendszerbe vetett bizalom is alapvetően határozza meg az állampolgárok, jogalanyok döntéseit. Ezek a döntések a szerződéses viszonyoktól kezdődően a gazdasági döntéseken át a jogorvoslat-kezdeményezésig igen széles spektrumon mozognak.

A jogrendszer szubjektív megítélését befolyásolja az igazságszolgáltatás kapacitása, felkészültsége, függetlensége mellett számos más objektív tényező is, mint az igazságszolgáltatás döntéseinek közérthetősége, a jogrendszer működésével összefüggő médiakommunikáció.

A jogrendszer megítélésére kiterjedő, rendszeres, statisztikailag verifikált hazai mérést a KSH 2013 óta készít, míg a 2010–2013 közötti évekről a TÁRKI felméréséből tájékozódhatunk – ez utóbbiakból egy javuló tendencia olvasható ki.

A KSH-adatfelvétel során alkalmazott, 0-tól 10-ig terjedő skálán mért bizalmi index átlaga 2013-ban még a középértéknek megfelelő 5-ös érték felett helyezkedett el egytizeddel „a lakosság jogrendszerbe vetett bizalma" esetében. A 2015-ös adatok viszont már azt mutatják, hogy a bizalmi index (épp egytizeddel) az átlagérték alá süllyedt. Ez alapján kijelenthető, hogy a megkérdezettek inkább nem bíznak a jogrendszerben.

Amennyiben viszont elvégezzük a nemzetközi összehasonlítást, akkor kitűnik, hogy a magyar jogrendszerbe vetett bizalom szűk térségünkben messze a legmagasabb, és az uniós átlagot is meghaladja.

A KSH 2013 óta végzett mérése a jogrendszerrel kapcsolatos bizalom enyhe csökkenését mutatja.

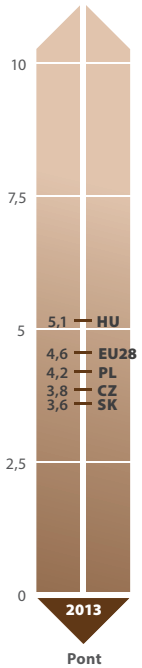

Forrás: Eurostat

B.3.2. AZ EZER LAKOSRA JUTÓ, ÉVES, IGAZSÁGÜGYRE ÉS BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSRA FORDÍTOTT KORMÁNYZATI KIADÁSOK

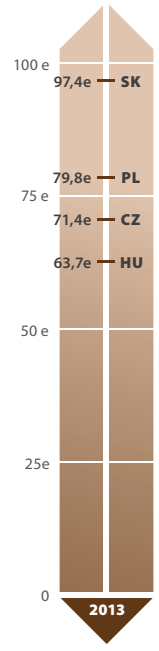

Forrás: Eurostat

A jogszolgáltatásba vetett bizalom az igazságszolgáltatást és a közigazgatási jogszolgáltatást is magában foglalja. Az igazságszolgáltatás önálló hatalmi ág, a kormányzati beavatkozásnak közjogi korlátai vannak, ezért a bírói igazságszolgáltatás hatásmutatói csak kivételesen és közvetetten mutatnak vissza kormányzati képességre. Ugyanakkor az igazságszolgáltatási munka kapacitásait és minőségét is meghatározzák a rendelkezésre álló pénzügyi források.

Az EU 2013-ban ezen a területen mérési rendszert indított *(EU Justice Scoreboard)*, amely a *European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)* adataira épít.

Az igazságszolgáltatás pénzügyi erőforrás-mutatói, azaz az ezer lakosra jutó, éves, igazságügyre és büntetés-végrehajtásra fordított kormányzati kiadások 2010–2013 között növekvő trendet mutatnak folyó áron, s ez reálértéken történő emelkedést is jelent.

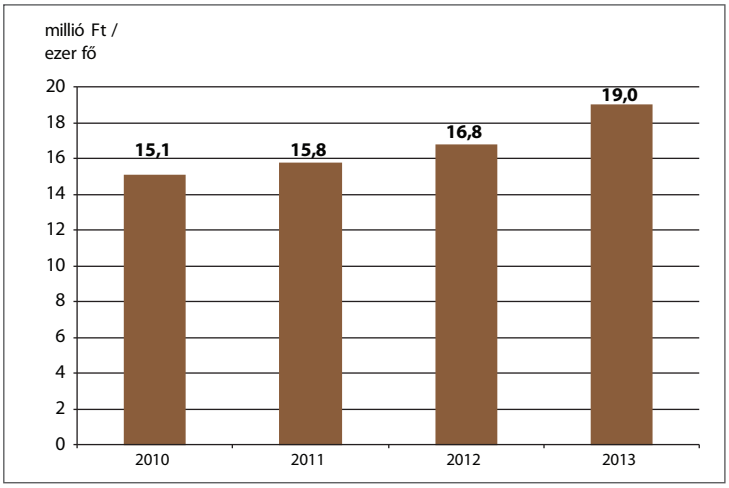

Forrás: KSH, COFOG

Nemzetközi összehasonlításban azt tapasztaljuk, hogy a hazai ráfordítások összege a térségünkben alacsonynak számít, miközben a szlovák ráfordításoké kiugróan magasnak.

Az igazságszolgáltatás pénzügyi erőforrás-mutatói javuló kormányzati képességet mutatnak a jogszolgáltatásba vetett bizalom erősítésére.

B.3.3. A TÁRGYÉVBEN AZ ELSŐFOKÚ BÍRÓSÁGOKHOZ ÉRKEZETT KÖZIGAZGATÁSI TÁRGYÚ PERES ÜGYEK SZÁMA

A közigazgatási alaphatározatok minőségének megragadására az egyik legelterjedtebb eszköz a jogorvoslati kérelmek számának vizsgálata. Ezzel kapcsolatban viszont fontos megjegyezni, hogy a módszerrel a minőségnek nem egy átlagos szintje ragadható meg, hanem azon, jogszabályi szempontból kirívó esetek, amelyekkel kapcsolatban a felperesek értelmét látják megindítani a jogi procedúrát. Éppen ezért az alaphatározatok minőségével kapcsolatos következtetések levonására csak korlátozottan alkalmas a jogorvoslatok számának vizsgálata, mivel a felülvizsgálatok számának emelkedése mögött nemcsak az alaphatározatok minőségének romlása állhat, hanem egyéb tényezők is, mint például az, hogy a fellebbezéssel együtt milyen költségek jelentkeznek (időbeli ráfordítások, pénzügyi költségek), és ezek miként viszonyulnak az alaphatározat megváltoztatásának valószínűségéhez. Az elsőfokú bíróságokhoz érkezett közigazgatási tárgyú peres ügyek száma az elmúlt szűk tíz évben 12 500 és

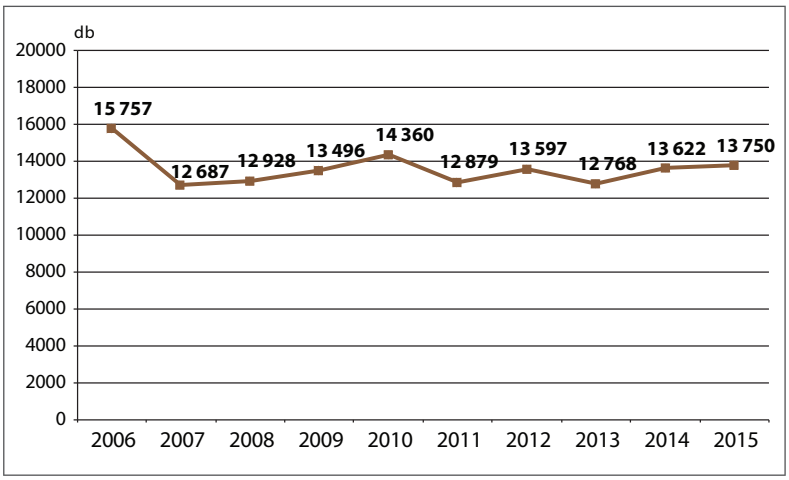

Forrás: OBH

14 000 közötti szinten mozgott. A fellebbezések száma trendszerű változásokat nem mutat, az adatsorban inkább egy-egy kiugró év jelentkezik (2006, 2010). Ennek megfelelően 2011-től a 14 000 alatti éves jogorvoslatszám üzemszerű elégedettséget jelez a közigazgatás döntéseivel kapcsolatban.

A bírósági jogorvoslati adatok az ügyfelek lassan javuló elégedettségét mutatják a közigazgatás döntéseivel kapcsolatban, de az eredmény évente enyhén ingadozó.

B.3.4. FELLEBBEZÉSI ARÁNY POLGÁRI PERES ÜGYEKBEN AZ ELSŐFOKÚ DÖNTÉS ELLEN

Az összes elsőfokú polgári peres ügy számának és az adott évben fellebbezéssel másodfokra érkezett polgári peres bírósági ügyek számának hányadosa azt mutatja, hogy mennyire elfogadottak a polgári peres ügyekben az elsőfokú döntések. Akárcsak az előző mutató esetében, itt is rendkívül fontos felhívni rá a figyelmet, hogy a fellebbezések számát számos szubjektív tényező befolyásolja. Ennek megfelelően a mutató csökkenése mögött nemcsak az elsőfokú határozatok minőségének javulása állhat, hanem az is, hogy az ügyek továbbvitelének költségei túl magasak lehetnek a másodfokú határozattól remélt előnyökhöz mérten.

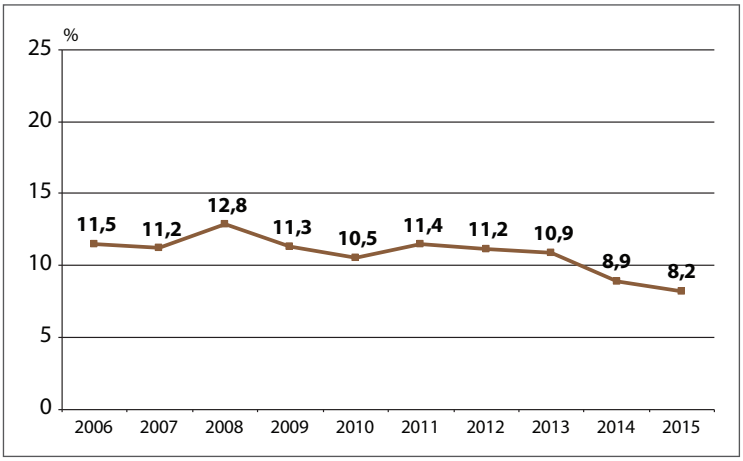

Forrás: OBH

Az adatok azt mutatják, hogy az utóbbi szűk tíz évben a fellebbezési arány 10–12% között mozgott, és enyhén csökkenő tendenciát mutat, ami a 2014. és 2015. évben teljesedik ki. Ez azt is jelenti, hogy a korábbi évekhez képest az elsőfokú határozatok egyre javuló elfogadottsággal bírnak. Ez egyben azt is jelenti, hogy a korábbi évek magasabb számarányához viszonyítva a 2014. évi adat az elsőfokú határozatok javuló elfogadottságát vetítheti előre.

2011 óta javul a polgári ügyekben hozott bírósági határozatok felek általi elfogadottsága.

B.3.5. AZ ÉRKEZÉSTŐL SZÁMÍTVA KÉT ÉVEN TÚL BEFEJEZETT, ELHÚZÓDÓ ELSŐFOKÚ POLGÁRI PERES BÍRÓSÁGI ELJÁRÁSOK ARÁNYA

Az „észszerű eljárási idő", az ügyintézési idő csökkentése a CEPEJ mérőrendszerében is a jogszolgáltatás hatékonyságának egyik alapvető mutatója. Észszerűnek tekintjük azokat a polgári peres ügyeket, amelyek két éven belül befejeződnek.

A két éven túli, elhúzódó ügyként befejezett elsőfokú polgári peres eljárások aránya 2008 és 2013 között 3,3 és 3,0% között mozgott, ez jelentős előrelépésnek tekinthető a 2008-at megelőző évekhez képest, és a perek gyorsuló ügyintézését mutatja. Ezekhez az évekhez képest 2014 drasztikus növekedést hozott a peridő elhúzódásában, de a 2015-ös adatok alapján nem tekinthető kiugró évnek. A fentieket figyelembe véve kijelenthetjük, hogy „észszerűtlen hosszúságúra" csupán minden 25–30. polgári peres ügy nyúlik.

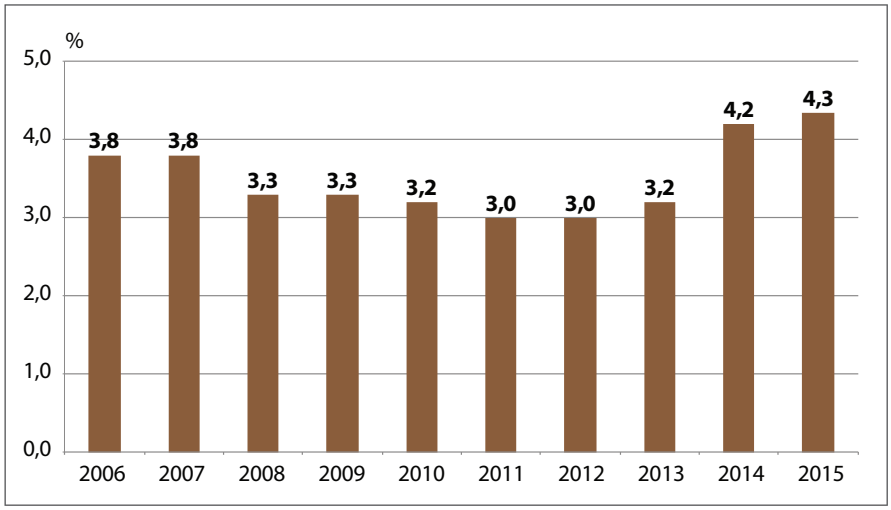

Forrás: OBH

A nemzetközi adatok eléggé hézagosak, az összevetés alapjául szolgáló cseh és szlovák peridő tükrében azt mondhatjuk, hogy a magyar átlagos peridő inkább rövid, semmint hosszú.

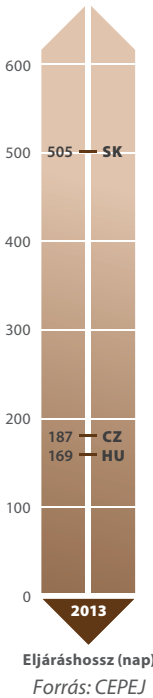

Forrás: CEPEJ

A peres ügyintézés időtartama a csökkenő trendek után 2014-ben jelentősen emelkedett, és 2015-ben e tekintetben nem mutatkozik visszarendeződés.

B.4. KORMÁNYZATI KÖZBIZALOM ÉS ÁTLÁTHATÓSÁG DIMENZIÓ

Főindikátor: ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSON KIFEJEZETT LAKOSSÁGI BIZALOM A KORMÁNYBAN

Az adott választási évben a kormányalakító párt, illetve pártkoalíció, pártszövetség által megszerzett országgyűlési mandátumok aránya az összes mandátum arányában (%), az adott évi országgyűlési képviselőválasztáson. *(Forrás: NVI*)*

1. részindikátor: A NAIH JOGELLENESSÉGI MEGÁLLAPÍTÁSSAL VÉGZŐDÖTT ADATNYILVÁNOSSÁGI VIZSGÁLATAINAK SZÁMA

A NAIH feladata többek között a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez való jog érvényesülésének ellenőrzése és elősegítése. A NAIH adatai alapján a jogellenességi megállapítással végződött adatnyilvánossági vizsgálatok száma. *(Forrás: NAIH*)*

2. részindikátor: INTÉZMÉNYI (ÖNKÉNTES) RÉSZVÉTELI ADATOK AZ ÁSZ KORRUPCIÓS KOCKÁZATOT MÉRŐ RENDSZERÉBEN

Az Állami Számvevőszék gondozza a *Korrupciós kockázatok feltérképezése – Integritásalapú közigazgatási kultúra terjesztése* című, európai uniós forrásból megvalósított integritásprojektet. Ennek célja az volt, hogy önbevalláson alapuló adatbekéréssel felmérje a közszféra intézményei vonatkozásában a korrupciós kockázatoknak való kitettséget, illetőleg az azok mérséklésére hivatott ún. integritáskontrollok szintjét. A költségvetési szervek önkéntesen vesznek részt a felmérésben. *(Forrás: ÁSZ*)*

3. részindikátor: A KORRUPCIÓS KOCKÁZATOKAT MÉRSÉKLŐ KONTROLLOK TÉNYEZŐJE (KMKT) INDEX

A kockázatokat mérséklő kontrollok tényezője index azt tükrözi, hogy az adott szervezetnél léteznek-e intézményesült kontrollok, illetve hogy ezek ténylegesen működnek-e, betöltik-e rendeltetésüket. *(Forrás: ÁSZ*)*

4. részindikátor: A CIVIL SZERVEZETEK ÁLLAMI TÁMOGATÁSA

Az összes civil szervezet részére juttatott pénzbeli állami támogatás, a juttatás forrásának jogcím szerinti megadásával. Az adatok forrása részben a kormányzati pénzügyi statisztikák köre, részben a KSH által végrehajtott évenkénti, teljes körű adatgyűjtések, mint az OSAP 1156 azonosítójú statisztikai jelentés a nonprofit szervezetek tevékenységéről. A 2010-es tárgyévre vonatkozóan az adatok másféle bontásban állnak rendelkezésre, ezért a támogatástípusok szerinti megfelelő összevetés arra az évre nem lehetséges. *(Forrás: kormányzati pénzügyi statisztikák, KSH)*

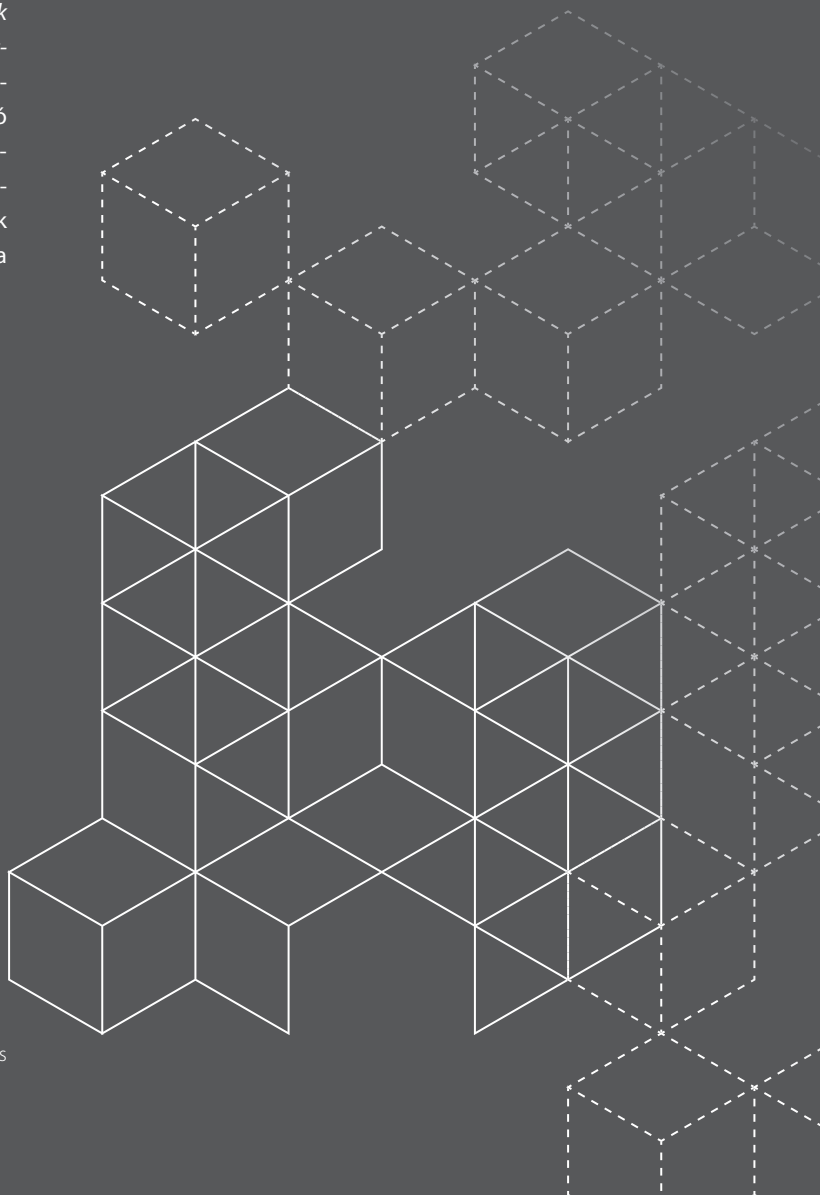

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

B.4.1. ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSON KIFEJEZETT LAKOSSÁGI BIZALOM A KORMÁNYBAN

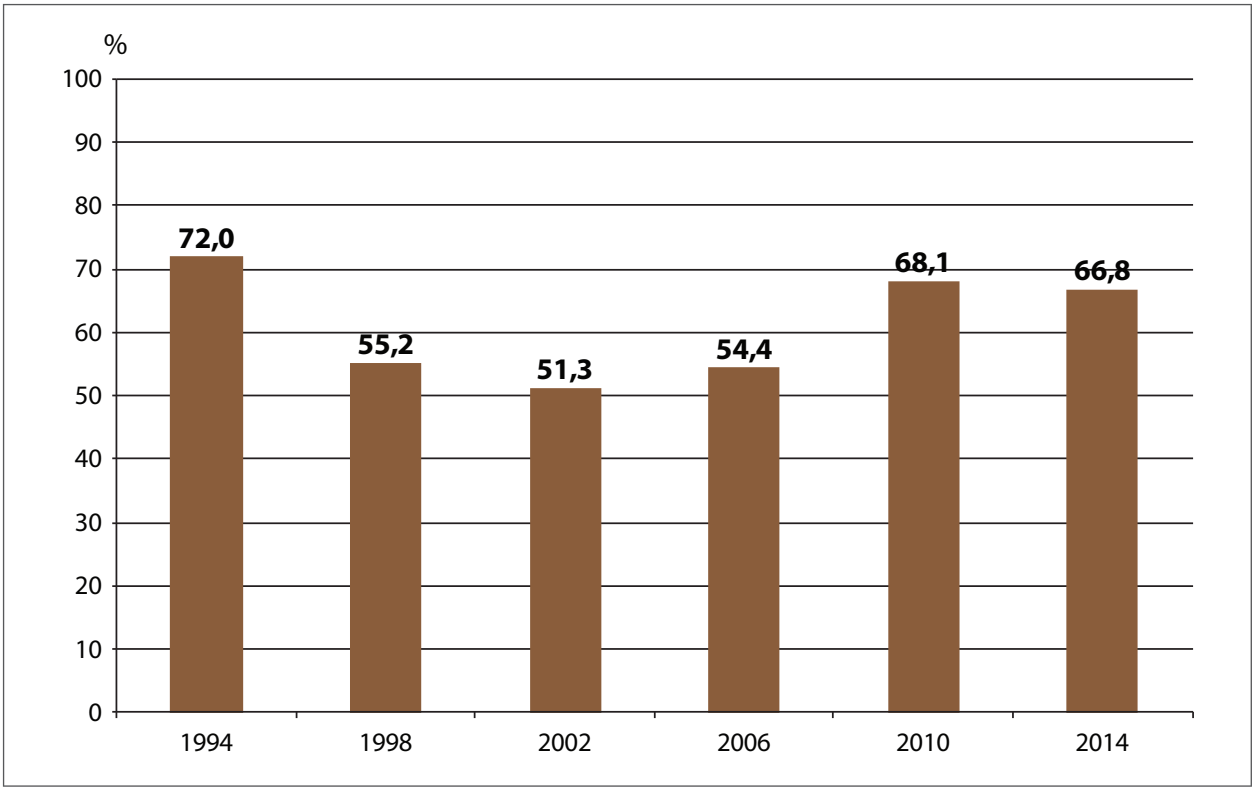

Forrás: NVI

A kormányzat iránti közbizalom olyan politikai stabilitást jelent a kormányzásban, amely a hatékonyságának lényeges eleme. A biztonság és a bizalom pártpolitikai természetű, érzékeny tényezője a kormányzat politikai cselekvőképessége, stabilitása, átfogóan a kormány politikai stabilitása.

Egy demokráciában csak akkor tekinthető értéknek a kormány stabilitása, ha a demokratikus alapértékek maximálisan érvényben vannak. A kormányzó párt (pártok) iránti közbizalom fontos indikátora a választásokon szerzett parlamenti mandátumok aránya az összes mandátum arányában, amely alapvetően határozza meg a kormányzati képességet is. Míg 2002-ben és 2006-ban 55% alatt maradt a kormányzat mandátumaránya, addig 2010-ben és 2014-ben 66% felett volt a mandátumarány az országgyűlési választásokat követően. A jelenlegi kormányzati ciklusban a 2016-ig lezajlott időközi országgyűlési választások némileg csökkentették a 2014-es mandátumarányt (66,3%), s ez az ún. kétharmados törvények elfogadása esetében némileg beszűkíti a kormányzó pártok mozgásterét.

Az OECD legújabb kormányzati körképe *(Government at a Glance, GoG 2015)* szintén a kormányzati közbizalmi index jelentős növekedését mutatja: míg ezen érték 2009-ben mindössze 20% volt, addig 2013-ra 33%-ra emelkedett.

A 2010 előtti időszakhoz képest jelentősen nőtt a kormány politikai stabilitása, s ezáltal a kormányzati cselekvőképesség erősödött.

B.4.2. A NAIH JOGELLENESSÉGI MEGÁLLAPÍTÁSSAL VÉGZŐDÖTT ADATNYILVÁNOSSÁGI VIZSGÁLATAINAK SZÁMA

A kormányzat átláthatósága jogállami és demokratikus alapérték. Az átláthatóság a kormányzati nyitottság képességét mutatja. Az átláthatóság alapvetően eredmény, amelynek hatása a bizalom. Az átláthatóság lényege a kormányzati közérdekű adatokban, így kiemelten a döntés-előkészítés és a döntések megismerhetőségében rejlik.

A NAIH feladata többek között a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez való jog érvényesülésének ellenőrzése és elősegítése.

A NAIH-nál jogellenességi megállapítással végződött adatnyilvánossági vizsgálatok számának növekedése reprezentálja a civil kezdeményezések és ezzel arányosan a jogszerűségi implikációk fokozódását.

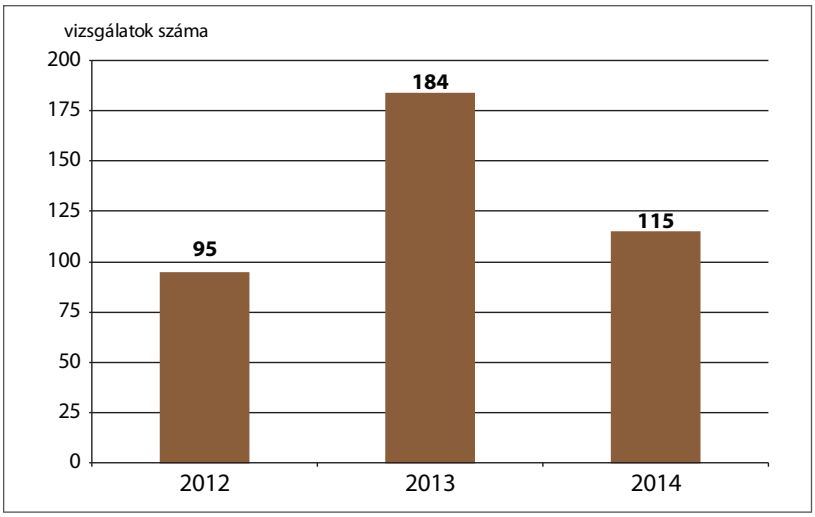

Forrás: NAIH

Ez az adat a közfeladatot ellátó, közvagyonnal gazdálkodó szervek/személyek teljes spektrumát lefedi.

A kormányzat átláthatóságát erősíti az adatnyilvánossági vizsgálatok számának növekedése, mely szempontból a 2013-as év a jelenlegi adatsor szerint kiugrónak tekinthető.

B.4.3. INTÉZMÉNYI (ÖNKÉNTES) RÉSZVÉTELI ADATOK AZ ÁSZ KORRUPCIÓS KOCKÁZATOT MÉRŐ RENDSZERÉBEN

A kormányzás minőségének primer jellemzője a kormányzati bizalom és a korrupcióval kapcsolatos társadalmi érzület. Az átláthatóság a kormányzás integritásának, azaz az antikorrupciónak az indikátora. Az Állami Számvevőszék gondozza a korrupciós kockázatok mérését célzó integritásprojektet.

A mérés célja, hogy önbevalláson alapuló adatbekéréssel felmérje a közszféra intézményei vonatkozásában a korrupciós kockázatoknak való kitettséget, illetőleg az azok mérséklésére hivatott ún. integritáskontrollok szintjét. A költségvetési szervek önkéntesen vesznek részt a felmérésben. 2012-től évről évre lassú ütemben emelkedett az önkéntesen részt vevő költségvetési intézmények száma, míg 2015-ben nagymértékű emelkedés történt a résztvevők számában: több mint 2500 különböző méretű és profilú költségvetési szerv csatlakozott a felméréshez.

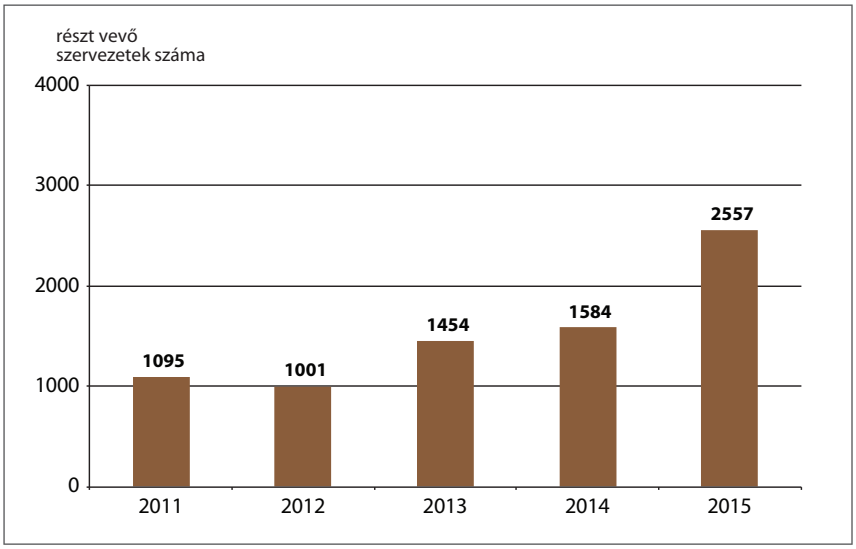

Forrás: ÁSZ

A költségvetési szféra intézményei egyre nagyobb számban vállalják az átláthatóság objektív mérését, s ez az integritás és a transzparencia erősödésére utal.

B.4.4. A KORRUPCIÓS KOCKÁZATOKAT MÉRSÉKLŐ KONTROLLOK TÉNYEZŐJE (KMKT) INDEX

Az Állami Számvevőszék gondozza a korrupciós kockázatok mérését célzó integritásprojektet. A mérés célja, hogy önbevalláson alapuló adatbekéréssel felmérje a közszféra intézményei vonatkozásában a korrupciós kockázatoknak való kitettséget, illetőleg az azok mérséklésére hivatott ún. integritáskontrollok szintjét. A kockázatokat mérséklő kontrollok tényezője index azt tükrözi, hogy az adott szervezetnél léteznek-e intézményesült kontrollok, illetve hogy ezek ténylegesen működnek-e, betöltik-e rendeltetésüket. A 2015. évi Jó Állam Jelentéshez képest változás, hogy az adatsor az összes, 2557 válaszadóra számított 2015. évi indexértékek, illetve a 2015. évi részvételi adatokkal súlyozott 2013. és 2014. évi mutatószámok alakulását jelzi. Az elmúlt három év (2013–2015) adataiból lehet következtetést levonni, amely szerint fokozatos erősödést mutat a költségvetési intézményekben alkalmazott antikorrupciós kontrollok száma.

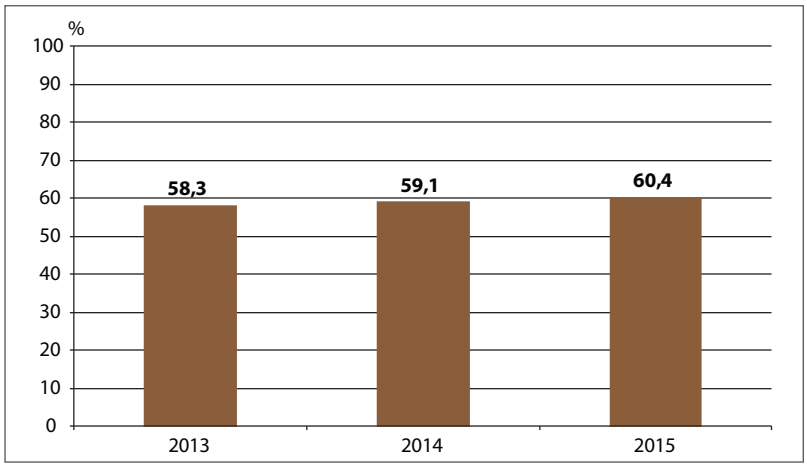

Forrás: ÁSZ, 2015 részvételi adatokkal súlyozott értékek

A költségvetési intézményrendszerben növekszik az antikorrupciós kontrollok száma.

B.4.5. A CIVIL SZERVEZETEK ÁLLAMI TÁMOGATÁSA

A civil szervezetek kormányzati támogatása a civil kontroll, azaz az átláthatóság irányába tett indirekt lépés. A civil szervezetek céljaik szerint igen heterogének, jelentős arányuk semmilyen módon nem jelenik meg a politikai térben (szabadidős, hobbi-, sportegyesület stb.), miközben megkülönböztetünk országos és helyi szervezeteket is. A kormányzás szempontjából az előbbiek, az önkormányzatok szempontjából az utóbbiak relevánsak. A támogatás mértékének növekedése lehetőséget teremt a nyitott kormányzás erősítésére.

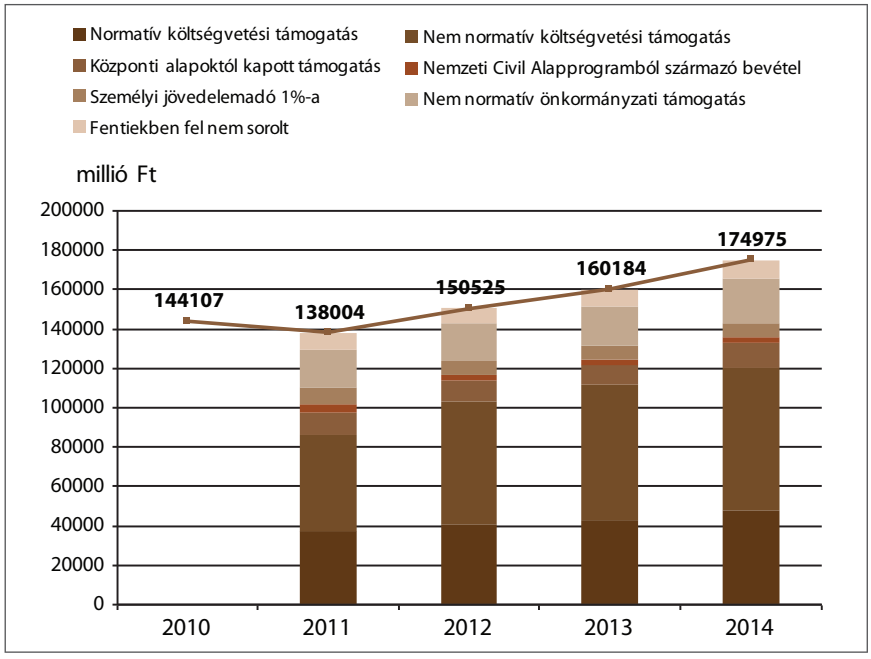

Forrás: KSH

2011 óta főként a normatív (37 000 millióról közel 48 000 millió Ft-ra) és nem normatív költségvetési támogatás (48 000 millióról 72 000 millió Ft-ra), valamint a központi alapoktól kapott támogatás nőtt. A Nemzeti Civil Alapprogramból és a személyi jövedelemadó 1%-ából származó bevételek 2011 óta viszont csökkentek, előbbi 4 200 millióról 3 300 millió Ft-ra, utóbbi 8 900 millióról 6 800 millió Ft-ra.

A civil szektor állami támogatásának növekedése a nyitottabb kormányzás felé mutat.

B.5. LÉTBIZTONSÁG DIMENZIÓ

Főindikátor: MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA
A munkanélküliségi ráta a munkanélküliek arányát fejezi ki a gazdaságilag aktív népességen belül. Gazdaságilag aktív az a foglalkoztatott, aki adott héten legalább egyórányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, illetve rendelkezett olyan munkahellyel, ahonnan átmenetileg volt távol. Munkanélküli az, aki adott héten egy órát sem dolgozott, illetve nincs olyan munkahelye, ahonnan átmenetileg volt távol. *(Forrás: KSH, COFOG)*

1. részindikátor: LAKHATÁSI BIZTONSÁG
A lakhatási biztonság mérése a száz lakószobára jutó népesség számának alakulásán keresztül történik. Szoba a közvetlen természetes megvilágítással és szellőzéssel (ajtóval, ablakkal) rendelkező, legalább 4 m^2 alapterületű, alvás vagy nappali tartózkodás céljára szolgáló helyiség. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: A LAKOSSÁG ANYAGI HELYZETRE VONATKOZÓ VÁRAKOZÁSA
A KSH lakossági percepciós mérésén alapuló adata, amelynek forrása az OSAP 2154 azonosító számon futó *Háztartási költségvetési és életkörülmény-adatfelvétel* éves kikérdezés, amelynek mintájában országosan körülbelül 13 ezer háztartás szerepel. A mutató alapja a kérdőív következő kérdése: *„Mit gondol, hogyan fog változni háztartásuk pénzügyi helyzete a következő 12 hónapban?"* A *„javul, nem változik, rosszabbodik, nem tudja"* válaszlehetőségekkel mért változó különböző bontásokban is rendelkezésre áll (a fő kereső életkora, településtípus, a fő kereső iskolai végzettsége és a háztartás személyi összetétele szerint). *(Forrás: KSH, SILC)*

3. részindikátor: A LAKOSSÁG ANYAGI BIZTONSÁGÉRZETE
A KSH lakossági percepciós mérésen alapuló adata, amelynek forrása az OSAP 2154 azonosító számon futó *Háztartási költségvetési és életkörülmény-adatfelvétel* éves kikérdezés, amelynek mintájában országosan körülbelül 13 ezer háztartás szerepel. A mutató alapja a kérdőív következő kérdése: *„Képes volna-e az Önök háztartása arra, hogy egy váratlan, nagyobb összegű kiadást a saját forrásaiból fedezzen?"* Az erre adott válaszok (*„igen"* vagy *„nem"*) aránya különböző válaszadói rétegek bontásában is rendelkezésre áll (a fő kereső életkora, településtípus, a fő kereső iskolai végzettsége és a háztartás személyi összetétele szerint). *(Forrás: KSH, SILC)*

4. részindikátor: A MINIMÁLBÉR REÁLÉRTÉKÉNEK VÁLTOZÁSA
A minimálbér nominális emelkedésének (az előző évhez mérten, százalékosan kifejezve) és az adott tárgyévi infláció mértékének a különbsége. A minimálbért minden tárgyévre vonatkozóan kormányrendelet szabja meg, az éves fogyasztói árindex értékét a KSH számítja ki és publikálja. Az adat megmutatja, hogy a minimálbér értékének előző évhez mért emelése mennyivel volt az adott év általános fogyasztói árindexe alatt vagy felett. (Pozitív érték = a minimálbér reálértéke nőtt, mert nagyobb mértékben emelték, mint a fogyasztói árindex változása. Negatív érték = a minimálbér reálértéke csökkent, mert emelkedésének mértéke az ugyanazon évi infláció szintje alatt maradt.) *(Forrás: KSH)*

B.5.1. MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA

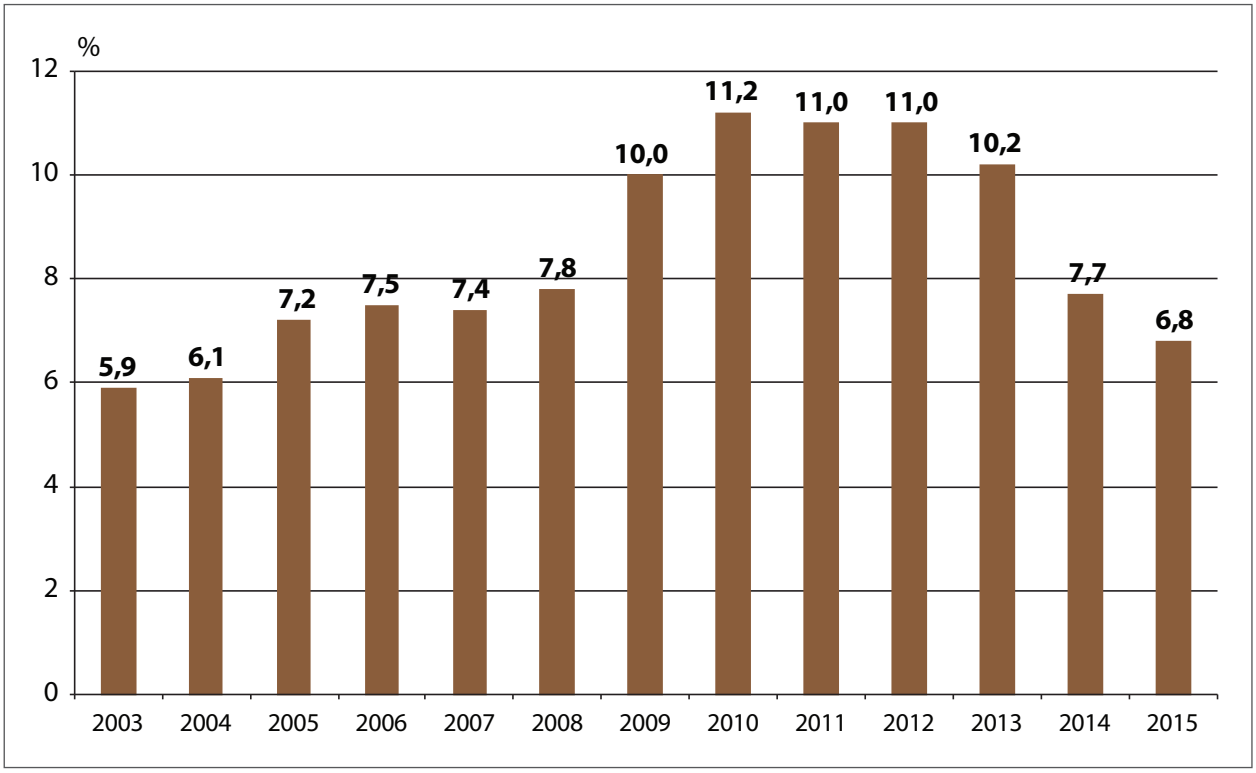

Forrás: KSH, COFOG

A létbiztonsági mutatók azokat a kormányzati intézkedéseket mérik, amelyek hatásai a megélhetési minimumok biztonsági garanciáit, lehetőségeit növelik. Ezt az egyéni biztonság különböző aspektusaival (közbiztonság, jogbiztonság) azonos fontosságúnak kell értékelni. A létbiztonság a létfeltételek minimumát támogató kormányzati képességet értékeli.

A létbiztonság feltételeinek biztosítása szempontjából a jövedelemmel való rendelkezés kiemelkedően fontos, ugyanakkor esetében három csoportot feltétlenül érdemes elkülöníteni: a legfiatalabbakat, akik nem rendelkeznek önálló jövedelemmel; az időseket, akik hazánkban jellemzően a nyugdíjukból élnek meg; illetve a munkaerőpiaci szempontból aktívakat és inaktívakat, akik az aktív korúak közül kerülnek ki. Az aktív korúak csoportját jogszabályi keretek között értelmezve a 16 évnél idősebb, már nem tanköteles korú, de a nyugdíj korhatárt még el nem értek teszik ki (az öregségi nyugdíjkorhatár jelenleg 64 év). Az aktív korúak között számos munkaerőpiaci szempontból inaktív csoport található: gyesen, gyeden lévők, háztartásbeliek, korkedvezményezett nyugdíjasok stb.

A munkanélküliségi rátát a munkaerőpiaci szempontból aktívak körében tarja számon a statisztika, azaz fontos tényező, hogy munkanélkülinek az tekinthető, aki dolgozni szándékozik. Esetükben a rendszeres jövedelem hiánya az egyén és családja létbiztonságát fenyegető legnagyobb veszélyfaktor, ennek megfelelően a munkanélküliek számának változása egyenes korrelációban van a létbiztonság körülményeivel.

A munkanélküliség szintje hagyományosan szoros összefüggést mutat a gazdaság teljesítményével, ennek megfelelően a 2008-tól kibontakozó gazdasági válság hatása Magyarországon is magas munkanélküliségi rátával párosult. A munkanélküliség drasztikus csökkenése 2014-től kezdődően figyelhető meg, párhuzamosan a hazai gazdasági helyzet stabilizálódásával.

Nemzetközi összehasonlítás alapján a hazai munkanélküliségi ráta kedvezőnek tekinthető.

A munkanélküliség csökkenése a létbiztonság veszélyeinek csökkenését eredményezi, évről évre javuló arányban.

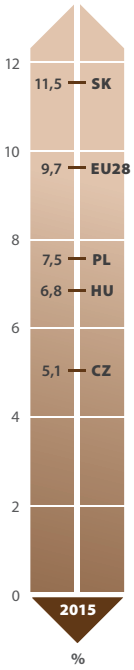

Forrás: Eurostat

B.5.2. A LAKHATÁSI BIZTONSÁG

Maslow széles körben elfogadott szükségletpiramisának alján a fiziológiai szükségletek (éhség, szomjúság) állnak, amelyek fölött közvetlenül a fizikai védettség, ezen belül is a lakhatás helyezkedik el, ennek megfelelően a lakhatás biztonsága a létbiztonság érzületének alapja. Ugyanakkor a lakhatás biztonsága szempontjából nem megkerülhető kérdés a lakhatás minősége, amelyet az egy lakószobára jutó személyek számának alakulásán keresztül érzékeltetünk. A következtetés logikája, hogy minél kevesebb személy jut egy lakószobára, annál inkább javul a lakhatás számos alapvető komforttényezője. Természetesen a lakhatás és a lakókörnyezet körülményeivel kapcsolatban számos egyéni paraméter számbavétele fontos lehet, ilyen például a lakhatási és a munka-/tanulási lehetőségek egymástól való távolsága. A száz szobára jutó népesség száma a rendszerváltás után jelentősen csökkent, s ezt részben magyarázza csak a népességszám-csökkenés, mely mellett a lakásállomány korszerűsödése is markánsan megjelenik a javuló adatokban.

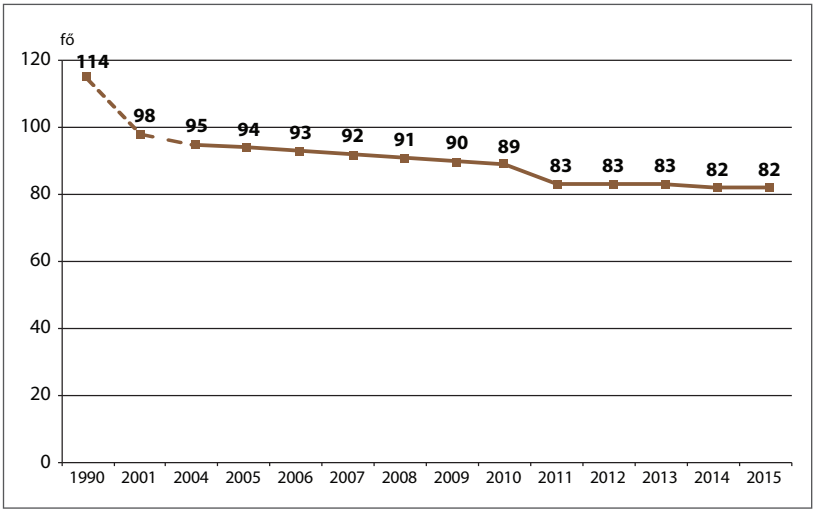

Forrás: KSH

A száz lakószobára jutó népesség számának trendszerű csökkenése a lakhatás alapkörülményeinek javulása felé mutat.

B.5.3. A LAKOSSÁG ANYAGI HELYZETRE VONATKOZÓ VÁRAKOZÁSA

Míg a jövedelmi helyzet az anyagi lehetőségeket határozza meg, addig az anyagi helyzetre vonatkozó várakozások olyan szubjektív elemek, amelyek a jövőbeni várakozásokból kiindulva az anyagi biztonságérzet, a jövedelem biztosította életszínvonal fenntarthatóságát ragadják meg.

A KSH által 2012-től végzett mérések szerint a lakosság anyagi kilátásokkal kapcsolatos várakozása az utóbbi időben egyértelműen pozitív irányba mozdult el, s ennek következtében mára a lakosság várakozásai összetársadalmi szinten stabilizálódni látszanak.

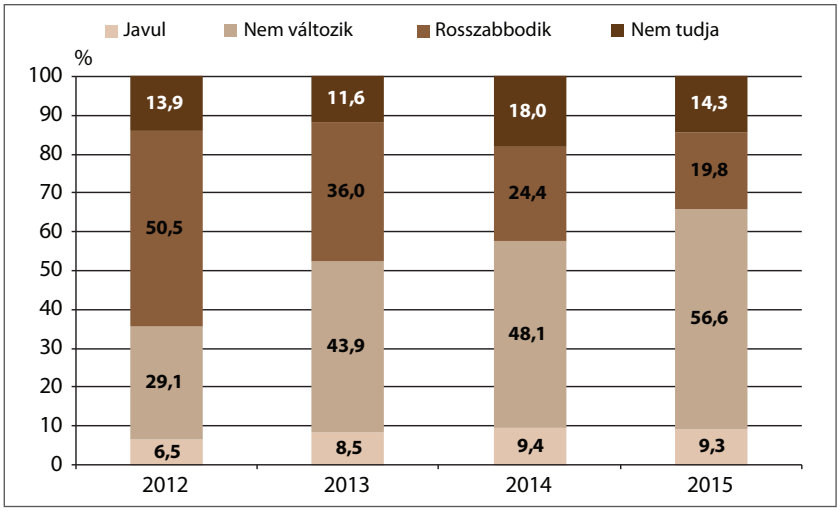

Forrás: KSH SILC

Míg az anyagi helyzetük romlását várók 2012-ben a népesség felét tették ki, addig 2015-ben már csak a kéttizedét, s ez nagyon jelentős javulás, amely egyértelműen jelzi, hogy a magyar gazdaság utóbbi években tapasztalt bővülése a lakosság széles rétegei számára is érzékelhetőek. Ugyanakkor az anyagi helyzetük javulására számítók aránya 2012-höz képest viszonylag nagy mértékben bővült, de így sem éri el a népesség egytizedét, azaz továbbra is kevesen számítanak az anyagi helyzetük számottevő javulására.

2012 óta erősödik a lakossági optimizmus az anyagi helyzetre vonatkozóan, majd 2014–2015 között stabilizálódik.

B.5.4. A LAKOSSÁG ANYAGI BIZTONSÁGÉRZETE

A lakosság anyagi biztonságérzetének alapja a váratlan, nagyobb összegű kiadás fedezetére való képesség. A kérdés a lakosság pénzügyi megtakarítását abból a szempontból méri, hogy az adott életszínvonal biztosításához rendelkezésre áll-e a megfelelő pénzügyi fedezet.

A lakosság anyagi biztonságérzetét a KSH szintén 2012 óta méri éves rendszerességgel. Ezen adatsorból is kitűnik, hogy az utóbbi évek során a lakosság anyagi helyzete stabilizálódik, enyhén javul. Ugyanakkor ez a javulás jóval kisebb mértékű, mint amit az anyagi helyzetre való várakozás kapcsán láthattunk. E mögött vélhetően az húzódik meg, hogy a gazdasági válság elhúzódó hatásait követően a lakosság elhalasztott vásárlásai miatt a fogyasztás nagyobb mértékben növekedett, mint a háztartások megtakarítási kedve.

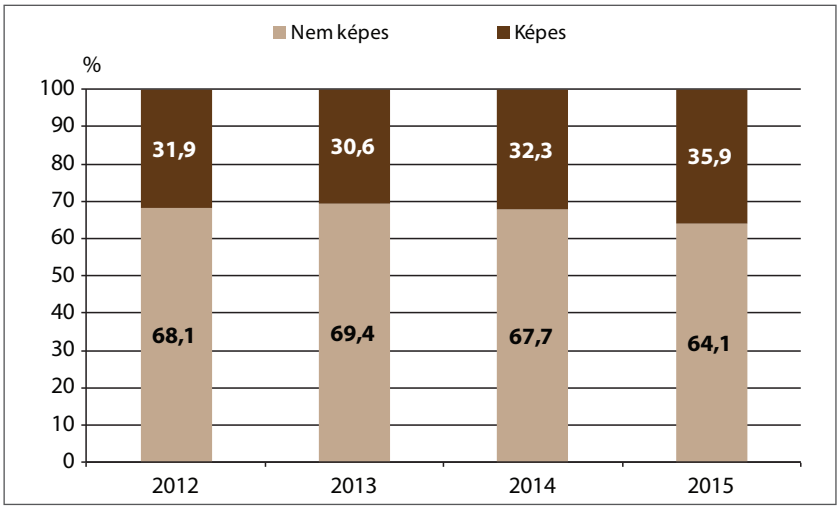

Forrás: KSH SILC

Nemzetközi összehasonlításban a váratlan kiadások fedezetére a hazai háztartások rendkívül alacsony arányban képesek. Ennek oka, hogy a gazdasági válság hatása Magyarországon jóval erőteljesebb volt, mint például Lengyelországban, illetve hogy a globális válság nálunk hitelválsággal járt együtt, amely a devizahiteles magyar családokat rendkívül nehéz anyagi helyzetbe sodorta. A növekvő hitelterhek mellett nem csoda, hogy ezen háztartások anyagi biztonságérzete, valamint megtakarítási lehetőségei jelentősen csökkentek 2013-ig.

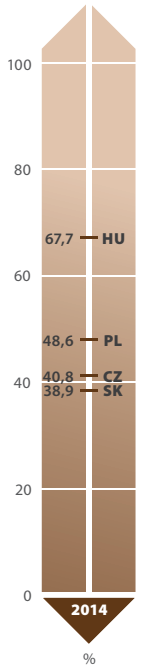

Forrás: Eurostat

A lakosság anyagi biztonságérzete 2013 óta javul.

B.5.5. A MINIMÁLBÉR REÁLÉRTÉKÉNEK VÁLTOZÁSA

A közpolitikai akciókban a létbiztonság szempontja jelen van a jövedelembiztonság fenntartásában. A minimálbér a létbiztonság garantálásának egyik kiemelt kormányzati eszköze, amely jogszabályi úton biztosít a munkából élő, alacsony keresetűek számára egy minimális jövedelemszintet.

A minimálbér előző évhez képest, reálértéken rögzített eltéréseinek hektikus változásai jól mutatják, hogy ezen a téren a kormányzati képesség rendkívül erős. Ennek megfelelően akár drasztikus eltérések is adódhatnak a minimálbér növekedése és a gazdasági teljesítőképesség között, amelyeket később korrekciók követhetnek.

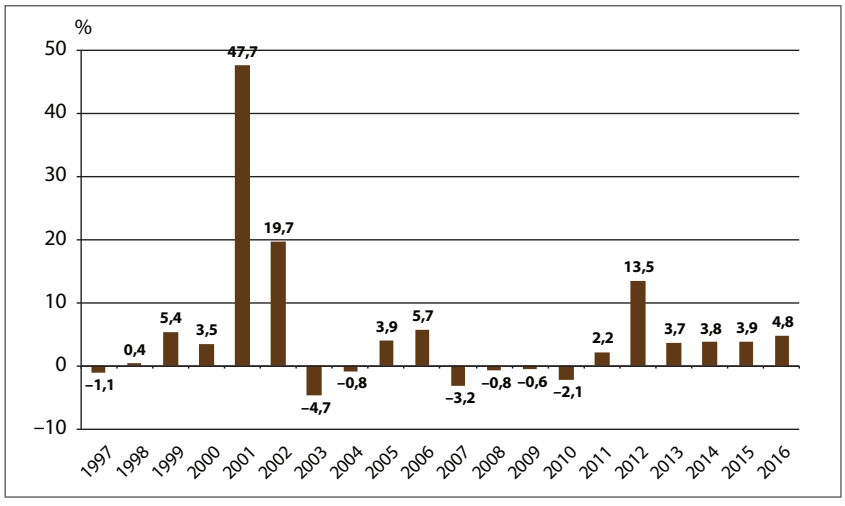

Forrás: KSH

A minimálbér reálértékének mutatói a 2007–2010 közötti időszak értékromlását követően, 2011-től viszonylag kiszámítható módon, enyhén gyorsuló ütemben növekednek. A 2012-ben tapasztalható drasztikusabb minimálbér-emelkedés az adójóváírás kivezetésének kompenzálása miatt történt. Ezt figyelembe véve ez az év is belesimul a trendbe.

A minimálbér értéke 2011 óta erősödő mértékben pozitív tartományban van, fenntartható pályán növekszik.

KÖZÖSSÉGI JÓLLÉT
ÖSSZEFOGLALÓ[1]

A közösségi jóllét javítása – mint kiemelt társadalmi és gazdasági cél – következtében e hatásterület a *cél jellegű hatásterületek* körébe tartozik, és szorosan összekapcsolódik a biztonság és bizalom, valamint a demokrácia hatásterületével. Az eszköz jellegű hatásterületek közül pedig számára kiemelt jelentőségű a gazdasági versenyképesség és a pénzügyi stabilitás, a környezeti és társadalmi fenntarthatóság, valamint a hatékony közigazgatás hatásterülete.

Elemzését azzal a szemlélettel végeztük el, hogy a közösségi jóllét eddigi gazdasági jellegű kiértékelése a szélesebb tartalmú *életminőség vizsgálata,* valamint a jóllét minőségéről teljesebb információt adó *erényetikai szempontok érvényesítése* felé mozduljon el. Elvetve az egyetlen indikátor felhasználásának célszerűségét, a közösségi jóllét „műszerfalának" az anyagi jólét, az életminőség, az erényetika és a fenntarthatóság pilléreihez tartozó indikátorokat választottunk ki és alkalmaztunk.

Az *anyagi jólét* alakulását nem a GDP-vel, illetve a GDP-ből származtatható indikátorokkal elemezzük, hanem a *háztartások rendelkezésére álló jövedelem, a szegénység és a társadalmi kirekesztődés, a foglalkoztatás és oktatás dimenziók* indikátoraival jellemezzük. E fontos dimenzió elemzésének kiemelt célja annak bemutatása, hogy a háztartás vagy azon belül az egyén helyzete többszörösen hat az emberek közérzetére, összességében a társadalom állapotára, a közösségi jóllétre.

A társadalmi kirekesztettség mutatóinak kiválasztásánál a rossz anyagi körülmények között élők objektív megragadása, az egyenlőtlenségek kifejeződése mellett fontos szempont volt a hazai és nemzetközi fejlesztési célok megfogalmazásához használt mutatók szerepeltetése is.

Az *életminőség* változását *az egészségügyi és szociális védőháló, valamint az egyén a társadalomban (a mentális közérzet) dimenziók* indikátoraival írjuk le. Ennek során megvizsgáltuk a „felülről lefelé" *(top-down),* illetve az „alulról felfelé" *(down-up)* építkezés lehetőségét és célszerűségét. Az előbbi esetben az életminőség a rendelkezésre álló (jövedelem, szolgáltatás stb.) lehetőségekből kiindulva közelíthető meg, a gyakorlati szempontok és a nemzetközi tapasztalatok alapján mégis a második megközelítésnek, az egyének szubjektív véleményéből (preferenciáiból) kiinduló szemléletnek adtunk elsőbbséget az indikátorok meghatározása során. Ezt szolgálják – többek között – azok a lakossági véleményfelmérések, amelyek segítségével az egészségügyi ellátórendszerrel és a közoktatással való elégedetlenség fokát ismerjük meg.

Az *erényetikával* kapcsolatban abból indulunk ki, hogy az értelmezett objektív jóllét, boldogságként felfogva, magával hozza a „boldogságparadoxont": a boldogság (emberi kiteljesedés) csak egy darabig növekszik az anyagi javak növekedésével, egy bizonyos pont után csökkenni kezd. Amivel az erényetikai jóllét egyenes arányban nő, az az emberi kapcsolatok intenzitása. A „kapcsolati javak" jelentik a jóllét másik jelentős tételét. A jóllét tehát függ az emberi kapcsolatoktól: az erényetikában az ember nem más, mint *személy,* aki kapcsolataiban teljesedik ki és valósítja meg önmagát. Képes az önátadásra, önzetlenségre. A másik személlyel önmagáért és nem a belőle származó haszonért lép kapcsolatba.

A jóllét összekapcsolható az *önérdek* fogalmával is, hiszen az nemcsak a gazdaság motorja, hanem a jólléte is. A haszonközpontú szemléletben az önérdek a szubjektív módon értelmezett saját haszonra való törekvés *(szubjektivista önérdek),* amelynek beteljesülése jóllétet, boldogságot okoz. Az erényetikában az önérdek úgy definiálható, hogy az én önérdekemben a másik ember jóllétének az akarása is benne van *(objektivista önérdek).* Így az erényetika rendszerében létező, cselekvő ember nemcsak önmagát helyezi középpontba, hanem a másik személyt is. Ennek eredményeként jöhetnek létre a nyer-nyer helyzetek, s valósulhat meg a széles értelemben vett közösségi jóllét és mindenki java, a közjó. Ennek elemzését – többek között – olyan indikátorok segítik, mint

- önkéntes társadalmi munka gyakorisága;
- másokkal való törődés fontossága;
- emberek iránti bizalom és
- erkölcsi, etikai értékek fontossága.

A *fenntarthatóság* pillérének szerepeltetésével azt a követelményt jelenítjük meg, hogy a jelenleg rövid távon elért közösségi jólléti színvonal hosszabb, de legalább középtávon fenntartható legyen. Ennek vizsgálata azonban elsősorban a gazdasági versenyképesség és pénzügy stabilitási, valamint a fenntarthatósági hatásterületek feladatkörébe tartozik.

Jóllehet a kutatás és a gyakorlati alkalmazás céljaira kiválasztott dimenziók széleskörűen átfogják a közösségi jóllét területeit, *néhány fontos dimenzió* mind ez ideig *kimaradt a vizsgálatból.* Ilyenek: a család és a háztartás összetétele, a fogyasztás színvonala és szerkezete, a fiatalok és az idősebbek helyzete, a munka minőségi dimenziója, a kultúra és a sport, valamint az időfelhasználás, az időmérleg.

A közösségi jóllét dimenzióit leíró indikátorok elemzése során kiemelt figyelmet fordítottunk a közösségi jólléttel kapcsolatos *kormányzati képességek* változására, így egyfelől a gazdaság és a szociálpolitika általános irányára és

[1] A fejezet szerzői: Prof. Dr. Báger Gusztáv (munkacsoport vezető), Dr. Baritz Sarolta Laura, Dr. Kelemen Rita Judit, Kiss Norbert Tamás, Dr. Szabó Ildikó

jellegére, másfelől az adott időszakban tett szakmapolitikai intézkedések befolyásoló szerepére. Ennek eredményei az egyes indikátorok által jelzett teljesítmények ismertetése során tett *kulcsmegállapításokban, levont következtetésekben* tükröződnek.

A jövedelmi helyzet főbb jellemző vonásai

A *háztartási szektor összes korrigált rendelkezésre álló jövedelme* főindikátor szerint a háztartások javuló pénzügyi helyzete egyre kedvezőbb hatást gyakorol az életminőség objektív tényezőinek alakulására, s a munkáért kapott jövedelmen keresztül az egyének, s így a társadalom közérzetének javulására, valamint – keresleti oldalról – a gazdasági növekedésre. Az *alkalmazásban állók nettó átlagkeresete* részindikátor nagysága 2015-ben jelentős mértékben (4,3%-kal) növekedett. A háztartások rendelkezésére álló reáljövedelem növekedése és a foglalkoztatási helyzet javulása lehetővé tette, hogy a *háztartások megtakarítási rátája* 2014-ben tovább növekedjen. A háztartások eladósodottsága 2014-ben tovább csökkent. A *középosztály jövedelmi helyzete* a vizsgált időszakban, különösen 2014-ben javult: elérte, majd túllépte a teljes lakosságra számított bruttó átlagjövedelem országos átlagértékét.

A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés főbb jellemző vonásai

A szegénység vagy a társadalmi kirekesztődés kockázata 2015-ben jelentősen csökkent országosan, de ebben az eredményben jelentős területi különbségeket érzékelhetünk. E kockázat – a 2014. évre rendelkezésre álló nemzetközi adatok alapján – meghaladta (31,1% *[forrás: hőmérő]*) az Európai Unió egészére számított 24,5%-os értéket. A *jövedelmi szegénység kockázata* a 2013–2015 közötti időszakban stagnált, értéke – nemzetközi összehasonlításban – az országok középső harmadában helyezkedik el. A súlyos anyagi depriváció kockázata 2015-ben tovább csökkent. A deprivációnak kitett 18 éven felüli lakosok aránya 20% alá mérséklődött átlagosan, a demográfiai csoportokban azonban különbségek vannak. A *nagyon alacsony színvonalú munkaintenzitású háztartásban élők aránya* 2015-ben szintén csökkent, ez a kockázat a lakosság 7,1%-át érinti, szemben a 2014. évi 9,7%-kal. A *gyermekekre vonatkozó jövedelmi szegénység aránya* a 2014. évi 25%-ról 2015-ben 22,5%-ra csökkent, ez magasabb, mint az Európai Unió egészére számított érték.

Az egészségügyi és szociális védőháló főbb vonásai

Az *egészségben eltöltött évek számának* növekedése azt eredményezte, hogy hazánk megközelítette az EU-átlagot, attól már csak 1-2 évvel maradt el. E trend elősegítése érdekében célszerű az egészségügyi kiadások mértékét növelni, felhasználásának hatékonyságát javítani. A *születéskor várható átlagos élettartam* kismértékben meghaladta az EU-átlag változását, azonban még mindig jelentősen elmarad az EU-átlagtól. Az *egészségügyi kiadások a GDP arányában* indikátor nagysága az EU-átlagnál kisebb volt 2014-ben, különösen az állami források esetében, miközben a magánkiadások aránya az összes kiadás tekintetében jelentősen meghaladta a mintegy 27%-os EU-átlagot. A *bölcsődei férőhelyek száma* jelentősen nőtt 2014-ben is. A *nyugdíjak helyettesítési rátájának* hosszabb távon tapasztalt változása és 2014. évi emelkedése összhangban állt a nemzetgazdaság teljesítő- és versenyképességének alakulásával.

A foglalkoztatottság és az oktatás főbb jellemző vonásai

A *15–64 éves korú, gazdaságilag aktív népesség száma* fő indikátor szerint a munkaerőpiacon megjelent foglalkoztatottak és munkanélküliek száma az 1998–2006 közötti időszakban – kisebb éves hullámzással – nőtt, a foglalkoztatottság legmagasabb értéke (4222 ezer fő) pedig 2006-ban volt. A válság hatására az aktív népesség száma 2009-ben 4 135 ezerre csökkent, s ez 2013-ra 4 300 ezerre nőtt. 2014-ben pedig ez az adat már rekordszintre (4444 ezer főre) emelkedett. A *közmunkások száma* jelentősen növekedett, 2014-ben 175,2 ezer fő volt. A *korai iskolaelhagyók arányában* 2015-ben kismértékű javulás volt tapasztalható, a regionális különbségek azonban nagymértékűek. A *felsőfokú végzettségű fiatalok aránya* az utóbbi évtized folyamán jelentősen emelkedett, a versenyképesség javításához azonban további fejlődésre van szükség. A belföldi *vándorlási különbözet* a közép-magyarországi régió számára jelent foglalkoztatási tartalékot.

Az egyén a társadalomban főbb jellemző vonásai

Az *élettel való elégedettség* fő indikátor szerint a felnőtt lakosság kérdőívre adott válaszainak átlagértéke – 0–10-ig terjedő skálán – 2013-ban 6,15 volt, ugyanez az adat 2015-ben kismértékben, 6,13-ra csökkent. Az *egyén által végzett tevékenység tartalmassága* indikátor 2014. évi értéke minden korcsoportban meghaladta az előző évit, Magyarország átlagértéke azonban elmaradt a visegrádi országok és az EU átlagától. Az *önkéntes társadalmi munka gyakoriságára* jellemző, hogy 2015-ben a magyar lakosság 29,1%-a vett részt ilyen munkában évente legalább egyszer. Az *egészségügyi ellátórendszer minőségével való elégedettség* nem kielégítő. Hasonlóképpen a *közoktatás* esetében sem, amellyel kapcsolatban a felsőfokú végzettségűek az átlagnál is kritikusabbak.

K.1. JÖVEDELMI HELYZET DIMENZIÓ

Főindikátor: A HÁZTARTÁSI SZEKTOR ÖSSZES KORRIGÁLT RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ JÖVEDELME

A főindikátor a KSH nemzeti számlái alapján a háztartási szektor (a magánháztartások) összes korrigált rendelkezésre álló jövedelmét mutatja, idősorban. A magánháztartások elsődleges jövedelmeinek egyenlegét értjük ez alatt, amely jövedelmi oldalról működési eredmény, a munkavállalói jövedelmeket és vagyonból származó jövedelmeket mínusz a vagyonnal kapcsolatos kifizetéseket, valamint a jövedelmek készpénzben történő újraelosztása során kapott bevételeket tartalmazza. A természetbeli társadalmi juttatások nem szerepelnek benne. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: AZ ALKALMAZÁSBAN ÁLLÓK HAVI NETTÓ ÁTLAGKERESETE

Az indikátor a nemzetgazdaságban az alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresetének alakulását mutatja, idősorban. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: A HÁZTARTÁSOK MEGTAKARÍTÁSI RÁTÁJA

A mutató a háztartások adott évi megtakarításának, illetve rendelkezésre álló jövedelmének a hányadosa. A rendelkezésre álló jövedelem – kiegészítve a magánnyugdíj-pénztárak nettó vagyonváltozása miatti korrekcióval – az a jövedelemösszeg, amelyet a háztartások fogyasztásra és felhalmozásra fordíthatnak. A megtakarítás a rendelkezésre álló jövedelemből a végső fogyasztási kiadások finanszírozása után fennmaradó összeg, amely fordítható felhalmozásra: részben tőkefelhalmozásra (állóeszközök és készletek felhalmozására), részben pénzügyi eszközök (pl. értékpapír, bankbetét, hitelek) igénybevételére. *(Forrás: KSH)*

3. részindikátor: A HÁZTARTÁSI SZEKTOR ELADÓSODOTTSÁGA

Az indikátor a háztartási szektor (háztartások, háztartásokat segítő nonprofit intézmények, nem pénzügyi szervezetek) hitelállományát mutatja a GDP százalékában. *(Forrás: KSH)*

4. részindikátor: A 3. ÉS A 4. JÖVEDELMI ÖTÖDBE ESŐK ÉVES BRUTTÓ ÁTLAGJÖVEDELME AZ ORSZÁGOS ÁTLAGÉRTÉK ARÁNYÁBAN

A mutató a jövedelmi egyenlőtlenség középső tartományára koncentrál. Az ekvivalens jövedelmek eloszlásában a felső 20% (a legmagasabb jövedelemmel rendelkezők) és az alsó 20% (a legalacsonyabb jövedelemmel rendelkezők) jövedelmeinek a hányadosa. Minél magasabb a mutató értéke, annál nagyobb a középréteg aránya. *(Forrás: KSH)*

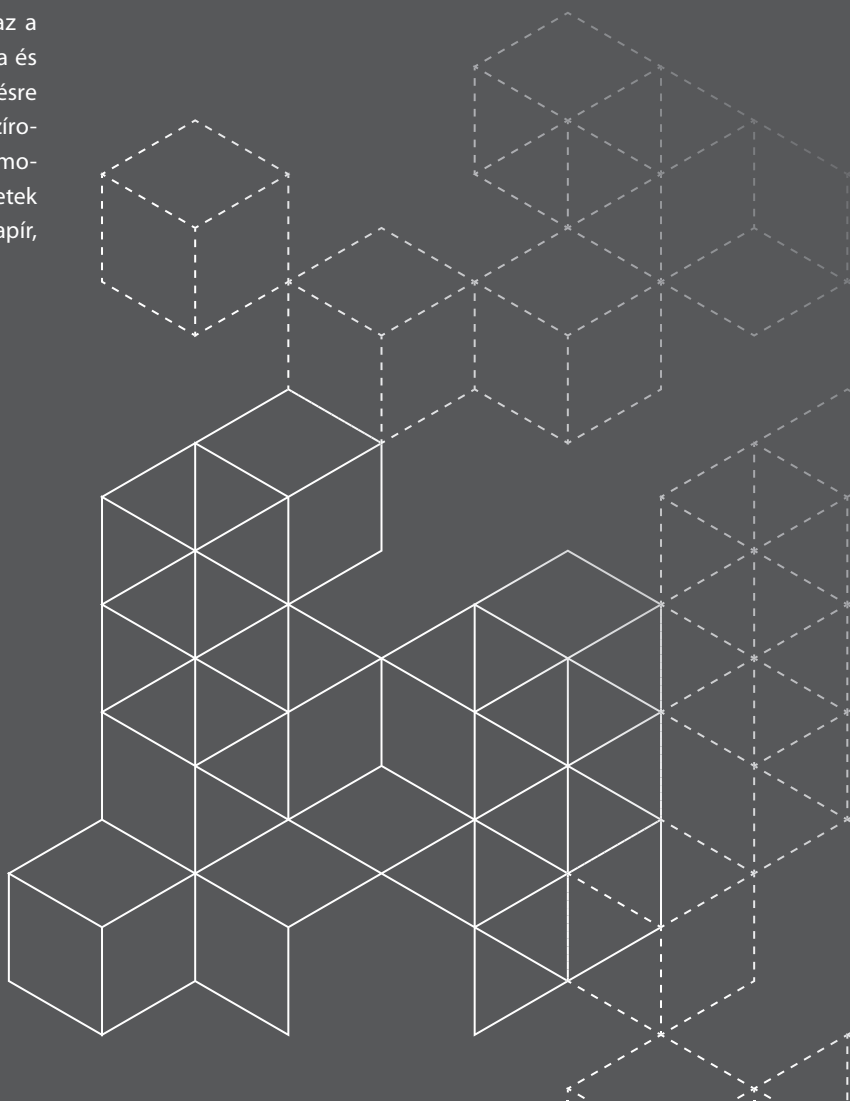

K.1.1. A HÁZTARTÁSI SZEKTOR ÖSSZES KORRIGÁLT RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ JÖVEDELME

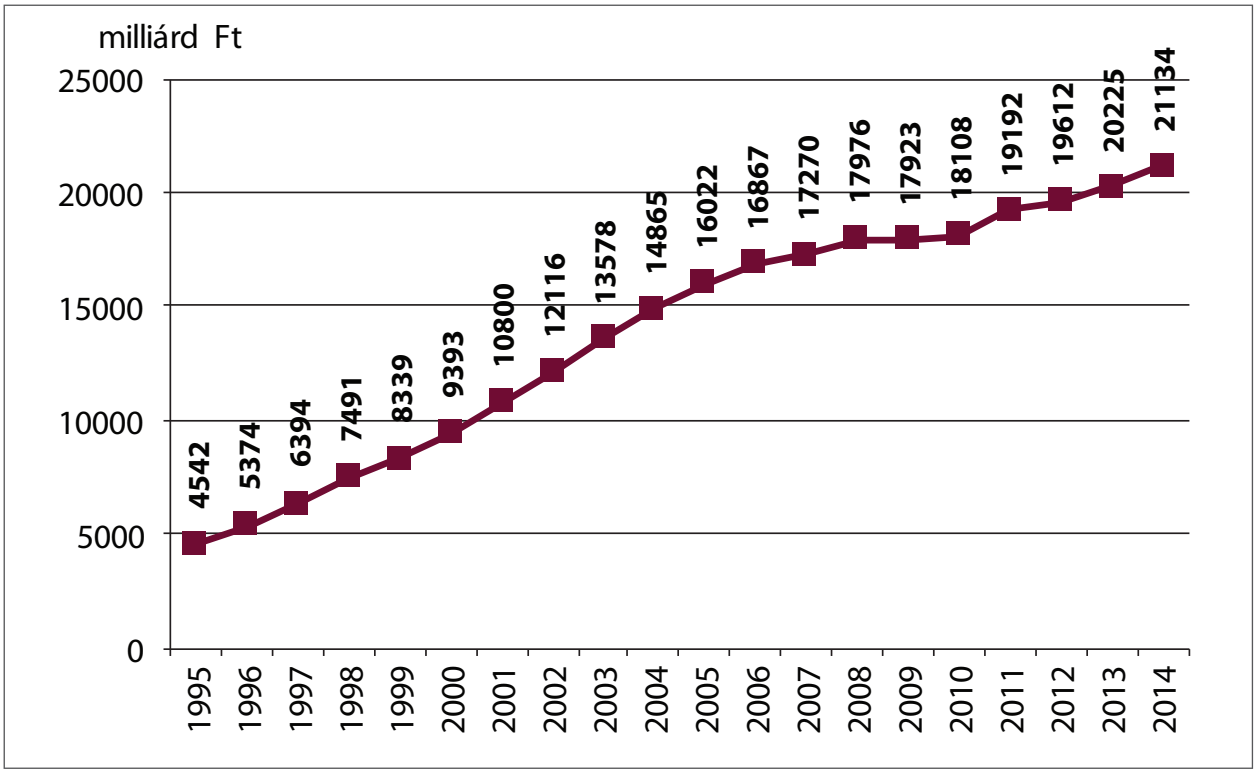

Forrás: KSH

A lakosság életkörülményének, jóllétének komplex összefüggésrendszerében az egyik legfontosabb tényező a háztartások anyagi helyzete, jövedelmi állapota. A háztartás vagy azon belül az egyén anyagi helyzete többszörösen hat az emberek közérzetére, összességében a társadalom állapotára, a közösségi jóllétre.

Az anyagi helyzet gyakorlati következményeinek szempontjából érvényesebb megközelítés az egyén jövedelme helyett a háztartások anyagi helyzetének vizsgálata. A háztartás – fogalma szerint – olyan közösségként határozható meg, amelyben – függetlenül a rokoni kapcsolat meglététől – a személyek jövedelmi, fogyasztási szempontból egy egységet képeznek, életviteli költségeiket részben vagy egészben közösen viselik.

A közösségi jóllét szempontjából a jövedelmi helyzet leírásához főindikátornak a háztartások nettó elkölthető jövedelmét leíró változót választottuk. A jövedelmet leíró mutatók közül ennek a legerősebb a kapcsolata az életminőséggel, hiszen ez a változó reagál a mindennapok kötelező kiadásaira is, így jó becslést ad arra, hogy az anyagi javak mennyit tudnak hozzátenni a háztartás életminőségéhez, akár egészségügyi kiadásokról, akár az oktatásba, a képzésbe fektetett összegről vagy bármilyen jóllétet emelő fogyasztási tételről legyen is szó.

A háztartások rendelkezésre álló jövedelmének alakulása a nemzetgazdaság teljesítőképessége mellett a gazdaság- és társadalompolitikai intézkedésektől is függ. Az elmúlt évtized első felében a gyors (3–5%-os) gazdasági növekedés a jövedelmi helyzet viszonylag gyors, egyenletes javulását eredményezte. Ezt 2007–2008-ban lassulás, majd 2009-ben – a válság következtében – stagnálás, 2010-től pedig – a növekedés élénkülésével – ismét érezhető javulás követte. 2014-ben folytatódott a háztartások rendelkezésre álló jövedelemének egyenletes növekedése. Míg 2013-ban 20 225 milliárd forint volt ez az érték, 2014-re 21 134 milliárd forintra emelkedett.

A nemzetközi összehasonlítás vásárlóerő-paritáson lehetséges (PPS). A hazánkra jellemző érték (13 102 PPS) nem éri el az Európai Unióra jellemző középértéket (20 709 PPS), de Románia, Lettország, Horvátország és Észtország megelőzésére elegendő.

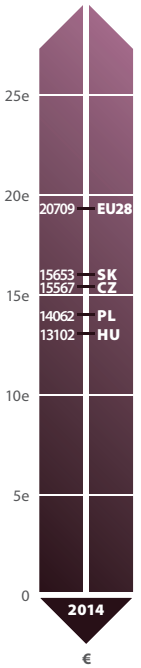

Forrás: Eurostat

Hazánkban 2010-től folyamatosan növekszik a háztartások rendelkezésre álló jövedelme. 2014-ben a háztartási szektor összes korrigált rendelkezésre álló jövedelme 21 134 milliárd forint, a GDP 65,7%-a volt.

K.1.2. AZ ALKALMAZÁSBAN ÁLLÓK HAVI NETTÓ ÁTLAGKERESETE

Az alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete mutató arról ad képet, hogy a lakosság gazdasági motorja, az aktív kereső polgárok milyen jövedelmi feltételek között vállalnak munkát. Alkalmazásban állónak tekintendő az a munkavállaló, aki a munkáltatóval munkavégzésre irányuló jogviszonyban áll, s munkaszerződése, munkavégzésre irányuló megállapodása alapján, átlagban havi legalább 60 munkaórában, munkadíj ellenében munkavégzésre kötelezett. Alkalmazásban állónak számítanak többek között a bedolgozói jogviszonyban foglalkoztatottak; a szorgalmi időben vagy a szünidőben foglalkoztatott diákok; a Magyarországon bejegyzett vállalkozásnál munkadíj ellenében munkát végző külföldi állampolgárok, függetlenül attól, hogy a munkavégzés a munkáltató hazai vagy külföldi kirendeltségén, telephelyén történik-e; valamint a munkavégzés céljából külföldi kiküldetésben lévők is.

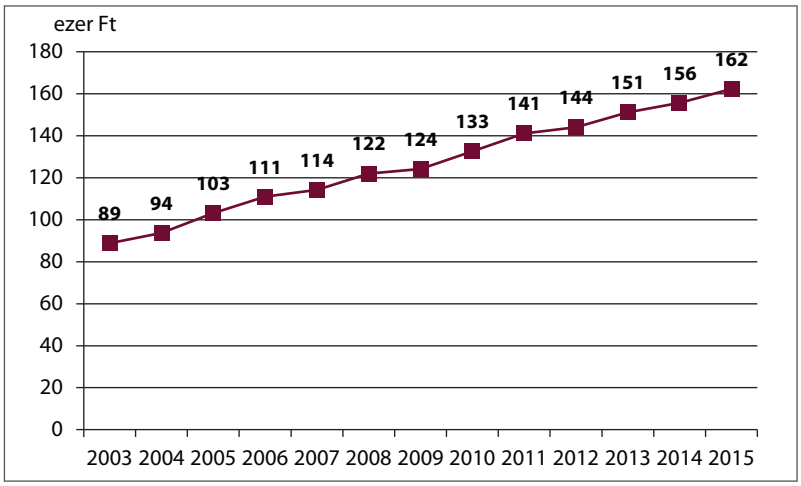

Forrás: KSH

A mutató értéke 2008 óta folyamatos növekedést mutat, és az emelkedés mértéke az elmúlt években stabil volt. A 2014. évi 3%-os változást a 2015-ös növekedés meghaladta, mert az alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete 162 300 forint volt, s ez 4,3%-os pozitív elmozdulást jelent.

Az alkalmazásban állók havi nettó átlagjövedelme 2015-ben 162 300 forint volt. Így a mutató 4,3 %-kal meghaladta az előző évi értéket.

K.1.3. A HÁZTARTÁSOK MEGTAKARÍTÁSI RÁTÁJA

Az anyagi helyzet a jövedelemnél tágabb fogalom. A rendszeres bevételek mellett a háztartás anyagi helyzetét vizsgálva számba kell venni a háztartás anyagi felhalmozását is, amelynek legbeszédesebb mutatószáma a pénzbeli felhalmozásokat megragadó megtakarítási ráta, amely a háztartások által realizált pénzbeli megtakarítások értékét fejezi ki az elkölthető jövedelem arányában.

A háztartások megtakarításainak rátája 2003 és 2012 között 4 százalékpontos hullámzást mutat. A 2012. évre jellemző mélypont után a mutató folyamatos emelkedését láthatjuk. 2014-ben a háztartások évi megtakarítása a rendelkezésre álló jövedelem arányában meghaladta a 10%-ot.

A mutató nemzetközi összehasonlítására 23 uniós tagállam esetén nyílik mód. Közülük hazánk a háztartások megtakarítási rátája szerint a rangsor első felében található.

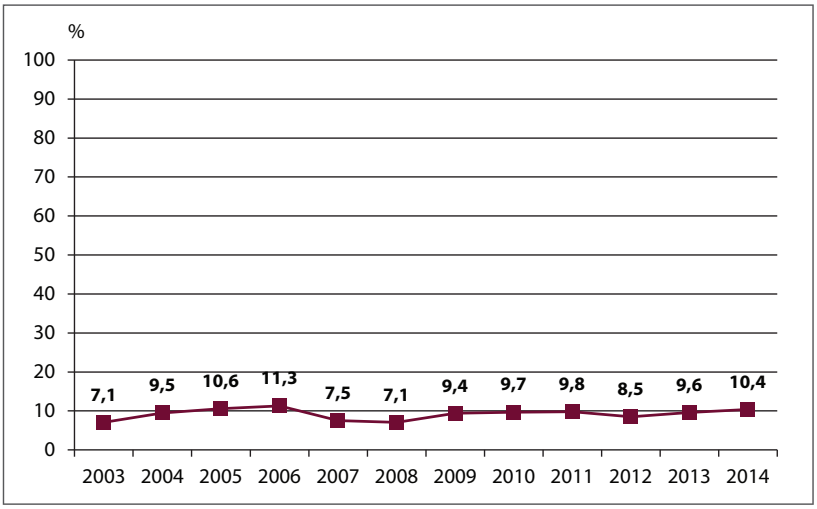

Forrás: KSH

A Magyarországra számított 10,4%-os érték 13 tagállam mutatójánál magasabb, míg 9 tagállam kerül elénk a rangsorban. Az Európai Unió esetében a mutató értéke 10,3%, azaz hazánkban az unióra jellemző arányszámmal közel azonos a háztartások megtartási rátájának értéke.

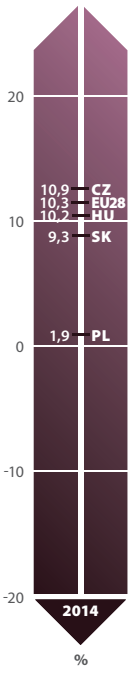

Forrás: Eurostat

2014-ben Magyarországon a háztartások megtakarítási rátája 10,4% volt, amely majdnem megegyezik az Európai Unióra jellemző értékkel.

K.1.4. A HÁZTARTÁSI SZEKTOR ELADÓSODOTTSÁGA

Az 1995-ben kezdődő lakossági eladósodás 2002-ig tartó egyenletes, lassú növekedés után a 2003–2008 közötti időszakban felgyorsult, és 2009-ben kiemelkedően magas szintet, a GDP 117,5%-át érte el. A sokoldalú gazdaságpolitikai intézkedéseknek köszönhetően 2010-ben megkezdődött, majd 2012-ben felgyorsult a lakossági eladósodottság csökkenésének folyamata, amelynek eredményeként 2014-re a GDP 91,3%-ára mérséklődött.

E kedvező változás hozzájárult a háztartások megtakarítási hajlandóságának csökkenéséhez, illetve a lakosság fogyasztási hajlandóságának emelésén keresztül érezhetően elősegítette a fogyasztási és növekedési pályára történő áttérés megkezdését. Az eladósodott háztartások jelentős részében azonban még 2014-ben is megfigyelhető volt a körülményekhez történő nagy fokú alkalmazkodási kényszer, amely erősítette a lakosság fennálló óvatossági megfontolásait.

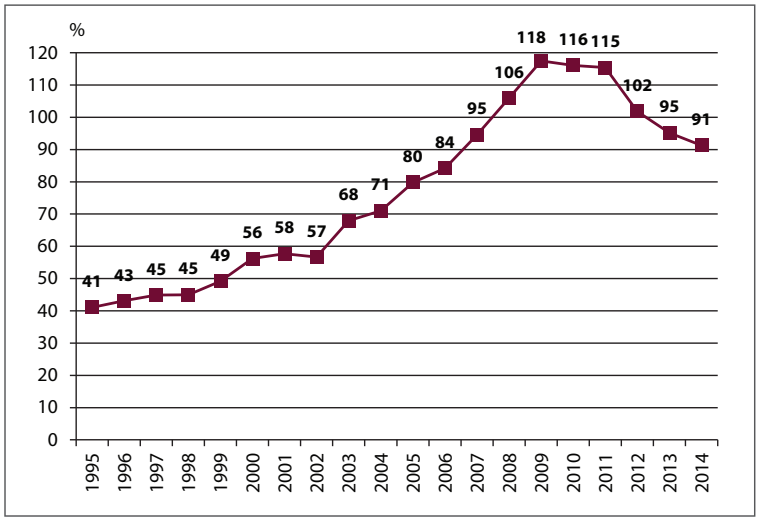

Forrás: KSH

Uniós összehasonlításban hazánkban a háztartási szektor eladósodottságának mutatója a 6. legalacsonyabb. A GDP arányában kifejezett eladósodottsági ráta 2014-ben Litvániában volt a legalacsonyabb (52,5%), míg Luxemburgban és Cipruson 340%-nál is magasabb ez az érték.

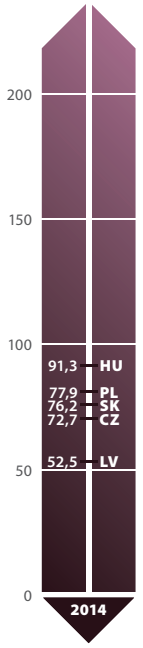

Forrás: KSH

Hazánkban 2011 óta folyamatosan csökken a háztartások eladósodottsága. 2014-ben a GDP arányában kifejezett mutató értéke 91,3%.

K.1.5. A 3. ÉS A 4. JÖVEDELMI ÖTÖDBE ESŐK ÉVES BRUTTÓ ÁTLAGJÖVEDELME AZ ORSZÁGOS ÁTLAGÉRTÉK ARÁNYÁBAN

A társadalomban jelen lévő jövedelmi egyenlőtlenségek megragadására alkalmas az egy főre jutó jövedelem szerinti ötödök jövedelemátlagának, jövedelem-összetételének vizsgálata.

A nemzetközi gyakorlatban elterjedt, jövedelmi egyenlőtlenséget leíró S80/S20 mutató a felső ötöd jövedelemátlagát határozza meg az alsó ötöd jövedelemátlagának függvényében. Ennek továbbgondolásaképpen a középosztály jövedelmi helyzetének megragadásához kiszámítható a 3. és a 4. ötöd együttes jövedelemátlagának aránya az országos átlaghoz képest. A 3. és a 4. ötöd együttesen a társadalom azon szegmensét takarja, akik a közepesnél anyagilag jobban élnek, de nem tartoznak a leggazdagabb 20% közé. Az arányszámból arra következtethetünk, hogy az átlagosnál jobban, de nem magas anyagi színvonalon élőknek hogyan változott a jövedelmi helyzete az ország teljes lakosságához viszonyítva.

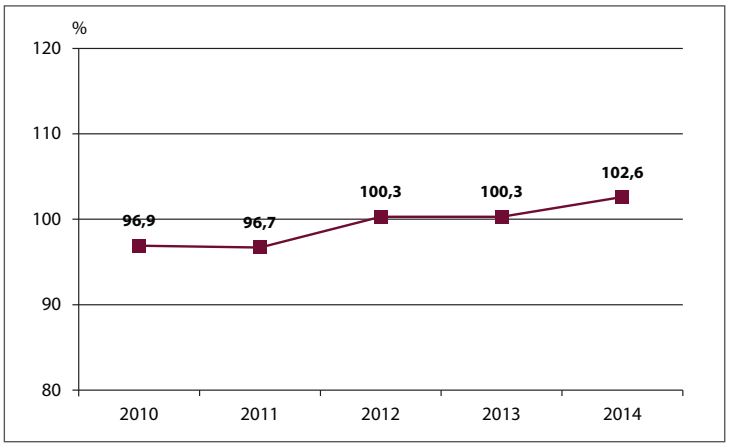

Forrás: KSH

2010-től a mutató monoton növekszik. A 2012-ben történő ugrással az arányszám átlépte a 100%-os értéket, s ez azt jelenti, hogy a középosztály jövedelmi helyzete anyagi megerősödése miatt elérte, majd túllépte a teljes lakosságra számított országos átlagértéket.

A középosztály anyagi helyzete 2011 óta folyamatosan javul.

K.2. TÁRSADALMI KIREKESZTETTSÉG DIMENZIÓ

Főindikátor: A SZEGÉNYSÉG VAGY TÁRSADALMI KIREKESZTŐDÉS KOCKÁZATA
Az indikátor azon személyek arányát mutatja a teljes népességben, akik a relatív jövedelmi szegénység, a súlyos anyagi depriváció és a nagyon alacsony munkaintenzitás tényezője közül egyben vagy többen érintettek. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: A JÖVEDELMI SZEGÉNYSÉG KOCKÁZATA
Az indikátor a medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élő személyek arányát mutatja. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: A SÚLYOS ANYAGI DEPRIVÁCIÓ KOCKÁZATA
Az indikátor a súlyos anyagi deprivációban érintett személyek arányát mutatja korcsoportonként. Súlyos anyagi deprivációról akkor beszélünk, ha a személyek anyagi okból az alább felsorolt 9 problémából legalább 4-ben érintettek: 1) hiteltörlesztéssel vagy lakással kapcsolatos fizetési hátralékuk van; 2) a lakás megfelelő fűtésének hiánya; 3) váratlan kiadások fedezetének hiánya; 4) kétnaponta hús, hal vagy azzal egyenértékű tápanyag fogyasztásának hiánya; 5) évi egyhetes, nem otthon töltött üdülés hiánya; 6) anyagi okból nem rendelkezik személygépkocsival; 7) anyagi okból nem rendelkezik mosógéppel; 8) anyagi okból nem rendelkezik színes televízióval; 9) anyagi okból nem rendelkezik telefonnal. *(Forrás: KSH)*

3. részindikátor: A NAGYON ALACSONY MUNKAINTENZITÁSÚ HÁZTARTÁSBAN ÉLŐK ARÁNYA
A mutató azon munkaképes korú (16–64 év közötti, nem tanuló) személyek arányát jelzi, akik 0,2-nél kisebb munkaintenzitású háztartásban élnek. Munkaintenzitás: a háztartásban élő összes munkaképes korú személy referenciaév során munkával töltött ideje az elméletileg munkával tölthető összes időhöz viszonyítva. Értéke 0 és 1 között lehet (0 = senki nem dolgozik, 1 = mindenki teljes munkaidőben dolgozik az egész év során). *(Forrás: KSH)*

4. részindikátor: A GYERMEKEKRE VONATKOZÓ JÖVEDELMI SZEGÉNYSÉG KOCKÁZATA
Az indikátor az ekvivalens jövedelem mediánjának 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező 0–17 éves személyek aránya az összes 0–17 éves személyhez viszonyítva. Tekintve, hogy a 0–17 éves személyek jövedelemmel nem rendelkeznek, így jövedelmi helyzetüket alapvetően szüleik jövedelmi helyzete határozza meg. Ezért az adatokat az érintett gyermekek szüleinek iskolai végzettsége szerinti bontásban mutatjuk be. *(Forrás: KSH)*

K.2.1. A SZEGÉNYSÉG VAGY TÁRSADALMI KIREKESZTŐDÉS KOCKÁZATA

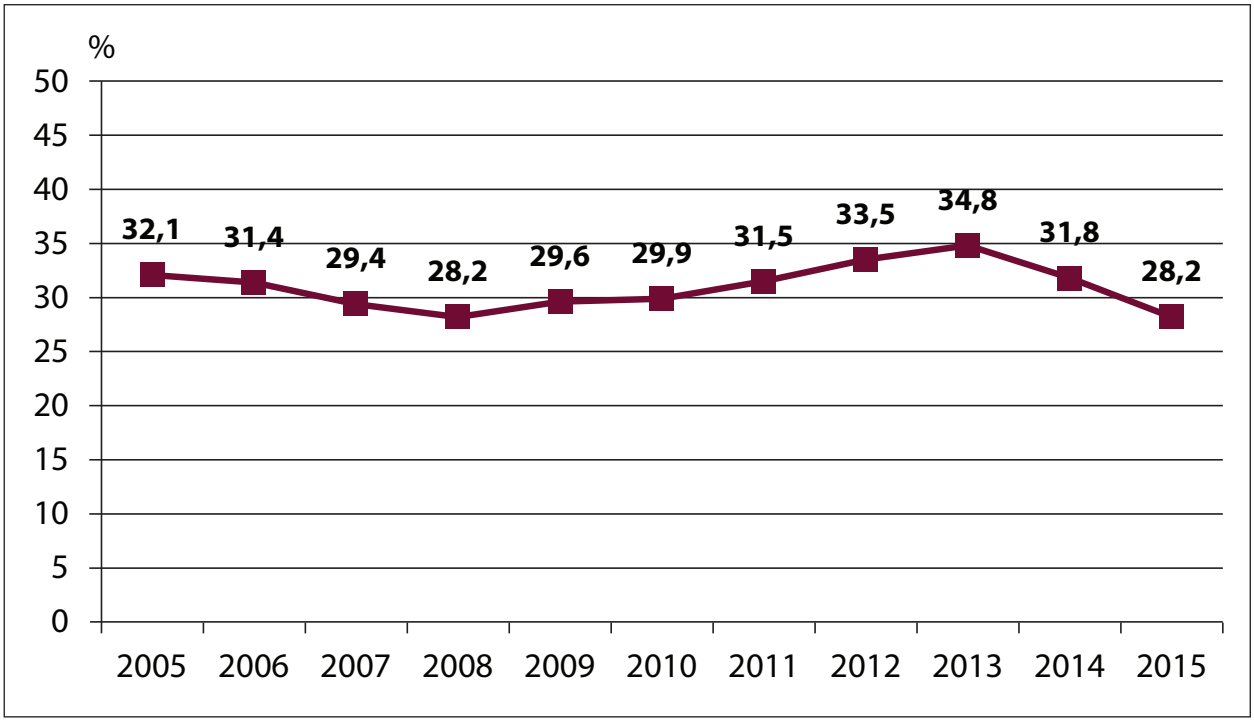

Forrás: KSH EU-SILC

A társadalmi kirekesztettség komplex jelenség, amely sok esetben együtt jár a hatalomnélküliség, a kiszolgáltatottság érzetével, az élet értelmének megkérdőjelezésével, az általános rossz közérzettel.

Bár a társadalmi kirekesztettség a probléma gócpontja, a számszerűsítő mérések sok esetben az anyagi kirekesztettségre koncentrálnak. A kettő szoros kapcsolatban áll, sőt az összefüggés oly módon irányítható is, hogy az anyagi depriváció szinte minden esetben maga után vonja a társadalmi kirekesztettséget. A szegénység, a rossz anyagi körülmények a jövedelmi helyzet egy szegmensét, a közösségi jóllét szempontjából megkérdőjelezhetetlenül hangsúlyos területet jelentenek.

A nemzetközi módszertan alapján számított, az EU 2020 célszámok között kiemelt AROPE-mutatót magyar nyelven *a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatá*nak nevezzük, s a lehető legszélesebb halmazon veszi számításba a szegénységet.

Ez a megközelítés a lehető legszélesebb halmazzal számol, ebből következően nem kizárólag azokat veszi számba, akik az adott társadalomban a legrosszabb anyagi körülmények között vannak, hanem például azokat is, akik vagyonukból élnek, ezért nem dolgoznak, s így beletartoznak a nagyon alacsony munkaintenzitású háztartások csoportjába, de nem nélkülöznek.

Nemcsak a jövedelem alapján vett relatív szegénységet vizsgálja, hanem az emberek munkaerőpiaci helyzetét is számba veszi, valamint az elérhető javak hiányát is felméri. Akik a (1) relatív jövedelmi szegény, (2) a nagyon alacsony munkaintenzitásban élők vagy (3) a súlyos anyagi deprivációnak való kitettség kockázati kategóriájának egyikében érintettek, azok arányát ragadja meg a mutató.

2013 óta folyamatosan csökken a lakosságon belül azok aránya, akik a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek. 2015-re 28,2%-ra mérséklődött az arányszám.

Nemzetközi összehasonlítás céljára a 2014-es évre vonatkozólag állnak rendelkezésre adatok. Ekkor Magyarország (31,8%) jelentősen elmaradt az unió egészére számított 24,5%-os mutatószámtól. Az uniós rangsorban hazánkban Lettországnál, Görögországnál, Bulgáriánál és Romániánál alacsonyabb a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya.

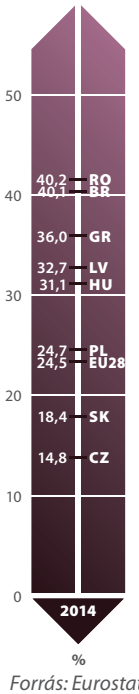

Forrás: Eurostat

A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya hazánkban 2013–2015-ben csökkent, bár még így is jelentősen meghaladja az unió átlagos arányszámát.

K.2.2. A JÖVEDELMI SZEGÉNYSÉG KOCKÁZATA

A relatív jövedelmi szegénység egy olyan mutatószám, amely a szegénységet a jövedelem mentén ragadja meg, és forintosított értékhez viszonyít. A lakosság jövedelmi középértéke alapján meghatározott szegénységi küszöb azt fejezi ki, hogy azok a személyek, akiknek havi megélhetéséhez ennél kevesebb összeg áll rendelkezésre, anyagi szempontból a társadalomban perifériára szorultnak tekinthetők: őket nevezzük anyagi szempontból szegénynek. Az arányszám hivatalos meghatározása szerint a medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élő személyek arányát fejezi ki a szegénységi arány a teljes lakossághoz viszonyítva.

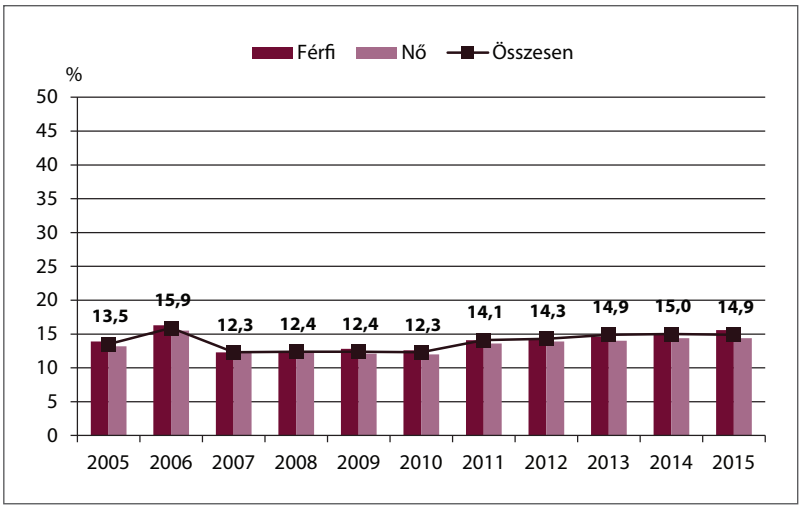

Forrás: KSH EU-SILC

A jövedelmi szegénység mutatója tehát relatív indikátor, amely alapvetően az adott ország jövedelemeloszlásától függ. A mutató relatív jellege abból fakad, hogy az egyes emberek szegénységét a társadalom többi tagjának jövedelmi helyzetéhez hasonlítja.

2013 óta a relatív jövedelmi szegénységi arány lényegében stagnál, a 2013. évi értékhez képest 2015-re minimálisan csökkent (14,9%-ra). A jövedelmi szegénység a munkanélkülieket sújtja legerőteljesebben, akiknek 54%-a érintett a szegénységi kockázatban.

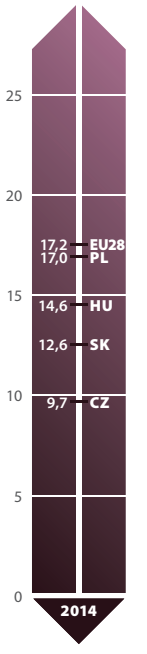

Forrás: Eurostat

A relatív jövedelmi szegénység hazánkban 2013 és 2015 között stagnál. Nemzetközi összehasonlításban a mutató értéke alapján Magyarország a rangsor középső harmadába esik.

K.2.3. A SÚLYOS ANYAGI DEPRIVÁCIÓ KOCKÁZATA

A *depriváció* elnevezés, amelynek elsődleges jelentése: 'megfosztottság', arra utal, hogy olyan anyagi tételek hiányáról van szó, amelyek általánosan elfogadott alapvető javak és szolgáltatások, így hiányuk kényszerű nélkülözést jelent. A nemzetközi összehasonlíthatóság célját szolgálja, hogy a mutató nem egy pénzben kifejezett küszöb, anyagi tétel vagy szolgáltatás meglétét vagy hiányát vizsgálja, hanem kilenc tételt sorol fel. Súlyos anyagi depriváltságról abban az esetben beszélünk, ha az egyén a felsorolt kilenc tétel közül legalább négyet anyagi okok miatt nélkülözni kényszerül. Hazánkban a mutató értéke 2013 óta folyamatosan csökken, 2015-ben a lakosság 19,4%-át érintette a szegénységi kockázat.

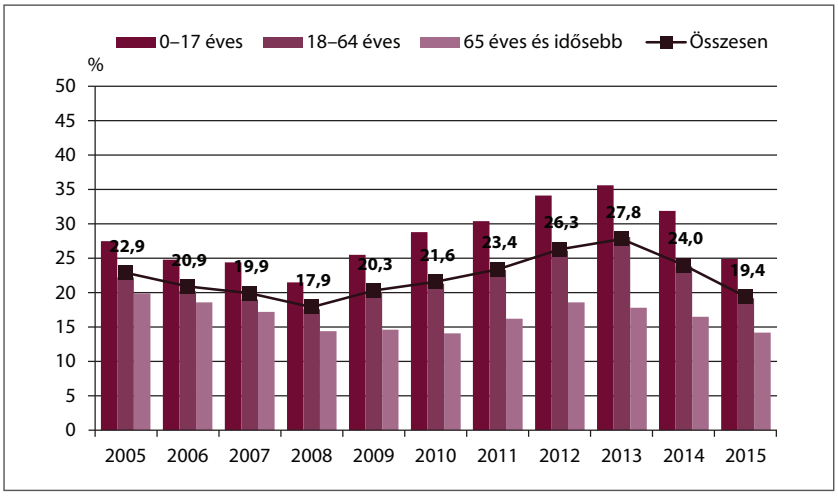

Forrás: KSH EU-SILC

2014-ben a háztartások számára a kilenc tétel közül a legnagyobb nehézséget egy hirtelen felmerülő váratlan kiadás fedezése jelentette, 70,7%-uk nem tudna 70 ezer forintot egy összegben kifizetni. A háztartások valamivel több mint fele (55,1%) nyilatkozott úgy, hogy nem tudna egy hétre elutazni pihenni. Kevesebb mint egynegyedük (23,7%) nem tudott kétnaponta húst fogyasztani, valamint 21,6%-uk rendelkezett valamilyen fizetési hátralékkal.

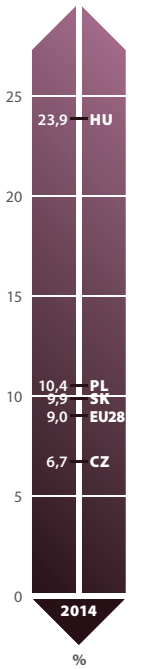

Forrás: Eurostat

Az egyik legfontosabb abszolút szegénységi mutató az utóbbi években folyamatosan csökken hazánkban. 2015-re a súlyos anyagi deprivációnak kitett lakosok aránya 20% alá csökkent, 1 év alatt közel 5%-kal mérséklődött.

K.2.4. A NAGYON ALACSONY MUNKAINTENZITÁSÚ HÁZTARTÁSBAN ÉLŐK ARÁNYA

A szegénység, társadalmi kirekesztődés harmadik dimenziójaként a nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásokban élők aránya definiálható. Ez a mutató tulajdonképpen a munkaszegénység jellegzetességeit, a munkaerőpiacról való kirekesztődés arányát mutatja. A vizsgált jelenség azonban nemcsak a jelenlegi munkaerőpiaci részvétel miatt fontos, hanem azért is, mert a háztartás tagjainak kimaradása a munkából negatív mintaként szolgál a család fiatalabb tagjai számára, s ez a szegénység és kirekesztődés generációkon történő átörökítését eredményezheti.

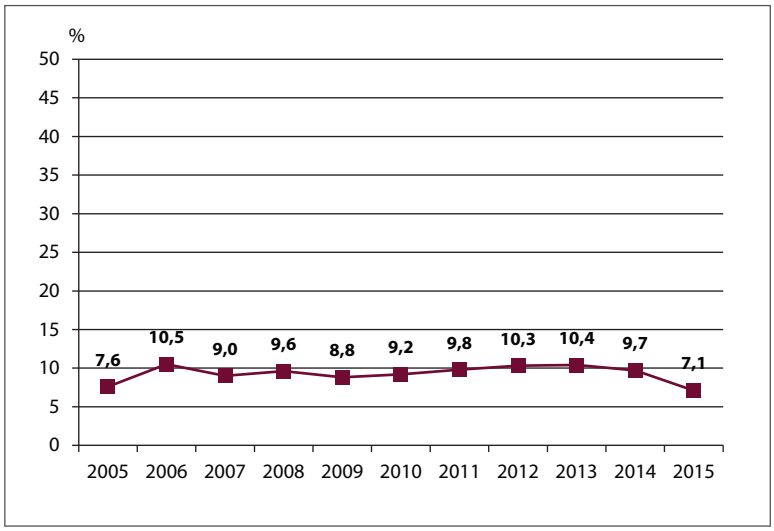

Forrás: KSH EU-SILC

A mutató értéke viszonylag egyenletesen alakult a 2007–2014 közötti időszakban, ám 2015-ben már javuló folyamatot jelez. Az aktív életkorú lakosságnak csupán 7,1%-a élt 2015-ben nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban, szemben a 2014. évi 9,7%-kal.

Nemzetközi összehasonlításban a mutató értéke közel áll az Európai Unióra számított átlaghoz. Az alacsony munkaintenzitás veszélyének leginkább kitett országok: Görögország, Spanyolország és Írország, miközben 5% alatti a mutató értéke Svédországban és Luxemburgban a 2014-es adatok szerint.

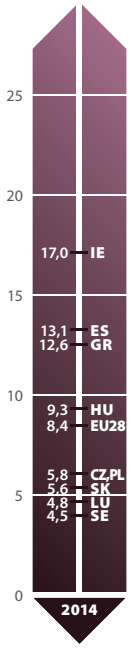

Forrás: Eurostat

Hazánkban a nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban élők aránya 2015-re jelentősen csökkent. A lakosság 7,1%-át érinti ez a szegénységi kockázat.

K.2.5. A GYERMEKEKRE VONATKOZÓ JÖVEDELMI SZEGÉNYSÉG KOCKÁZATA

A gyermekeket érintő jövedelmi szegénység kiszámításának alapját szüleiknek, a háztartás felnőtt tagjainak a jövedelme képezi. Az egy főre jutó jövedelmen alapuló relatív szegénység számítási módjából adódik, hogy a többfős, jövedelemmel nem rendelkező gyermekeket eltartó háztartások esetén az egy főre jutó jövedelem alacsonyabb lesz, s így nagyobb eséllyel kerülnek az egy főre jutó jövedelmek mediánjának 60%-aként meghatározott szegénységi küszöb alá.

2015-ben a gyermekek 22,7%-a élt relatív jövedelmi szegénységben, amely arányszám csökkent az előző évihez képest. Nemzetközi összehasonlításban ez az arányszám magasabb, mint az EU egészére számított érték.

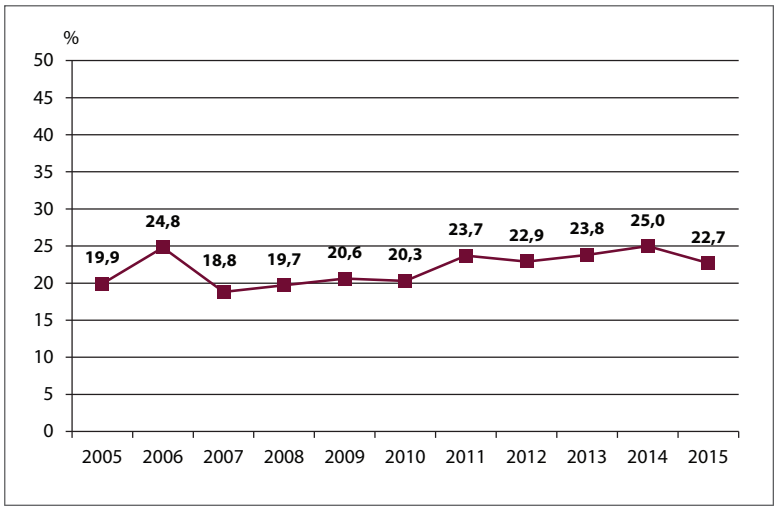

Forrás: KSH EU-SILC

A gyermekszegénység tekintetében Bulgáriában és Romániában a legrosszabb a helyzet, ahol a gyermekek több mint 30%-a szegénységben él. A mutató értéke Dániában (9,2%) és Finnországban (10,9%) a legalacsonyabb.

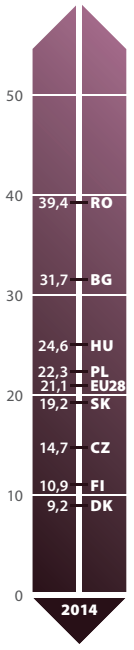

Forrás: Eurostat

A magyar gyermekek 22,7%-a él relatív jövedelmi szegénységben. A megtett társadalmi és szociális intézkedések következtében ez az arány kisebb az előző évinél.

K.3. EGÉSZSÉGÜGYI ÉS SZOCIÁLIS VÉDŐHÁLÓ DIMENZIÓ

Főindikátor: AZ EGÉSZSÉGBEN ELTÖLTÖTT ÉVEK SZÁMA
Az indikátor értéke azt fejezi ki, hogy egy újszülött az adott év halandósági viszonyai között (korspecifikus halálozási valószínűségek mellett) átlagosan hány évi egészséges élettartamra számíthat. Számítása a KSH teljes népességre vonatkozó demográfiai adatai és az egészségi állapot reprezentatív adatgyűjtésen alapuló meghatározása alapján történik. Az adatokat 2005-től kezdődő idősorban mutatjuk be, nemenkénti bontásban. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: SZÜLETÉSKOR VÁRHATÓ ÁTLAGOS ÉLETTARTAM
A mutató azt fejezi ki, hogy egy újszülött az adott év halandósági viszonyai között (korspecifikus halálozási valószínűségek mellett) átlagosan hány évi élettartamra számíthat. Az adatok a KSH teljes népességre kiterjedő demográfiai adatai alapján állnak elő, nemenkénti bontásban. Az idősorban az adatokat 2003-tól mutatjuk be. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: AZ EGÉSZSÉGÜGYI KIADÁSOK A GDP ARÁNYÁBAN
Az egészségügyi számlák nemzetközi módszertana alapján készült indikátor az egészségügyre fordított folyó, beruházások nélkül számított egészségügyi kiadásokat viszonyítja az adott évi GDP-hez. A finanszírozási források szerinti bontásban a közkiadások a kormányzati és önkormányzati egészségügyi kiadásokat, valamint az Egészségbiztosítási Alap kiadásait tartalmazzák. *(Forrás: OECD*)*

3. részindikátor: A BÖLCSŐDEI FÉRŐHELYEK SZÁMA
Az indikátor a működő bölcsődékben lévő férőhelyek számáról tájékoztat a KSH teljes körű adatai alapján, 2000-től kezdődően. *(Forrás: KSH)*

4. részindikátor: NYUGDÍJ-HELYETTESÍTÉSI RÁTA
Az indikátor a 65–74 évesek átlagnyugdíjának szintjét az 50–59 évesek átlagos munkajövedelméhez viszonyító arányt mutatja, a KSH reprezentatív lakossági adatgyűjtéséből származó adatok alapján, 2005-től kezdődő idősorban. *(Forrás: KSH)*

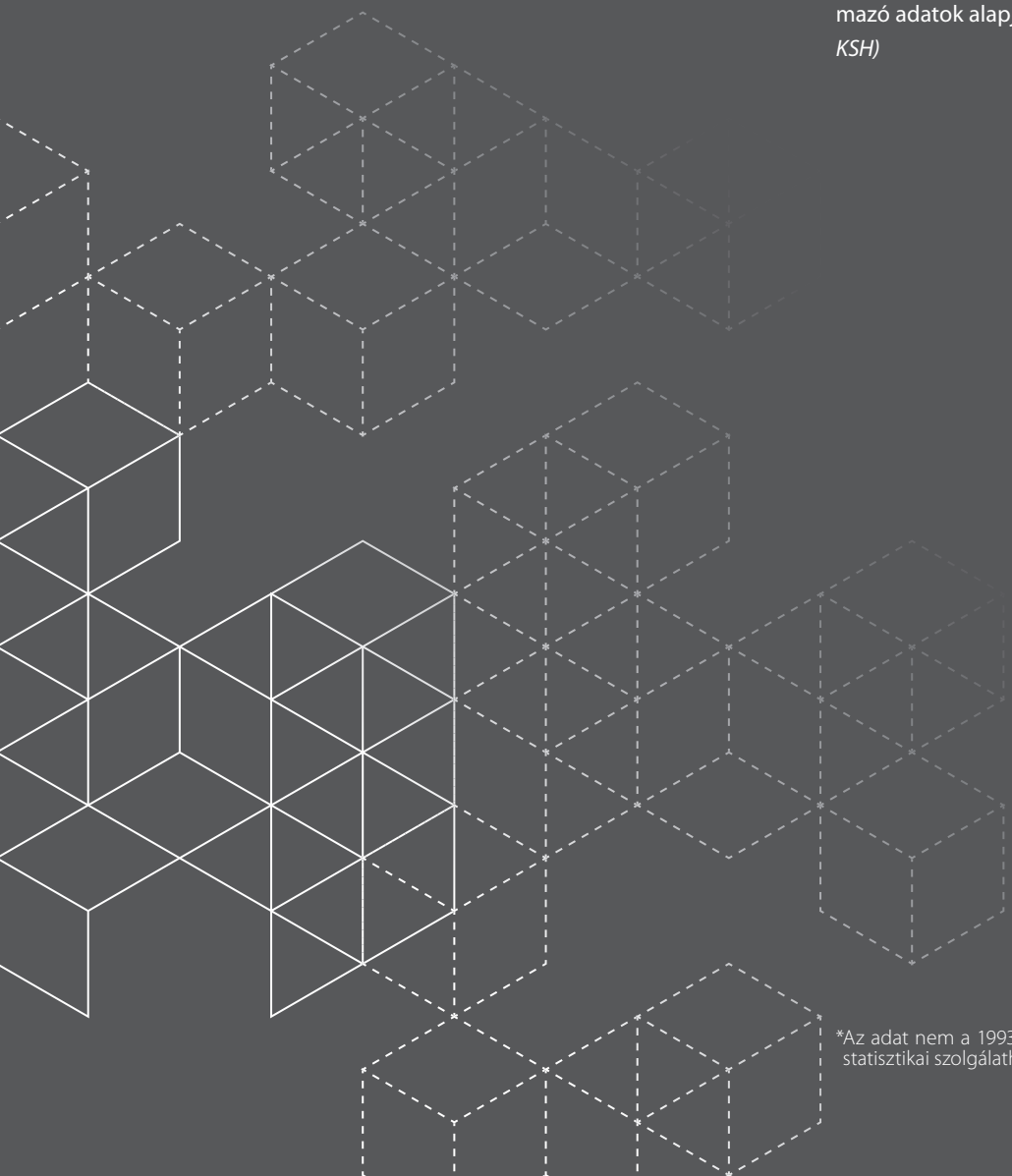

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

K.3.1. AZ EGÉSZSÉGBEN ELTÖLTÖTT ÉVEK SZÁMA

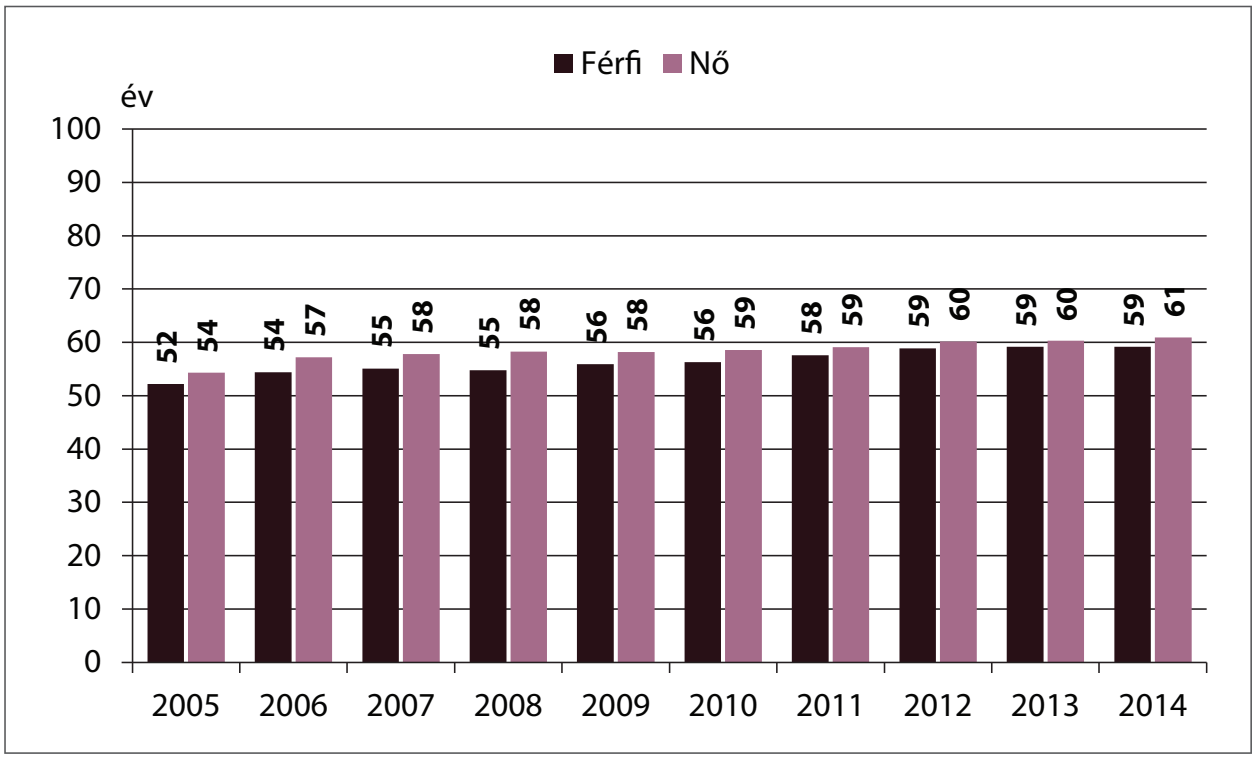

Forrás: KSH EU-SILC

Az egészségben eltöltött életévek száma a várható élettartam mellett figyelembe veszi az életminőséget is, ilyen módon a jóllét egyik alapvető mérőszáma. Értéke komplex társadalmi-gazdasági folyamatok eredményeképpen alakul: az egészségügyi ellátórendszer működésén (az arra fordított forrásokon és a források felhasználási hatékonyságán) túlmenően a jövedelmi helyzet és iskolázottság, a szociális ellátórendszer, a környezet minősége, illetve az életmódot meghatározó egyéni tényezők (pl. táplálkozás, testmozgás, dohányzás) is komoly hatással van az indikátor értékére. További jellemző még, hogy a beavatkozások hatása hosszú távon érvényesül.

Magyarországon 2005 óta mind a nők, mind a férfiak esetében jelentős volt az egészségben eltöltött életévek számának növekedése: a nők esetében 54,3 évről 60,9 évre nőtt az indikátor értéke, a férfiaknál pedig 52,2 évről 59,2 évre. 2012 óta a növekedés a nőknél lelassult, a férfiaknál megállt. A 2005 és 2013 közötti időszakban az Európai Unió átlaga mindkét nem esetében 61-62 év körül mozgott; 2013-ban (az Eurostat adatbázisában elérhető legutolsó évben) 61,5 év volt a nőknél és 61,4 év a férfiaknál. Látható tehát, hogy az utóbbi egy évtized során az egészségben eltöltött életévek számát tekintve a magyar lakosság jelentős mértékben felzárkózott az EU-s átlaghoz, és attól már csak 1-2 évvel marad el.

Bár az egészségi állapotot befolyásoló hatása korlátozott, a kormányzati szerepvállalás mégis legfőképpen az egészségügyi kiadások nagyságára terjedhet ki (a kiadások GPD-hez viszonyított arányát külön indikátor mutatja be). 2005 és 2013 között a hazai, egy főre jutó egészségügyi kiadások nominális értéke 178 900 Ft-ról 222 300 Ft-ra nőtt. Az egészségügyi árindex kumulált értéke 42,8%-os inflációt mutat ugyanerre az időszakra, vagyis az egészségügyi kiadások reálértéke ezen, a gazdasági világválságot is magában foglaló időszak alatt csökkent. Az egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson számított egészségügyi kiadások mértéke az OECD vizsgálatai szerint mind a várható élettartammal, mind az egészségben eltöltött életévek számával összefügg: magasabb kiadási szint mellett magasabb élettartam és több minőségi életév érhető el. Magyarország mind a várható élettartam, mind az egészségben eltöltött életévek száma tekintetében a regressziós görbe alatt található, s ez azt jelzi, hogy nemcsak az egészségügyre fordított források mennyiségén, hanem a forrásfelhasználás hatékonyságán is lehetne javítani.

Az egészségben eltöltött évek számát tekintve Magyarország az utóbbi évtizedben megközelítette az EU-átlagot, attól már csak 1-2 évvel marad el.

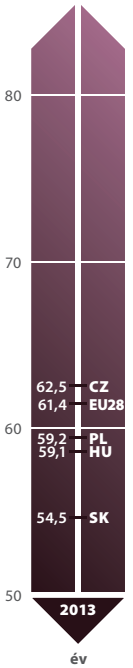

Forrás: Eurostat

K.3.2. SZÜLETÉSKOR VÁRHATÓ ÁTLAGOS ÉLETTARTAM

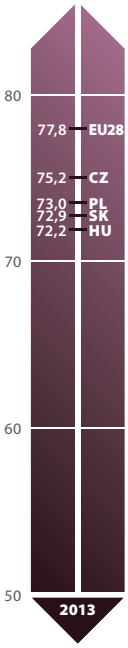

Forrás: Eurostat

A születéskor várható átlagos élettartam a legrégebben és leggyakrabban használt egészségi állapotra vonatkozó mutatószám, amely ugyanakkor az életminőséget, a valamilyen okból fennálló, mindennapi életvitelre vonatkozó korlátozottságot nem veszi figyelembe (főindikátorként ezért is használjuk az EU által is preferált egészségben eltöltött életévek számát).

A teljes lakosság várható élettartama – a 2014. év kivételével – egyenletesen növekedett az utóbbi egy évtizedben, 2005 és 2014 között 2,8 életév volt a pozitív változás mértéke. Ugyanezen időtávon az Európai Unió átlagos várható élettartama 78,5-ről 80,9 évre emelkedett, azaz a hazai növekedés 0,4 évvel meghaladta az EU-átlag változását (a 2014. évi adat előzetes Eurostat-adat, és a számítás módszertanából adódóan néhány tizednyi eltérés adódhat a két adatsor között). Az elmaradás ugyanakkor még mindig jelentős mértékű: a hazai lakosság élettartama átlagosan 5,3 évvel rövidebb, mint az EU-átlag. A különbség a férfiak esetében nagyobb: a magyar férfi lakosság átlagos várható élettartama 6 évvel marad el az EU-átlagtól, míg a nőknél a különbség 4,7 év.

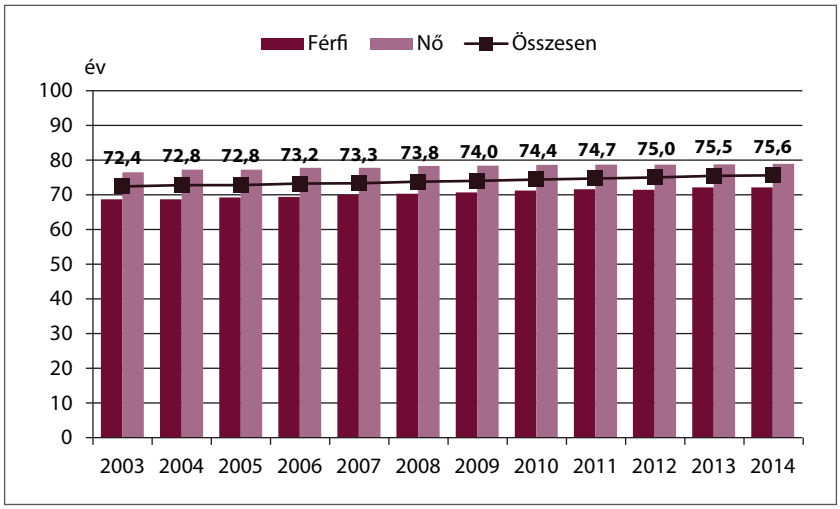

Forrás: KSH

A hazai várható élettartam a vizsgált időszakban jobban igazodott az EU átlaghoz, azonban még mindig jelentősen elmarad az EU-átlagtól.

K.3.3. AZ EGÉSZSÉGÜGYI KIADÁSOK A GDP ARÁNYÁBAN

Ez az indikátor az egészségügyre fordított folyó (beruházások nélkül számított) kiadásokat viszonyítja az ország teljesítőképességét kifejező GDP-hez. 2005 és 2013 (az elérhető legutolsó év) között az egészségügyre fordított kiadások a GDP 8%-áról 7,3%-ára csökkentek Magyarországon. Ez kb. egy százalékponttal alacsonyabb az EU átlagánál, de egyébként a közép-kelet-európai országokhoz képest nem számít alacsonynak.

Az egészségügyi kiadásokon belül jelentős mértékben csökkent ugyanakkor az állami kiadások aránya: a GDP-hez viszonyított 4,7%-os mérték egyben azt is jelenti, hogy az összes egészségügyi folyó kiadás 35,4%-át a magánszektor finanszírozta 2013-ban. Ez döntő mértékben a lakosság által fizetett önrészeket és magánszolgáltatásokat jelenti. A magánkiadások aránya az összes kiadásban jelentősen meghaladja a kb. 27%-os EU-átlagot, azaz az állam és a társadalombiztosítás által nyújtott pénzügyi védelem kevésbé érvényesül. A közkiadások növelése nemzetközi összehasonlításban indokolt lehet.

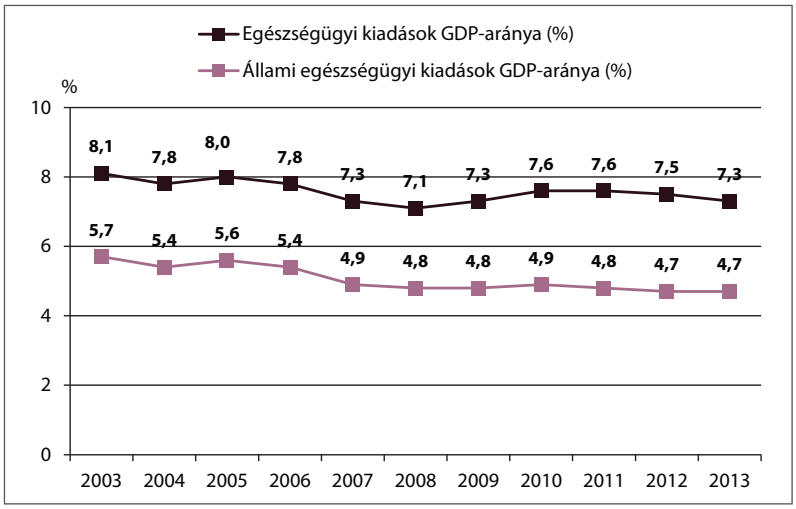

Forrás: OECD

Magyarország az EU-átlagnál kisebb, de gazdasági fejlettségéhez mérve szokásos részét költi a GDP-jének egészségügyre, az állami források részaránya ugyanakkor alacsony.

K.3.4. A BÖLCSŐDEI FÉRŐHELYEK SZÁMA

A bölcsődei elhelyezés biztosítása fontos eleme a kisgyermeket nevelők részére nyújtott szociális juttatásoknak. A bölcsődei férőhelyek bővítése lehetővé teszi a kisgyermekes szülők munkaerőpiacra történő korábbi visszatérését: a hazai gyermekgondozási szokásoknak megfelelően ez elsősorban a kisgyermekes anyákat érinti kedvezően. Az ingyenesen elérhető férőhelyek számának 2010-től megfigyelhető bővülése a családok anyagi terheit is képes mérsékelni, bár a 2010–2014 közötti időszakban az alternatívaként felmerülő családi napközik férőhelyei is bővültek (4861-ről 8209-re).

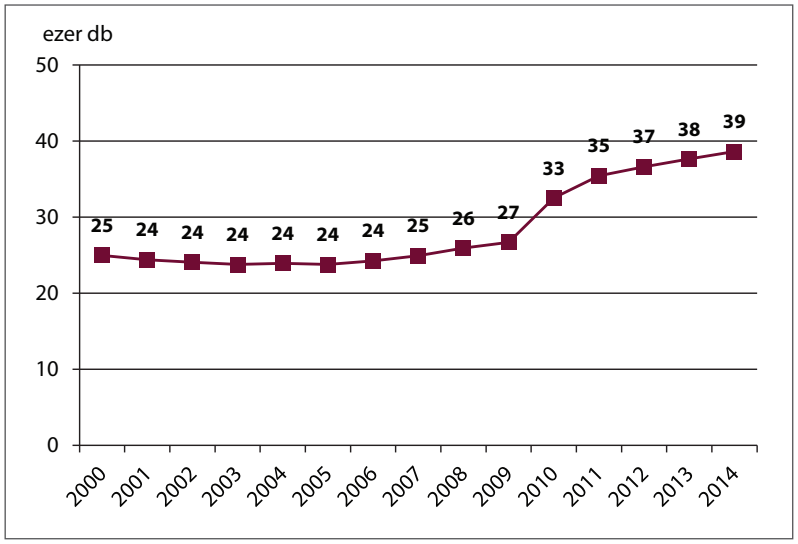

Forrás: KSH

A működő férőhelyek bővülése a zsúfoltság csökkenését is eredményezte. Míg 2000 és 2005 között a bölcsődébe beíratott gyermekek száma 30 ezer körül mozgott, s így jelentősen meghaladta a férőhelyek számát, 2011 után az engedélyezett férőhelyek és a beiratkozottak száma egyensúlyba került. Figyelembe véve, hogy évente mintegy 90 ezer gyermek születik, és a bölcsődei elhelyezés – a munkába való visszatérési szándéktól függően – több korosztályt is érint, indokolt lehet a férőhelyek további bővítése.

A bölcsődei férőhelyek száma jelentős mértékben nőtt az utóbbi években.

K.3.5. NYUGDÍJ-HELYETTESÍTÉSI RÁTA

Az indikátor értékei arról tájékoztatnak, hogy 2005 és 2013 között a nyugdíjba vonulással átlagosan nem változott meg az egyének jövedelmi helyzete. Az átlagnyugdíjak – a rendkívüli 2006-os év kivételével – az egyes években a nyugdíj előtt álló 50–59 éves keresők átlagos munkajövedelmének 58–62%-át tették ki. A recessziós 2012-es évet követően, 2013-ban a nyugdíj-helyettesítési ráta nagysága 61% volt, az állam ennyivel tudta hozzásegíteni a nyugdíjkorú népességet a korábban elért életszínvonalának megtartásához. A 2014-es, 63%-os érték viszont már oly mértékben kiemelkedő, hogy a 2005-től vizsgált értékek mindegyikét meghaladja.

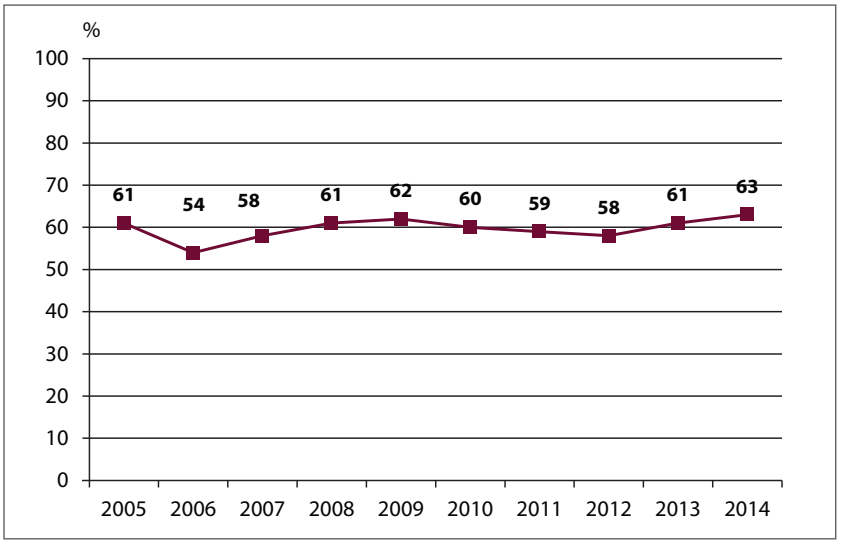

Forrás: KSH EU-SILC

Fontos megjegyezni azonban, hogy ez az indikátor nem fejezi ki teljeskörűen az időskorú népességre fordított juttatások teljes összegét, tekintettel arra, hogy e réteg életszínvonalának alakulására – az állam hozzájárulása mellett – a korosztállyal kapcsolatos demográfiai tényezők is jelentős hatást gyakorolnak. Nemzetközi összehasonlításban a magyar nyugdíj-helyettesítési ráta az uniós átlagnál kedvezőbb arányt mutat, megegyezik a lengyel és a szlovák adattal, és jóval meghaladja a cseh értéket.

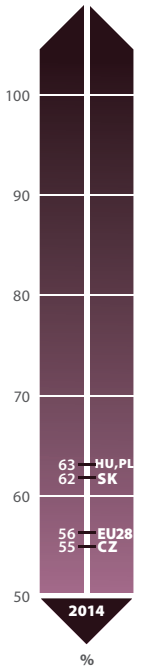

Forrás: Eurostat

A nyugdíjak helyettesítési rátájának hosszabb távon tapasztalt alakulása és 2014. évi emelkedése összhangban állt a nemzetgazdaság teljesítő- és versenyképességének alakulásával.

K.4. FOGLALKOZTATOTTSÁG ÉS OKTATÁS DIMENZIÓ

Főindikátor: A 15–64 ÉVES KORÚ, GAZDASÁGILAG AKTÍV NÉPESSÉG SZÁMA
Az indikátor a gazdaságilag aktív népesség számát mutatja a 15–64 éves korosztályban, 1998-tól. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: A KÖZMUNKÁSOK SZÁMA
Az indikátor a közmunkások számának alakulását mutatja 2010-től kezdődően. A közfoglalkoztatás jelensége korábban is jelen volt a magyar gazdaságban, azonban ezen foglalkoztatási forma 2010-től új tartalommal bővült, s kiterjedtté vált. A közfoglalkoztatás átmeneti munkalehetőséget biztosít mindazok számára, akiknek az önálló álláskeresése hosszú ideig eredménytelen volt. Az adatok a KSH reprezentatív lakossági adatgyűjtéséből származnak, 2010-től kezdődő idősorban. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: A KORAI ISKOLAELHAGYÓK ARÁNYA
Az indikátor a 18–24 éves korosztályban azon fiatalok arányát mutatja, akik legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkeznek, és további oktatásban, képzésben nem vesznek részt. Az adatok a KSH teljes népességre kiterjedő adataiból származnak, 1997-től kezdődően. *(Forrás: KSH)*

3. részindikátor: A FELSŐFOKÚ VÉGZETTSÉGŰ FIATALOK ARÁNYA
Az indikátor a 30–34 éves korosztályon belül a felsőfokú végzettségű fiatalok arányát mutatja 1997-től, a KSH teljes népességre kiterjedő adatai alapján. *(Forrás: KSH)*

4. részindikátor: VÁNDORLÁSI KÜLÖNBÖZET
Az indikátor a Magyarországon belüli térségek esetében az odavándorlók és az elvándorlók számának különbözetét tartalmazza ezer lakosra számítva, s magában foglalja az állandó és az ideiglenes vándorlást is. Ennek alapján – a vándorlási egyenleg és a természetes szaporodás viszonya szerint – megkülönböztethetők a befogadó térségek (ahol a vándorlási különbözet pozitív) és a kibocsátó térségek (ahol a vándorlási különbözet negatív). *(Forrás: KSH)*

K.4.1. A 15–64 ÉVES KORÚ, GAZDASÁGILAG AKTÍV NÉPESSÉG SZÁMA

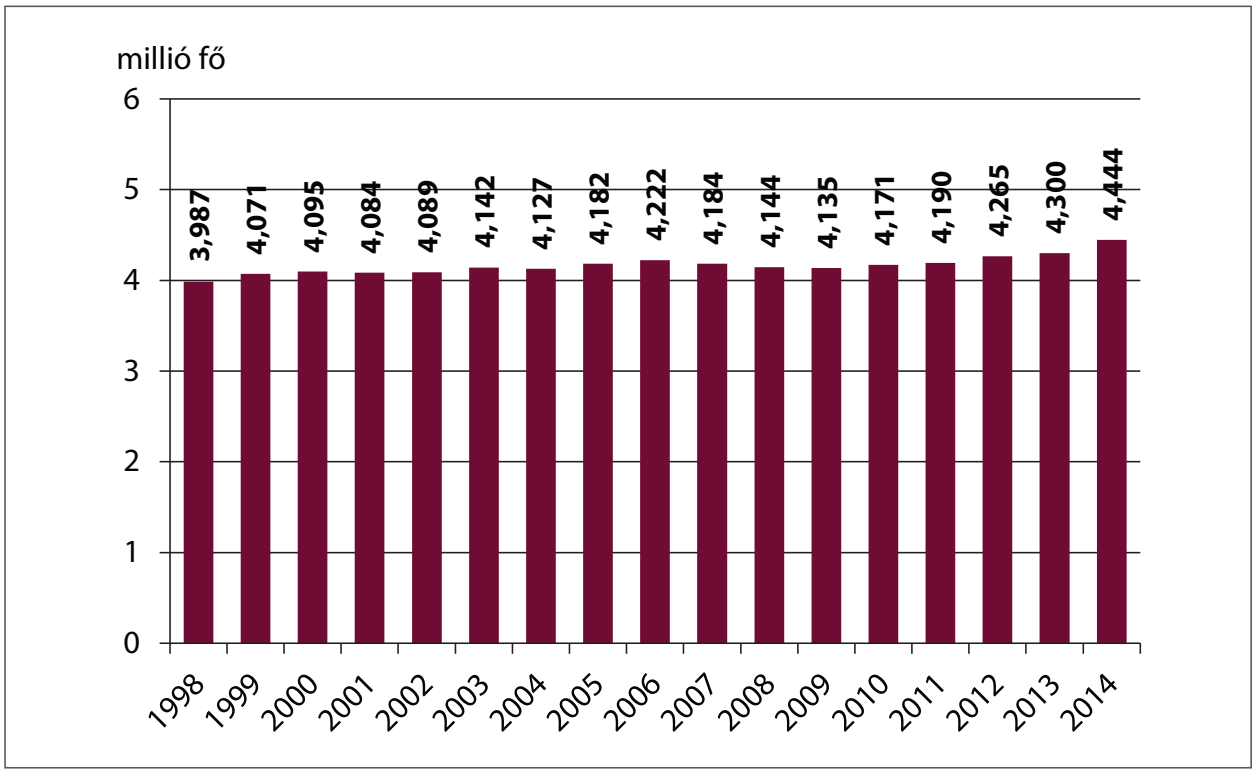

Forrás: KSH

A főindikátor szerint a munkaerőpiacon megjelent foglalkoztatottak és munkanélküliek száma az 1998–2006 közötti időszakban – kisebb éves hullámzással – nőtt, a legmagasabb értéke (4222 ezer fő) pedig 2006-ban volt. A válság hatására az aktív népesség száma 2009-ben 4135 ezerre csökkent, majd 2013-ra 4300 ezerre nőtt. 2014-ben pedig ez az adat már rekordszintre (4444 ezer főre) emelkedett.

A gazdasági növekedés beindulása és a közfoglalkoztatási programok hatására 2014-ben a foglalkoztatottság növelése és a munkanélküliség csökkentése tekintetében az előző évinél kedvezőbben alakultak a munkaerőpiaci mutatók. A 15–74 éves foglalkoztatottak száma átlagosan 4 millió 101 ezer fő volt, ez a 2013. évi adatot 208 ezerrel meghaladta. Közülük 4 millió 70 ezren tartoztak a 15–64 évesek korcsoportjába, ez az előző évit 210 ezer fővel (5,4%-kal) meghaladta, s így a foglalkoztatási arányuk 2014-ben 3,7 százalékponttal nagyobb (61,8%) szintet ért el. A bővülés a férfiak körében valamelyest nagyobb volt, mint a nők esetében: a foglalkoztatási arányuk 67,8%-ra, a nőké pedig 55,9%-ra emelkedett. Nőtt a munkaerőpiacon a foglalkoztatottak száma és aránya a 15–24 éves fiatalok (23,5%), a legjobb munkavállalási korú 25–54 évesek (79,2%), valamint az 55–64 évesek (41,7%) esetében egyaránt.

A munkanélküliek száma 2014-ben és a 15–64 évesek körében 343 ezer fő volt, 98 ezerrel (22%-kal) kevesebb, mint 2013-ban. Ennek következtében a munkanélküliségi ráta 7,8%-os, tehát 2,4 százalékponttal kisebb szintet ért el, mint az előző évben. A férfiak és a nők munkanélküliségi mutatói a férfiak körében nagyobb mértékben csökkentek. Esetükben a munkanélküliségi ráta 7,6%-ra, a nőknél pedig 8%-ra mérséklődött. Éves összehasonlításban a 15–24 éves fiatalok (20,4%), a 25–54 évesek (6,8%), továbbá az 55–64 évesek (6,4%) munkanélküliségi rátája egyaránt csökkent.

A 20–64 éves népesség foglalkoztatási arányszáma Magyarországon 2014-ben 66,7% volt, 2,5 százalékponttal alacsonyabb, mint az Európai Unió arányszáma (69,2%). A visegrádi országokon belül a magyar foglalkoztatási arányszám a lengyelországihoz állt a legközelebb (66,5%), ezzel szemben a szlovák arányszám 65,9%, míg az éllovas Cseh Köztársaságé 73,5% volt. A V4-ek csoportját kiegészítve megjegyzendő, hogy a foglalkoztatási arány Románia esetében 65,7, Bulgária esetében pedig 65,1% volt.

A 2000-ig tartó csökkenést, valamint a 2011. évi stagnálást követően a foglalkoztatottak száma nőtt, és 2014 végére megközelítette a 4,5 millió főt, amely az utóbbi két évtizedben a legmagasabb foglalkoztatási érték. E növekedés ellenére a foglalkoztatási arányszám még 2,5 százalékponttal elmaradt az Európai Unió átlagától.

K.4.2. A KÖZMUNKÁSOK SZÁMA

2010-től új tartalommal bővült és kiteljesedett a közmunkások száma: a 2010. évi 87,3 ezerről 2014-ben 175,2 ezerre nőtt.
A foglalkoztatottakon belül az alkalmazottként dolgozók közül közmunkásnak tekintette magát 2010-ben 87,3 ezer fő, 2013-ban 129,1 ezer fő, 2014-ben pedig 175,2 ezer fő.
Értékelendő tendencia, hogy a közmunkások képesek a magánszektorban is elhelyezkedni, és a munkaadók speciális átképzéseket követően növekvő mértékben keresik a közmunkásokat.
A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálathoz újonnan bejelentett álláshelyek száma 2013-ban 718,7 ezer volt, ebből 498,4 ezer közmunkára vonatkozott, amely a 2012. évi szinthez képest 50%-os növekedést mutat. Az elsődleges munkaerőpiacról érkezett állások száma 158,7 ezer volt, amely a 2012. évihez képest 14,3%-os bővülést jelentett.

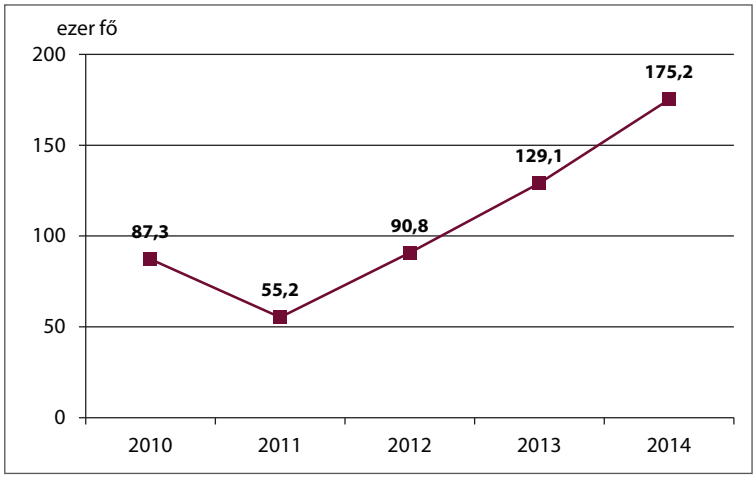

Forrás: KSH

2011-től a közmunkások száma jelentősen növekedett. A 2011. évi 55,2 ezer fő 2014-re megháromszorozódott (175,2 ezer fő).

K.4.3. A KORAI ISKOLAELHAGYÓK ARÁNYA

A korai iskolaelhagyók arányának 10% alá csökkentése 2020-ig az Európa 2020 stratégia egyik kiemelt célkitűzése. Azért fontos ezen indikátor alakulása, mert ez jelzi, hogy a munkaerőpiacra belépő fiatalok közül mekkora az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők aránya. Az alacsony iskolai végzettség jelentős egyéni korlátozó tényezője az aktív munkaerőpiaci részvételnek, társadalmi szinten pedig rontja az ország versenyképességét.
A korai iskolaelhagyók arányában jelentős javulás az 1990-es évek végén és a 2000-es évek elején következett be (1997 és 2003 között 17,8%-ról 12%-ra csökkent az arányuk), azóta (különösen 2007-től) azonban – a kisebb ingadozásoktól eltekintve – nem sikerült jelentős javulást elérni. (A KSH 2014-ben pontosította a számítási módszertant, és ez alapján a 2006 utáni évek adataiban is kisebb korrekciókat hajtott végre.) A nők körében valamivel alacsonyabb, 11,2%-os a korai iskolaelhagyás, mint a férfiaknál (12%). A regionális különbségek jelentősek: míg Közép-Magyarországon 2013-ban 7,7%, Észak-Magyarországon 18,8% volt az indikátor értéke. Hazánkban a korai iskola elhagyók aránya a V4-országok között kiemelkedően magas, mértéke megegyezik az uniós átlaggal, mely mindenképpen mutatja, hogy a területen beavatkozás szükséges.

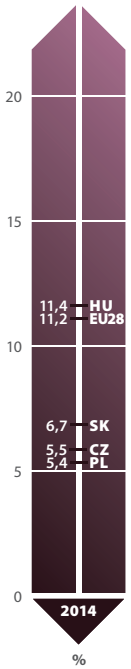

Forrás: Eurostat

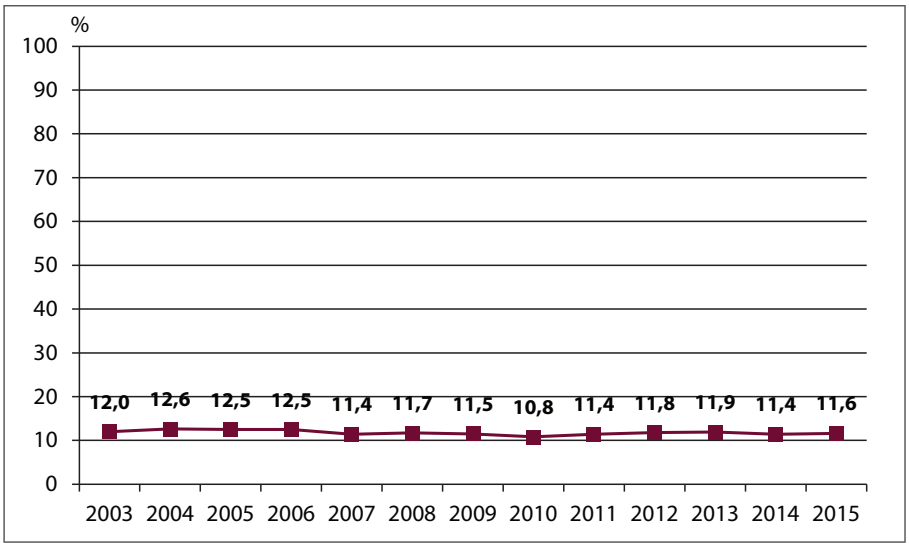

Forrás: KSH

A korai iskolaelhagyók arányában nem tapasztalható jelentős javulás, a regionális különbségek nagymértékűek.

K.4.4. A FELSŐFOKÚ VÉGZETTSÉGŰ FIATALOK ARÁNYA

Az Európa 2020 stratégia felsőoktatásra vonatkozó célkitűzése, hogy a 30–34 évesek körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 2020-ra elérje a 40%-ot (uniós szinten). Ennek érdekében a tagállamok különböző szintű vállalásokat tettek, Magyarország esetében a vállalás mértéke 30,3% volt. A felsőoktatási férőhelyek az 1990-es években, illetve a 2000-es évek elején megvalósított nagymértékű bővítésének következtében az arány az utóbbi évtized során folyamatosan javult.

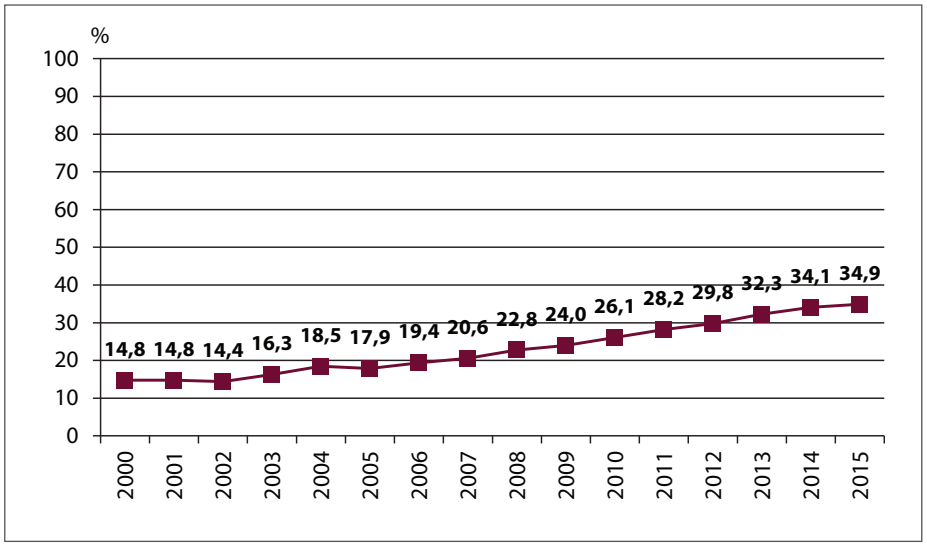

Forrás: KSH

Magyarországon 2015-ben az indikátor értéke – az Eurostat előzetes adata alapján – 34,9%-os volt, tehát az ország a vállalt célértéket teljesítette. A vállalás ugyanakkor alacsonyabb, mint az EU-s átlag, így a versenyképesség javítása érdekében továbbra is szükség van a felsőfokú képzettséggel rendelkezők számának növelésére. A fiatalok nagyobb arányú felsőoktatási részvételének köszönhetően a gazdaságilag aktív korú, 25–64 év közötti népesség körében is javult a felsőfokú végzettségűek aránya: 2015-ben 24,2%-os volt.

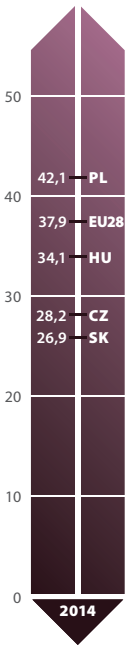

Forrás: KSH

A felsősokú végzettséggel rendelkező fiatalok aránya az utóbbi évtized során jelentős mértékben javult, a versenyképesség javításához azonban a jövőben további fejlődésre van szükség.

K.4.5. VÁNDORLÁSI KÜLÖNBÖZET

Az egyén társadalmi közérzetét jelző fontos indikátor a vándorlási különbözet. Az indikátor szerint az országon belüli belső vándorlás tekintetében Közép-Magyarország a leginkább befogadó régió. Ezt támasztja alá, hogy 2003 és 2014 között lakosainak száma folyamatosan és nagymértékben növekedett, különösen a 2007–2010 közötti időszakban. E régió befogadó jellege elsősorban a kedvezőbb foglalkoztatási lehetőségekkel függ össze.

E folyamat mintegy tükörképeként a belső vándorlás az alföldi és az észak-magyarországi régióban a lakosság jelentős arány-csökkenését eredményezte. E régiókban a lakosság elvándorlása a 2012–2013. évi mérséklődés után 2014-ben ismét nőtt, 4%-ra emelkedett. Ezzel szemben a három régiót érintő Dunántúlon a lakosság aránya a vizsgált időszakban kiegyensúlyozottan alakult: sem pozitív, sem negatív vonatkozásban nem haladta meg az 1%-os arányt.

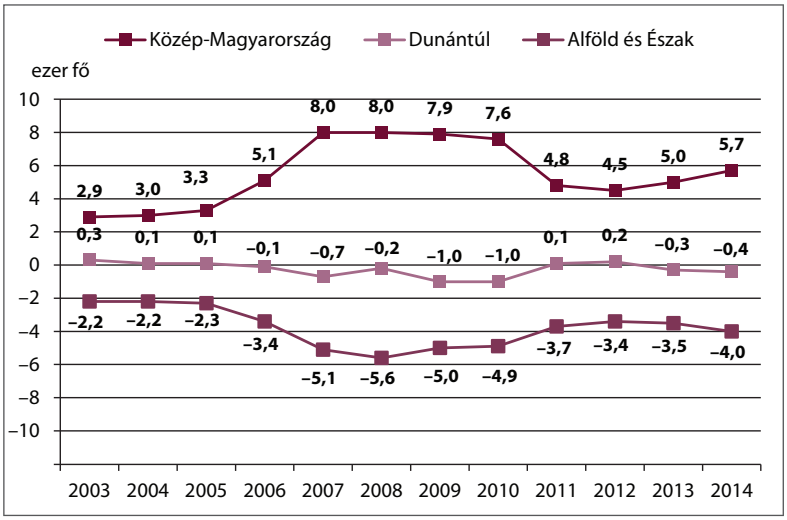

Forrás: KSH

Magyarországon a belföldi vándorlási különbözet a közép-magyarországi régió számára jelent foglalkoztatási tartalékot.

K.5. EGYÉN A TÁRSADALOMBAN DIMENZIÓ

Főindikátor: AZ ÉLETTEL VALÓ ELÉGEDETTSÉG
Az élettel való elégedettség a szubjektív jóllét kulcsváltozója, amely reprezentatív, európai uniós módszertant követő lakossági adatgyűjtésből származik. A kérdést először 2013-ban használta a KSH, majd az azt követő évtől rendszeresen feltették, de ennek eredményei a kiadvány készítésekor még nem állnak rendelkezésre. Az indikátor a 16 éves és idősebb válaszadók korcsoport szerinti válaszait mutatja a *„Mennyire elégedett Ön az életével?"* kérdésre, 0-tól 10-ig terjedő skálán, ahol a 0 az *„Egyáltalán nem elégedett"*, míg a 10-es érték a *„Teljesen elégedett"* tartalmat jelenti. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: AZ EGYÉN ÁLTAL VÉGZETT TEVÉKENYSÉG TARTALMASSÁGA
Az egyén társadalomban elfoglalt helyéről, ott betöltött szerepéről, tevékenységének tartalmasságáról gyűjtött információit mutatja be az indikátor, amely reprezentatív, s az európai uniós módszertant követő lakossági adatgyűjtésből származik. Az *„Összességében mennyire érzi tartalmasnak azokat a dolgokat, amelyeket csinál?"* kérdésre adott válaszokat 0–10-es skálán mérte a KSH, ahol a 0 az *„Egyáltalán nem tartalmas"*, míg a 10 a *„Kifejezetten tartalmas"* választ jelentette. Az első adatgyűjtésre 2013-ban került sor, majd 2015-ben megismételték. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: AZ ÖNKÉNTES TÁRSADALMI MUNKA GYAKORISÁGA
A mutató a 18 éves és annál idősebb lakosságot országosan reprezentálja. Az első adatfelvétel 2015-ben történt. *„Az elmúlt egy évben milyen gyakorisággal végzett Ön önkéntes tevékenységet, társadalmi munkát?"* kérdésre adott válaszok közül az évente legalább egy alkalmat jelentő válaszlehetőséget adók arányát mutatja meg a jelzőszám. Az adatok forrása a KSH, valamint a JÁV statisztikai adatfelvétele volt. *(Forrás: KSH)*

3. részindikátor: AZ EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÓRENDSZER MINŐSÉGÉVEL VALÓ ELÉGEDETTSÉG
Az indikátor az *„Összességében mennyire elégedett Ön az egészségügyi ellátórendszer minőségével?"* kérdésre adott válaszok átlagértékét mutatja meg. A gördülékenység, hatékonyság mértékét egy 0–10-ig terjedő skálán értékelték a válaszadók, amelyen a 0 az *„Egyáltalán nem"*, a 10 a *„Teljes mértékben"* választ jelenti. Az adatok forrása a KSH, valamint a JÁV statisztikai adatfelvétele, a 18 éves és annál idősebb lakosságot országosan reprezentáló véleménymérése volt. Az első adatfelvétel 2015-ben történt. *(Forrás: KSH)*

4. részindikátor: A KÖZOKTATÁSSAL VALÓ ELÉGEDETTSÉG
Az indikátor az *„Összességében mennyire elégedett Ön a közoktatási rendszer (általános és középfokú oktatás) minőségével?"* kérdésre adott válaszok átlagértékét mutatja meg. A gördülékenység, hatékonyság mértékét egy 0–10-ig terjedő skálán értékelték a válaszadók, amelyen a 0 az *„Egyáltalán nem"*, a 10 a *„Teljes mértékben"* választ jelenti. Az adatok forrása a KSH, valamint a JÁV statisztikai adatfelvétele, a 18 éves és annál idősebb lakosságot országosan reprezentáló véleménymérése volt. Az első adatfelvétel 2015-ben történt. *(Forrás: KSH)*

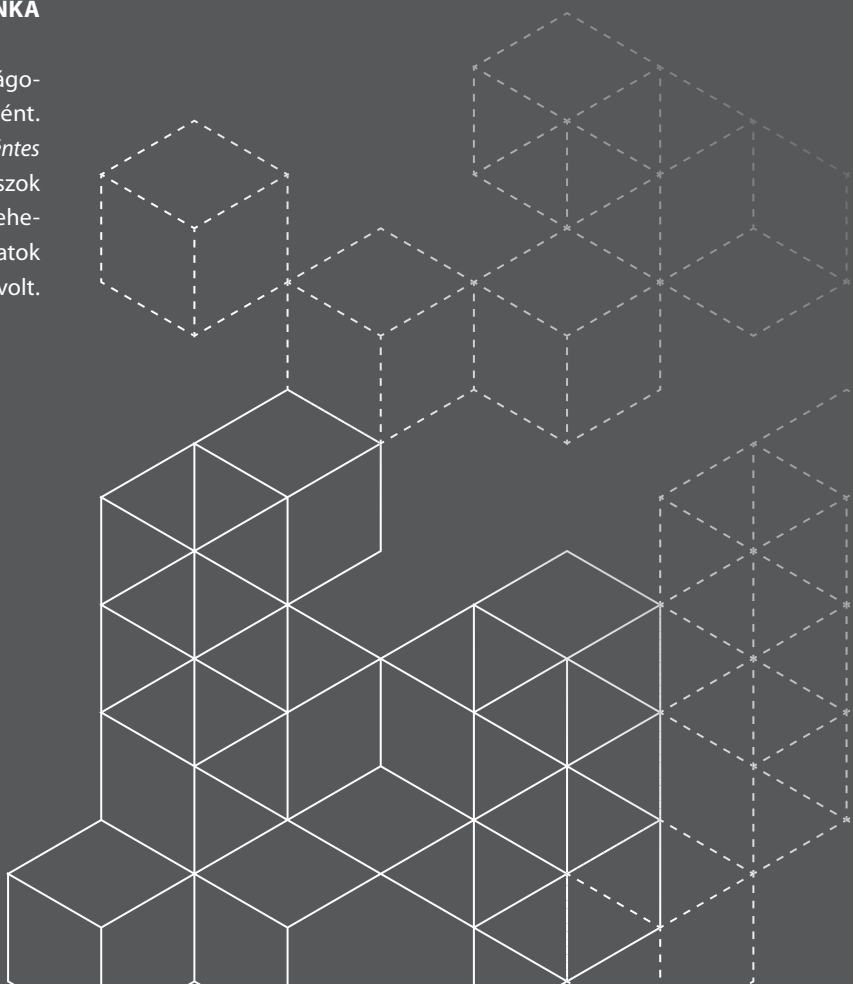

K.5.1. AZ ÉLETTEL VALÓ ELÉGEDETTSÉG

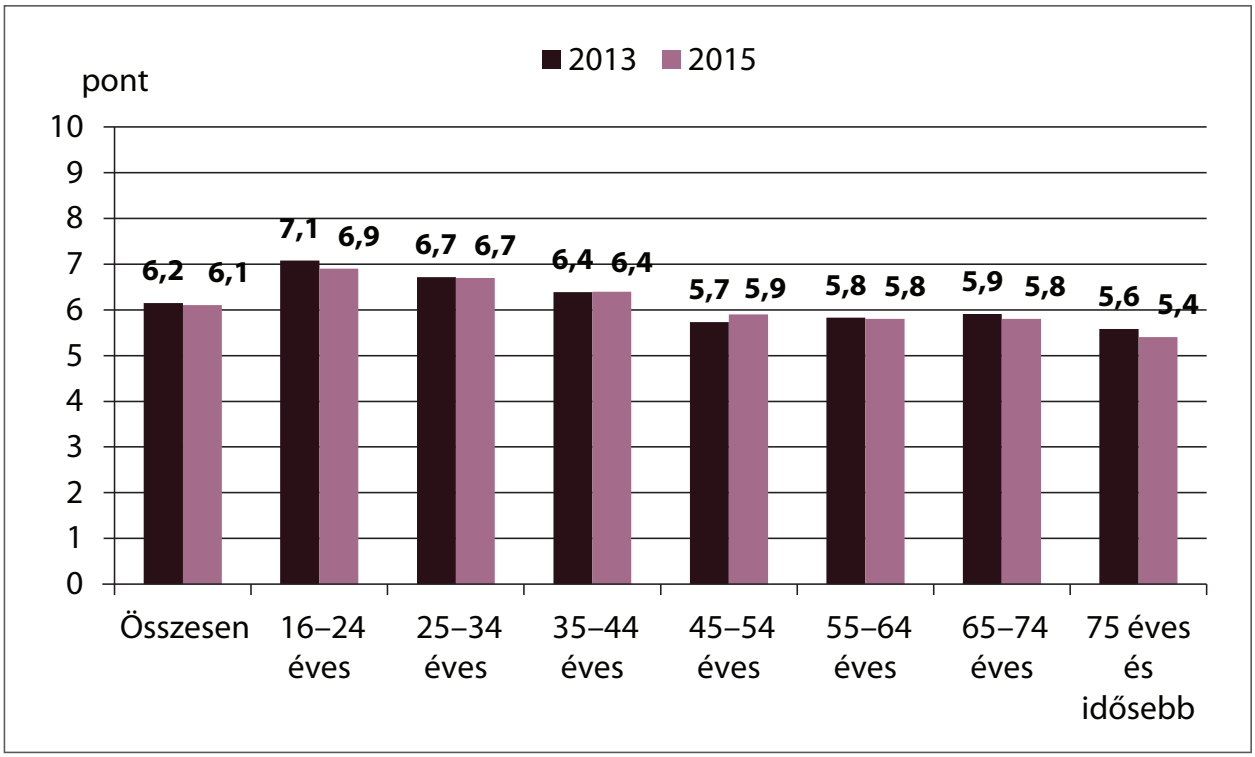

Forrás: KSH

Az OECD definíciója szerint a szubjektív jóllét az embereknek a velük történt eseményekkel, a testükkel, a gondolataikkal és az életkörülményeikkel, összességében az életükkel kapcsolatos különböző értékelések gyűjtőfogalma. A szubjektív jóllét kulcsváltozója az élettel való elégedettség, valamint a jellemző érzelmi állapotok, amelyek segítségével az egyén mentális közérzetéről szerezhetünk információkat.

A jóllét, azon belül is a szubjektív jóllét mérésével kapcsolatban a 2009-ben megjelent Stiglitz–Sen–Fitoussi-jelentés javaslatokat fogalmazott meg a statisztikai hivatalok számára. Emellett az Európai Unió *GDP and beyond* előirányzata szintén előtérbe helyezte a társadalom „rejtett közérzetére" vonatkozó mutatók vizsgálatát. Az új kihívásoknak eleget téve az Eurostat a 2013. évi, minden tagállamra nézve kötelező EU-SILC adatfelvételébe beépített egy, az egyének szubjektív jóllétére vonatkozó, 23 kérdésből álló modult. A kérdőívre a 16 éves vagy annál idősebb lakosok válaszoltak. Magyarországon a válaszadók száma, vagyis a minta elemszáma 17 412 fő volt. Ehhez hasonló, nagy mintaméretttel hazánkban eddig nem történt adatfelvétel ebben a témában.

Magyarországon az élettel való elégedettségre a 2013., 2014. és 2015. évi adatok állnak rendelkezésre, amelyek azt mutatják, hogy a lakosság a közepesnél valamivel jobban elégedett az életével. A 16 év feletti felnőtt lakosság kérdőívre adott válaszainak átlagértéke 2013-ban 6,15 volt a 0-tól 10-ig terjedő skálán, s ez az érték 2015-ben alig változott, illetve kismértékű csökkenést mutat: 6,13-as értéket.

Míg 2014-ben minden korcsoportban kismértékű javulás mutatkozott az élettel való elégedettség terén, sőt a 25–34 éves, a 45–54 éves és a 74 évesnél idősebb korcsoportokban 0,4 pontos javulás is megfigyelhető, addig a 2015-ös adatok stagnálást vagy némely korcsoportban enyhe visszaesést mutatnak 2013-hoz képest. A 16–24 évesek 2015-ben 0,2 ponttal kevésbé elégedettek az életükkel, mint 2013-ban, s a 65–74 évesek elégedettsége is valamivel (0,1 ponttal) csökkent. Enyhe javulás csak a 45–54 éveseknél figyelhető meg. Összességében tehát az elmúlt 3 évben a magyar lakosság élettel való elégedettsége számottevően nem változott, a 2015-ös enyhe csökkenés viszont figyelmeztető jelleggel bír.

Az indikátorra ható okok közül kiemelendő az anyagi helyzet és az iskolai végzettség. Ezek szinte egyenes arányban befolyásolják az élettel való elégedettséget. 2013-ban a felsőfokú végzettségű lakosság 1,5 ponttal volt elégedettebb az életével (7,0 pont), mint a legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkező lakosság (5,5 pont). 2014-ben a két csoport közti elégedettségi különbség valamelyest – 1,7 pontra – még tovább nőtt. 2015-ben azonban érezhető változást jelent, hogy a különbség 1,2 pontra mérséklődött.

A magyar felnőtt lakosság átlagosan a közepesnél valamivel jobban elégedett az életével 2015-ben (6,13 pont a 0-tól 10-ig terjedő skálán), s ez stagnálást, illetve enyhe visszaesést (0,02 pont) mutat 2013-hoz képest.

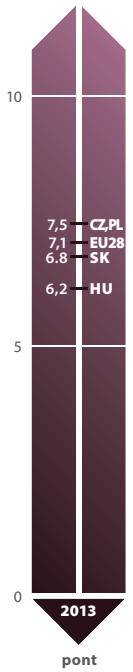

Forrás: Eurostat

K.5.2. AZ EGYÉN ÁLTAL VÉGZETT TEVÉKENYSÉG TARTALMASSÁGA

Forrás: Eurostat

Az indikátor a munkában, a magánéletben vagy akár a sportban való sikeresség és hasznosság érzésének a kifejezésére szolgál. Életkor szerint vizsgálva a tevékenység tartalmasságát 2013-ban és 2015-ben a 16–24 éves fiatalok és a 24–34 éves fiatalok átlagértéke (7,4) a legmagasabb, a 45–54 évesek körében az átlaghoz hasonló (7,0), míg az idősebb korcsoportokban a legalacsonyabb a tevékenységek tartalmasságának átlagértéke. Az indikátor 2015-ben csak a 45–54 éves korcsoportban volt kismértékben magasabb, mint 2013-ban, szemben a többi korcsoport azonos vagy kisebb értékével.

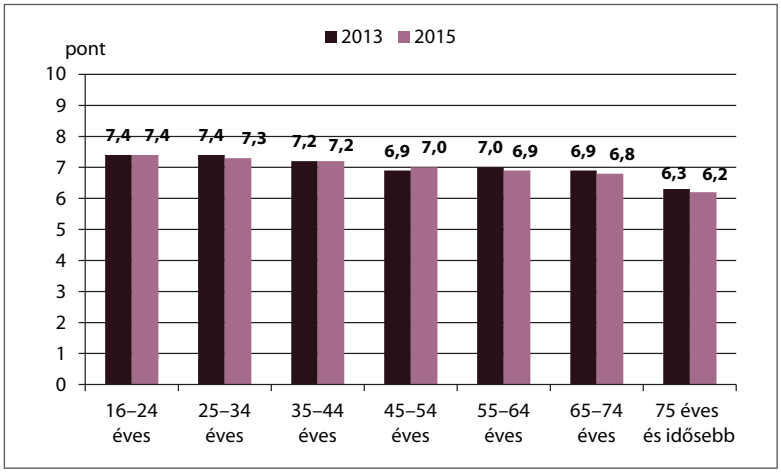

Forrás: KSH

Az indikátor 2013. évi magyar értéke (7 pont) elmarad a visegrádi országok értékeitől, hiszen a szlovákiai érték 7,5 pont, a lengyelországi és a cseh pedig 7,6 pont volt. Megjegyzendő, hogy a romániai érték 7,3 pont, és ezen országcsoport tekintetében csak a bolgár érték (6,1 pont) volt a magyar érték alatt. Ugyanakkor az Európai Unió átlagértéke 7,4 pont volt, ez a vizsgált országok átlagával is nagyjából megegyezik.

2015-ben az egyén tevékenységének tartalmassága kismértékben – egy kivételével – minden korcsoportban elmaradt a 2013. évi átlagértékektől. A teljes népességre vonatkozó válaszok átlagértéke azonban elmaradt a visegrádi országok és ez EU átlagától.

K.5.3. AZ ÖNKÉNTES TÁRSADALMI MUNKA GYAKORISÁGA

Az indikátor új a *Jó Állam Jelentés* Egyén a társadalomban dimenziójának indikátorai között, az első adatfelvétel 2015-ben történt. Az adatok forrása a KSH, a JÁV statisztikai adatfelvétele, a 18 éves és annál idősebb lakosságot országosan reprezentáló véleményfelmérés. *„Az elmúlt egy évben milyen gyakorisággal végzett Ön önkéntes tevékenységet, társadalmi munkát?”* kérdésre adott válaszok közül az évente legalább egy alkalmat jelentő válaszlehetőséget adók arányát mutatja meg a jelzőszám.

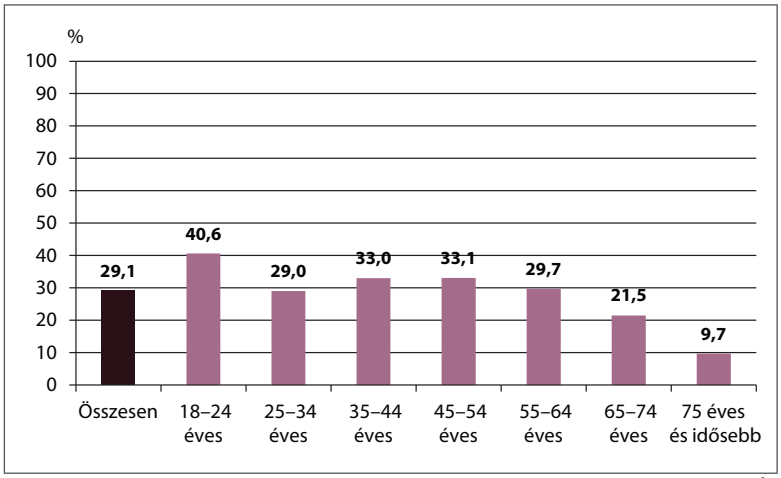

Forrás: KSH, JÁV

A felmérés eredményei kimutatják, hogy 2015-ben a magyar lakosságnak majdnem a harmada (29,1%) végzett önkéntes munkát egy évben legalább egyszer, a legnagyobb arányban (40,6%) a legfiatalabb korosztály (18–24 éves korig). Utánuk a felnőttkori önkéntes munkavégzés bizonyul számottevőnek (35–54 év között a lakosságnak mintegy 33%-a vett részt önkéntes társadalmi munkában 2015-ben), majd ez az arány az életkor előrehaladtával csökkenni kezd, bár a 74 év felettieknek mintegy egy tizede még mindig végez önkéntes munkát. Ezek az eredmények nemzetközi összehasonlításban jónak mondhatók: az Európai Parlament 2011-es közvélemény-kutatása szerint az európaiak 22–25%-a vesz részt önkéntes munkában.

Átlagosan a magyar lakosság 29,1%-a vett részt önkéntes társadalmi munkában évente legalább egyszer 2015-ben.

K.5.4. AZ EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÓRENDSZER MINŐSÉGÉVEL VALÓ ELÉGEDETTSÉG

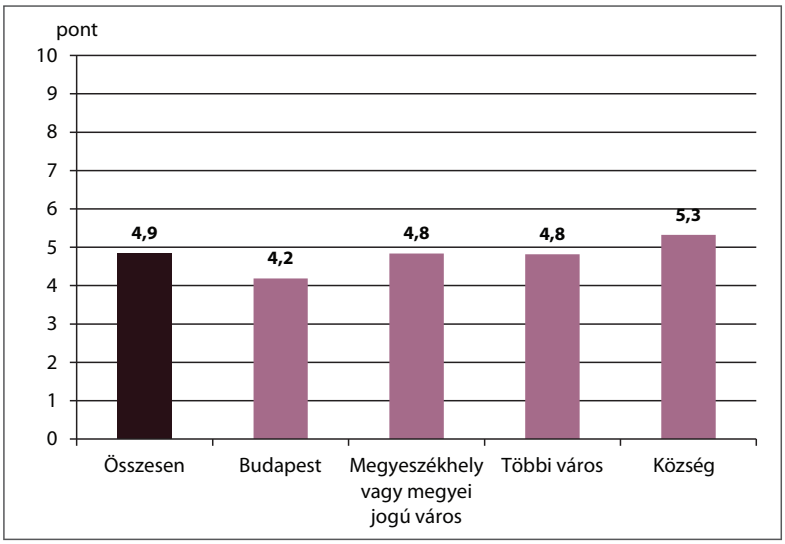

Forrás: KSH, JÁV

Bár az egészségügyi ellátórendszer fejlesztésére vonatkozó átalakítások átfutási ideje is években mérhető, az egészségügyi állapotot meghatározó tényezők közül mégis ez az, amire a kormányzati beavatkozásnak a legnagyobb közvetlen hatása lehet. Ugyan az információs aszimmetria miatt a betegek sokszor nem tudják jól megítélni az ellátás klinikai minőségét, az egészségügy mégis az egyik legnagyobb szolgáltató ágazat, ahol számos működési paraméternek (várakozás, odafigyelés, tájékoztatás, infrastrukturális körülmények) az igénybevevők általi megítélése releváns szempont.

Múltbeli adatok hiányában az ellátórendszerrel való elégedettség idősoros elemzése nem lehetséges, az elégedettség tízes skálán mért 4,9-es átlageredménye alacsonynak mondható (a maximális szinthez, illetve a közoktatás 5,87-es és a közigazgatás 6,38-as eredményéhez képest is). Hiába jobb az ellátórendszerhez való hozzáférés a városokban, ez a minőségről alkotott lakossági képre nincs hatással: Budapesten kirívóan rossz, a községekben az átlagosnál jobb az egészségügy megítélése.

Az egészségügyi ellátórendszer minőségének lakossági megítélése viszonylag rossznak mondható.

K.5.5. A KÖZOKTATÁSSAL VALÓ ELÉGEDETTSÉG

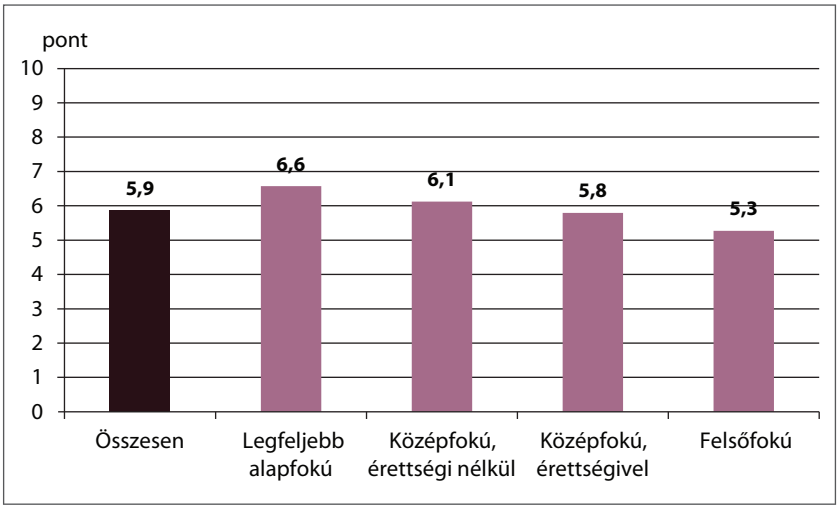

Forrás: KSH, JÁV

A közoktatás eredményességét nemzetközi viszonylatban mérő PISA-felmérést háromévente végzik el, így annak az indikátornak az ismételt bemutatásától az idei kiadványban eltekintettünk. A PISA-felmérés korábbi eredménye leginkább a magyar közoktatási rendszerben meglévő egyenlőtlenségek csökkentésének szükségességére hívta fel a figyelmet. A 2015. évi felmérésbe a közoktatási rendszer minőségével kapcsolatos lakossági elégedettségmérés került be, az elégedettség mérése 0-tól 10-ig terjedő skálán történt.

Múltbeli adatok hiányában nem lehetséges az elégedettség időbeli változásának elemzése. Az 5,87-es országos átlagos eredmény azt azonban biztosan jelzi, hogy a minőség javítását a lakosság kívánatosnak tartaná. A közoktatás relatív pozíciója ugyanakkor jobb, mint az egészségügyé (4,9), de rosszabb, mint a közigazgatásé (6,38). Minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál kritikusabb a közoktatással szemben, vélhetően azért, mert társadalmi státuszánál fogva magasabb elvárásokat támaszt.

A magyar lakosság nem elégedett a közoktatás minőségével, a felsőfokú végzettségűek az átlagnál is kritikusabbak.

PÉNZÜGYI STABILITÁS ÉS GAZDASÁGI VERSENYKÉPESSÉG

ÖSSZEFOGLALÓ[1]

A kormányzati képességek minősége jól mérhető a pénzügyi stabilitás és a gazdasági versenyképesség területén tapasztalható eredményekkel. Éppen ezért a kormányzás színvonalát és hatékonyságát mérő nemzetközi kutatások fontos területe a pénzügyi stabilitás és a versenyképesség vizsgálata. A nemzetközi elemzések gyenge pontjának tekinthető azonban, hogy minden vizsgált ország esetén ugyanolyan szempontok szerint végzik az összehasonlításokat. Éppen ezért a kutatócsoport elsősorban olyan mutatókat elemzett, amelyek a magyar viszonyok között mérik a lehető legpontosabban a versenyképesség szintjét. Ennek megfelelően választotta ki a vizsgálandó öt dimenziót és az ezekhez tartozó egy főindikátort és négy részindikátort.

A pénzügyi stabilitás elemzésénél elsősorban az adóssághelyzetre és ezzel összefüggésben a gazdaság finanszírozhatóságára helyeztük a hangsúlyt. Ez összefügg a folyamatosan csökkenő, de regionális összehasonlításban még mindig magas államadóssággal, amelynek terhei gátolják a technológiai felzárkózásunkat, és ennek következtében a magasabb és fenntartható gazdasági növekedés elérését. Fontos versenyképességi kérdés a gazdaság diverzifikáltságának szintje is. Valamennyi nemzetközi elemzés arra hívja fel a figyelmet, hogy a gazdaság alacsony szintű diverzifikáltsága rontja az exportlehetőségeket és korlátozza a növekedés mértékét. A diverzifikáció növelésének egyik módszere a hazai kisvállalkozások megerősítése, helyzetbe hozása. De fontos az állam innovációt támogató, tudatos tevékenysége is, egyrészt az innovatív ágazatok megerősítése, másrészt az új, innovatív cégek megjelenésének bátorítása. Ezért a diverzifikáltság szintjét több megközelítésből is elemeztük. A gazdasági diverzifikáltságon belül különösen fontos versenyképességi kérdés a korszerű ágazatok jelenléte a gazdaságban, a technológia- és tudásintenzív ágazatok aránya az értékteremtésben és foglalkoztatásban. Az elemzésben erre a területre is kitértünk.

A versenyképesség javíthatóságának további feltételei között kiemelendők a beruházások. Ezeket azonban tágan kell értelmeznünk, ugyanis nemcsak az állóeszközökbe, technológiákba történő beruházások vannak hatással a versenyképességre, hanem egyre inkább a humán tőkébe és az innovációba történő beruházások is. Ezek egyben a fenntarthatóság feltételei is. Hazánkban az EU-s, de még a régiós összehasonlításban is jelen vannak ezek a deficitek: az alulberuházás a humán tőkébe és az innovációba. Éppen ezért fontos ennek a területnek a nagyon alapos és részletes elemzése, és annak bemutatása, hogy a mai kedvező gazdasági növekedési adatok csak akkor lesznek fenntarthatók hosszabb távon, ha a beruházásokra – legyenek azok technológiai és gépberuházások vagy a humán tőkébe és az innovációba történő beruházások – sokkal többet szánunk a mindenkori nemzeti jövedelemből. Ezzel egyúttal javítani tudjuk a GDP- és a GNI-mutató arányát, vagyis elérni azt, hogy a hazai szereplők által létrehozott bruttó nemzeti jövedelem, amely a hazai gazdasági és társadalmi fejlődés alapja, jobban nőjön, mint a GDP, amelynek olyan elemei is vannak – ilyen például a repatriált külföldi profit –, amelyek nem Magyarországon hasznosulnak.

Végül a gazdasági növekedés és a versenyképesség különösen fontos feltételeit, az általános és a teljes tényezős termelékenység alakulását, a cserearányok és az export-import arány változásait kell hazánk esetén kiemelten vizsgálni. A teljes tényezős termelékenységi mutató elemzése azért fontos, mert bizonyított, hogy a versenyképesebb gazdaságokban ez a mutató gyorsabban nő, mint a hagyományos termelékenységi mutató. Ennek az az oka, hogy a teljes tényezős termelékenységi mutató nemcsak azt vizsgálja, hogy a munkavállalók által megtermelt GDP hogyan alakul, hanem azt is elemzi, hogy milyen korszerű a technológia, amelyet a munkavállalók alkalmaznak, milyen tudásszintet igénylő munkák állnak rendelkezésre, milyen korszerű a cégek menedzselése, szervezettsége és irányítása. Vagyis ez a mutató arra nézve is irányt mutat, hogyan lehetne a hagyományos termelékenységet emelni. Így egyben kapcsolódik más, az innovációval és a képzettségi szinttel összefüggő mutatókhoz, közöttük is különösen az élet végéig való tanulás mutatóhoz. A teljes tényezős termelékenységi mutató javításának egyik jó módszere ugyanis a munkavállalók állandó továbbképzése. A teljes tényezős termelékenység, az innováció, valamint a gazdasági diverzifikáltság együttesen hat az export-import arány és a cserearány kedvező alakulására.

A kormányzás minőségének részletesebb elemzéséhez a továbbiakban vizsgálni kellene az állami ráfordítások és a keletkező gazdasági és társadalmi haszon kapcsolatát, azaz az erőforrás-felhasználás hatékonyságát is. Szükség lenne továbbá egy, a részmutatókból számított, azok fontossági súlyát is figyelembe vevő, átfogó kompozitmutató megszerkesztésére is. Ez lehetővé tenné, hogy a magyar gazdaság versenyképességét egyetlen adattal leírjuk, és ennek segítségével régiós összehasonlítást végezhessünk.

A pénzügyi stabilitás és a gazdasági versenyképesség színvonala az ország gazdasági stabilitását, biztonságának szintjét is méri. A nemzetbiztonsági stratégiákban kiemelt

[1] A fejezet szerzői: Prof. Dr. Csath Magdolna (munkacsoport vezető), Ludmányné Győrpál Tünde, Nagy Balázs, Dr. Taksás Balázs, Dr. Vinogradov Szergej

helyen szerepel a pénzügyi stabilitás és a gazdasági versenyképesség javítása. A gazdasági függőség, más szóval sérülékenység csökkentése elsősorban a versenyképesség javításával érhető el. Másrészről a pénzügyi stabilitás és a gazdasági versenyképesség eredményei teszik lehetővé az életszínvonal és életminőség javítását, a közösségi jóllét emelését. A makrogazdasági eredmények, amelyek általában a múltbeli döntések mai hatásait tükrözik, a társadalmi fejlődésbe való mai beruházásokkal megalapozzák azt, hogy a makromutatók a jövőben is kedvezően alakuljanak. A gazdaság szerkezete, energia- és erőforrásigénye, működési hatékonysága szorosan összefügg továbbá a környezeti fenntarthatósággal is. A fenntartható fejlődés fontos kérdése, miként tudjuk a jelenleg rendelkezésre álló erőforrásainkat – a humán tőkét is beleértve – olyan takarékos módon használni, hogy elegendő mennyiség álljon majd rendelkezésre belőlük a jövő generáció számára is. A közigazgatás hatékonysága, átláthatósága, a bürokrácia szintje a vállalati működés környezetét, működési feltételeit alakítja. Kutatások igazolják, hogy a rugalmasan és gyorsan működő, teljesítmény- és vállalkozásorientált szemléletű állami működés maga is versenyképesség-javító tényező. Végül a demokrácia a gazdaság területén is fontos, hiszen az üzleti életben is garantálja a megfelelő választási lehetőségek meglétét, és ezzel támogatja az innovációt, az állandó fejlődést.

G.1. PÉNZÜGYI STABILITÁS DIMENZIÓ

A pénzügyi stabilitás dimenzió a gazdasági biztonság pénzügyi (finanszírozási) alrendszerének biztonsági szintjét vizsgálja, vagyis azt, hogy a versenyképes gazdasági és társadalmi környezet kialakításának megvannak-e a stabil alapjai, azaz a nemzetgazdaság egyes szektorai rendelkeznek-e a működésükhöz és fejlődésükhöz elengedhetetlen finanszírozási forrásokkal, illetve hogy ezen források elérésének mekkora a kockázata. Amennyiben ugyanis a finanszírozási biztonság meginog (a finanszírozási források nehezen elérhetővé, elérhetetlenné vagy drágává válnak), a gazdasági biztonság többi alrendszerének kockázati szintje is jelentősen megnő, és súlyos esetben akár a gazdaság teljes működése összeomolhat. Ezért a Jó Állam feladata, hogy segítse a finanszírozási biztonság kockázatainak csökkentését, s ezzel teremtse meg a szilárd alapot a versenyképesség és azon keresztül a jólét hosszú távú növekedéséhez. A G.1. Pénzügyi stabilitás dimenzió mérésére összesen 5 indikátort (1 fő- és 4 részindikátor) jelöltünk ki. A dimenzión belül kiemelten vizsgáltuk az állami szektor finanszírozásának kérdését, hiszen amennyiben az állami szektor finanszírozása problémássá válik, úgy a gazdaságpolitika eszközrendszere és mozgástere erősen leszűkül, s nemcsak a versenyképesség javítására nem marad eszköze, ereje az államnak, hanem akár a mindennapi működési és jóléti funkciók, feladatok ellátása is veszélybe kerülhet. Ezért fontos, hogy a Jó Állam saját finanszírozásának fenntarthatóságát is biztosítja. A 4 részindikátoron belül 2-vel ezt vizsgáltuk.

Főindikátor: A NEMZETGAZDASÁG GDP-ARÁNYOS NETTÓ FINANSZÍROZÁSI KÉPESSÉGE

Egy nemzetgazdaság kapcsán a pénzügyi stabilitás mindenkori alapmutatója, amely a fizetési mérleg egyenlegét jelenti, s azt mutatja meg, hogy egy nemzetgazdaság elég forrással (megtakarítással) rendelkezik-e saját működésének, azaz a vállalati szektor beruházásainak, s amennyiben fennáll, a költségvetési hiány és az államadósság finanszírozásának fedezésére, a versenyképesség tényezőinek fejlesztésére, vagy pedig külső finanszírozásra, más nemzetgazdaságok megtakarítására szorul. Ez utóbbi esetben egyértelmű, hogy a finanszírozási biztonság kockázatai magasabbak, hiszen ezen külső források – globalizált világunkban akár pillanatok alatt – elapadhatnak vagy jelentősen megdrágulhatnak. *(Forrás: Eurostat)*

1. részindikátor: A NEMZETGAZDASÁG GDP-ARÁNYOS BRUTTÓ KÜLSŐ ADÓSSÁGA

A hazai gazdasági szereplők külföldiek felé fennálló tartozásának arányát mutatja a bruttó hazai össztermék arányában. A növekvő adósság ronthatja a hazai gazdasági szereplők külső kockázati megítélését, amely egyrészről megdrágíthatja az új finanszírozási forrásokat, másrészről növelheti a lejáró finanszírozási források megújításának igényét és költségét. A növekvő költségek pedig erősen rontják a versenyképességet és a jólétet. *(Forrás: Eurostat)*

2. részindikátor: A DEVIZATARTALÉKOK ÉRTÉKE AZ EGY ÉVEN BELÜL LEJÁRÓ KÜLFÖLDI ADÓSSÁGHOZ KÉPEST

A nemzetközi tartalékok értékének és az egy éven belül lejáró külföldi adósságnak a hányadosa. A nemzetgazdaság – a finanszírozási források elapadása esetén – a devizatartalék segítségével képes lejáró kötelezettségeit finanszírozni, a folyó fizetési mérleg hiányának értékében importját kifizetni. A devizatartalék szükséges a jegybank nyílt piaci intervenciójához is, a saját valutája árfolyamának védelme érdekében. Amennyiben a piac látja, hogy a devizatartalékok értéke elég magas, a bizalma is magasabb lesz a nemzetgazdaság iránt, és sokkal nagyobb hajlandósággal finanszírozza azt. *(Forrás: MNB)*

3. részindikátor: AZ ÁLLAMHÁZTARTÁS GDP-ARÁNYOS NETTÓ FINANSZÍROZÁSI KÉPESSÉGE

A kormányzati szektor bevételeinek és kiadásainak konszolidált egyenlegét mutatja. *(Forrás: KSH)*

4. részindikátor: GDP-ARÁNYOS BRUTTÓ ÁLLAMADÓSSÁG

Az államháztartás bruttó, konszolidált, névértéken számított adósságának arányát mutatja a GDP értékéhez viszonyítva. *(Forrás: KSH)*

G.1.1. A NEMZETGAZDASÁG GDP-ARÁNYOS NETTÓ FINANSZÍROZÁSI KÉPESSÉGE

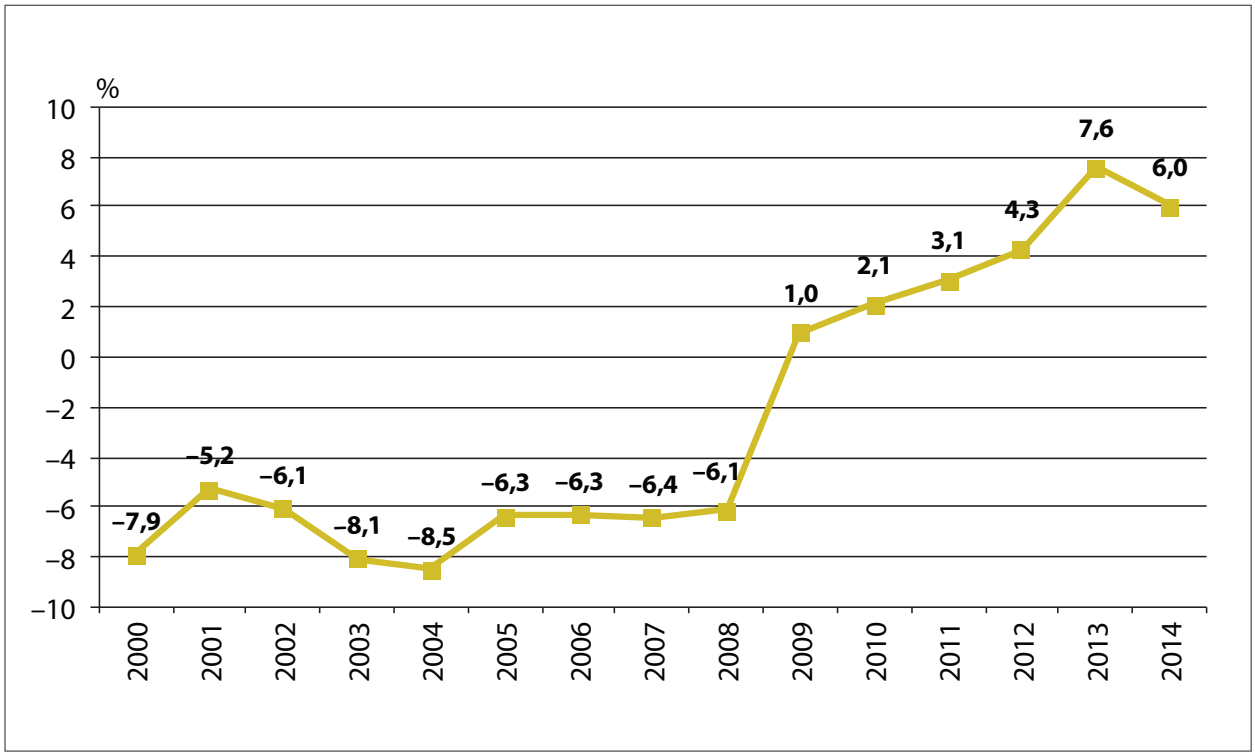

Forrás: Eurostat

A magyar nemzetgazdaság a rendszerváltás után sokáig külső finanszírozásra szorult, s ez az igény a gazdasági teljesítmény és az életszínvonal emelkedésével csak tovább nőtt. Az ábrán látható, hogy a pénzügyi-gazdasági válság kitöréséig folyamatosan nagyon jelentős, 6–9 %-os megtakarítási hiány állt fenn, azaz az ország ilyen mértékben szorult más nemzetgazdaságok megtakarításaira, finanszírozására. Ez volt a gazdasági biztonságunk legkockázatosabb tényezője, ennek következménye többek között a devizahitelezés felfutása.

2008 után, a finanszírozási források megszűnésével fenntarthatatlanná vált a negatív fizetési mérleg, s egy alkalmazkodási kényszeren keresztül (a hazai életszínvonal, a fogyasztás, az import visszaesésével) pozitívvá vált a folyó fizetési mérlegünk, így elkezdhettük törleszteni a korábban felhalmozott adósságot. A magyar gazdaság finanszírozási helyzete tehát sokat javult, de ez nem érdem, ez egy alkalmazkodási kényszer, a csökkenő külső finanszírozási lehetőségek és a növekvő törlesztési kötelezettségek hatása. A főindikátor adatainak konklúziójaként leszögezhető: azért, hogy a jövőben ne alakuljon ki hasonló helyzet, a Jó Államnak mindenképpen növelnie kell a társadalom gazdasági tudatosságát, képzettségét, és megtakarítási motiváltságát. S ennek kapcsán jó példával elöl járva önmagának is törekednie kell a takarékos gazdálkodásra. Ugyanis például a válság előtt a versenytárs közép- és kelet-európai országok külső finanszírozási függősége jelentősen alacsonyabb volt, s részben ez az oka annak, hogy a környező országokhoz képest a vizsgált időszakban alacsonyabb a növekedési potenciálunk.

2014-ben tovább folytatódott a válság után, az alkalmazkodási folyamat során kialakult tendencia, s a magyar gazdaság jelentős mértékű, 6%-os fizetésimérleg-többlettel rendelkezett, s ez azt jelenti, hogy saját finanszírozási szükségleteinek kielégítése mellett továbbra is viszonylag jelentős ütemben képes korábbi adósságainak törlesztésére, ezáltal javítva finanszírozási biztonságának szintjét. (A kisebb csökkenés az előző évhez képest a növekvő hazai magánfogyasztás és beruházások importgeneráló hatásának, a közvetlen külföldi befektetéseknél tapasztalt tőkekivonásnak, valamint a külföldi tulajdonú vállalatok korábbi éveknél magasabb profitrepatriálásának együttes következménye.)

Gazdaságunk a rendszerváltás után jelentős külső finanszírozásra szorult, majd a válság utáni alkalmazkodási kényszer révén elindult a korábban felhalmozott külső adósság leépítése.

G.1.2. A NEMZETGAZDASÁG GDP-ARÁNYOS BRUTTÓ KÜLSŐ ADÓSSÁGA

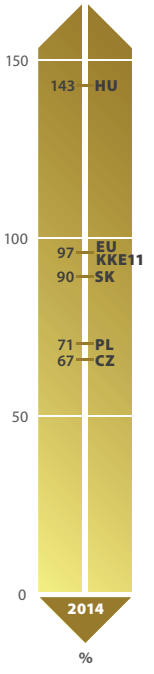

Forrás: Eurostat

A jelentős külső finanszírozási igény következtében kialakuló külső adósság a pozitívvá váló fizetési mérleg hatására csökkenni kezdett. A csökkenés azonban láthatólag sokkal lassabb, s ennek fő oka, hogy a magánszektorral ellentétben az állami szektor nem képes külső adósságának mérséklésére. Így 2014 végére még csak a válság eszkalálódásának időpontjában fennálló szintre sikerült visszacsökkenteni a külső adósságállományt, amely így még mindig kockázatos mértékűnek tekinthető, mivel az európai adatokból látható, hogy a kockázatok akkor növekednek meg jelentősen, amikor az „eladósodottság-versenyképesség-hazai megtakarítások" egyensúlyi helyzet megbomlik, és az adott nemzetgazdaság jobban eladósodik, mint azt a világpiaci versenyképessége és a belső megtakarításainak értéke lehetővé tenné. Ezért, ha megnézzük a hozzánk közel hasonló versenyképességű, 2000 után csatlakozó kelet-közép-európai országok GDP-arányos külső adósságát, akkor a 60–100% közti intervallumban találjuk az összes értéket, és csak Lettország (142%), Szlovénia (124,2%), Horvátország (104,4%) és hazánk (143,4%) adata haladja meg a 100%-os küszöböt. *(Adatforrás: Eurostat)*

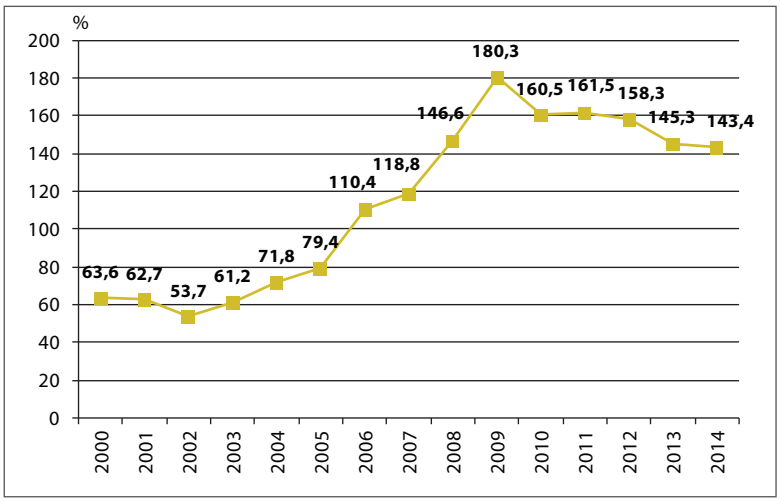

Forrás: Eurostat

A külső adósság a vizsgált időszak közepén gyorsan növekedett, majd az alkalmazkodás következtében csökkenésnek indult, azonban még mindig sokkal magasabb, mint a többi, hasonló fejlettségű EU-tagállamé.

G.1.3. A DEVIZATARTALÉKOK ÉRTÉKE AZ EGY ÉVEN BELÜL LEJÁRÓ KÜLFÖLDI ADÓSSÁGHOZ KÉPEST

2008 előtt a negatív fizetési mérleg kapcsán a magyar gazdaság devizatartalékai csökkenő pályán voltak, s 2007-re az egy éven belül lejáró külföldi adóssághoz képest 72,7%-ra csökkentek. Ez a devizatartalékok optimális értékének megállapításához használt egyik módszer, a Guidotti–Greenspan-szabály szerint – amely azt javasolja, hogy a devizatartalékok fedezzék az ország egy éven belül lejáró külföldi adósságát – kockázatosan alacsony érték. Ennek következményeként a monetáris politika a külső források megszűnésére nem tudott érdemben önállóan, külső segítség nélkül reagálni, sem hazai finanszírozási források biztosításával, sem a valuta árfolyamzuhanásának megállításával. 2008 végén a nemzetközi intézményektől kapott hitelek megnövelték a valutatartalékot, amelyet azóta tovább hizlalt a pozitív fizetési mérleg. 2014-re már az egy éven belüli kötelezettségek több mint kétszeresének megfelelő tartalékkal rendelkezett a jegybank, amely komoly biztonságot jelent Magyarország számára egy esetlegesen újonnan kialakuló fagyos nemzetközi tőkepiaci szituáció esetére. Mivel a devizatartalékok fenntartásának költségtényezői is vannak, az MNB-nél már felmerült a devizaállomány mesterséges, a korábbi, bankszektornak nyújtott devizacsere-akciókon túli, óvatos mértékű csökkentése.

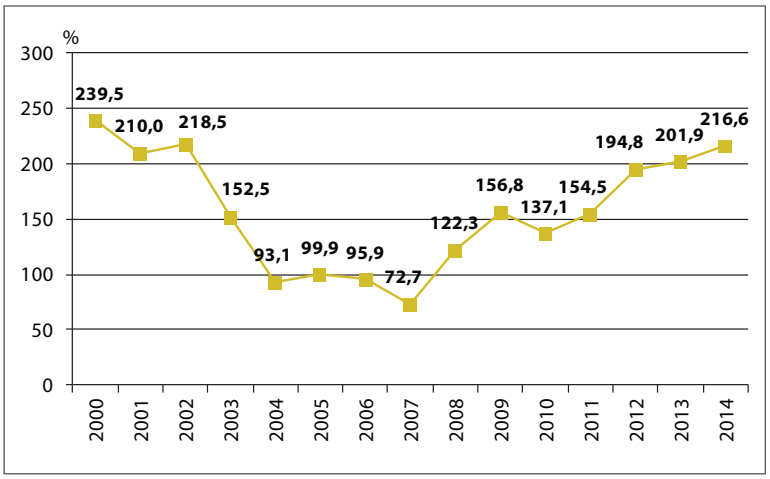

Forrás: MNB

A devizatartalékok értéke a válság előtti időszakban kockázatosan alacsony szintre süllyedt, majd ezután a pozitív fizetési mérlegnek köszönhetően megnőtt, s már a biztonságos minimumnak tekinthető szint kétszeresét éri el.

G.1.4. AZ ÁLLAMHÁZTARTÁS GDP-ARÁNYOS NETTÓ FINANSZÍROZÁSI KÉPESSÉGE

Látható, hogy a magyar államháztartás folyamatosan nettó finanszírozott pozícióban volt a vizsgált intervallumban. A helyzet erőteljesen romlott a 2000-es évek közepén, s ez több szempontból is negatív hatásokkal járt. Egyrészről gyorsuló ütemben növelte az államadósságot, másrészről finanszírozási forrásokat vont el más szektorok elől, harmadrészt növelte a nemzetgazdaság külső forrásokra való ráutaltságát és külső eladósodását. Ezek együttesen jelentősen növelték a gazdasági kockázatot. A gazdasági világválság kitörése után a megszerezhető külső források szűkülése és drágulása rákényszerítette az államháztartást is a fegyelmezettebb gazdálkodásra, de csak 2012-től csökkent a finanszírozási igény igazán alacsony szintre. Ez azóta stabil maradt, s 2014-ben körülbelül megfelelt a velünk hasonló versenyképességű, 2004–2007-ben csatlakozott EU-s tagállamok esetében mérhető –2,71-es átlagnak. (A magas, 2,75%-os szórás oka a több mint 5%-os finanszírozási igényű Bulgária és Horvátország, valamint az alacsony értékű balti államok, élen a többletet felmutató Észtországgal.) Komoly kockázat azonban, hogy az államháztartás bruttó finanszírozási igénye régiós összevetésben még mindig kiemelkedően magas.

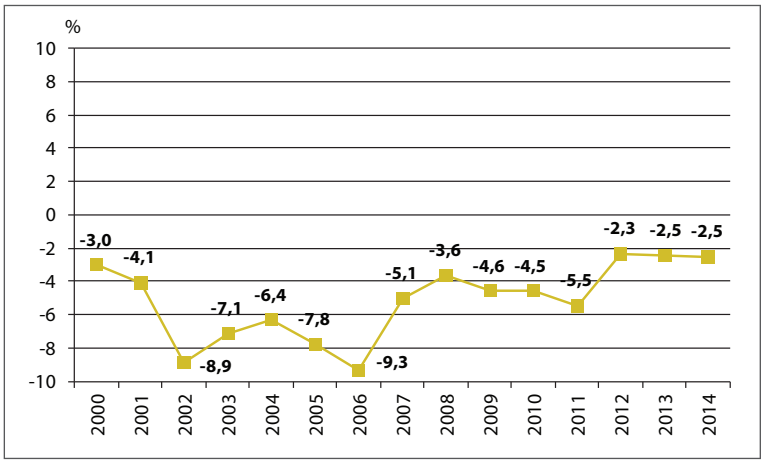

Forrás: KSH

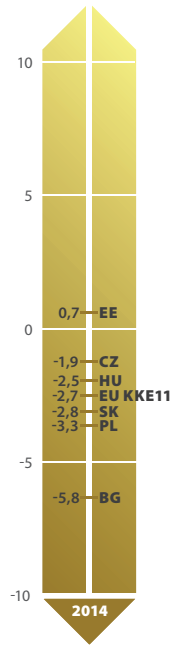

Forrás: Eurostat

Az államháztartás nettó finanszírozási igénye 2001 után kockázatos mértékben megnőtt, s csak 2011 után csökkent alacsony szintre. Jelenleg a régiós átlagnak megfelelő.

G.1.5. GDP-ARÁNYOS BRUTTÓ ÁLLAMADÓSSÁG

Az adatokat vizsgálva itt is az „államadósság-versenyképesség-hazai megtakarítások" egyensúlyában kell gondolkodni. Ha egy állam jobban eladósodik, mint azt gazdaságának versenyképessége és belső megtakarításai lehetővé tennék, akkor az nagyon jelentős kockázatokat hordoz a finanszírozási biztonság, valamint a gazdaságpolitikai eszközrendszer és mozgástér biztonsága területén. Mindemellett ez jelentős költségeket is jelent, mivel magasabb kockázatú ország csak magasabb kockázati felárral (amely az államkötvény kamataiban jelenik meg) lehet képes adósságát megújítani. Ebből adódóan a magyar gazdaságra nyomást gyakorol az államadósság kamatterheinek kitermelése, amely súlyos hátrányt okoz a versenyképesség területén. A velünk versenyző, hasonló fejlettségű országokhoz képest a magyar államnak vagy több adót kell beszednie a magasabb kamatterhek törlesztéséhez, de ez költségtöbbletet és versenyhátrányt jelent a cégek számára; vagy, amennyiben ugyanannyi adót szed be, kevesebbet tud egyéb területekre fordítani, s ez szintén a versenyképesség romlásához vagy a társadalom szétszakadásához vezet. Ezt mutatja, hogy a 11 kelet-közép-európai tagország átlagos államadóssága 49,7%, amelyhez képest a hazai 76%-os érték – amely a régióban a 3. legnagyobb – kiemelkedően magas.

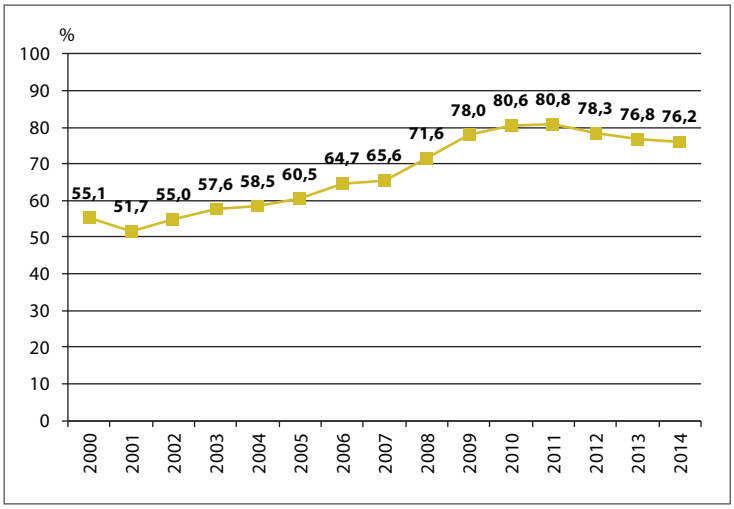

Forrás: KSH

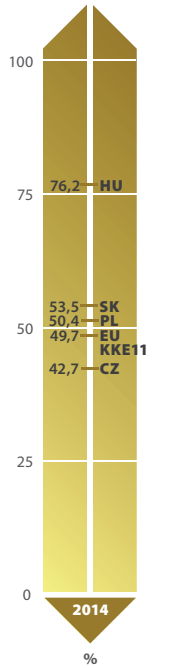

Forrás: Eurostat

A korábban gyorsan növekvő államadósság 2012-től lassú csökkenésnek indult, azonban a versenytársakhoz képest súlyosabb kamatterhe – csökkenő mértéke ellenére is – rontja az ország versenyképességét.

G.2. GAZDASÁGI DIVERZIFIKÁLTSÁG DIMENZIÓ

A gazdasági diverzifikáltság a gazdasági szerkezet sokszínűségét, ágazati és területi kiegyenlítettségét méri. De vizsgálja az egy adott országban működő értékláncok hosszát is. A gazdasági diverzifikáltság mértéke azért fontos, a gazdaság fejlettségével összefüggő kérdés, mert a sokszínűbb, diverzifikáltabb gazdaságok bizonyítottan jobban ellenállnak a gazdasági válságoknak: azok kisebb hatást gyakorolnak rájuk, illetve a negatív hatásokat könnyebben ki tudják heverni. Azért is érdemes nagyobb diverzifikáltságra törekedni, mert egy diverzifikáltabb gazdaság több új tudás, innováció létrehozását és sokféle, nagy tudást is igénylő munkahely teremtését teszi lehetővé. Mindent összevetve a diverzifikáltság magasabb szintje hozzájárul a fenntartható versenyképesség és a gazdasági növekedés biztosításához. A gazdasági diverzifikáltság szintjét versenyképesség-elemző tanulmányok vizsgálják. Különösen nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy egyrészt *mekkora a technológia- és tudásintenzív ágazatok együttes részesedése a bruttó hozzáadott értékből,* illetve hogy miként alakul ezen ágazatok egymáshoz viszonyított aránya. A versenyképesség javulását és a gazdasági növekedést gyorsítja, ha nő az olyan, csúcstechnológiát és nagy tudást igénylő ágazatok aránya, amelyek értékláncából az összeszerelő tevékenységeken túl a nagy hozzáadott értéket előállító munkafázisok, mint például a kutatás-fejlesztés, az értékesítés, a marketing és a szerviztevékenység is az adott országban zajlik.

Az elmondottakból következőleg *fontos az is, hogy az összes foglalkoztatott hány százaléka dolgozik a technológia- és tudásintenzív ágazatokban.* Ezekben az ágazatokban általában magasabbak a bérek, s ez jobb életszínvonalat és életminőséget biztosít. Ez nagyobb állami bevételt is jelent, és ezzel több forrást is biztosít a jövő szempontjából fontos beruházásokra. A nagyobb diverzifikáltság javítja továbbá az átlagos termelékenységi szintet is, amely szintén versenyképességi forrás. A nagyobb diverzifikáltság csökkenti az ország gazdasági kitettségét, növeli gazdasági önállóságát, valamint javítja jólléti mutatóit.

A diverzifikáció szempontjából Magyarországon különösen fontos a kkv-k (kis- és középvállalkozások) szerepe a gazdaságban. A kkv-k alkalmazzák a munkaerő közel 70%-át, kb. 2 millió embert, és a GDP kb. 56%-át állítják elő. Az exportból mintegy 28%-kal veszik ki a részüket, ezért jelentős szerepük van a gazdasági diverzifikáltság további növelésében. *Indokolt ezért a bruttó hozzáadott értékből és az exportból való részesedésük mérése.* A gazdasági diverzifikáltság fontos mutatója továbbá az is, hogy a *GDP (bruttó hazai termék) és a GNI (bruttó nemzeti jövedelem) hogyan viszonyul egymáshoz.* A GNI-mutató egyes szakmai vélemények szerint objektívebben méri a nemzetgazdaság teljesítményét, mivel nem tartalmazza a külföldi cégek által Magyarországon megtermelt, illetve külföldi egyének által megkeresett, de az országból kiáramló jövedelmeket. Az elmondottak tükrében a gazdaság diverzifikáltságát a következő öt mutatóval vizsgáltuk.

Főindikátor: A TECHNOLÓGIA- ÉS TUDÁSINTENZÍV ÁGAZATOK EGYÜTTES RÉSZESEDÉSE A BRUTTÓ HOZZÁADOTT ÉRTÉKBŐL

A mutató azt fejezi ki, hogy a technológia- és tudásintenzív ágazatok milyen mértékben járulnak hozzá a nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékéhez. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: A TECHNOLÓGIA- ÉS TUDÁSINTENZÍV ÁGAZATOK EGYÜTTES RÉSZESEDÉSE A FOGLALKOZTATÁSBÓL

A mutató a technológia- és a tudásintenzív ágazatokban foglalkoztatottak arányát mutatja az összes foglalkoztatott létszámából. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: A KKV-SZEKTOR RÉSZESEDÉSE A BRUTTÓ HOZZÁADOTT ÉRTÉKBŐL

A mutató azt vizsgálja, hogy a mikro-, kis- és középvállalkozások milyen mértékben járulnak hozzá a nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékéhez. *(Forrás: KSH)*

3. részindikátor: A KKV-SZEKTOR RÉSZESEDÉSE AZ EXPORTBÓL

A mutató azt mutatja meg, hogy a mikro-, kis- és középvállalkozások együttes exportja hány százalékát teszi ki a nemzetgazdaság teljes exportteljesítményének. *(Forrás: KSH)*

4. részindikátor: A GNI ÉRTÉKE A GDP SZÁZALÉKÁBAN

A mutató a bruttó nemzeti jövedelem és a bruttó hazai termék hányadosa. *(Forrás: KSH)*

G.2.1. A TECHNOLÓGIA- ÉS TUDÁSINTENZÍV ÁGAZATOK EGYÜTTES RÉSZESEDÉSE A BRUTTÓ HOZZÁADOTT ÉRTÉKBŐL

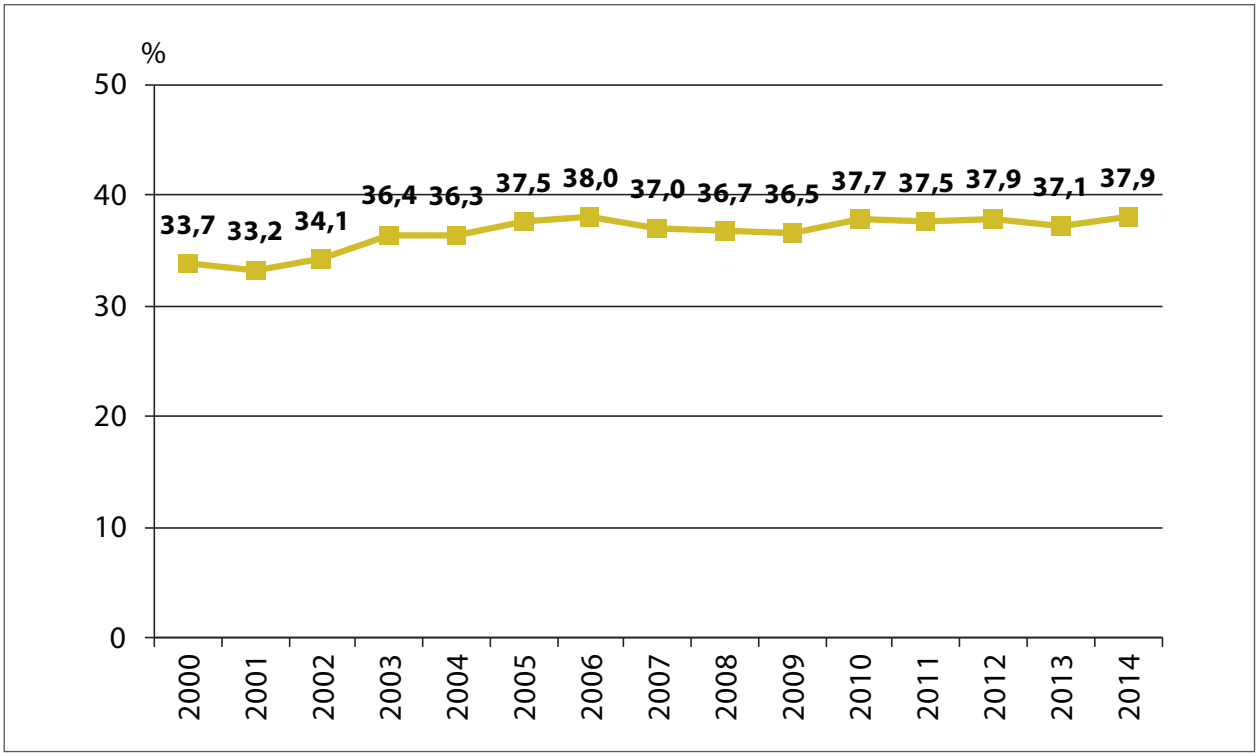

Forrás: KSH

A mutató a 28 korszerű, nagy hozzáadott érték termelésére képes, „TEÁOR '08" szerinti technológia- és tudásintenzív ágazat teljesítményét mutatja be 2000 és 2014 között. A mutató értéke 33,2% és 38% között ingadozik. Az átlagérték 36,5%. Meg kell azonban jegyezni, hogy az Eurostat nem ugyanazon tevékenységeket sorolja a technológia- és tudásintenzív ágazatok közé, mint amelyekkel mi számoltunk. Az Eurostat megkülönbözteti a magas, a közepesen magas technológiaintenzív iparágakat és a technológia- és tudásintenzív szolgáltatásokat, és ezek részesedését méri a bruttó hozzáadott értékből. Fontos különbség, hogy az Eurostat értelmezése szerint a gépjárműgyártás, amely nálunk jelentős arányt képvisel a hozzáadott értékben, nem számít magas technológiaintenzív (high-tech) ágazatnak.

Ezért, ha az Eurostat adataival dolgozunk, más arányokat kapunk, bár azok sem kedvezőtlenek nemzetközi összehasonlításban. Például a technológia- és tudásintenzív szolgáltatások bruttó hozzáadott értékből való részesedésének alakulása tekintetében a 2008 és 2013 közötti (ez a legutolsó elérhető adat) 10,9%-os növekedéssel élen járunk a V4-országok között. Sőt, a 2013. évi bruttó hozzáadott értéken belüli százalékos arány, a 4,49% tekintetében is az elsők vagyunk. Nem ennyire jó azonban a pozíciónk az ipari termelés területén. Itt ugyanis a magas és közepesen magas technológiaintenzív ágazatok arányának 2008 és 2013 közötti növekedése nálunk csak 14, míg például Csehországban 20,5 és Szlovákiában 35%-os volt. Ez azt érzékeltetheti, hogy az iparban túl magas nálunk az alacsony hozzáadott értéket előállító összeszerelő tevékenység aránya.

A mutató és a nemzetközi adatok alapján is az látszik, hogy a technológia- és tudásintenzív ágazatok részesedése a bruttó hozzáadott értékből lassan és kismértékben emelkedik. Ezért növelni kell a tudásintenzív tevékenységek arányát a gazdasági szerkezetben.

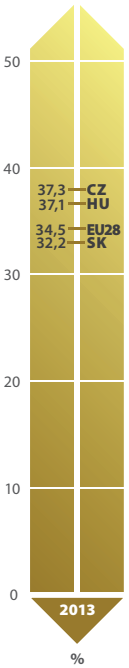

Forrás: Eurostat

G.2.2. A TECHNOLÓGIA- ÉS TUDÁSINTENZÍV ÁGAZATOK EGYÜTTES RÉSZESEDÉSE A FOGLALKOZTATÁSBÓL

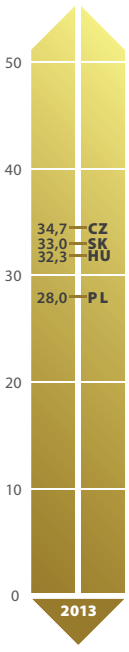

Forrás: Eurostat

Az elemzett 28 technológia- és tudásintenzív (TTI-) ágazat a 2008–2015-ös időszakban átlagosan 31,98%-kal veszi ki részét a foglalkoztatásból. Ugyanezen időszakban ezen ágazatok teljesítménye átlagosan a bruttó hozzáadott érték 36,5%-át teszi ki. Az eltérés valószínű oka, hogy a nálunk TTI-ágazatnak számító járműiparban jellemző a nagyobb termelékenység, a hatékonyabb munkaszervezés, emiatt kevesebb munkaerőt alkalmaznak. Ezekben a cégekben az alkalmazott munkaerő többsége azonban fizikai összeszerelő, aki nem TTI-munkát végez. A mutatóban pedig a kiemelt ágazatok valamennyi munkavállalója szerepel, függetlenül attól, hogy milyen munkát végez. Éppen ezért érdemes megvizsgálni a TTI-ágazatokban dolgozók arányát a teljes foglalkoztatásból. Ez Magyarországon 2008-ban 5,04%, 2014-ben pedig 4,71% volt, ami a százalékos arány 6,5%-os csökkenését mutatja,

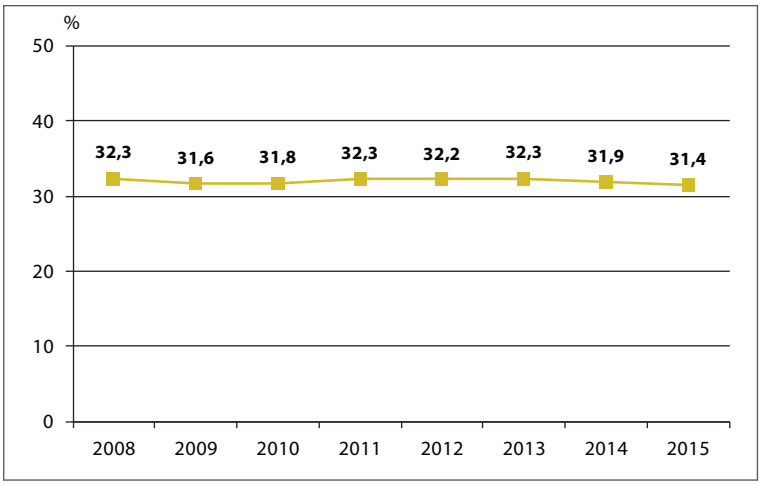

Forrás: KSH

de még ez az érték is jobb, mint a lengyel és a szlovák, és csak egy kicsivel alacsonyabb a cseh értéknél (4,78%). A V4-ben a TTI-foglalkoztatás 2008-ról 2014-re mindenhol növekedett, csak hazánkban csökkent.

A versenyképesség javítása érdekében fontos lenne, hogy a tudásalapú munkahelyeken foglalkoztatottak aránya a technológia- és tudásintenzívként számon tartott ágazatokban és a gazdaság más szektoraiban is nőjön.

G.2.3. A KKV-SZEKTOR RÉSZESEDÉSE A BRUTTÓ HOZZÁADOTT ÉRTÉKBŐL

2001–2014 között a kkv-k részesedése a bruttó hozzáadott értékből (BHÉ) 52% és 56,2% között mozgott, és 2009 óta folyamatosan csökkent. Az EU-ban a kkv-szektor hozzájárulása a BHÉ-hez átlagosan 57,9%, amely magasabb, mint a magyar érték. Foglalkoztatottság tekintetében a magyar 69,8%-os értéknél alacsonyabb az EU-s átlag: 66,9%. Az EU 28 gazdaságában az összes kkv-ból 2,4% magyar, 4,7% cseh, 6,8% lengyel és 10,2% német. A cégek többségét mindenhol a mikrocégek adják. A teljes BHÉ-hez a cseh 1,2%, a magyar 0,7%, a lengyel 2,6%, a német kkv-k 21,6%-kal járulnak hozzá. Ezen belül a közepes méretű cégek teremtik a legnagyobb BHÉ-t. Ez azt mutatja, hogy a magyar kkv-kben alacsony szintű az innovációs tevékenység és a BHÉ előállítása. A munkahelyteremtésben a magyar 1,9%, a cseh 2,7%, a lengyel 6,4%, a német kkv-k 18,8%-kal vesznek részt. Bár az EU-n belül a magyar kkv-k egy jellemzője sem kiemelkedő, hazai viszonylatban azonban fontosak. A kkv-k ugyanis mozgékony vállalkozások, a munkahelyteremtésben

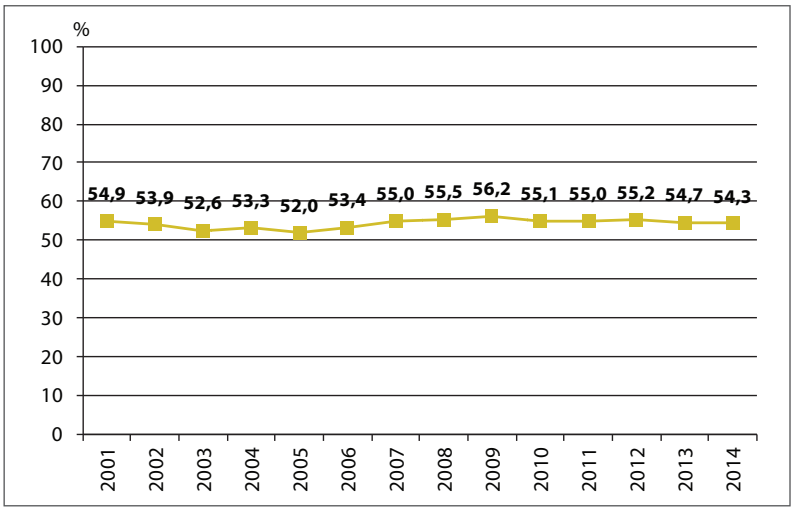

Forrás: KSH

különösen fontos szerepet játszhatnak azon régiókban, amelyek kevéssé vonzzák a nagyvállalatokat. Ösztönözni kellene a kkv-szektorban is az innovációt és a nagy BHÉ-t termelő termékekre, szolgáltatásokra való átállást. A munkahelyteremtésben nálunk továbbra is a mikrocégek járnak élen, ezek száma viszont 2010 óta csökken.

A kkv-szektor munkahelyteremtési és gazdaságnövekedési lehetőségeit ösztönzőbb gazdaságpolitikával, az innovativitás és a magas BHÉ előállítását támogató környezeti feltételek megteremtésével kellene jobban hasznosítani.

G.2.4. A KKV-SZEKTOR RÉSZESEDÉSE AZ EXPORTBÓL

Az EU-ban a kkv-k 13%-ának van exporttevékenysége. A szektoron belül azonban elsősorban a középvállalkozások járnak élen. A magyar kkv-k közül a rendelkezésre álló adatok szerint kb. 6%-nak van rendszeres exporttevékenysége. A kkv-k részesedése a teljes exportból a 2006 és 2014 között rendelkezésre álló adatok szerint 23 és 28,3 százalék között változik. Az időszak átlagos értéke: 25,95%. Ez nemzetközi összehasonlításban alacsony érték. Az is látható, hogy az exportrészesedés döntő többségét a középvállalkozások adják, amelyek exportja enyhén növekszik is, miközben a mikro- és kiscégeké stagnál. Az exportképesség javításához a kkv-szektor termék- és szolgáltatáskínálatán belül az innovatív, nagyobb újdonságot és hozzáadott értéket jelentő termékek és szolgáltatások arányának kellene növekednie ahhoz, hogy jobb árakat és nagyobb piaci részesedést lehessen elérni. Meg kell azonban jegyezni, hogy sok az olyan kkv, amely exportáló cégek beszállítója, így közvetve exportál, ezért exportja nem jelenik meg a statisztikában a cég saját exportjaként.

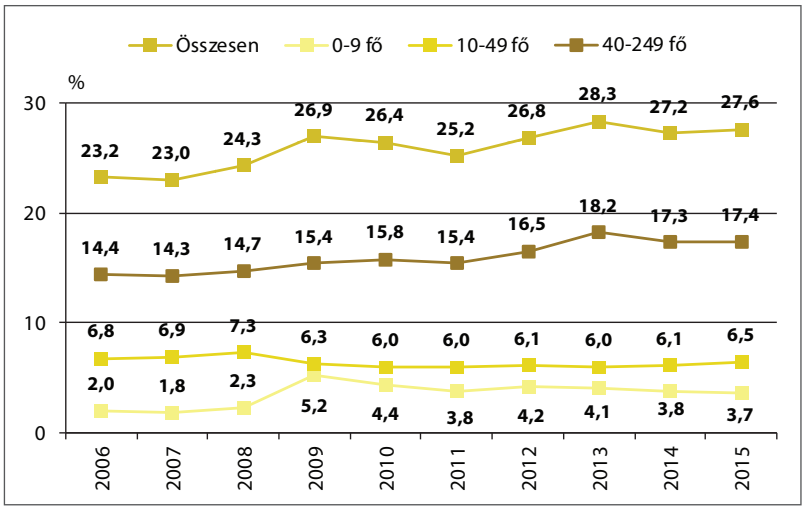

Forrás: KSH

A sikeres export feltétele a nagy hozzáadott értéket, újdonságot tartalmazó, ezért keresett, jó áron eladható termék, valamint szolgáltatás, így kulcskérdés a kkv-szektor innovációjának elősegítése.

G.2.5. A GNI ÉRTÉKE A GDP SZÁZALÉKÁBAN

Egy országnak az az előnyös, ha a GNI-mutatója nagyobb, mint a GDP. A mutató értéke tekintetében ez azt jelenti, hogy 100%-nál nagyobb. A G.2.5. ábrán azt látjuk, hogy 2000 és 2014 között egyetlen év sem volt, amikor a GNI Magyarországon nagyobb lett volna, mint a GDP. A legnagyobb különbség a két mutató között 2007–2008-ban látható. Ez a gazdasági válság kezdete. Az is feltűnő azonban, hogy 2014-ben a mutató alakulásában újabb mélypontot látunk. Ez arra enged következtetni, hogy a gazdaság külföldi tulajdonú szereplőinek bevételei jobban nőttek, mint a nemzeti tulajdonban lévő vállalkozásoké. A nemzetközi statisztikák szerint egyébként általában a fejlett, versenyképes országok esetén nagyobb a GNI, mint a GDP. Bizonyítják ezt a nemzetközi adatok is: 2014-ben az EU hat erős gazdaságú országában is nagyobb a GNI, mint a GDP. Kiugró eredménye Németországnak (102,3%), Dániának (103,5%) és Svédországnak (103%) van. Éppen ezért fontos lenne Magyarország számára is, hogy a gazdasági szerkezeten belül minél több magyar tulajdonú vállalkozás végezzen nagy hozzáadott értéket előállító tevékenységet, másrészt pedig, hogy nőjön a külföldön történő termelő tőkeberuházás értéke. Ezt segítheti a kkv-szektor, azon belül is a közepes méretű cégek pénzügyi és versenyképességi megerősödése.

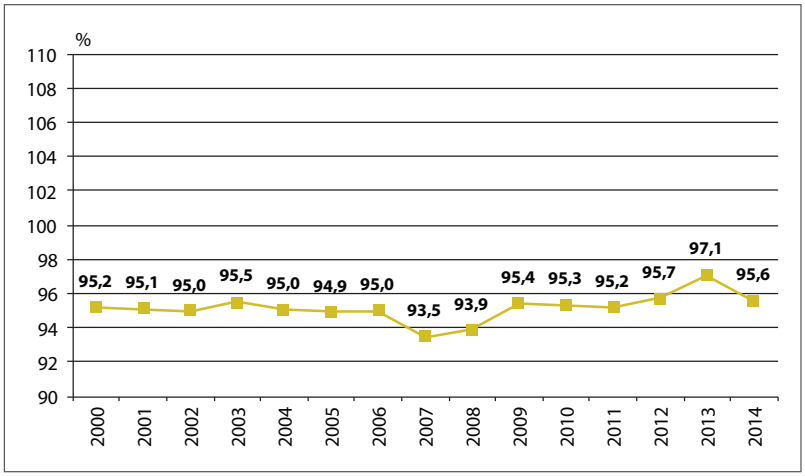

Forrás: KSH

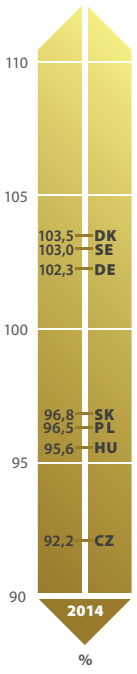

Forrás: Eurostat

A GNI GDP-hez mért arányának növekedéséhez a versenyképesség javulására, a magyar vállalkozások erősödésére, az általuk előállított termékek és kínált szolgáltatások tudás- és innovációtartalmának növekedésére van szükség.

G.3. BERUHÁZÁS ÉS HUMÁN TŐKE DIMENZIÓ

Valamennyi ország célja a versenyképes működés, amelyhez elengedhetetlen, hogy a rendelkezésre álló erőforrásait (tőkét, munkaerőt, tudást, technológiát stb.) a lehető leghatékonyabban hasznosítsa. Fontos, hogy mindehhez olyan gazdasági és társadalmi környezet szükséges, amelyben a szereplők a legnagyobb hozzáadott értéket képesek megteremteni. Erre a gazdasági környezetre és a versenyképességre az állam működése jelentős hatással van. Az állam által meghatározandó, a jövőre vonatkozó irányok és célok nagymértékben befolyásolják az ország nemzetközi versenyben való eredményességét.

A versenyképesség definíciója jóval sokrétűbb és összetettebb, mint a gazdasági növekedés vagy fejlődés. Egy igazán versenyképes ország a működése során nem pusztán gazdasági szempontokat vesz górcső alá, hanem társadalmi és környezeti tényezőket is. A kutatás során – figyelembe véve más munkacsoportok elemzési területeit – a versenyképesség dimenzió vizsgálatához kapcsolódóan egy főindikátort és négy részindikátort jelöltünk ki, amelyekre az államnak különösen nagy figyelmet kellene fordítania annak érdekében, hogy a versenyképesség növelését elősegítse. A kiválasztott mutatók is igazolják, *hogy a 21. században egy ország csak tudásalapú (innovatív) gazdasággal lehet versenyképes. Ennek érdekében a Jó Államnak fokozott figyelmet kell fordítania a tudásra és az emberi tőkére.* Kiemelt jelentősége van a hatékony, tudásalapú beruházásoknak, a humán tőke mennyiségének és milyenségének, valamint a tudás legmagasabb szintű hasznosulásának.

Főindikátor: A BRUTTÓ ÁLLÓESZKÖZ-FELHALMOZÁS GDP-ARÁNYOS ÉRTÉKE

Az indikátor a bruttó állóeszköz-felhalmozás értékének (azaz az elszámolási időszakban vásárolt vagy saját termelésben létrehozott tárgyi eszközök és szellemi tulajdont képező javak értékének, a használt és nem termelt nem pénzügyi javak értéknövekedésének, valamint a pénzügyi lízingkonstrukcióban beszerzett nem pénzügyi eszközök értékének) a bruttó hazai termékhez viszonyított mutatószáma. A mutató a GDP százalékában fejezi ki a beruházások arányát. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: A FEOR-BEOSZTÁSBAN AZ 1-ES, 2-ES ÉS 3-AS OSZTÁLYOK ÖSSZARÁNYA AZ ÖSSZES FOGLALKOZTATOTTON BELÜL

A gazdasági, igazgatási, érdekképviseleti vezetőként, törvényhozóként foglalkoztatottak, valamint a felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozásokban, továbbá az egyéb, felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozásokban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatott számához viszonyítva. A mutató százalékban fejezi ki az ezen területeken dolgozók arányát az összeshez képest. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: A KORMÁNYZATI SZEKTOR GDP-ARÁNYOS ÉVES OKTATÁSI KIADÁSA

A mutató a kormányzati szektor oktatási kiadásainak és a bruttó hazai termék értékének hányadosa. A mutató a GDP százalékában adja meg az oktatásra fordított kiadásokat. *(Forrás: KSH)*

3. részindikátor: A TERMÉSZETES FOGYÁS MÉRTÉKE

A természetes fogyás az élve születések és a halálozások különbözetét tartalmazza ezer lakosra számítva. Az adatok főben vannak megadva. *(Forrás: KSH)*

4. részindikátor: A NEMZETI ÚTON TETT SZABADALMI BEJELENTÉSEK SZÁMA

A mutató a nemzeti úton tett szabadalmi bejelentések számát mutatja. Az adatok darabszámban vannak kifejezve. *(Forrás: KSH, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala)*

G.3.1. A BRUTTÓ ÁLLÓESZKÖZ-FELHALMOZÁS GDP-ARÁNYOS ÉRTÉKE

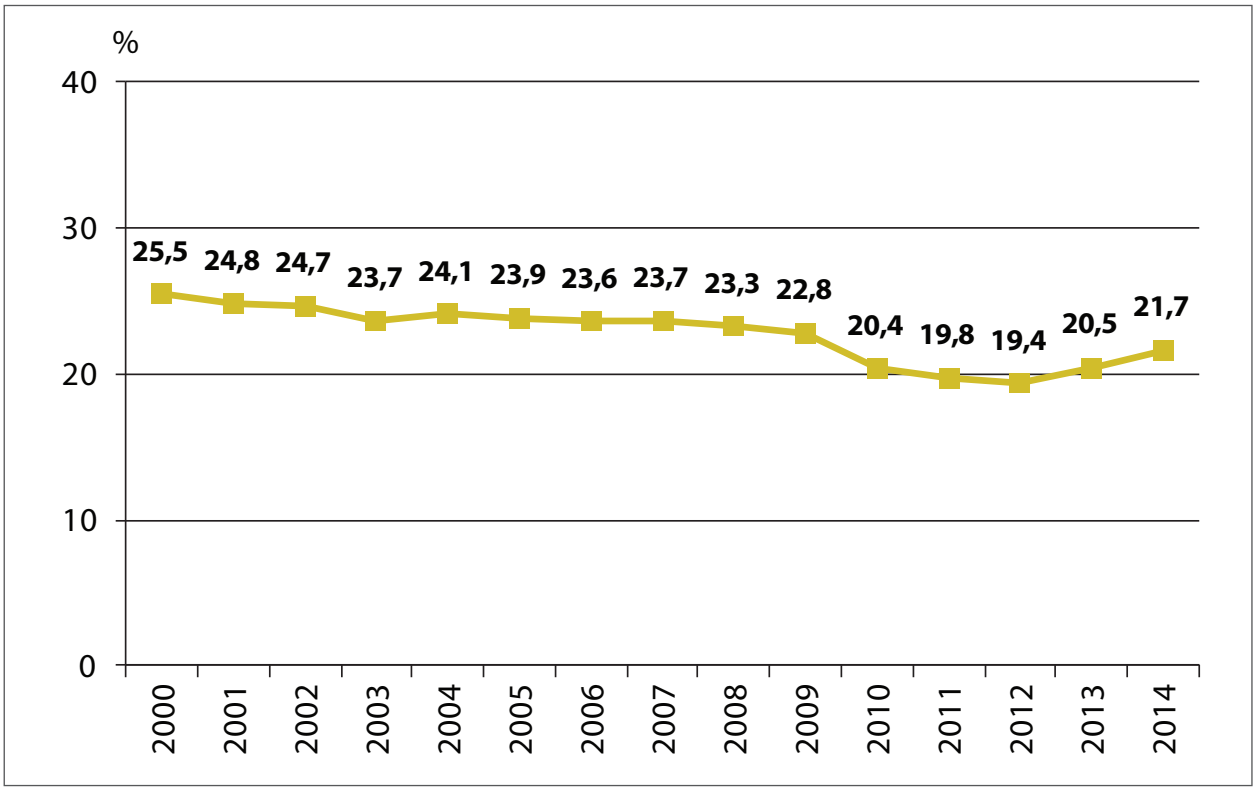

Forrás: KSH

A versenyképesség vizsgálata során kiemelt elemzési terület a beruházások mértéke és annak milyensége. Amennyiben nincs elegendő beruházás, az lassítja a gazdaság növekedését, fellendülését.

Általánosságban a bruttó állóeszköz-felhalmozás GDP-arányos „fenntartható" szintjének a 21-22%-ot tartják. A fenti ábrán Magyarország 2000–2014-es időszakára vonatkozóan láthatók az adatok.

A vizsgált időszak adatai alapján Magyarország a beruházások területén a 2012-es évig nem mutat pozitív irányt. A 2000-es évi 25,5%-hoz képest 2012-ben már csak 19,4% volt a bruttó állóeszköz-felhalmozás GDP-arányos értéke. 2000-től 2009-ig a csökkenés lassabb ütemben történt, majd 2009-ről 2010-re figyelhető meg egy, a korábbihoz képest nagyobb visszaesés. Ez valószínűsíthetően a hazánkba is begyűrűző pénzügyi, gazdasági válság egyik negatív hatása. A vizsgált időszak mélypontja 2012-ben volt, amikor is a beruházások a GDP 19,4%-át tették ki. Ezt követően 2013-ban növekedés figyelhető meg, amelynek következtében Magyarország elérte a 20,5% -os beruházási arányt, amely 2014-ben tovább emelkedett, és elérte a 21,7%-ot. Azonban ha a beruházások szerkezetét is megvizsgáljuk, akkor azt találjuk, hogy a növekedés elsősorban a nagyobb állami beruházásoknak köszönhető, és nem az üzleti szektor beruházásainak.

A V4-országokkal összehasonlítva hazánkat azt találjuk, hogy Csehország 25%-os arányát kivéve a 2014. évi adatunkkal a másik két ország (Lengyelország: 19,6%; Szlovákia: 20,9%) előtt helyezkedünk el. A 2010–2014-es időszakban hazánkat kivéve az összes V4-országban csökkentek a beruházások. Érdemes megfigyelni azon országok adatait is, amelyek versenyképességben előttünk járnak. 2014-ben mind Dánia, mind Finnország beruházása elmaradt Magyarországétól. Fontos azonban, hogy milyen szektorokban történnek a beruházások, illetve jellegüket tekintve pótlók vagy bővítők-e. Ahogyan az a Jó Állam Jelentés 2015-ben is olvasható, kiemelt feladata az államnak az is, hogy a forrásokat jó célokra és hatékonyan használja fel.

A beruházások szerepe rendkívül fontos a versenyképesség javítása szempontjából, ezért különös figyelmet kell fordítani a korszerű technológiába és az innovációba történő beruházásokra.

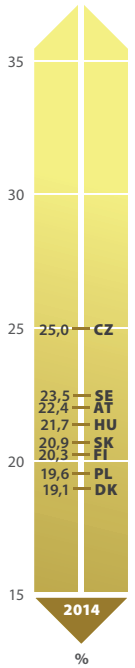

Forrás: Eurostat

G.3.2. A FEOR-BEOSZTÁSBAN AZ 1-ES, 2-ES ÉS 3-AS OSZTÁLYOK ÖSSZARÁNYA AZ ÖSSZES FOGLALKOZTATOTTON BELÜL

A FEOR-beosztás szerinti 1-es, 2-es és 3-as osztályban foglalkoztatottak aránya 2000-től 2013-ig 5,2%-kal nőtt, majd ezt követően 2015-re 0,5%-kal csökkent, és így összességében 36,7% volt. Ez a visszaesés nem feltétlenül az e három szektorban foglalkoztatottak számának csökkenését, hanem a további osztályokban szereplők számának növekedését jelentheti.

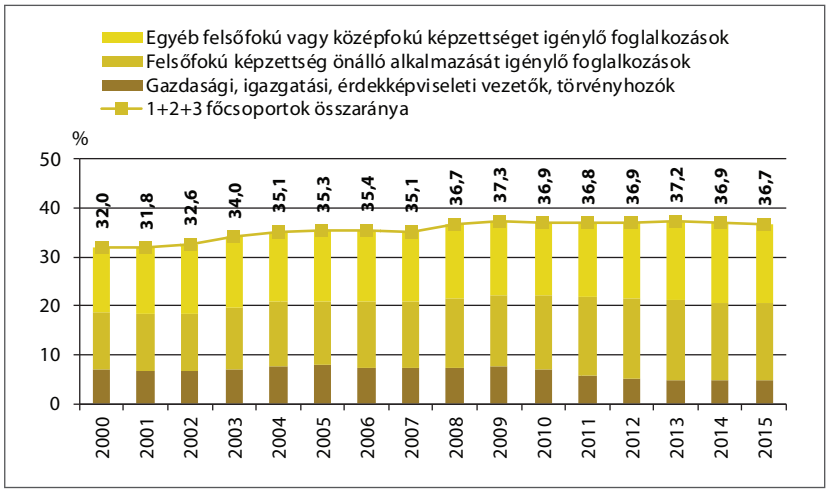

Forrás: KSH

Az 1-es osztályban a gazdasági, igazgatási, érdekképviseleti vezetőként, törvényhozóként foglalkoztatottak aránya 2009-ben (7,6%-kal) a vizsgált időszak legmagasabb értéke volt. Ezt követően az e területen foglalkoztatottak aránya csökkent, és 2015-re csaknem 2,9%-kal esett vissza. A 2-es osztályban a felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozásokban dolgozók aránya a 2000-es évektől kezdve a 2013-as évig folyamatosan növekvő tendenciát mutatott, majd az elmúlt két évben kisebb visszaesés történt, amelynek következtében 2015-ben 15,9%-ra csökkent az e szektorban dolgozók aránya. A 3-as osztályban az egyéb felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozásokban dolgozók aránya szintén növekvő tendenciát mutatott a 2000–2013-as időszakban, majd itt is csökkenés volt tapasztalható. 2015-ben az ezen területen dolgozók aránya az összes foglalkoztatotthoz képest 16% volt.

Versenyképes gazdaságot csak felkészült tudású szakemberekkel lehet létrehozni, ezért a jövőben is arra kell törekedni, hogy a tudásszint növekedjék, és a szakemberek megfelelően el is tudjanak helyezkedni.

G.3.3. A KORMÁNYZATI SZEKTOR GDP-ARÁNYOS ÉVES OKTATÁSI KIADÁSA

A mutató a humán tőke fejlesztésére fordított befektetést szemlélteti. 2000–2003 között az oktatásra fordított kiadás növekedett, majd a 2005-ös év kivételével (6,0%) egy folyamatos csökkenés figyelhető meg egészen 2008-ig. 2010-ről 2013-ra egy jelentősebb visszaesés történt, amelyet 2014-ben egy 0,6%-os növekedés követett. Ezzel a 2014-ben oktatásra fordított összeg meghaladta a 2011-es értéket, ugyanakkor nem érte el a korábbi legnagyobb, 6,4%-os szintet. A 2014. évi növekedésben közrejátszhatott a bérek emelkedése, illetve a strukturális átalakítások miatt az adatok is torzulhatnak.

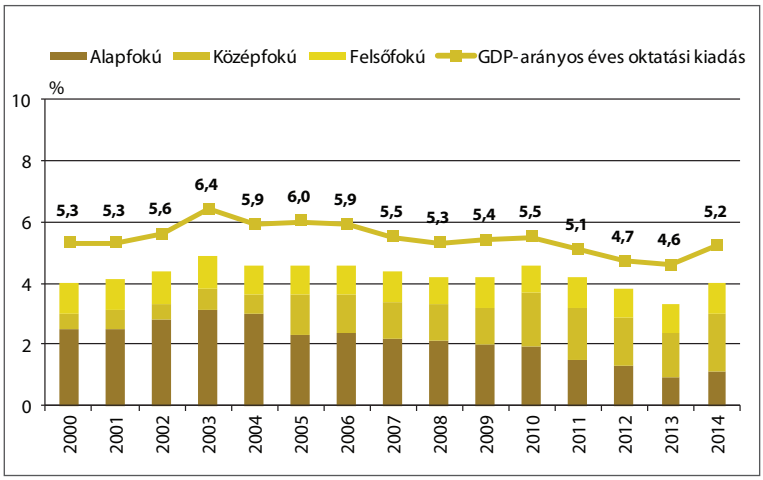

Forrás: KSH

A 2013. évi nemzetközi adatokat megfigyelve láthatjuk, hogy pozíciónk általában romlott. Az EU 28 5%-os értékéhez képest hazánk (4,6%-kal) az átlag alatt helyezkedik el. A V4-országok között Magyarország az utolsó. A versenyképességben előttünk járó országokhoz képest pedig kiugróan rossz az adatunk. (Például Dánia 7%, Finnország 6,5%, Svédország 6,6%.)

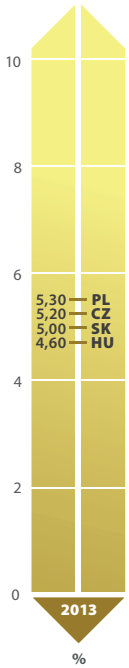

Forrás: Eurostat

Az oktatásra szánt állami ráfordítások alapján nem jellemző a hosszú távú elkötelezettség. Ez gátja lehet a tartós gazdasági növekedésnek és a versenyképesség javításának.

G.3.4. A TERMÉSZETES FOGYÁS MÉRTÉKE

Tekintettel arra, hogy a hosszú távú fejlődést, a jövőbeli versenyképességet nagymértékben meghatározza a rendelkezésre álló humán erőforrás nagysága, ezért fontos vizsgálati tényező a természetes fogyás mértéke. A mutató a népesedési helyzet legfontosabb jellemzőit foglalja magában. A vizsgált időszaknak két komolyabb mélypontja volt: 2003-ban (–4,1), illetve 2011-ben (–4,1). A 2011-es évet követően javuló tendencia figyelhető meg egészen 2014-ig, amikor a születésszám növekedése mellett csökkent a halálozások száma, így a természetes fogyás mértéke pozitív irányba mozdult el, és elérte a –3,5-öt. Sajnos azonban a 2015-ös adatok romlást mutatnak, és ismét a 2010-es szintre esett vissza hazánk a –4-es értékkel.

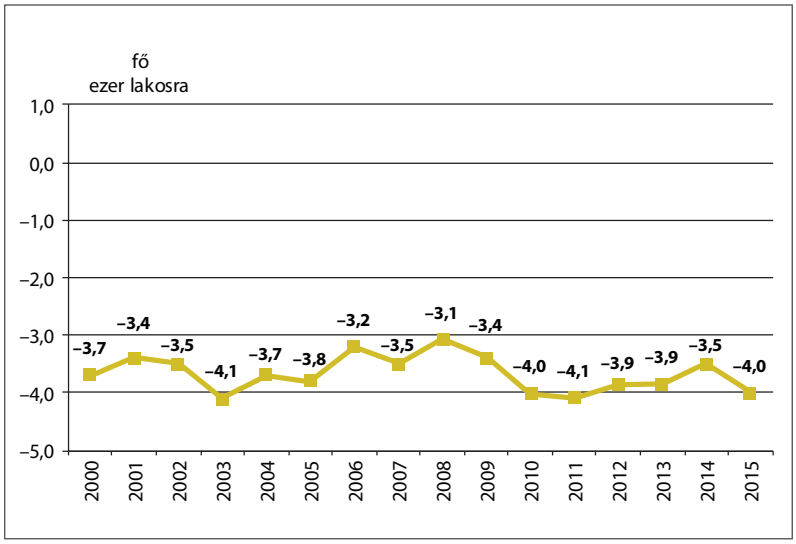

Forrás: KSH

A Jó Állam fontos feladata, hogy humán vagyonát megóvja. A természetes fogyáson kívül meg kell említeni, hogy problémát jelent a tényleges fogyás mértéke is, amelyhez jelentősen hozzájárul a Magyarországról elvándorlók száma. Bár nehéz pontosan megállapítani azok számát, akik kivándorolnak, de az adminisztratív nyilvántartások alapján a 2014-ben kivándoroltak valószínűsíthető száma 31 500.

Egy nemzet rendelkezésére álló humán vagyon fogyása már rövid távon is rontja a versenyképesség javulásának esélyeit. Hosszú távon pedig az ország nemzetközi súlyának csökkenésével is együtt jár.

G.3.5. A NEMZETI ÚTON TETT SZABADALMI BEJELENTÉSEK SZÁMA

E mutató tekintetében a vizsgált időszak első három évében növekvő tendencia figyelhető meg, amelynek csúcspontján, 2002-ben 5906 db szabadalmi bejegyzés történt. Ezt követően 2006-ig dinamikusabb visszaesés tapasztalható, amelynek következtében 2006-ra 4982 db szabadalommal kevesebbet jegyeztek be. A 2006–2014-es időszakban is további csökkenés figyelhető meg, de már közel sem olyan intenzív, mint az ezt megelőző években.

A hazai bejelentések számát vizsgálva kiegyenlítettebb tendencia figyelhető meg a nemzeti úton tett szabadalmi bejelentésekhez képest, de ebben az esetben is folyamatos visszaesés jellemző.

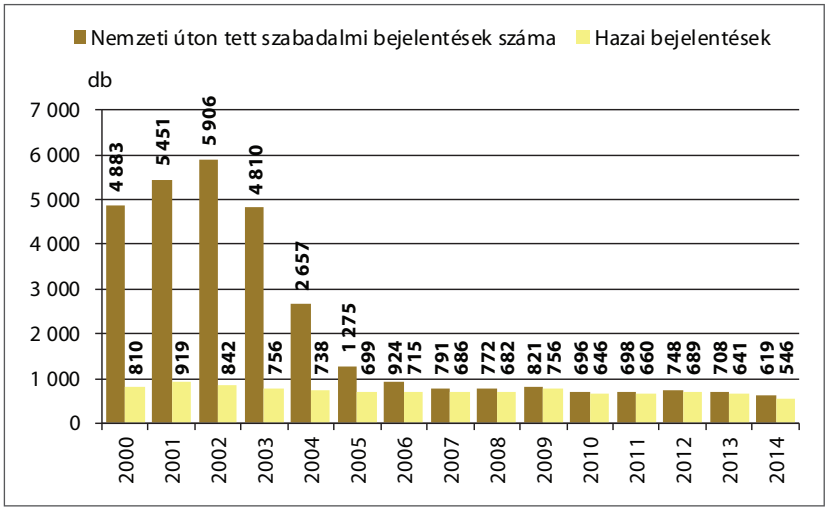

Forrás: KSH, SZTNH

Míg a vizsgált időszak elején, 2000-ben 4883 nemzeti úton tett szabadalmi bejelentést regisztráltak, s ebből 810 volt a hazai bejelentés, addig 2014-ben ez a szám mindössze 619 db volt, amelyből 546 db volt hazai. Érdemes megfigyelni, hogy míg 2000-ben a szabadalmi bejelentések számának 83%-át külföldről származó bejelentések tették ki, addig ez 2014-re 11,8%-ra csökkent. Természetesen ezzel ellentétesen változott a hazai úton tett szabadalmak aránya, amely 2014-re 88,2% lett az összes nemzeti úton tett bejelentés között.

A nemzeti úton tett szabadalmi bejelentések száma az innováció lehetőségeit javítja. Ezért szükség lenne a szabadalmi eljárások megkönnyítésére, felgyorsítására és olcsóbbá tételére.

G.4. INNOVÁCIÓ DIMENZIÓ

A K+F+I (kutatás-fejlesztés és innováció) a 21. század egyik legfontosabb társadalmi, gazdasági és versenyképességi tényezőjévé vált. A Jó Államnak ösztönöznie kell a kutatás-fejlesztést és annak piaci termék és szolgáltatás formájában történő sikeres megjelenését, az innovációt is. Az innováció támogatása egyebek mellett megnyilvánul a K+F-ráfordítások, a kutatóhelyek számának, a kutatási-fejlesztési területen foglalkoztatottak arányának növelésében. A K+F-tevékenység során – főként alapkutatás esetén – olyan tevékenységbe kell beruházni, amelynek eredménye bizonytalan. Ugyanakkor, amennyiben a kutatás, kísérleti fejlesztés eredményei megvalósulnak, az újonnan létrejövő tudás innováció formájában jut el a fogyasztókhoz, ezáltal a hazai tudás jelentős hozzáadott értéket képes termelni. Éppen ezért, amint azt a G.3. indikátoroknál már bemutattuk, a hazai tudásnak, a humán tőke mennyiségének és minőségének a K+F+I szempontjából is kiemelt jelentősége van. A tudásalapú versenyképesség növeléséhez ösztönözni kell a tudásalapú munkavégzést és foglalkoztatást az innovatív szektorokban.

A kutatási-fejlesztési területen dolgozók arányának növelése érdekében nem elegendő a magas színvonalú tudással és módszertani ismeretekkel rendelkező szakemberek képzése, hanem figyelmet kell fordítani a kutatók megtartására, az „agyelszívás", az elvándorlás csökkentésére is. A hazai és nemzetközi szakirodalom arra is figyelmeztet, hogy a versenyképesség célja végül is a társadalmi haladás és a jóllét. Ezért fontos figyelembe venni, hogy az innováció teremtheti meg a versenyképesség-növelés és a termelékenységjavítás alapját, amely pedig a tudásfüggőség csökkentéséhez, társadalmi fejlődéshez, az életszínvonal és életminőség javulásához vezet. Az innováció dimenzió mérésére összesen 5 indikátort (1 fő- és 4 részindikátor) jelöltünk ki, amelyek a következők.

Főindikátor: A K+F-RE FORDÍTOTT TELJES ÖSSZEG (ÁLLAMI ÉS VÁLLALATI EGYÜTT) A GDP ARÁNYÁBAN

A mutató a nemzetgazdaságban megvalósuló kutatási-fejlesztési tevékenység során felmerült K+F-költség és a K+F-beruházás áfa nélküli együttes összegének a GDP értékéhez viszonyított arányát mutatja. Az adatfelvételi keret az összes felsőoktatási intézményen és kutatóintézeten kívül tartalmazza azokat a gazdálkodó szervezeteket, amelyek az elmúlt *öt év során K+F-tevékenységet jelentettek, illetve azokat,* amelyek költségvetési forrásból az adott időszakban K+F-célú támogatásban részesültek. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: K+F-RE FORDÍTOTT VÁLLALATI KIADÁSOK A GDP ARÁNYÁBAN

A mutató a vállalati szektorban megvalósuló kutatási-fejlesztési tevékenység során felmerült K+F-költség és a K+F-beruházás áfa nélküli együttes összegének arányát méri a GDP értékéhez viszonyítva. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: A K+F-BEN FOGLALKOZTATOTTAK ARÁNYA AZ ÖSSZES FOGLALKOZTATOTTON BELÜL

A mutató a K+F-tevékenységgel foglalkozó személyek létszámának arányát mutatja a nemzetgazdaságban foglalkoztatottak számához viszonyítva. *(Forrás: KSH)*

3. részindikátor: A MŰSZAKI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI VÉGZETTSÉGET SZERZETTEK SZÁMA

A mutató a természet- és a műszaki tudományok területén oklevelet és tudományos fokozatot szerzettek számát mutatja. *(Forrás: EEM)*

4. részindikátor: AZ INNOVATÍV VÁLLALKOZÁSOK ARÁNYA

A mutató a termék- és/vagy eljárásinnovátor vállalkozások számát mutatja az összes vállalkozás számához viszonyítva. *(Forrás: KSH)*

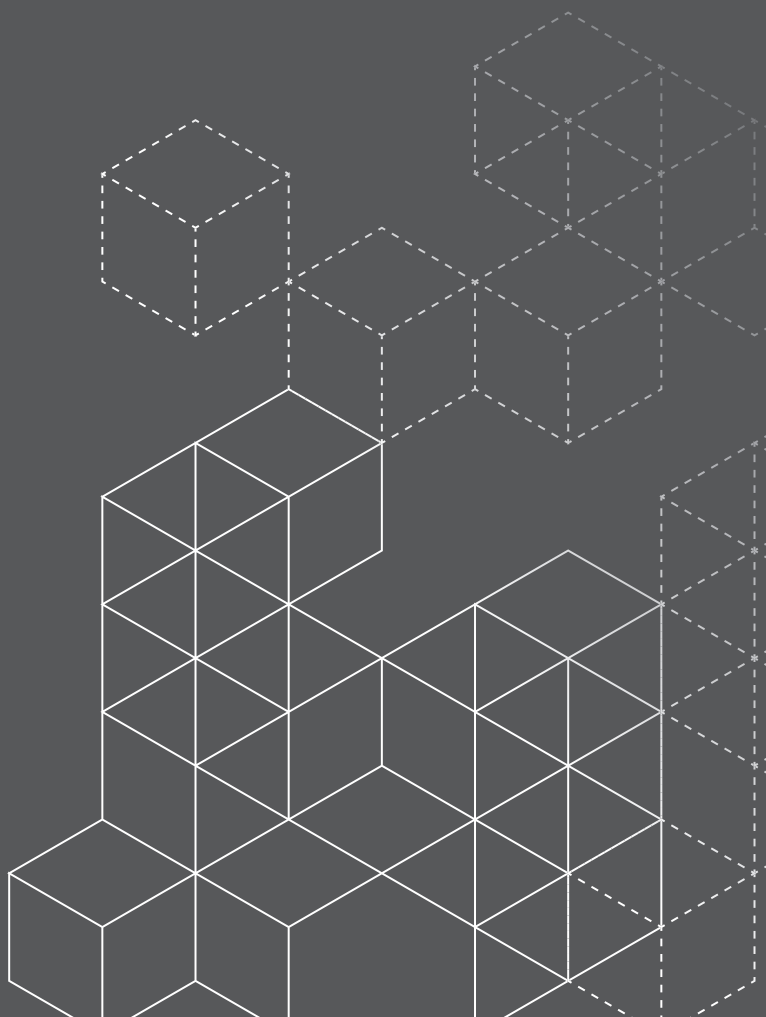

G.4.1. A K+F-RE FORDÍTOTT TELJES ÖSSZEG (ÁLLAMI ÉS VÁLLALATI EGYÜTT) A GDP ARÁNYÁBAN

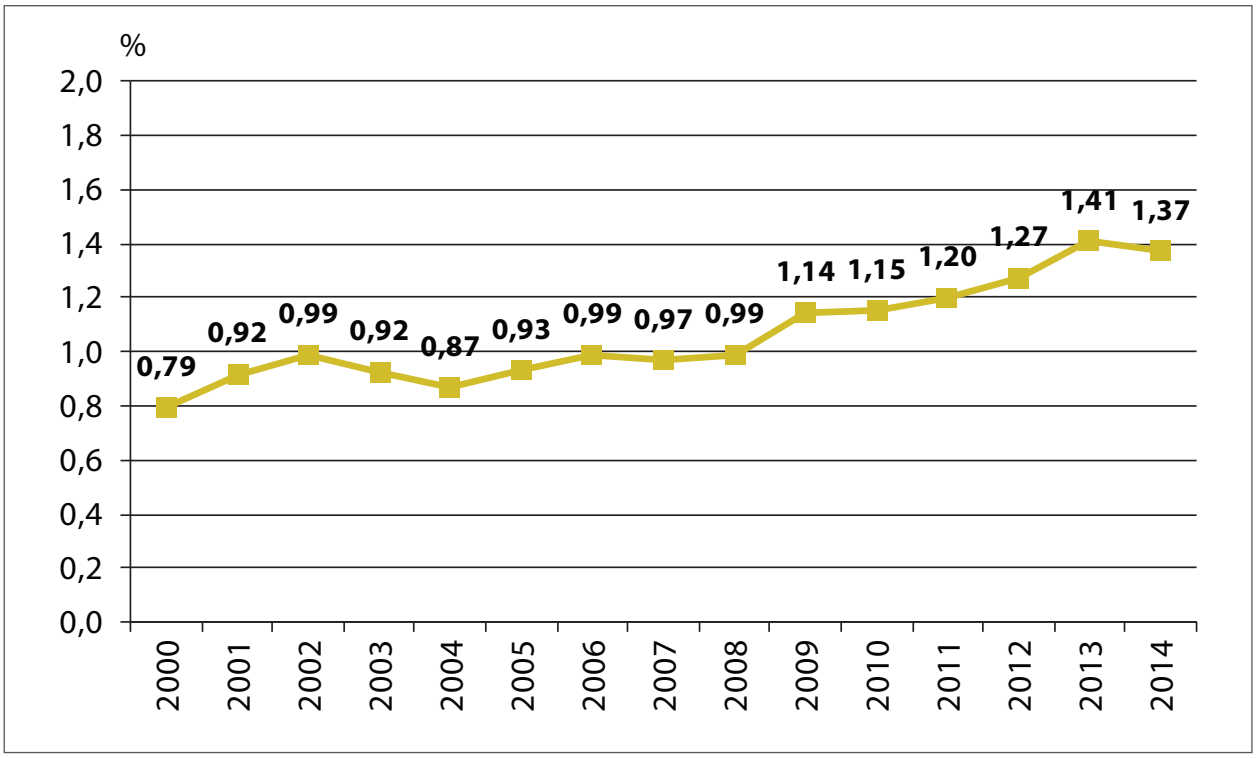

Forrás: KSH

A nemzetgazdaság és a társadalom szempontjából is fontos, hogy az oktatás fejlesztésével, a tudás megbecsülésével, a kutatás-fejlesztés színvonalának és GDP-arányos értékének emelésével olyan tudásalapú és innovációra épülő gazdaságot lehet építeni, amely közép- és hosszú távon is hozzájárul az adott ország versenyképességének növeléséhez, a külföldi tőkétől való függőség csökkentéséhez, továbbá a társadalom jövedelmi és jólléti helyzete, valamint az életkörülmények javításához.

Az állami és vállalati szektor kutatási-fejlesztési ráfordításai 2014-ben a GDP 1,37%-át tették ki, amely a 2000-es értékhez (0,79%) képest jelentős emelkedést mutat. 2002 és 2007 között a ráfordítások GDP-arányos értéke enyhén visszaesett, majd stagnált. 2008-tól azonban (a gazdasági válság ellenére) ismét növekedési pályára állt, amely egészen 2014-ig tartott.

A 2015. évi Jó Állam Jelentésben az állami és vállalati kutatási-fejlesztési tevékenység fokozódását mutattuk ki, hiszen 2007 óta folyamatosan emelkedett a K+F-re fordított GDP-arányos összeg. Az idősort a 2014. évi adatokkal bővítve láthatjuk, hogy a mutató értéke csökkent az előző évhez képest. Az állami és vállalati szféra együttes kutatási-fejlesztési tevékenységének területi eloszlását vizsgálva megállapítható, hogy az előző évi jelentésben leírt budapesti fölény tovább nőtt, hiszen a 2013. évi 57,36%-ról 59,19%-ra emelkedett a főváros részesedése az összes K+F-ráfordításból. Ez a tudományos tevékenység országon belüli egyenlőtlenségeinek fokozódására hívja fel a figyelmet. Az előző évi jelentéshez képest a lemaradó megyék és régiók nem tudták jelentősen javítani pozíciójukat.

A nemzetközi adatokat vizsgálva a Visegrádi Négyek igen eltérő képet mutatnak a K+F tekintetében. Csehország egyértelműen fölényben van (2%) a többi országhoz képest. A szlovák és a lengyel adat közel azonos (0,89 és 0,94%), és egyaránt gyenge kutatási-fejlesztési tevékenységet mutat az Európai Unió átlagához képest.

A referenciaországnak tekintett Ausztria 2014-ben már elérte az EU 2020-ra tervezett célértékét (3%), azonban 2020-ra az osztrák GDP-arányos K+F-ráfordításokat 3,76%-ra kívánják emelni. A skandináv országok közül Dánia 3,08, Finnország pedig 3,17%-ot ért el 2014-ben. Az észt kutatási-fejlesztési ráfordítások a hazainál kedvezőbb képet mutatnak, már elérték az 1,46%-os értéket.

Bár a K+F-ráfordítások emelkedtek az elmúlt években, 2014-ben azonban csökkenés volt tapasztalható. Mivel jelentősen befolyásolja a versenyképességet, ezért célszerű fokozni e tevékenységet.

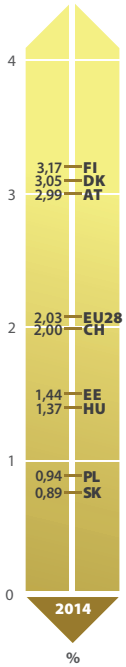

Forrás: Eurostat

G.4.2. K+F-RE FORDÍTOTT VÁLLALATI KIADÁSOK A GDP ARÁNYÁBAN

A kutatási-fejlesztési tevékenység kiemelt szereplői a vállalatok, hiszen nem elég, ha az állam saját finanszírozású K+F-tevékenységet végez, hanem a gazdaság többi szereplőjét is ösztönöznie kell erre. A vállalkozások GDP-arányos K+F-ráfordításai dinamikusan emelkednek: míg 2000-ben a GDP 0,35%-át tette ki a vállalati K+F-ráfordítás, addig 2013-ban és 2014-ben már 0,98%-ot.

A gazdasági ágakat vizsgálva láthatóvá válik, hogy a feldolgozóiparban fordították a legnagyobb összeget K+F-re, ugyanis a teljes vállalati szektor ráfordításainak 51,5%-a ebben az ágazatban realizálódik.

A V4-országok között (a G.4.1. indikátorhoz hasonlóan) Csehország pozíciója a legkedvezőbb (1,12%), míg Szlovákiában (0,33%) és Lengyelországban (0,44%) a GDP-arányos vállalati K+F-ráfordítás mértéke alacsonyabb a magyar értéknél.

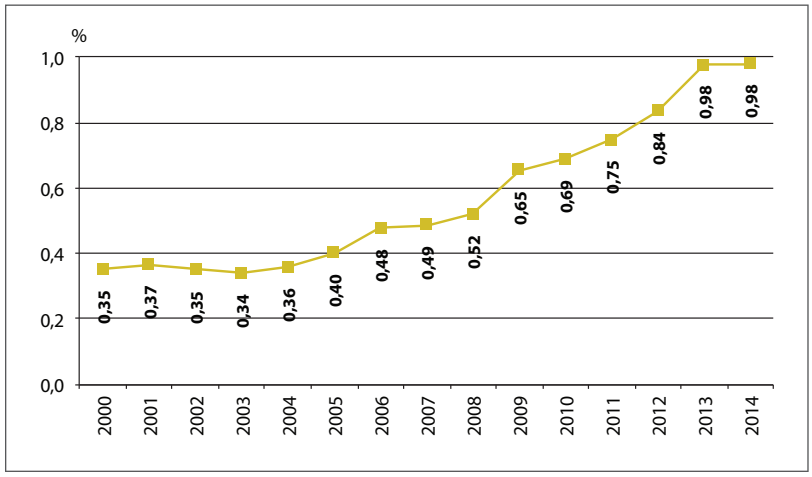

Forrás: KSH

Az osztrák és finn adat (2,11, illetve 2,15%) kissé felülmúlja a dán értéket (1,98%), azonban az észt vállalatok K+F-tevékenysége (az állami szektor ráfordításaitól eltérően) messze elmarad a magyar ráfordítások értékétől, hiszen GDP-arányosan csak 0,64%-ot tesz ki. Észtország esetében az állami és felsőoktatási intézmények K+F-ráfordításai meghaladják a vállalati szektorét.

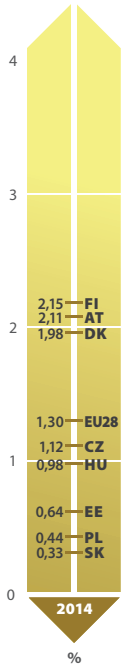

Forrás: Eurostat

A vállalatok K+F-kiadásainak 2014. évi stagnálása kedvezőtlen képet mutat, ezért ösztönözni kell a hazai cégek (kiemelten a kkv-k) K+F+I-tevékenységét, az FDI-beruházásoknál a kutatás-fejlesztés Magyarországra telepítését.

G.4.3. A K+F-BEN FOGLALKOZTATOTTAK ARÁNYA AZ ÖSSZES FOGLALKOZTATOTTON BELÜL

A kutatási és fejlesztési tevékenységhez megfelelő színvonalú és létszámú humán erőforrásra van szükség. Éppen ezért a ráfordítások növekedésével együtt a kutatók és fejlesztők számának is emelkednie kell. Ugyanakkor ez önmagában nem elegendő, hanem az is fontos, hogy az összes foglalkoztatotton belüli arányuk is növekedjen. Ez az arány azonban 2013-ról 2014-re 0,98%-ról 0,91%-ra csökkent. Nemcsak a relatív értékekben történt változás, de a kutató-fejlesztő munkakörökben foglalkoztatottak abszolút száma is csökkent: 38 163 főről 37 329 főre. Tovább rontja a képet, hogy a foglalkoztatás bővülése ellenére csökkent a kutatók és fejlesztők abszolút száma. Mint korábban már utaltunk rá, a K+F-tevékenység egyenlőtlenségeinek fokozódására utal, hogy Budapesten és Pest megyében az országos csökkenés ellenére 694 fővel emelkedett a kutatók és fejlesztők száma.

Csehországban 1,3, Szlovákiában 0,74, míg Lengyelországban 0,66%-os értékre rúg ez a mutató, amely az adott országok

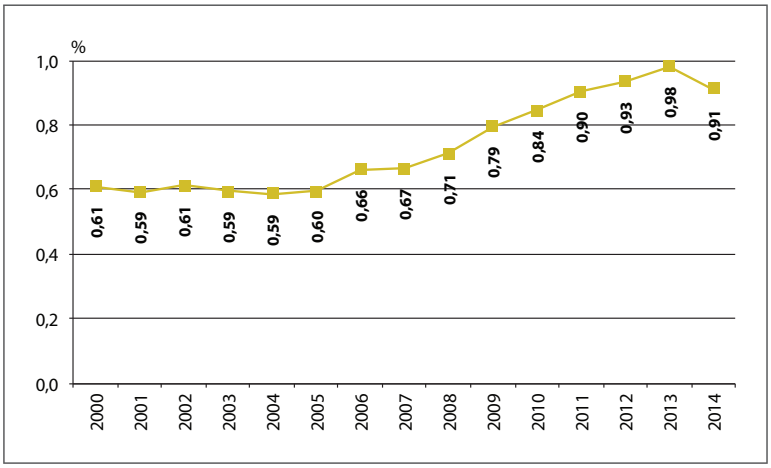

Forrás: KSH

K+F-ráfordításaival is arányban van. A további, referenciaországoknak számító államok közül Ausztria (1,63%), Dánia (2,16%), Finnország (2,13%) és Észtország (0,93%) előzte meg Magyarországot e mutató tekintetében2014-ben.

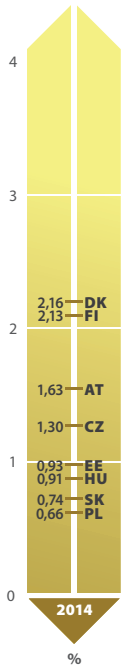

Forrás: Eurostat

A K+F-ráfordítások önmagukban nem elegendők a tudásbázis fejlesztéséhez, hiszen nem alakítható ki korszerű szerkezetű, innovatív gazdaság akkor, ha nem nő a tudásalapú munkahelyeken dolgozók aránya.

G.4.4. A MŰSZAKI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI VÉGZETTSÉGET SZERZETTEK SZÁMA

A műszaki és természettudományi végzettséggel rendelkezők számának alakulása egy magasabban képzett, a tudásintenzív high-tech-szektor irányába történő súlypontáthelyezésre is alkalmas tudásbázis fontos mutatószáma. Az e területeken szerzett felsőfokú végzettségek száma 2002-től kezdve csökkent, míg 2006-ban elérte az 5311 főt jelentő mélypontot. Két év stagnálás után a megszerzett oklevelek és tudományos fokozatok száma fokozatosan emelkedett. Erre feltételezhetően hatással volt a 2005-ben bevezetett Bologna-rendszer. Az új, három szintre tagolt felsőoktatásban alapképzést (BSc) végzett első hallgatók száma a 2008-as, de jellemzően a 2009-es adatokban jelenik meg, köszönhetően a legalább 6-7 féléves képzési időnek. A 2001-es bázisévhez képest 2014-re 73,9%-kal nőtt a kiadott oklevelet és tudományos fokozatot szerzettek száma e területeken. Ebben az évben 11 712 fő szerzett végzettséget a vizsgált tudományterületeken.A műszaki és természettudományos területen végzettek száma 2005-höz képest megduplázódott, s ez kedvező, hiszen e szakemberek jelenthetik az innováció felgyorsulásának egyik forrását.

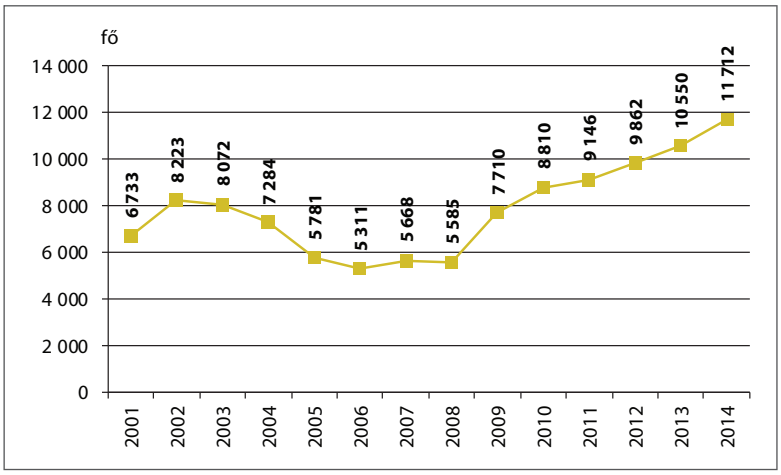

Forrás: EEM

Nem elegendő műszaki és természettudományi végzettségű szakembereket képezni, meg is kell tartani őket. E tekintetben azonban (a nemzetközi versenyképességi elemzések szerint) az utóbbi években romlott a helyzetünk.

G.4.5. AZ INNOVATÍV VÁLLALKOZÁSOK ARÁNYA

A vállalati kutatási-fejlesztési ráfordítások, valamint a K+F területén dolgozók arányának növekedése ellenére 2003-tól valamennyi cégtípus esetén csökken az innovatív vállalkozások aránya. Ennek egyértelmű oka a kisvállalkozások innovációs teljesítményének visszaesése. Míg 2003-ban 20,9% volt ezen szektor innovatív vállalkozásainak aránya, addig 2012-ben már csak 12,2%. A közép- és nagyvállalatokat tekintve megállapíthatjuk, hogy a 2003-es bázisévhez képest 2010-ig emelkedett a termék- és/vagy eljárásinnovációt bevezető vállalkozások aránya, azonban 2012-ben már mindkét szektor jelentősen rontott innovációs teljesítményén. A teljes vállalati szektorra vetített innovációs arány 2003 és 2012 között 23,3%-ról 16,4%-ra esett vissza.

Eddig a termék- és/vagy eljárásinnovációt folytató vállalkozások arányát elemeztük. Ugyanakkor a hazai vállalatok 16,5%-a hajtott végre szervezeti, míg 19,7%-a marketing-innovációt. A (termék- és/vagy eljárásinnováció terén) leginnovatívabb nemzetgazdasági ág az infokommunikációs szektor, amelyben a vállalkozások 32,2%-a bizonyult innovatívnak. A legkevésbé innovatív nemzetgazdasági ág a szállítás és raktározás, ahol a vállalkozások mindössze 5,9%-a hajtott végre ilyen innovációt.

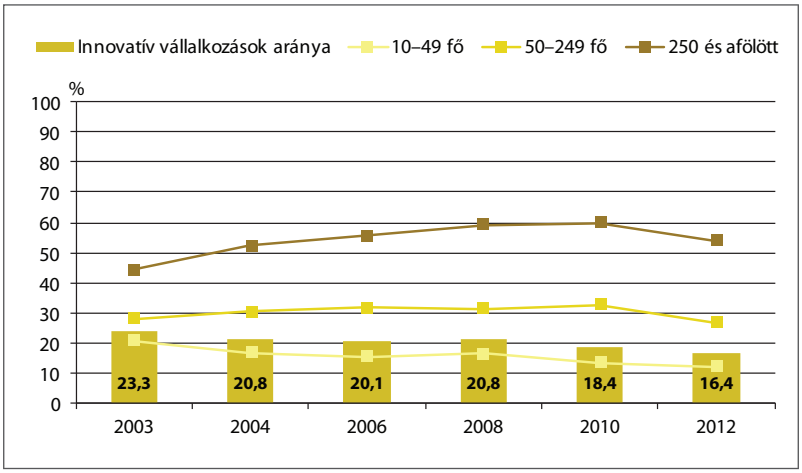

Forrás: KSH

Mivel az innovatív cégek tevékenysége a nagy hozzáadott érték előállítását és a sikeres exportot segíti, ezért kiemelt figyelmet kell fordítani a meglévő cégek innovativitásának fokozására és új innovatív cégek létrejöttének ösztönzésére.

G.5. TERMELÉKENYSÉG ÉS HATÉKONYSÁG DIMENZIÓ

A termelékenység és hatékonyság szintje jelentősen befolyásolja egy ország versenyképességét. A termelékenység azt mutatja meg, hogy egy foglalkoztatott mekkora új értéket állít elő. De mérhetjük úgy is, hogy a foglalkoztatottak egységnyi munkával töltött ideje alatt mennyi új érték teremtődik. Azonban ezt a viszonylag egyszerű mutatót ma már kiegészítik egy másik, rendszerszemléletű mutatóval is: ez az úgynevezett teljes tényezős termelékenység (total factor productivity) mutató. Nem mindegy ugyanis, hogy a munkavállaló milyen bonyolult munkát végez, illetve a munkát mennyire korszerű berendezésekkel, mennyire jól szervezett és menedzselt környezetben végzi. A bonyolultabb, ezért nagyobb értéket létrehozó, jól szervezett és korszerű eszközökkel történő munkavégzés nagyobb termelékenységet eredményez. A teljes tényezős termelékenység javításának fontos feltétele a munkavállalók állandó továbbképzése, azaz az élethosszig történő tanulás. A rendszerszemléletű teljes tényezős termelékenység javulását érzékelteti, ha egy ország képes arra, hogy többet exportáljon, mint amennyit importál, mivel a nagyobb hozzáadott értéket tartalmazó termékeknek könnyebb felvevőpiacot találni. Ez egyben a cserearány növeléséhez is hozzájárul. A hatékonyság a rendelkezésre álló erőforrásoknak például a pénz-, anyag- és energiatakarékos, valamint jó célok érdekében történő hasznosítását méri. Különböző mutatókkal lehet elemezni, közülük az egyik legfontosabb az energiahatékonyság. A termelékenység és hatékonyság szintjét a következő mutatókkal mérjük.

Főindikátor: EGY FOGLALKOZTATOTTRA JUTÓ GDP
A mutató a 2005. évi áron számolt bruttó hazai termék (GDP) és az adott évben foglalkoztatottak számának hányadosa. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: AZ EXPORT ÉRTÉKE AZ IMPORT ÉRTÉKÉNEK ARÁNYÁBAN
A mutató olyan viszonyszám, amely a nemzetgazdaság exportját viszonyítja az importhoz. A 100% fölötti érték azt érzékelteti, hogy az export értéke nagyobb, mint az importé. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: A CSEREARÁNY VÁLTOZÁSA
A cserearány-változás nagyon fontos mutató, mivel arra derít fényt, hogy van-e komparatív előnye egy országnak, illetve ha van, azt kihasználja-e. Ha a mutató értéke nagyobb, mint 1, akkor egységnyi exporttermékért több importot tud beszerezni, vagy egységnyi importért kevesebb exportot kell teljesítenie. *(Forrás: KSH)*

3. részindikátor: A GAZDASÁG ENERGIAINTENZITÁSA
Az energiaintenzitás egy adott naptári évben a bruttó belföldi energiafelhasználás és a GDP hányadosa, ahol az energiafelhasználás kilogramm-olajegyenértékben szerepel. A nevezőben szereplő bruttó hozzáadott érték meghatározása 1000 euróban, a 2005. évi, változatlan áron történik. A mutató az 1000 eurónyi GDP előállításához szükséges összes energiamennyiséget méri. *(Forrás: Eurostat)*

4. részindikátor: FELNŐTTKÉPZÉSBEN VALÓ RÉSZVÉTEL (LIFELONG LEARNING) A 25–64 ÉVES KORCSOPORTBAN
A mutató a 25–64 éves népességből azok arányát méri, akik a felmérést megelőző 4 hétben iskolarendszerű oktatásban, illetve felnőttképzésben vettek részt. *(Forrás: Eurostat)*

G.5.1. EGY FOGLALKOZTATOTTRA JUTÓ GDP

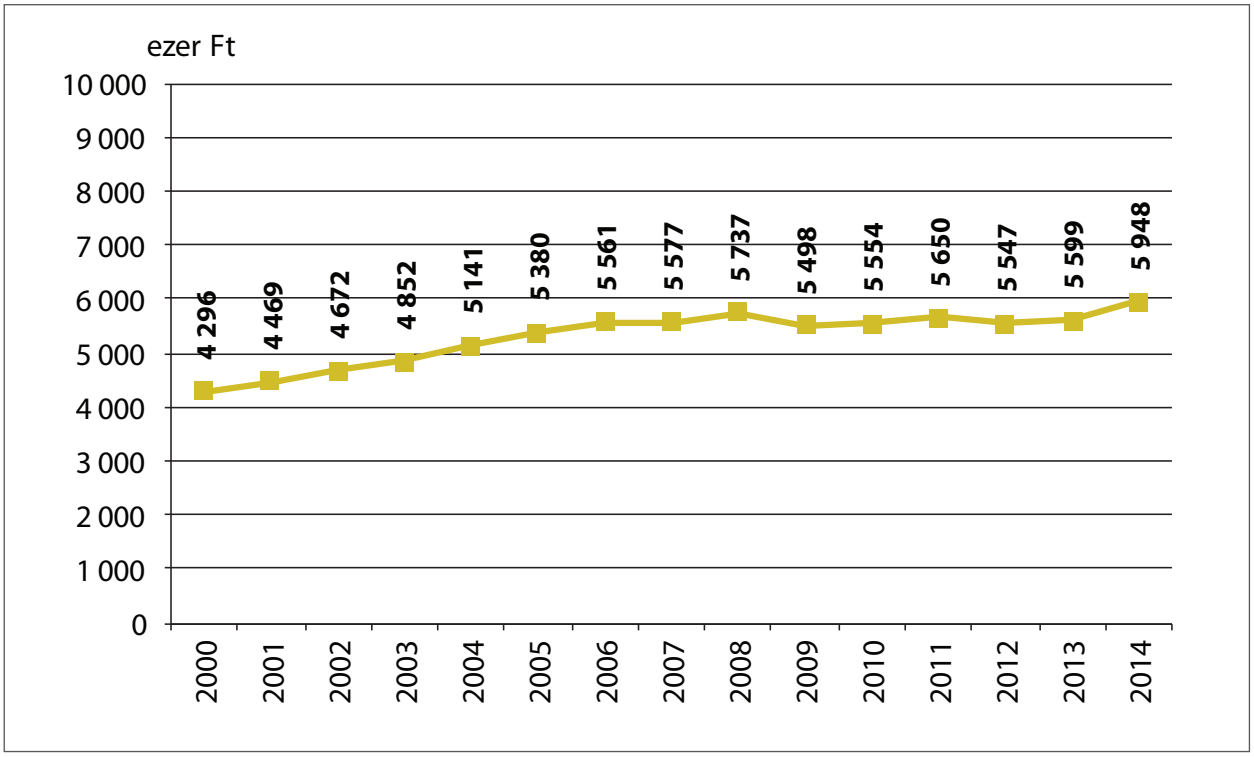

Forrás: KSH

Az ábra a 2000–2014-es időszakban méri az egy foglalkoztatottra jutó GDP alakulását a 2005. évi árakon számítva. Azt látjuk, hogy 2006-ig töretlen volt a termelékenység javulása. 2007 és 2013 között az érték hullámzó, míg 2009-ben, valamint 2012-ben visszaesést tapasztalunk. Ennek oka, hogy 2006-tól kezdve csökkent a gazdasági növekedés üteme, 2008-ban pedig már meg is állt a növekedés. 2000-hez mérve 2014-ben a javulás 38,5%-os, s ez éves átlagban 2,75%-os növekedést jelent. A magyar termelékenységi szintről ezen mutató alapján nem lehet tökéletes képet kapni, mivel nem tudjuk, hogy a foglalkoztatottak valójában hány munkaórát dolgoztak. Ezért érdemes megvizsgálni a ledolgozott munkaórákra jutó GDP alakulását is. A nemzetközi adatok szerint, 2004 és 2014 között a ténylegesen ledolgozott munkaórára vetített GDP az EU 28 országában 9,0%-kal növekedett. A magyar érték 22,1%, a cseh 20,0%, a lengyel 30,2% és a szlovák 33,4%. A magyar érték tehát a harmadik a V4 országok között. Mivel a gazdasági növekedés egyik fontos forrása a termelékenységnövelés, ezért javítani kell a magyar termelékenység szintjét. Vizsgálni kell a jövőben a teljes tényezős termelékenység javításának lehetőségeit is. A javuláshoz hozzájárulna a továbbképzésbe, a technológiai korszerűsítésbe és általában az innovációba való befektetések értékének, továbbá a felnőttképzésben részt vevők arányának további növelése.

A termelékenység növekedése a versenyképesség és a gazdasági növekedés fő forrása, ezért feltételeinek megteremtését és elsősorban a tudás- és technológiai szint emelését bátorítani kell.

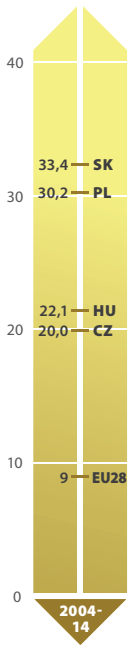

Forrás: Eurostat

G.5.2. AZ EXPORT ÉRTÉKE AZ IMPORT ÉRTÉKÉNEK ARÁNYÁBAN

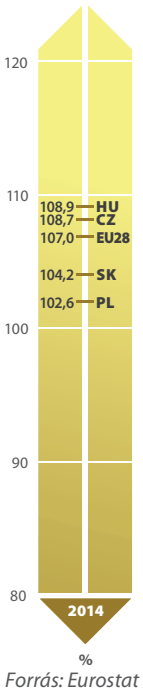

Forrás: Eurostat

Az Eurostat adatai alapján összeállított ábra 2004 és 2015 között mutatja az adott évben az export értékének arányát az import értékéhez viszonyítva. Az adott évben számított érték az adott valuta középárfolyamán és folyó áron szerepel. Az adatok szerint az export érdemben 2009-ben kezdte meghaladni az importot. Ennek fő oka a járműipari beruházások beindulása és exportjuk növekedése volt. 2013-ról 2014-re enyhe romlás tapasztalható az import növekedése miatt. 2014-ben az export 3%-kal, az import 4,8%-kal nőtt az előző évhez képest. Figyelemre érdemes az is, hogy 2011-hez képest 2014-ben 6,5%-kal csökkent exportunkban a nagy tudástartalmú (high-tech) termékek aránya az Eurostat adatai szerint. De a 2014. évi magyar adat (108,9%) még így is jobb, mint az EU-s átlag (107%). A 2014-es nemzetközi adatok szerint a V4-országok között ezen mutató tekintetében élen járunk. Az elemzések és a nemzetközi adatok alapján azonban továbbra is fontos feladat gazdasági sérülékenységünk, a kevés ágazat exportjától való függőségünk csökkentése. Az exportbővítésnél a nagy hozzáadott értéket tartalmazó termékek és szolgáltatások exportját érdemes ösztönözni.

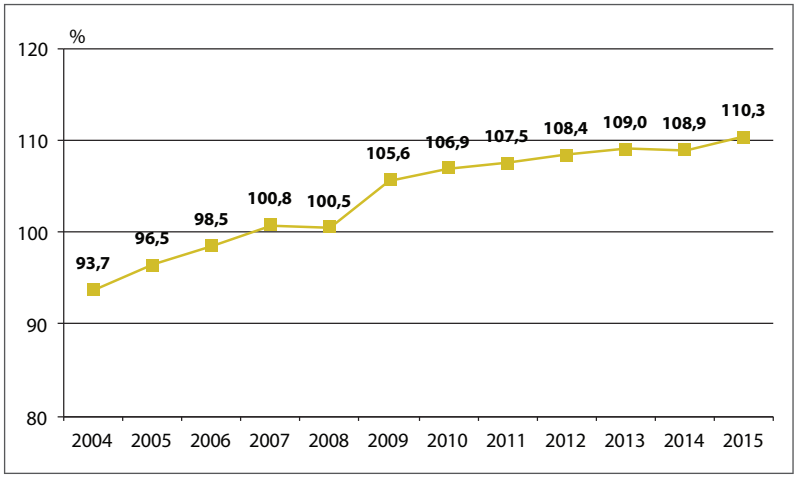

Forrás: KSH

Az export bővülését a gazdaság diverzifikáltságának, az exporttermékek minőségének és egyediségének növelésével, valamint a magas hozzáadott érték tartalmának emelésével lehetne biztosítani.

G.5.3. A CSEREARÁNY VÁLTOZÁSA

A cserearány-változás megmutatja, hogy van-e komparatív előnye egy országnak, illetve ha van, azt megfelelően képes-e kihasználni.
Ha a mutató értéke nagyobb, mint 1, akkor pozitív az ország javára a cserearány.
A G.5.3. ábrán azt látjuk, hogy a vizsgált, 16 évet átfogó időtartam alatt a cserearányunk többször romlott, mint javult. Fel kell figyelnünk arra, hogy a 2013–14. évi javulás után 2015-ben ismét cserearány-romlást szenvedtünk el. Ennek egyik oka lehet, hogy az exporton belül egyre inkább olyan, piaci viszonylatban átlagosnak vagy annál is gyengébbnek minősülő termékek exportjára is sor kerül, amelyek esetén erős árversenyre kényszerülünk. Magas árakat csak nagy hozzáadott értéket, újdonságot tartalmazó termékekkel, szolgáltatásokkal és kiváló piaci munkával lehet elérni. Ezért kulcskérdés az innováció, a tudás, a nagy hozzáadott értékű termelés és export.

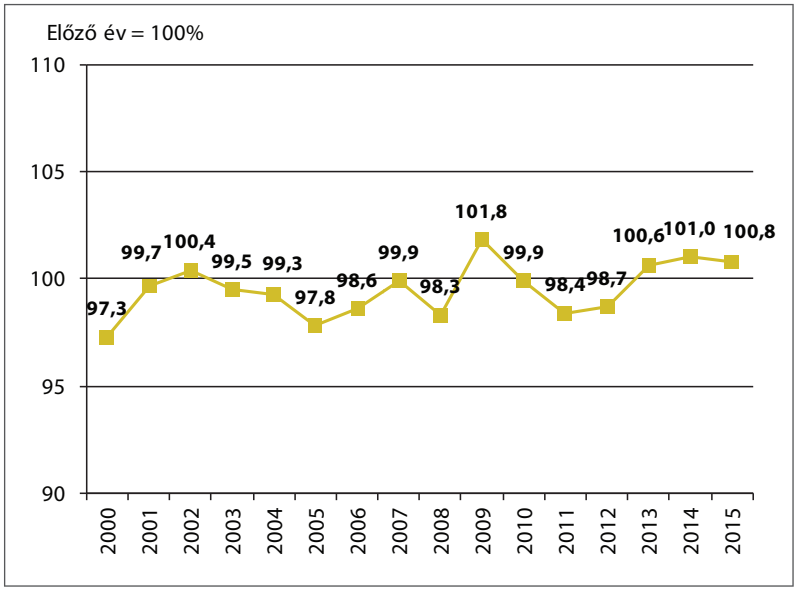

Forrás: KSH

A cserearány javításához a gazdaság innovációs teljesítményének fokozásán, a kiváló minőségű, újdonságot tartalmazó, tovább feldolgozott termékek exportján, továbbá a kiváló piaci munkán át vezet az út.

G.5.4. A GAZDASÁG ENERGIAINTENZITÁSA

A gazdaság energiaigényességének szintjéből következtetések vonhatók le a gazdaság szerkezetére, az energia- és tudásigényes tevékenységek arányára és az erőforrások használatának hatékonyságára vonatkozólag. A magas energiaigényű gazdasági szerkezet versenyképességi problémákat vet fel. Az Eurostat adatai alapján összeállított táblázat, valamint a nemzetközi összehasonlítás azt mutatja, hogy a magyar gazdaság energiaigényessége, bár folyamatosan csökken, mégis nagyon magas. Az EU-ban 2014-ben csak 6 ország energiaigényessége magasabb hazánkénál. Az energiaigényességünk 2014-ben az EU-átlagot 76,3%-kal haladta meg, viszont 2003-tól 2014-ig 26,2%-kal csökkent. A V4-országok teljesítménye azonban ennél jobb: Csehországban 27,9, Lengyelországban 32,5 és Szlovákiában 43,8% volt az energiaigényesség csökkenése. Az uniós átlagérték 20,8%. Mivel Magyarország energiaimportőr ország, ezért magas energiaigényessége továbbra is erős függőséget jelent. A versenyképesség javítása érdekében egyrészt csökkenteni célszerű az erősen energiaigényes tevékenységek arányát a gazdasági szerkezetben, másrészt ösztönözni kell az energiahatékonyság növelését, az alternatív energiahasznosítás terjedését.

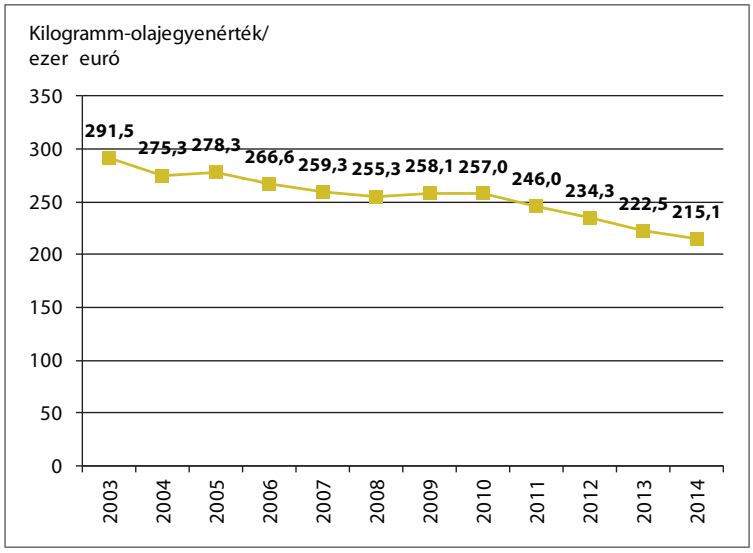

Forrás: Eurostat

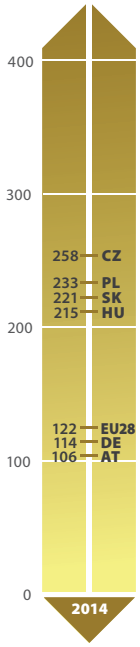

Forrás: Eurostat

Az energiafüggőség gazdasági függőséget és versenyképességi hátrányt jelent, ezért a gazdasági szerkezet energiaigényességének csökkentése és az energiahatékonyság növelése fontos feladat.

G.5.5. FELNŐTTKÉPZÉSBEN VALÓ RÉSZVÉTEL (LIFELONG LEARNING) A 25–64 ÉVES KORCSOPORTBAN

A felnőttképzésben való részvétel aránya jelentősen befolyásolja általában a termelékenységnövelés lehetőségét, különösen pedig a teljes tényezős termelékenység emelkedésének lehetőségét, mivel új tudás és képességek megszerzését teszi lehetővé, növelve ezzel a rendelkezésre álló magasabb képzettségi szintű munkaerő nagyságát. A mutató tekintetében 2014-ig elég rosszul álltunk, 2015-ben viszont jelentős változást tapasztalhatunk. Az arány 3,2%-ról 6,3%-ra javult. A javuló eredmény valószínűleg az újabb szakmák ingyenes megszerezhetőségének, illetve a közmunkások körében indított továbbképzéseknek köszönhető. A versenyképességünk növeléséhez azonban még ez az érték is alacsony. 2015-ben például Csehországban 8,6, Észtországban 12,5, Ausztriában 14,3, Szlovéniában 11,7% volt az arány. Az EU 28 tagállamának átlaga pedig 10,6%.

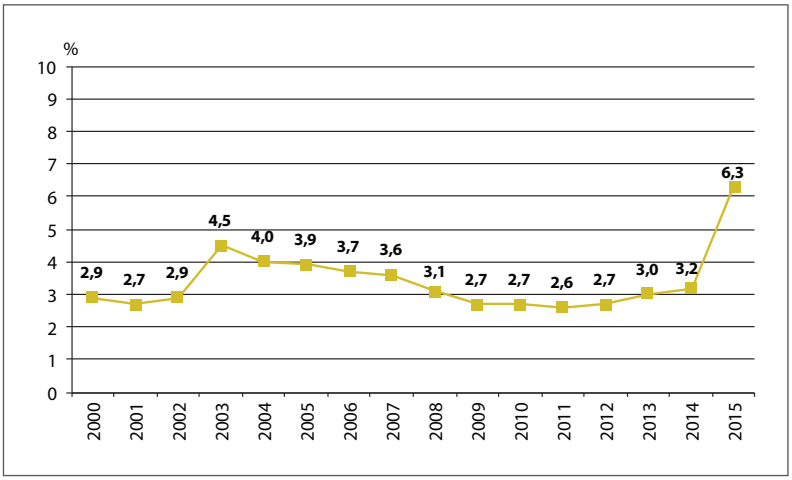

Forrás: Eurostat

A korszerű tudás hiánya gátolja a gazdaság fejlődésének, az export- és versenyképesség javításának, valamint – végső soron – a GDP növelésének esélyeit.

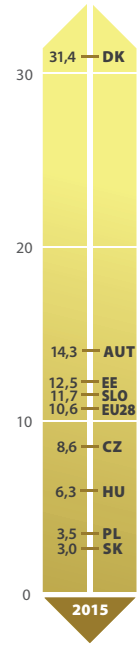

Forrás: Eurostat

A termelékenység növelésének alapvető eszköze a munkavállalók tudásának állandó emelése, ezért a felnőttképzésben részt vevők arányának további jelentős növelésére van szükség.

FENNTARTHATÓSÁG
ÖSSZEFOGLALÓ[1]

A fenntartható fejlődés az egyetlen békés alternatíva az emberi civilizáció számára, ha hosszú távon jólétben kíván élni a Föld nevű bolygón. Tudatos és nyitott egyének kooperációra és harmonikus együttélésre alkalmas közösségeinek egymás mellett élése olyan világot jelenthet, ahol a megtermelt javak igazságos elosztása révén, a természet kizsákmányolása nélkül élhet jólétben mindenki. Utópisztikusan hangzik? Pedig éppen annyira megvalósítható ez a társadalmi modell, mint az, ami az elnyomásra, a pazarló gazdálkodásra vagy a versenyre alapoz. Az emberi faj fennmaradásának alappilléreit éppen az együttműködésre való képesség és a tudás jelentette. Az embert nem a fizikai adottságai tették alkalmassá arra, hogy az egész bolygót birtokba vegye, hanem azok a képességei, amelyek most háttérbe szorulnak egy vélt vagy valós érték érdekében.

A fenntartható fejlődés alatt azt a komplex szemléletet értjük, amely a jóllét (és nem csak a jólét) elérését a természettel harmóniában valósítja meg. A fenntarthatóság tehát nem gát, nem egy másik dimenzió, hanem a lehetséges és járható utak közül annak a tudatos választása, amelyik figyelembe veszi a gazdasági érdekeken kívül a többi (gyakran nem számszerűsíthető) értéket is.

Melyek tehát azok az értékek, amelyek a jóllétet szolgálják? Hogyan lehet ezeket figyelembe venni? Hogyan lehet nyomon követni azt, amit gyakran nehéz vagy lehetetlen számszerűsíteni és mérni? Melyek azok a mérhető jellemzők, amelyek utalnak egy-egy fontos, ám nem mérhető tulajdonságra?

A fenntarthatóság rendszer és szemlélet, amely az élet valamennyi területét áthatja. Valamely ország, régió vagy közösség hosszú távú sikeres fennmaradásának titka abban rejlik, hogy meg tudja-e találni az adott helyen és időben a harmonikus lét megvalósításának módját. Nincs egyetlen „igaz" út. Minden korban és minden régióban, társadalmi rendszerben másként valósítható meg a fenntarthatóság. A cél ugyan közös, és az alappillérek – természet, egyén, közösség, gazdaság – megegyeznek, de az egyensúly megteremtésének módja eltérő.

Kassai Lajos így fogalmaz *A lovasíjász* című, 2015-ös dokumentumfilmben: „Nem az ősöket kell követni, hanem azt, amit az ősök követtek." A bölcsesség időtlenségét az adott korokban kell aprópénzre váltani, és ez a feladat mindig új kihívást jelent, amely alól nem lehet kibújni meglévő klisék másolásával.

Az általunk kiválasztott mutatók célja a döntéshozatali folyamat fenntarthatósági szempontú támogatása. Az indikátorok rávilágítanak azokra a területekre, amelyek az országunk fenntarthatósága szempontjából jelenleg a legfontosabbak. Azokat az információkat gyűjtöttük össze, amelyek segítenek megmutatni a jelenlegi tendenciát, és javaslatot teszünk a kívánatos fejlesztésekre, vagy épp felhívjuk a figyelmet arra, ha valami jó irányba halad, és fontos lenne ebben az irányban tartani a kormányt. A fenntarthatóság: jólétben élni, tiszteletben tartva bolygónk ökológiai korlátait.

A fenntarthatóság (környezeti, egyéni és társadalmi) szempontjából a gazdasági megfontolások jelentik az egyik legnagyobb kihívást. A gazdaság anyag- és energiaáramláson alapuló rendszerek összessége. Magyarország a világ azon fejlett kisebbségéhez tartozik, ahol a fosszilis erőforrásokra épülő gazdaság környezeti problémáival kell elsősorban szembenézni. Az ország gazdasági helyzetét azok a piacok és az ezeken végbemenő tranzakciók alkotják, ahol jelen vagyunk. A gazdasági folyamatoknak környezeti és társadalmi hatásai vannak, amelyek egy része látható, tervezhető, szándékosnak is nevezhető, ám egy másik részük előre nem látható vagy indirekt hatás. A döntések előkészítésekor általában az ügy horderejéhez mérten a felelősök igyekeznek minden olyan körülményt feltárni és mérlegelni, amely a döntést vagy annak következményeit befolyásolhatja.

Egy ország kormányzása olyan hosszú távú stratégiai döntések sorozata, amelyeket magas kockázattal, egy változó vagy rosszul strukturált rendszerben kell meghozni. További kihívást jelent az is, hogy ezen döntések térbeli és időbeli érvényessége, sikeressége meglehetősen korlátozott. Folyamatosan reagálni kell az adott időben megjelenő kihívásokra, ugyanakkor az eredmények sokszor lényegesen később jelentkeznek. Ez fokozottan igaz a fenntarthatósággal kapcsolatos folyamatokra.

Az állam feladata a természeti és társadalmi értékek megőrzésének és gyarapításának előmozdítása. Ahogy az Alaptörvény fogalmaz: „A természeti erőforrások […] védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége."[2]

Az Országgyűlés ennek érdekében, a fenntarthatósági törekvések támogatására elfogadta *A fenntarthatóság felé való átmenet nemzeti koncepciója – Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia 2012–2024* című dokumentumot.[3] Világszinten pedig iránymutató a 2015. szeptember 25-én, az ENSZ 193 tagállama által egyhangúan elfogadott „Fenntartható fejlődési célok" *(Sustainable Development Goals),* amely 2030-ig a szegénység felszámolását és a fenntartható jövő felépítését tűzi ki célul.

[1] A fejezet szerzői: Besenyei Mónika (munkacsoport vezető), Dr. Földi László, Hetesi Zsolt, Dr. Zsóka Ágnes

[2] Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), P cikk

[3] *A fenntarthatóság felé való átmenet nemzeti koncepciója – Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia 2012–2024.* (2012) Forrás: http://www.nfft.hu/dynamic/NFFS_rovid_OGYhat_melleklete_2012.05.16_vegso.pdf

Az általunk kiválasztott indexek összhangban állnak a keretstratégiában megfogalmazottakkal, miszerint: „Minden nemzedék anyagi, szellemi és lelki jólétének elősegítéséhez szükséges javak – legyenek azok a piaci koordináció révén előálló termékek és szolgáltatások, illetve az állam vagy más intézmények által biztosított közjavak – létrehozása nem lehetséges négy alapvető erőforrás: az emberi (humán), a társadalmi, a természeti és a gazdasági erőforrások hiányában."[4]
Jelen kutatás, és ezen belül a fenntarthatósági dimenzió válasz lehet a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács felhívására, miszerint: „Jelenleg nem állnak rendelkezésünkre mind a négy nemzeti erőforrást mérő, módszertani és tartalmi aggály nélkül használható mutatók. Ezért a Keretstratégia ezen mutatókészlet kidolgozásának megkezdésére hívja fel a kormányt, a Központi Statisztikai Hivatalt és a tudományos műhelyeket."[5]
Az indikátorok felülvizsgálatakor és kiválasztásakor azt tartottuk szem előtt, hogy valamennyi dimenzió (környezeti, társadalmi, gazdasági) megfelelő súllyal szerepeljen a végső indikátor-összeállításban. Ezenkívül arra is figyelemmel voltunk (mivel a rendszerszemlélet a gondolkodásuk egyik alappillére – és nemcsak a fenntarthatósági indikátorok szintjén, hanem a teljes indikátorrendszerre vonatkozólag), hogy a mi munkánk hogyan illeszkedik a jelentés egészébe. Mindezeket szem előtt tartva a következő csoportokba soroltuk a fenntarthatósági mutatókat:

- klímaváltozás;
- természeti erőforrás-gazdálkodás;
- energia- és vízgazdálkodás;
- környezeti terhelések;
- társadalmi fenntarthatóság.

A környezeti szempontú (klímaváltozás, természeti erőforrások, víz, energia, környezeti terhelések) indikátorok túlsúlyának egyik magyarázata az, hogy ezek az indikátorok a Jó Állam Jelentésben szereplő más területeken nem jelennek meg, továbbá hogy a természet alrendszere a társadalom, a gazdaság pedig a társadalom alrendszere. Ennek megfelelően a gazdasági szempontokat az egyes dimenziókon belül helyeztük el, ezzel mutatva be az adott dimenzió pénzügyi szempontjait.
A jelen gazdaság legnagyobb kihívása a karbonszegény működésre való átállás. A *klímaváltozás* indikátorai arra keresik a választ, hogy hol tart az ország ebben a folyamatában. E cél elérését szolgálják az energiafogyasztás csökkenését vagy hatékonyságát elősegíteni szándékozó tevékenységek, illetve azok, amelyek a felhasznált energia megújuló vagy karbonszegény forrásból való előállítását támogatják.
A *természeti erőforrásokkal való gazdálkodás* indikátorai a nemzeti természeti erőforrásvagyonnal való gondos bánásmód érdekében tett intézkedések eredményét mutatják, tehát hogy mekkora és mennyire egészséges az a természeti tőke, amivel az ország rendelkezik.
Az átdolgozott jelentésben külön dimenziót kapott a *víz- és energiagazdálkodás* területe. Két olyan kritikus tényezőt emeltünk ki a sok közül, amelyek a jelen gazdasági helyzetben jelentős befolyással bírnak mind a természeti, mind pedig a társadalmi fenntarthatóság megvalósíthatóságára. A vízzel és az energiával való felelős gazdálkodás és a hosszú távú szemléleten alapuló tervezés meghatározhatja országunk és a régió jövőjét is.
A *környezeti terhelések* indikátorai a gazdasági és társadalmi folyamatok során keletkező felesleges, maradék anyagokat követik nyomon. Az állami törekvések részben a szennyezések megfelelő kezelése érdekében tett lépésekben valósulhatnak meg, illetve minden olyan tevékenység pozitívan befolyásolja a mutatókat, amely a szennyezések keletkezésének csökkenését, azaz a tisztább technológiák alkalmazását támogatja. Az elérendő cél az úgynevezett „körforgásos gazdaság", amely a természet mintájára nem ismeri a hulladék fogalmát.
A *társadalmi fenntarthatóság*ot bemutató indikátorcsoport, csakúgy, mint a gazdasági, fejleszthető és fejlesztendő. Inkább a szubjektív szempontok integrálása lenne a cél, oly módon, hogy a kormányzás minőségének szubjektív hatása is mérhető legyen (létbiztonság, pozitív jövőkép, életcélok megvalósíthatósága), megbízható és reprezentatív mintán végzett rendszeres felmérés alapján.
Jelen tanulmány Magyarország helyzetét és kihívásait állítja központba. Ugyanakkor azt is megmutatjuk (ahol releváns), hogy nemzetközi viszonylatban hol állunk. Fontos ugyanis, hogy a globalizált világban ne próbáljuk meg hazánkra különálló szigetként tekintve értelmezni a jelenségeket vagy kitűzni a célokat. A globális vagy regionális folyamatok, szabályozások, összefogások és versenyek gyakran erősítenek, vagy éppen hátráltatnak folyamatokat. A fenntarthatóság mára már nem csupán egy kívánatos utópia, hanem sok helyen gyümölcsöző „iparág". Egyre több az olyan sikeres vállalkozás, ahol a fenntartható szemlélet generálta igények és az új elvárásoknak megfelelni tudó technológiák diadalt arattak. Ezek a sikerek legtöbbször a jelentős állami támogatásnak is köszönhetőek. Amikor egy adott ország, felismerve a hosszú távú érdekeket, versenyelőnyt teremt a tiszta gazdaság számára, ezzel helyzetbe hozza például azokat az újításokat, amelyek a karbonszegény gazdaság megvalósítását támogatják.
A klímaváltozás fenyegető hatásai már mindenki számára nyilvánvalóak. A társadalom nagy részében tudatosultak a lehetséges következmények (vagy már a saját bőrén tapasztalja azokat). A helyes retorika immár nem a riogatás vagy a figyelemfelkeltés. Annak érdekében, hogy lendületbe lehessen hozni a meglévő erőket, a megfelelő célok érthető kommunikálása, valamint hathatós, kiszámítható és jelentős állami szerepvállalás szükséges.

[4] *Uo.*, 7.

[5] *Uo.*, 45–46.

F.1. ÉGHAJLATVÁLTOZÁS DIMENZIÓ

A klímaváltozást több kutató nevesíti a 21. század legfenyegetőbb kihívásaként az emberiség számára. A folyamat nem tekinthető egy kezdeti fázisban járó, kibontakozó eseménysornak, mert hatásai, következményei már határozottan jelen vannak a mindennapokban. Az IPCC (*UN Intergovernmental Panel on Climate Change* = az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testülete) jelentéseiben megfogalmazottak alapján az ellenintézkedéseknek két fő csoport, a mitigáció (csökkentés, enyhítés) és az adaptáció (alkalmazkodás) köré kell rendeződniük.

Az elemzők többsége egyetért abban, hogy a klímaváltozást visszafordítani nehéz, így a legfontosabb célok az alkalmazkodás területén jelentkeznek. Természetesen Magyarországnak is mindent el kell követnie a folyamat lassítása, esetleges visszafordítása érdekében, de ma már világos, hogy ez csak globális, nemzetközi összefogással érhető el. Így a nemzetközi szintű mitigációs törekvések mellett a helyi szintű adaptációs lehetőségekre kell koncentrálni.

Főindikátor: ÜVEGHÁZHATÁSÚ GÁZOK (ÜHG) KIBOCSÁTÁSA

Hat üvegházhatású gáz (CO_2 – szén-dioxid, CH_4 – metán, N_2O – dinitrogén-oxid, HFC – fluorozott szénhidrogén, PFC – perfluor-karbon, SF_6 – kén-hexafluorid) kibocsátása, CO_2-egyenértékre átszámolva. A CO_2-egyenérték egy tonna CO_2 vagy azzal megegyező globális éghajlat-módosító potenciálnak megfelelő mennyiségű üvegházhatású gáz. *(Forrás: KSH, Országos Meteorológiai Szolgálat)*

1. részindikátor: IDŐJÁRÁSI SZÉLSŐSÉGEK

Fagyos napok száma: azokat a napokat jelöltük fagyosként, amikor a napi minimum-hőmérséklet 0 °C alatti. Hőségnapok száma: azokat a napokat jelöltük hőség- (forró) napként, amikor a napi maximum-hőmérséklet eléri a 30 °C-ot. A hőhullám jellemzője, hogy legalább három egymást követő nap hőségnap. *(Forrás: Országos Meteorológiai Szolgálat*)*

2. részindikátor: AZ ENERGIAFOGYASZTÁS ÜHG-INTENZITÁSA

Az energiafelhasználással kapcsolatos ÜHG-kibocsátás és a bruttó belföldi energiafelhasználás hányadosa. *(Forrás: KSH, Országos Meteorológiai Szolgálat, Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal)*

3. részindikátor: AZ ERDŐTERÜLETEK CO_2-MEGKÖTÉSE

A földhasználat, a földhasználat-változtatás és az erdőgazdálkodás ágazatának nettó ÜHG-kibocsátása. Az ágazat nettó nyelőként működik, amely üvegházhatású gázt von ki a légkörből. A fakitermelésből származó termékek fenntarthatóbb felhasználásával jelentősen korlátozható az üvegházhatású gázok légkörbe való kibocsátása, és fokozható azok légkörből való elnyelése. *(Forrás: Országos Meteorológiai Szolgálat*)*

4. részindikátor: ÜHG-INTENZITÁS

Az üvegházhatású gázok (CO_2-egyenértékben kifejezett) mennyisége és a bruttó hazai termék hányadosa. A mutatószám segítségével meghatározható, hogy egységnyi hozzáadott érték előállításához milyen mértékű ÜHG-kibocsátás párosul. *(Forrás: KSH, Országos Meteorológiai Szolgálat)*

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

F.1.1. ÜVEGHÁZHATÁSÚ GÁZOK (ÜHG) KIBOCSÁTÁSA

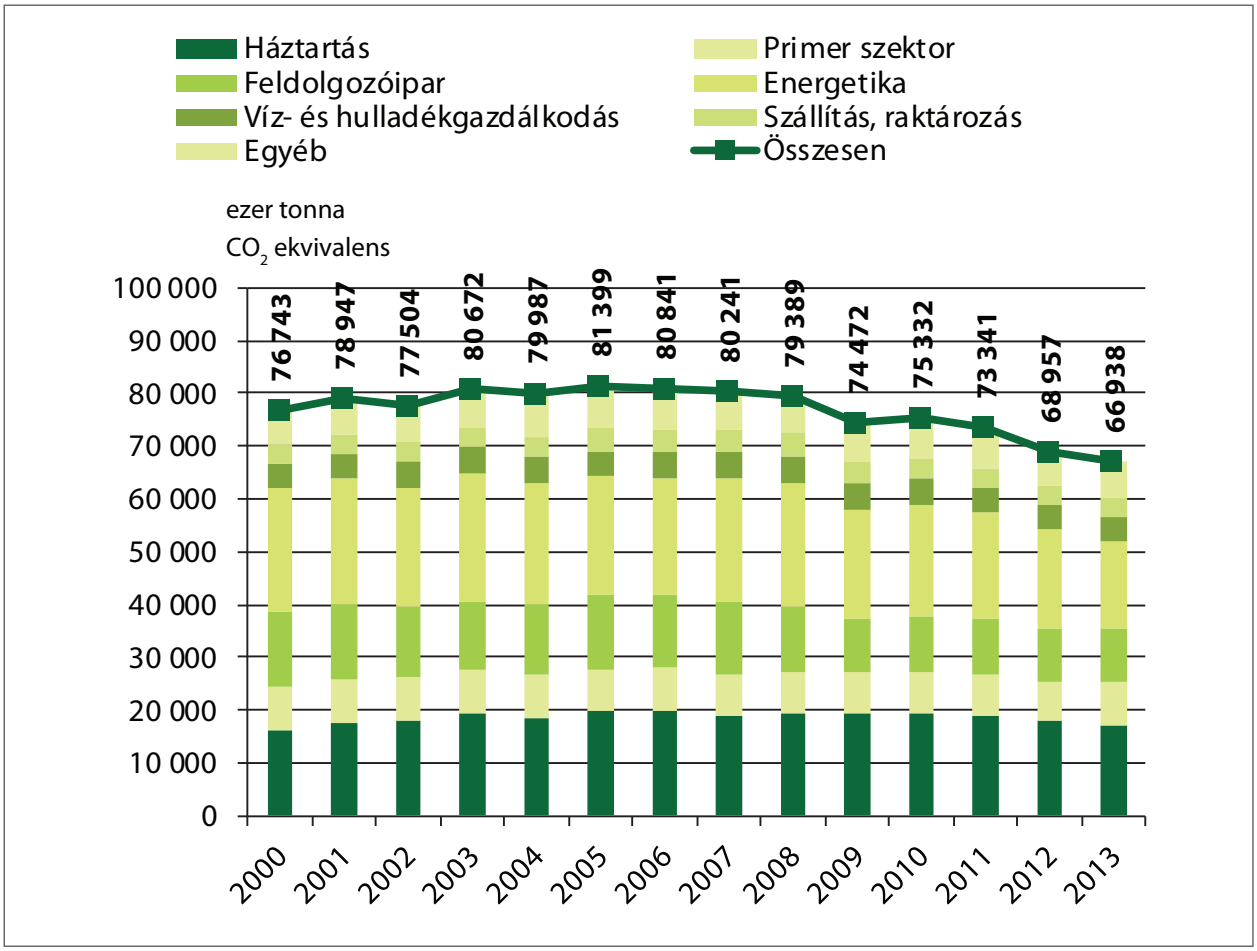

Forrás: KSH, OMSZ

A klímaváltozás dimenzió főindikátorául nehezen lehetett volna egyéb mutatót választani, mint az üvegházhatású gázok kibocsátásának összértékét. Az éghajlatváltozást okozó tényezőket szokták 1 főre eső ÜHG-kibocsátásban is mérni, s ez hazánkban szintén csökkent az elmúlt időszakban a fogyó lélekszám ellenére is. Mi azért választottuk a teljes kibocsátást, mert a káros hatás szempontjából mellékes, hogy ezt milyen populáció okozza.

A nemzetközi összehasonlításhoz az Eurostat regionális adatait érdemes elemezni, amely az egyes országok ÜHG-kibocsátását követi nyomon. Ha összehasonlítjuk a teljes, az egy főre jutó és a GDP-arányos kibocsátást, akkor Magyarország a teljes kibocsátás szempontjából a 34 ország közül a 12. helyen áll (az élmezőny: Izland, Luxemburg és Szlovénia), míg az egy főre jutó kibocsátás mezőnyében a 3. Törökország és Svédország mögött. A GDP-arányos kibocsátás esetében már más képet kapunk: itt a 18. helyen szerepelünk, az élen pedig Svájc, Svédország és Norvégia áll.

Az EU kötelezettségvállalása alapján 2020-ra az ÜHG-kibocsátást az 1990-es szinthez képest 20%-kal kell csökkenteni. Ez az egyik fő célkitűzése az *Európa 2020 növekedési stratégia* elnevezésű programnak, azaz az EU klíma- és energiacsomagjának.

Magyarország teljesítménye meghaladja a vállalásokat (2012-ben a kibocsátás az 1990. évi 70%-a volt), így az Európai Unióban 2005. január 1. óta érvényben lévő CO_2-kvóták kereskedelméből származó bevételek felhasználására vonatkozóan a kormány kiadta a 323/2007. (XII. 11.) Korm. rendeletet, illetve a kvótaszerződések alapján létrejött a Zöld Beruházási Rendszer (ZBR). Ennek célja a bevételek klímavédelmi felhasználásának biztosítása. Mindezekből látszik, hogy a kormány nem csupán a csökkentés elősegítésében és támogatásában tud jelentős szerepet vállalni, hanem abban is, hogy a kvótakereskedelem bevétele megfelelő helyre kerüljön.

A célok elérése érdekében azzal is fontos tisztában lenni, hogy mely szektorok a legnagyobb ÜHG-kibocsátók, illetve a kormányzati beavatkozás hol kecsegtet a legnagyobb sikerrel. Mint ahogyan az EU statisztikáiból is kiderül, a közlekedés az ÜHG-kibocsátás 24,3%-áért felelős (ezen belül a közúti forgalom 71,9%-ért). Ami viszont még ennél is fontosabb, hogy míg más szektorok esetében csökkent a kibocsátás, addig a közlekedési szektorban EU-s szinten 36%-kal nőtt.

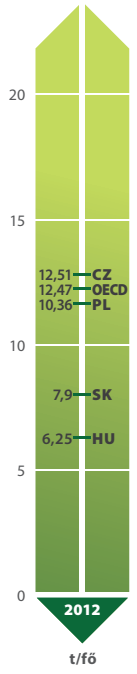

Forrás: Eurostat

A CO_2-kibocsátás csökkentése folyamatosan kedvező trendet követ, további csökkentése kívánatos, még akkor is, ha a vállalt kötelezettségeinket ezzel túlteljesítjük.

F.1.2. IDŐJÁRÁSI SZÉLSŐSÉGEK

A forró és fagyos napok száma a tavalyi jelentéshez képest új indikátorként került be. Alkalmazása elsősorban figyelemfelhívásra szolgál, és időbeni alakulása jól tükrözi a klímaváltozás következményeinek erősödését. Mivel az extrém időjárási jelenségek jelentős fiziológiai többletterhelést jelentenek az embernek, a jelenség fokozódása közvetlen veszélyt hordoz a lakosság életére, egészségére nézve. Statisztikák bizonyítják, hogy például a hőségnapokon az orvosi ellátásra szorulók esetszáma jelentősen és szignifikánsan növekszik, sőt sajnálatos módon ezekhez az időszakokhoz többletmortalitási értékek rendelhetők. Fokozott veszélyben vannak a gyermekek, az időskorúak, a szív- és érrendszeri, valamint idegrendszeri betegségben szenvedők. A következmények enyhítése komplex megközelítést igényel a lakosság klímaérzékenységének felmérésétől kezdve az érintettek felvilágosításán és megfigyelésén keresztül egészen az ellenálló képesség javítását célzó prevenciós programok kidolgozásáig. Az állami szintű válasz során az adaptációra fordított kiadásokat és azok hatását érdemes vizsgálni.

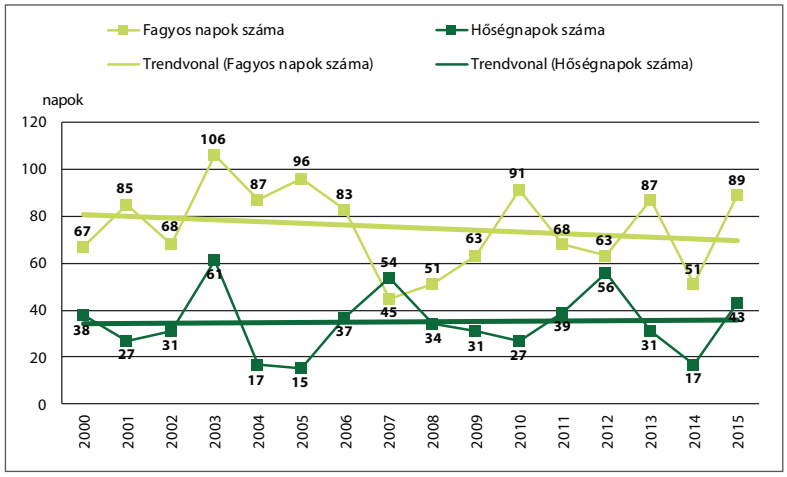

Forrás: OMSZ

A szélsőséges időjárási események közül a hőségnapok száma trendszerűen emelkedik, amelyre egészségvédelmi szempontból egyre jobban fel kell készülni.

F.1.3. AZ ENERGIAFOGYASZTÁS ÜHG-INTENZITÁSA

A környezeti terhek mérésekor gyakran alkalmazott módszer az életciklus-elemzés (LCA). Ez alapján szoktuk azt is megállapítani, hogy egy termék mennyire környezetbarát. Az egyik legfontosabb összetevő ezen belül is az adott terméknek vagy szolgáltatásnak az életciklusa során okozott ÜHG-kibocsátása. A legjelentősebb terhet a fosszilis energiaforrások használata okozza. Így ha azt szeretnénk elérni, hogy az emberek környezetet terhelő hatása csökkenjen, akkor a fosszilisek arányát kell mérsékelnünk a megújuló források javára, s ez egyúttal azt is jelenti, hogy csökkenteni kell az adott egységnyi energiafelhasználásra eső ÜHG-kibocsátást. A fenti diagramot szemlélve megállapítható tehát, hogy 2000-hez képest 11%-os csökkenés tapasztalható. Tekintetbe véve, hogy ugyanezzel a referenciaévvel számolva a fogyasztás 16%-kal nőtt, a környezeti terhelés csökkenése egyértelmű. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a fosszilisek kiváltása megújuló forrásokkal csak úgy lehet megoldás a problémára, ha ezzel párhuzamosan az energiafogyasztás csökkenését is megcélozzuk. Erre jó példával szolgálnak azok a lakossági programok, amelyek a lakások energiahatékonyságának javítását célozzák. Ezen programok folytatása, továbbá egy olyan ösztönző rendszer kialakítása, amely a tudatos fogyasztást támogatja (pl. okos mérőórák alkalmazása), nagyban hozzájárulhat a mérséklődő és egyben megújuló energiaforrásokra támaszkodó energiafelhasználáshoz.

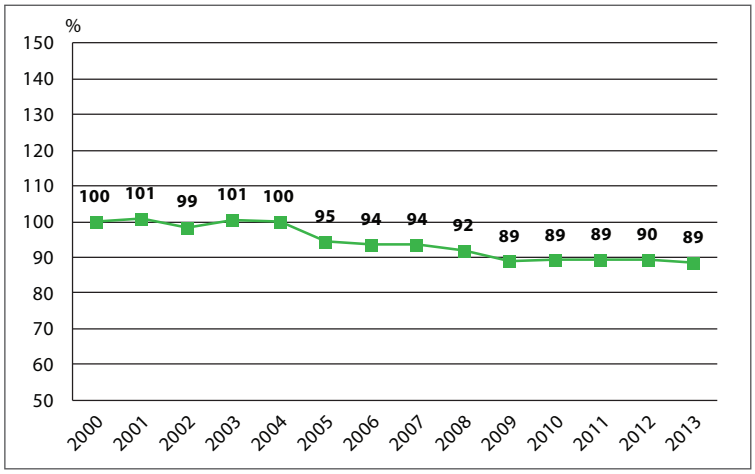

Forrás: KSH, OMSZ, MEKH

Az energiafogyasztás ÜHG-intenzitása a kezdeti csökkenés után stagnálásba fordult, s ez kedvezőtlen fordulat. A jövőben is szükséges lenne az ÜHG-intenzitás csökkentése, energiatakarékossággal és tiszta energiaforrások alkalmazásával.

F.1.4. AZ ERDŐTERÜLETEK CO_2-MEGKÖTÉSE

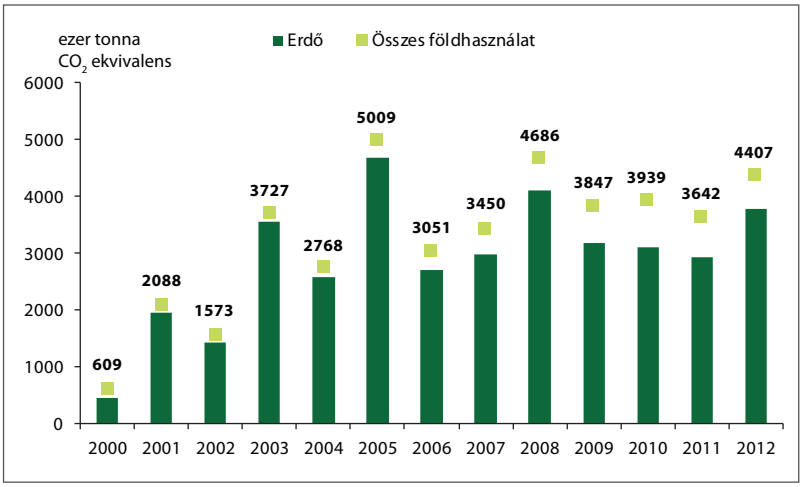

Forrás: OMSZ

Bár a bevezetőben azt hangsúlyoztuk, hogy a nemzeti szintű törekvéseket elsősorban az adaptációs problémák megoldása köré kell koncentrálni, természetesen a mitigáció hazai szintű feladatainak is szükséges kellő hangsúllyal megjelenniük. Mivel egyértelmű, hogy a klímaváltozás legfőbb oka az emberi eredetű többlet-CO_2-kibocsátás, így az is nyilvánvaló, hogy ez ellen csupán két dolgot tehetünk, és ezek egyenlő fontosak. Egyrészt minden területen megvizsgáljuk a CO_2-emisszió csökkentésének lehetőségeit, és megfelelő programokat dolgozunk ki ennek megvalósítására; másrészt igyekszünk javítani a légkörben lévő CO_2 megkötését, onnan történő „kivonását". Ennek bizonyítottan leghatékonyabb és legtermészetesebb módját a zöld növények szolgáltatják, hiszen a fotoszintézis során a levegőben található CO_2-ból alakítják ki saját anyagaikat, vagyis értékes biomasszát termelnek.

Mivel a növények CO_2-megkötésének intenzitása a növényzeti borítottságtól függ, így egyértelműen az erdők jelentik a leghatékonyabb megoldást. Magyarország vonatkozásában így érdemes vizsgálni az erdős területek részarányát, illetve az erdőtelepítések mértékét, de minden ilyen típusú adat esetén a cél annak meghatározása, hogy hazánk erdős területeiben mekkora CO_2-megkötő potenciál rejlik. Ahogyan az az F.1.1. indikátorral összevetve leolvasható, ez 2012-ben 6,39% volt, de a 10 éves átlagot tekintve 5% körül mozog az értéke.

Az erdők CO_2-megkötése a területükkel együtt lassan növekszik, nagyobb növekedés kedvezőbb lenne.

F.1.5. ÜHG-INTENZITÁS

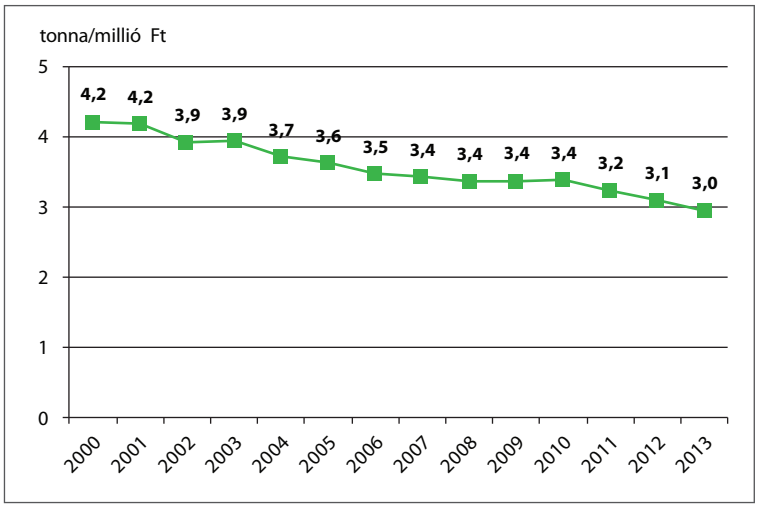

Forrás: KSH, OMSZ

Az ÜHG-intenzitás (vagy a GDP karbonintenzitása) megmutatja, hogy egységnyi hozzáadott érték előállításához milyen mértékű ÜHG-kibocsátás párosult. A mutató értéke a 2000-es 4,2 tonna/millió Ft-os értékről 2013-ra 3 tonna/millió Ft-ra csökkent, s ez nagymértékű javulásnak tekinthető. A karbonintenzitás csökkenése mögött többféle változás állhat. A karbonintenzitás csökken, ha hatékonyabbá válik a gazdaságban az erőforrások felhasználása (függetlenül a gazdaság szerkezetétől), valamint ha előtérbe kerülnek a kisebb energiaintenzitású gazdasági folyamatok és szektorok (pl. a szolgáltató szektor). Magyarországon mindkét hatás érvényesül, s ez tükröződik a karbonintenzitás mutatójának kedvező alakulásában.

A visszapattanó hatás lehetőségétől ugyanakkor e mutató értelmezésekor sem szabad eltekinteni. A karbonintenzitás csökkentése mindenképpen a fenntartható értékteremtés irányába hat, ugyanakkor az összes karbonkibocsátásnak is csökkennie kell ahhoz, hogy az ország kedvezően járuljon hozzá a klímaváltozás megfékezéséhez. Magyarország esetében az utóbbi mutató is csökkenő tendenciát mutat – ez örvendetes, és továbbra is követendő cél.

A gazdaság ÜHG-intenzitása csökken, s ez kedvező folyamat, az irány megtartása mellett a gazdaság további karbonsemlegesítése a cél.

F.2. TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK DIMENZIÓ

Az állam feladata a természeti és társadalmi értékek megőrzésének és gyarapításának előmozdítása. Ahogy az Alaptörvény P cikke fogalmaz: „A természeti erőforrások […] védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége." Ezen túlmenően arra is kötelezettséget vállal, hogy a fenntartható fejlődés érdekében más nemzetekkel is együtt kíván működni, ahogy az a Q cikkelyben olvasható: „Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával." A gazdasági termelés alapját azok az erőforrások adják, amelyek adott helyen adott technológiával elérhetők és feldolgozhatók. A természeti tőke kimeríthető, de gyarapítható is. Cél, hogy olyan rendszereket működtessünk, amelyek a gyarapodáshoz járulnak hozzá. A természeti tőke fő funkciói: az erőforrások biztosítása, a hulladékok befogadása és semlegesítése, a létfenntartó, valamint a jóléti funkció.

Főindikátor: BIOKAPACITÁS

A biokapacitás (biológiai kapacitás) az ökoszisztéma regenerációs képessége. Megmutatja a földfelszín képességét az emberi kereslet által támasztott igények ellátására. Az ökoszisztéma kapacitása (az emberi felhasználás szempontjából) hasznos anyagok előállítására és a hulladékok elnyelésére. *(Forrás: Global Footprint Network*)*

1. részindikátor: A MEZŐGAZDASÁGI ÉLŐHELYEKHEZ KÖTŐDŐ MADÁRFAJOK ÁLLOMÁNYVÁLTOZÁSA

A mezőgazdasági élőhelyekhez táplálkozási és szaporodási szempontból kötődő gyakori madárfajok monitorozási programjának eredményein alapuló aggregált index, amelynek értéke megadja a mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok állományának alakulását. A magyarországi index 16 olyan fajra vonatkozóan készül, amelyek az 1999–2012 közötti időszak adatai alapján jól reprezentálják a hazai agrárélőhelyek gyakori madárfajait (élőhelyhasználat és preferencia alapján). *(Forrás: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület*)*

2. részindikátor: AZ ÖKOLÓGIAI GAZDÁLKODÁSBA BEVONT TERÜLETEK ARÁNYA A MEZŐGAZDASÁGI TERÜLETEN BELÜL

Az Európai Bizottság 889/2008/EK rendelete szerinti termelési módszernek megfelelő, minősített területek aránya a teljes mezőgazdasági területen belül. *(Forrás: KSH)*

3. részindikátor: AZ ORSZÁGOS JELENTŐSÉGŰ, EGYEDI JOGSZABÁLLYAL VÉDETT TERÜLETEK NAGYSÁGA

Az országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett területek a nemzeti parkok, a tájvédelmi körzetek és a természetvédelmi területek. Nemzeti park: hazánk – jellegzetes természeti adottságaiban lényegesen meg nem változtatott – olyan nagyobb tájai, amelyek a növény- és állatfajok jelenléte, a földfelszíni formák, illetve ezek együttese miatt a tudomány, a közművelődés és a felüdülés szempontjából különleges jelentőségűek. Tájvédelmi körzet: a természetvédelmi értékek, valamint kedvező természeti tulajdonságok megőrzésére és fenntartására szolgáló nagyobb terület vagy tájrész. Természetvédelmi terület: a természetvédelmi értékek megóvására és fenntartására szolgáló terület, valamint a feltárt barlang és annak felszíni területe. *(Forrás: Földművelésügyi Minisztérium)*

4. részindikátor: AZ ÚJRAFELDOLGOZÁSSAL HASZNOSÍTOTT HULLADÉK ARÁNYA

Az újrafeldolgozással hasznosított hulladék az összes kezelt hulladék arányában. Újrafeldolgozás: olyan hasznosítási művelet, amelynek során a hulladékot termékké vagy anyaggá alakítják, akár annak eredeti használati céljára, akár más célokra. Ez magában foglalja a szerves anyagok feldolgozását, de nem tartalmazza az energetikai hasznosítást és az olyan anyaggá történő feldolgozást, amelyet feltöltési műveletek során használnak fel. *(Forrás: Földművelésügyi Minisztérium)*

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

F.2.1. BIOKAPACITÁS

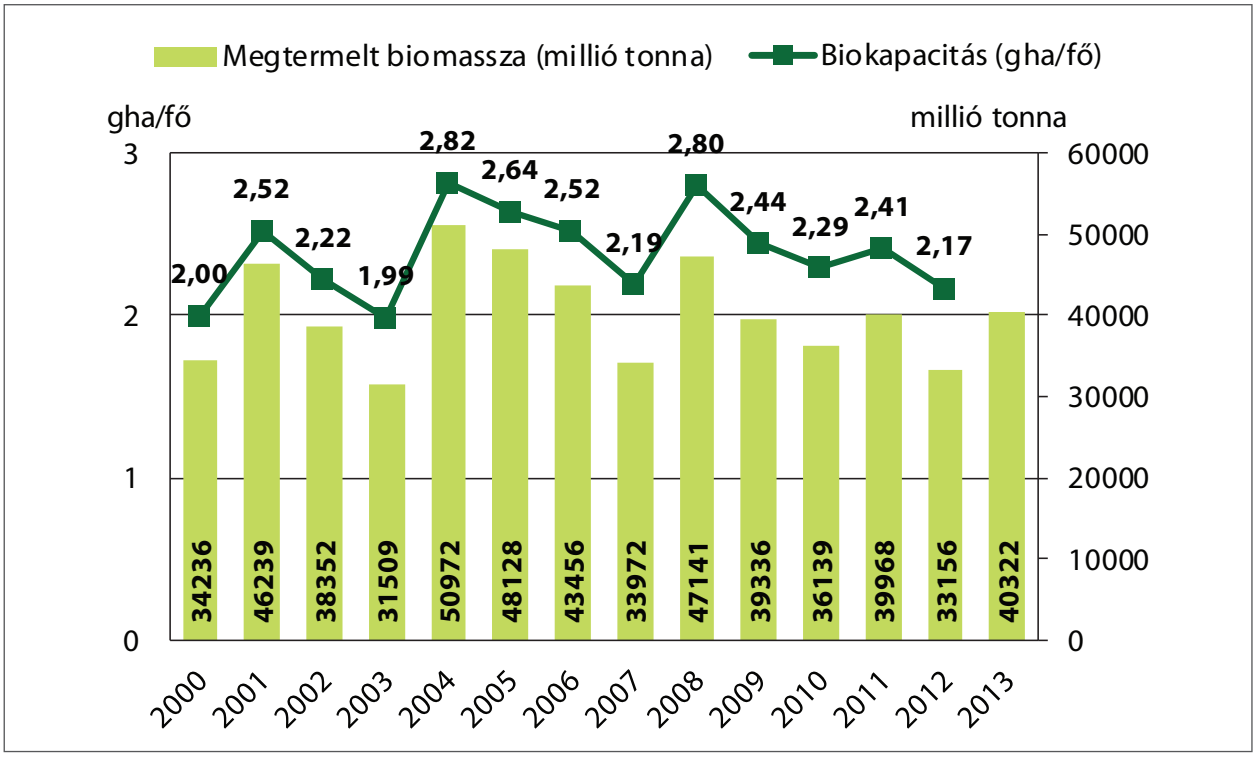

Forrás: GFN

A fenntartható gazdálkodás alapfeltétele, hogy minden emberi tevékenységnek az ökoszisztéma biológiai kapacitásának határain belül kell végbemennie. A gazdaság alapját azok a természeti erőforrások jelentik, amelyek a Földön megtalálhatók. Adott kultúrák adott igényeknek megfelelően, az adott korban elérhető technológiák mellett, ezeket az erőforrásokat felhasználva képesek működni.

Mint a meghatározásból is jól látszik, az erőforrások és azok nagyságának meghatározása nem lehet abszolút, csakis relatív. Már az is, hogy mit tekintünk „rendelkezésre állónak", függ a kortól és az igényektől. A természeti erőforrások esetében pedig a technológia mellett még az időjárás is meghatározó tényező. A biológiai kapacitás az ökoszisztémák regenerálódási képessége.

Az alapanyagokon túl az emberi civilizáció egy olyan új fogalmat is teremtett, amelyet a természet előttünk nem ismert, ez pedig a hulladék (vagy tágabban értelmezve: a kibocsátások) fogalma. A gazdaság számára felesleges, nem hasznosítható (vagy inkább mondjuk úgy, hogy jelen állapotban gazdaságosan nem felhasználható) anyagokat hulladéknak tekintjük. Ezek egy részét képes a természet – mint ökoszisztéma-szolgáltatás – feldolgozni, és ezzel együtt ártalmatlanítani.

A másik, már említett ökoszisztéma-szolgáltatás az, hogy a természet ellát minket mindazzal a nyersanyaggal, amire a gazdaságnak szüksége van. Ezt a két szolgáltatást együttesen szoktuk biológiai kapacitásnak nevezni. A biokapacitás egy térben és időben változó mennyiség. Függ az adott terület természeti adottságaitól, az időjárástól, valamint a technológiától is.

A Global Footprint Network (Dr. Mathis Wackernagel) által kifejlesztett, nemzetközileg legelterjedtebb módszertan szerint a biokapacitás a biomasszahozammal súlyozott földterületet jelenti, a világátlag-termékenységű fölterülethez viszonyítva. A tényleges földterületet megszorozva a termelékenységi és az adott földtípusra vonatkozó ekvivalenciafaktorral kapjuk meg a biokapacitást, amelynek mértékegysége a globális hektár. Nagyjából 12 milliárd hektár biológiailag produktív földfelület és vízfelület van a Földön. Magyarország biokapacitása 21,6 millió globális hektár, s ez – figyelembe véve az ország területét (9,3 millió hektár), továbbá azt, hogy ennek közel 80%-a termőterület – azt mutatja, hogy ha nem is állunk olyan jól, mint a skandináv országok, de igen kedvező természeti adottságokkal rendelkezünk.

A leírtak alapján érthető az adatok ingadozása is, hiszen az időjárási adottságok mellett a gazdasági változások (pl. a rendszerváltás és vele a nagyüzemi mezőgazdaság szétesése) is jelentősen befolyásolták az ország biokapacitását.

Fontos megjegyezni, hogy ideális és fenntartható állapotnak az lenne tekinthető, ha az ökológiai lábnyom (lásd: környezeti terhelések dimenzió) tartósan kisebb lenne, mint a biológiai kapacitás, tehát az ökoszisztéma folyamatosan képes lenne a gyarapodásra, tartalékainak növelésére.

Forrás: GFN

A csökkenő biokapacitás érték kedvezőtlen tendenciát mutat. A mezőgazdaság klímváltozáshoz való alkalmazkodása lehet hazánkban a megfelelő megoldás.

F.2.2. A MEZŐGAZDASÁGI ÉLŐHELYEKHEZ KÖTŐDŐ MADÁRFAJOK ÁLLOMÁNYVÁLTOZÁSA

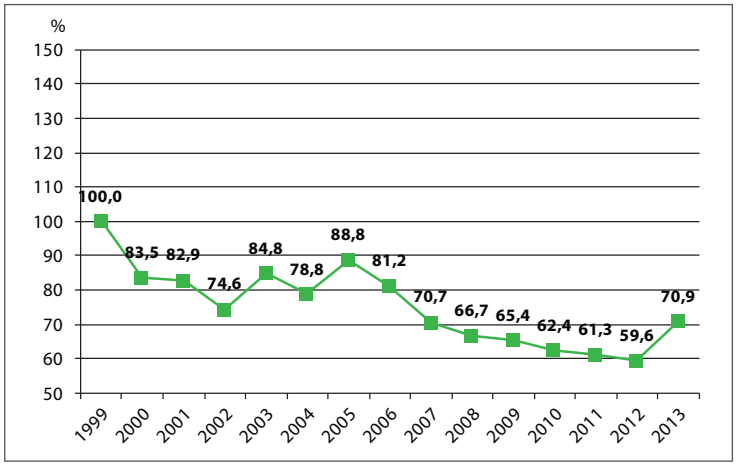

Forrás: MME

„A madarak megfelelő eredményindikátorai a környezeti változásoknak – állományuk csökkenése az Európa-szerte érzékelhető természeti környezet degradációjának (pusztulásának) egyértelmű bizonyítéka" (Birds as a 'Quality of Life' indicator in the United Kingdom, 2004). Az európai madárvédelmi szervezetek a Közös Agrárpolitika (KAP) reformját követelik, az EU agrártámogatási politikája vezetett ugyanis a mezőgazdaság intenzívebbé válásához. Európában az agrárélőhelyeken előforduló madárfajok állománya csaknem 50%-kal csökkent az elmúlt 25 évben – ennek oka az agrárágazat változása. Hazánkban az MME által működtetett Mindennapi Madaraink Monitoringja (MMM) adatszolgáltatása szerint az utóbbi 4-5 évben csökkent Magyarországon az agrárélőhelyekhez kötődő madárfajok állománya. Nyugat-Európában az agrárélőhelyeken a biológiai sokféleség majdnem 40%-kal esett vissza a madarak esetében. Az EBCC nemzetközi adatbázisa alapján 1980 és 2000 között a mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok rohamos csökkenése, majd 2012-ig lassabb csökkenése volt tapasztalható, hasonlóan a hazai adatokhoz.

A mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárállomány fogyása az utóbbi évben megállni látszik, a folyamat erősítése és okainak felderítése hasznos lehet.

F.2.3. AZ ÖKOLÓGIAI GAZDÁLKODÁSBA BEVONT TERÜLETEK ARÁNYA A MEZŐGAZDASÁGI TERÜLETEN BELÜL

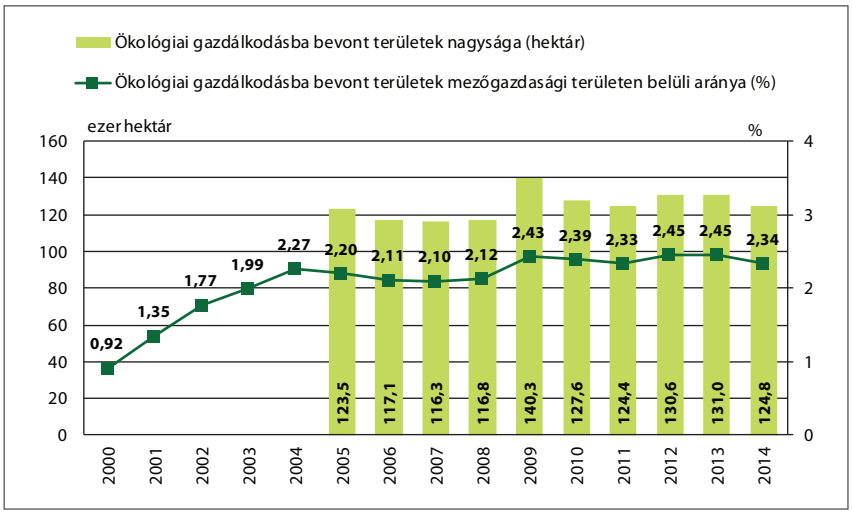

Forrás: KSH

A világ különböző, alulról szerveződő ökológiai irányzatait összefogó IFOAM szerint az ökológiai gazdálkodás magában foglalja a környezeti, szociális, gazdasági szempontból egyaránt fenntartható, és egészséges termékek, élelmiszerek előállítását biztosító mezőgazdasági rendszert. A NÉBIH meghatározása szerint hazánkban az ökológiai gazdálkodás olyan gazdálkodási, élelmiszer-előállító rendszer, amely tiltja, illetve korlátozza bizonyos növényvédő szerek, műtrágyák, talajjavító szerek, valamint a mesterséges állatgyógyászati készítmények, illetve hozamfokozók használatát. A diagram a 2000–2004 közötti emelkedést követően az utóbbi években stagnálást mutat. Az ökológiai termelés kedvező jogszabályi feltételekkel és a támogatások növelésével serkenthető lenne. A 2012 tavaszán elfogadott Nemzeti Vidékstratégia célként fogalmazza meg Magyarország ökológiai gazdálkodási akciótervének elkészítését a bioélelmiszerek és a biogazdálkodás EU-akciótervéhez igazodóan. Ennek értelmében 2020 végéig a biogazdálkodásba vont terület nagysága legalább a duplájára, 300 ezer hektárra emelkedik. Az EU-ban tartósan évi 4-5%-kal növekszik az ökológiai gazdálkodásba bevont területek aránya, s ez felülmúlja a magyarországi trendet.

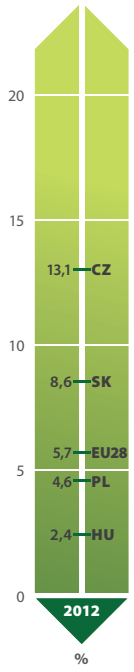

Forrás: Eurostat

Az ökológiai gazdálkodásba bevont területek aránya stagnál, a növekedés előmozdítását kell megcélozni, hogy a környező országokhoz képest fellépett lemaradás eltűnhessen.

F.2.4. AZ ORSZÁGOS JELENTŐSÉGŰ, EGYEDI JOGSZABÁLLYAL VÉDETT TERÜLETEK NAGYSÁGA

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (Tvt.) 4. §-ának b), c) és d) pontja szerint természeti terület valamennyi olyan földterület, amelyet elsősorban természetes vagy természetközeli állapotok jellemeznek. A természeti területek kiemelt oltalma törvény erejénél fogva *(ex lege)* vagy egyedi jogszabállyal történő védetté nyilvánítással jön létre. Országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett természeti területeknek nevezzük a természetvédelemért felelős miniszter által, rendeletben védetté nyilvánított természeti területeket. Magyarországon az első védetté nyilvánításra 1939-ben került sor. Nemzetközi (közösségi) jelentőségű kategóriát képeznek az Európai Unió által létrehozott Natura 2000 területek. Nemzetközi minősítésű területek a nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek (ramsari területek), az Európa Diplomával kitüntetett területek, a bioszféra-rezervátumok, a geoparkok, a világörökségi területek és a csillagoségbolt-parkok.

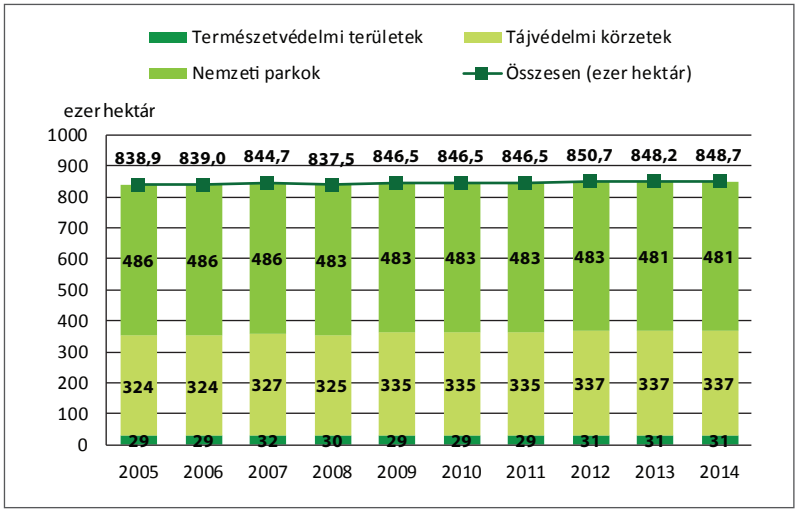

Forrás: FM

Magyarország területének közel 10%-a védett természeti terület, valamint 21%-a Natura 2000 terület, illetve – az átfedések eredményeképpen – összesen több mint 22%-a természetvédelmi oltalom alatt áll. Az Európai Unióval történő összehasonlítás során látható, hogy az elmúlt években az EU-ban is hasonló stagnálás tapasztalható, mint hazánk esetében (Eurostat-adatok alapján).

A védett természeti élőhelyek száma lassan növekszik. Olyan intézkedésre van szükség, amely ezt a növekedést gyorsítja.

F.2.5. AZ ÚJRAFELDOLGOZÁSSAL HASZNOSÍTOTT HULLADÉK ARÁNYA

Az életciklus-szemlélet az alapja a környezeti hatások értékelésének és a környezeti menedzsmentrendszereknek is. Ez a szemlélet akkor okoz nagyobb eltérést az általános látásmódhoz képest, amikor a termelést és a hulladékszakaszt is hozzáadjuk a termék életútjához. Mára már elterjedt szemlélet, amit természetesen a jogszabályok is megkövetelnek, hogy a hulladékkezelésre is gondot kell fordítania a gyártónak. Így vagy saját magának kell gondoskodnia a visszagyűjtésről, vagy pedig valamilyen adó vagy járulék formájában kell a kibocsátott áru mennyisége arányában a hulladékkezelés költségéhez hozzájárulnia. Mindezen változások következtében 2005 óta jelentősen nőtt hazánkban is az újrahasznosított hulladék aránya. A hulladéknak vagy valamely összetevőjének a felhasználása az iparban vagy a szolgáltatásban hasznosításnak minősül. A hulladék hasznosításának három legelterjedtebb módja: az újrafeldolgozás, (keletkezési állapotában történő ismételt felhasználása), a visszanyerés (valamely összetevő leválasztása), illetve az energetikai hasznosítás (az energiatartalom kihasználása).

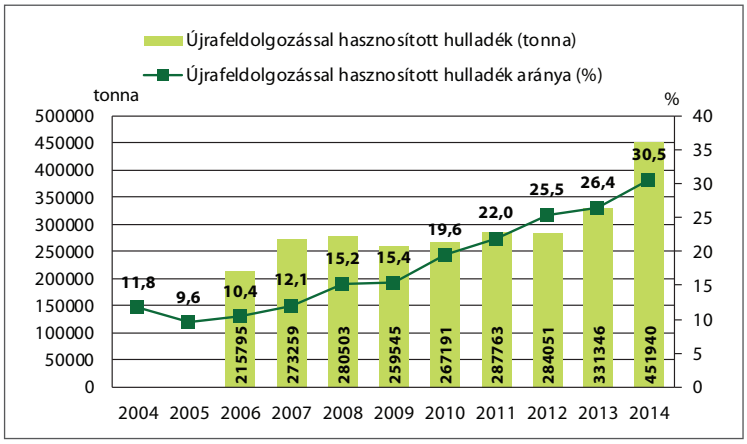

Forrás: FM

Az anyagában történő újrafeldolgozással hasznosított hulladék aránya évről évre növekszik. A további növekedés elősegítése fontos cél.

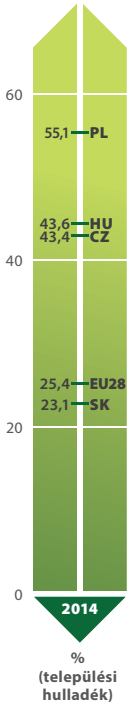

Forrás: Eurostat

F.3. ENERGIA- ÉS VÍZGAZDÁLKODÁS

A társadalom működése során két erőforrás, az energia és a víz felhasználása különösen nagy jelentőséggel bír. A társadalmi metabolizmus jelenleg nem megújuló energiaforrásokra épül, a világ energiafelhasználásának kb. 80%-a fosszilis és nukleáris alapú, a maradék megújuló vagy megújítható energiaforrás; 9% származik biomasszából, amelynek használata jelentős környezeti teher, és apasztja a természeti erőforrásokat.

Magyarország esetében az energiafelhasználás esetén nemcsak a fenntarthatóság kérdése kulcstényező – hiszen magas a fosszilis források aránya –, hanem az ellátásbiztonság kérdése, illetve az importkitettség is. Cél, hogy olyan energiarendszert alakítsunk ki, amely az ellátásbiztonság és a versenyképesség mellett magában foglalja a fenntarthatóságot is, azaz növekszik benne a reziliencia, amely a decentralizált rendszerek terjedését jelenti, továbbá a megújuló energiaforrások részaránya is.

A víz felhasználása különösen fontos kérdés, hiszen a változó éghajlati körülmények miatt globálisan is változóban van a vízhez való hozzáférés, ráadásul az adatok alapján az emberiség már így is elhasználja az éves hozzáférhető édesvíz több mint felét. A változó éghajlat miatt a csapadék mennyisége hazánkban csökkenő tendenciát mutat, a hőségnapok számának növekedése egyúttal a párolgást is növeli, azaz a vízzel való fenntartható gazdálkodás alapvető érdekünk.

Főindikátor: A PRIMER ENERGIAFELHASZNÁLÁS MENNYISÉGE ÖSSZESEN

A primer energiafelhasználás – energiaforrások szerint – a villamos energia, a hőenergia és az egyéb rendelkezésre álló energiaforrások formájában felhasznált energia összes mennyiségét foglalja magában. Bemutatja a rendelkezésre álló energiaforrásokkal kapcsolatos környezetterhelés mértékét. *(Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal)*

1. részindikátor: EGY FŐRE JUTÓ KÖZÜZEMI VÍZFOGYASZTÁS

A közüzemi szolgáltatók által a lakosság, a mezőgazdasági, az ipari és az egyéb fogyasztók (pl. intézmények) részére ivóvízvezetéken keresztül szolgáltatott víz egy főre számított mennyisége. A mutató nem tartalmazza a saját kutas vízellátás során fogyasztott víz mennyiségét. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: MEGÚJULÓ FELSZÍNIVÍZ-KÉSZLET

A csapadék és a párolgás egyenlegének, valamint az országba befolyó vizeknek az összege. *(Forrás: Országos Meteorológiai Szolgálat, Országos Vízügyi Főigazgatóság, KSH)*

3. részindikátor: A HÁZTARTÁSOK VÉGSŐ ENERGIAFOGYASZTÁSA

A háztartások számára energiafelhasználás céljából átadott energia mennyiségét mutatja. *(Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal)*

4. részindikátor: ERŐFORRÁS-TERMELÉKENYSÉG

Az erőforrás-termelékenység a GDP és a hazai anyagfelhasználás hányadosa. A mutatószám segítségével meghatározható, hogy a gazdasági növekedéssel egyidejűleg milyen mértékű a természeti erőforrások igénybevétele. A mutató emelkedése a rendelkezésre álló erőforrások termelékenységének bővülését jelzi, s ez lehetővé teszi a kevesebb környezeti kárral együtt járó gazdasági növekedést. *(Forrás: KSH)*

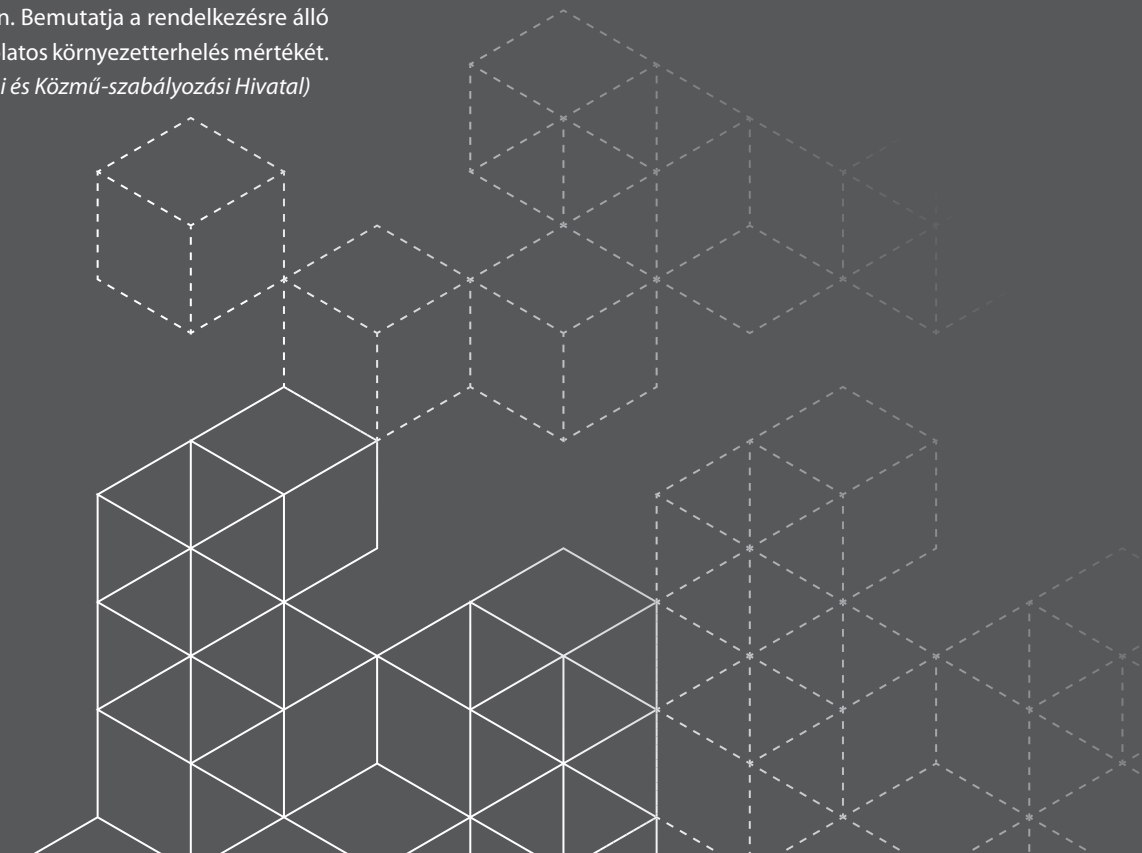

F.3.1. A PRIMER ENERGIAFELHASZNÁLÁS MENNYISÉGE ÖSSZESEN

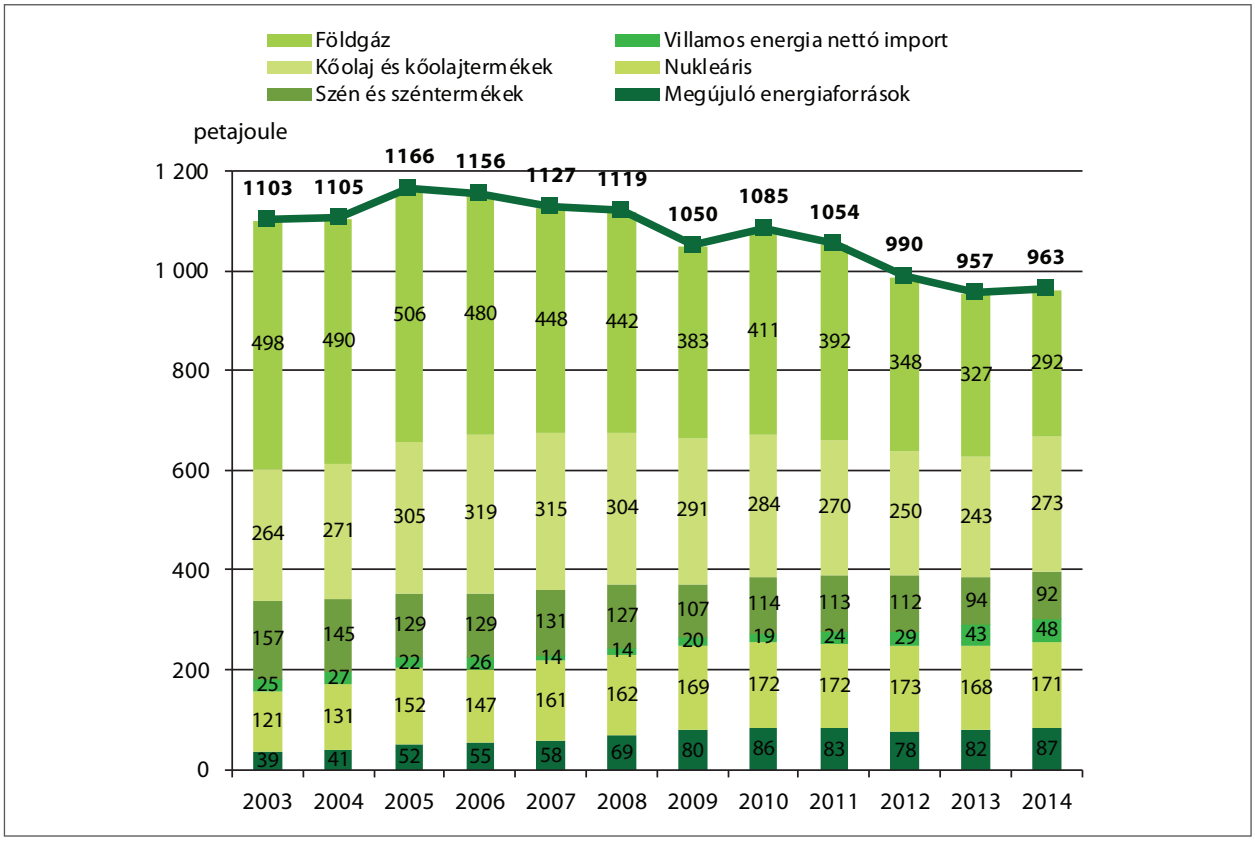

Forrás: MEKH

A társadalmi rendszer működésének alapvető feltétele, hogy az energiaellátás gazdaságosan, biztonságosan és fenntartható módon történjen. A modern kori történelem során az ellátásbiztonságot főként centralizált elosztó rendszerek kiépítésével és fosszilis források felhasználásával elégítették ki. Az emberiség energiafelhasználása hatványozott ütemű növekedést mutatott, a civilizációs vívmányok mögött jelentős energiafelhasználás áll.

Az energiafelhasználás fenntarthatóságának legfontosabb mutatói a fosszilis források részaránya, illetve az abszolút felhasználás mértéke. Magyarország esetében mind a fosszilis arány csökkenése, mind az abszolút felhasználás csökkenése megvalósul az elmúlt években. A fosszilis források felhasználása az üvegházhatásra gyakorolt szerepük miatt is ellentétes a fenntarthatósági célokkal, továbbá – mivel jelentős részük külföldről származik – ellátásbiztonsági szempontból is kockázatos a használatuk. A szén és a széntermékek felhasználásának csökkenése fontos és kívánatos, mert a szénből előállított energia CO_2-kibocsátása fajlagosan a legnagyobb. A földgáz felhasználásának csökkenése mögött az importáram növekvő aránya áll (mert a hazai földgáztüzelésű erőművek termelése csökkent), illetve az, hogy enyhébbek a telek (a 2009-es felfelé történő elmozdulás is ezt mutatja, 2009 tele hidegebb volt). A megújuló energiaforrások növekedése lassú, kívánatosabb lenne egy olyan pálya, ahol több megújuló energiát termel és használ az ország. A kőolaj felhasználásában 2008 után a lefelé tartó tendenciát a magas benzin- és gázolajár okozta. Jelenleg az alacsony olajár miatt ismét felfelé indult el a fogyasztás. A fenntarthatóság szempontjából fontos lenne a közlekedés terén elmozdulni a fosszilis források használatától, az elektromos autózás támogatásával, meghonosításával, illetve a vasút villamosításának növelésével. További kőolajfelhasználás-csökkenéshez vezet a közösségi közlekedés fejlesztése, mert csökken az utasonkénti egy km-re jutó üzemanyag-fogyasztás, és nő az energiahatékonyság. A takarékossági és energiahatékonysági beruházásokkal és intézkedésekkel tovább csökkenthető az energiafogyasztás. A 2012-ben megjelent *Nemzeti energiastratégia* a hatékonyság növelésén túl az atomenergia, a szén és a megújuló erőforrások együttes hasznosításában látja az ország jövőbeli energetikai pályáját.

Európai uniós összehasonlításban hasonló tendenciák körvonalazódnak: a teljes energiafelhasználás csökken, ezen belül főként a kőolaj és a szén felhasználása esett vissza, de Európában a nukleáris energia használata is csökkent, viszont nőtt a tiszta megújulóké, mint például a szél- vagy a napenergia (az Eurostat adatai alapján).

A primer energiafelhasználás csökkenése kedvező folyamat, de okai között a fenntarthatóságra való törekvés csak az egyik, ennek előtérbe kerülése kívánatos.

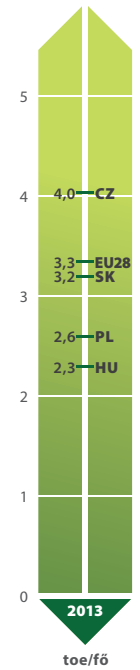

Forrás: Eurostat

F.3.2. EGY FŐRE JUTÓ KÖZÜZEMI VÍZFOGYASZTÁS

A hazai közüzemi vízfogyasztás tartósan csökkenést mutat. Ez a tendencia kedvező folyamat, amelyhez az ipari termelés visszaesése éppúgy hozzájárul, mint a vízellátás árának jelentős emelkedése, illetve az átalány-fogyasztás lassú visszaszorulása is.

A hazai vízfogyasztás legnagyobb része a háztartásokhoz köthető. A 2014-ben szolgáltatott kb. 430 millió m^3 vízből 260 millió m^3-t használt el közvetlenül a lakosság, míg további kb. 140 millió m^3-t közvetetten, főként ipari célú felhasználás keretein belül. Ez napi kb. 90–100 liter közvetlen, és további 30–40 liter víz közvetett felhasználását jelenti.

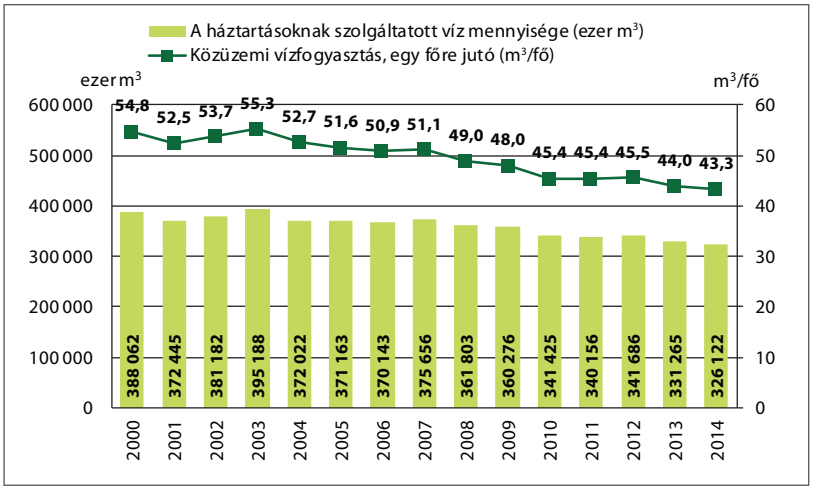

Forrás: KSH

A közüzemi vízfogyasztás fontos kiegészítő mutatója a vízlábnyom, ami a felhasznált vízmennyiséget jelenti, amennyit közvetlenül és közvetve (a termékek előállítása és a szolgáltatások előteremtése során) elfogyasztunk, ennek a lakossági vízfelhasználás egy kisebb részét teszi ki. Magyarországon az egy főre eső vízlábnyom 2011-ben napi 6500 liter volt. Ebből mindösszesen csak 110–160 litert tesz ki a közvetlen vízfogyasztás (mosás, tisztálkodás, főzés, ivóvíz stb.). A többi beépül a tárgyainkba, az élelmiszerbe, a megvásárolt ruházatunkba és a szolgáltatásokba.

Az egy főre jutó közüzemi vízfogyasztás csökkenése pozitív fogyasztói magatartást jelent. A takarékosság elősegítése fontos állami feladat.

F.3.3. MEGÚJULÓ FELSZÍNIVÍZ-KÉSZLET

A vízmérleg azt mutatja meg, hogy miként gazdálkodunk a hazánk területére (folyók és csapadék formájában) érkező vízzel. Ha ugyanis ez a mérleg tartósan negatív, akkor az azt jelenti, hogy az országból több víz távozik el (kifolyás és párolgás révén), mint amennyi bekerül. A mérlegadatokat megvizsgálva az látható, hogy az elmúlt évek többségében a mérleg többször negatív: gyakran kb. 7–12 km^3-rel több víz távozott az országból, mint amennyi érkezett (bal oldali ábra). A jelentős kilengések oka az időjárási szélsőségekben keresendő, azaz a nagyon csapadékos évek jelentős többletet okozhatnak, a száraz nyarak pedig jelentős párolgási veszteséggel járnak.

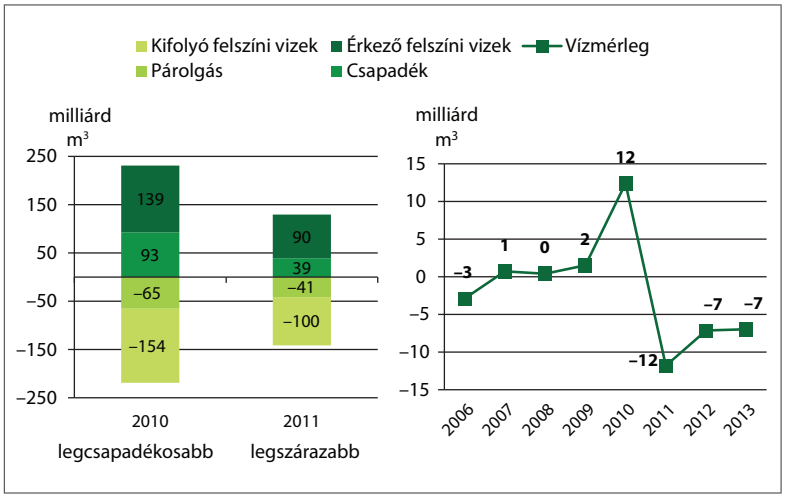

Forrás: OMSZ, OVF, KSH

Vízgazdálkodásunk a folyók vízrendezése óta arra épül, hogy a nagy árvizeket minél előbb kivezesse az országból, illetve a belvizes szántókról is elvezesse a vizet. A beérkező víz megtartására egyelőre kevés kísérlet történik, a tározókban, mesterséges rendszerekben nehéz megtartani a vizet, és a nagy vízfelületek párolgása tovább növeli a veszteséget.

A probléma megoldását az jelentené, ha olyan vizes élőhelyeket alakítanának ki, amelyek szerkezetükből adódóan jelentős vízmegkötő képességgel rendelkeznek, és ezt a többletvízmennyiséget emberi beavatkozás nélkül, természetes folyamatok – párologtatás, kis vízkörzés kialakítása – segítségével adagolnák vissza környezetüknek.

A több évben is tapasztalható jelentősen negatív vízmérleg figyelmeztet, hogy vízgazdálkodásunk újragondolása elengedhetetlen.

F.3.4. A HÁZTARTÁSOK VÉGSŐ ENERGIAFOGYASZTÁSA

A lakosság a legnagyobb energiafogyasztó az ország energiafelhasználását figyelembe véve. A lakossági célú energiafelhasználás csökkenése kedvező folyamat, és nagyjából tartósnak minősíthető. A fejlett országok esetében általában igaz, hogy – főképp a 2008-as gazdasági válság óta – az energiafelhasználás csökken. A hosszabb távú idősor egyúttal azt is mutatja, hogy a fejlett gazdaságokra érvényes trend Magyarországon is érvényes: a fogyasztás jelentősen a válság nélküli években sem nő. Ennek részben az az oka, hogy a GDP növekedése már nem jár együtt jelentős energiafogyasztás-növekedéssel, és a lakossági fogyasztók körében sem lépnek fel olyan új igények, mint amilyen például a gépkocsik elterjedése volt. A csökkenő tendencia folytatásához szükség lenne olyan célzott beavatkozásokra, amelyek energetikailag a legnagyobb hozzájárulást adják a lakossági fogyasztáshoz, ezek pedig a fűtés és a közlekedés. A családi házak szigetelése, a korszerűbb fűtési rendszerek elterjesztése, a lakossági célú energetikai pályázatok kiírása jelentősen befolyásolhatná ezt a területet.

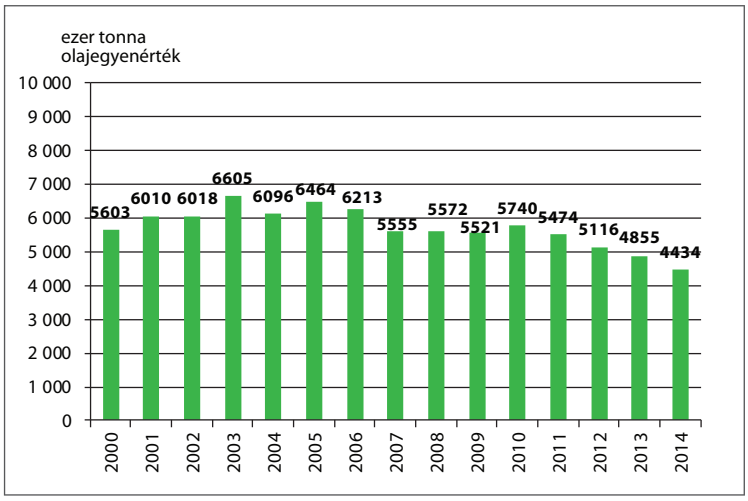

Forrás: MEKH

Nemzetközi és EU-s összehasonlításban is igaz, hogy a lakosság energiafelhasználása a fejlett országokban csökken, a fejlődő országokban, mint például Kína vagy India, gyorsan emelkedik. Látható, hogy a fejlődő országok ugyanazt az utat igyekeznek bejárni, mint a fejlett országok évtizedekkel ezelőtt.

A lakossági energiafelhasználás csökkenése kedvező folyamat, ennek elősegítése az egyik legfontosabb állami feladat.

F.3.5. ERŐFORRÁS-TERMELÉKENYSÉG

Az OECD 2011-es *Úton a zöld növekedés felé* című kiadványában elsőként említi az erőforrás-hatékonyságot mint a zöld növekedés egyik fontos irányát. A nagyobb hatékonyságot az alábbi ösztönzők mozdítják előre: a termelékenység fokozása, a hulladék és az energiafogyasztás csökkentése és erőforrások biztosítása a legmagasabb értékű alkalmazások számára.

A diagram érdekes képet mutat az elmúlt másfél évtizedben történt változásokról. A kezdeti romló tendenciát követően, 2005-től 2012-ig – a 2008-as nemzetközi válság idején bekövetkezett csekély visszaesés kivételével – folyamatos növekedés tapasztalható. A javulás oka elsősorban a technológiai fejlődés (dematerializációs trend) és a kevésbé anyagigényes ágazatok (pl. szolgáltatások) előtérbe kerülése. Ezt követően, 2014-ben a 2009-es szintre való visszaesésnek lehettünk tanúi.

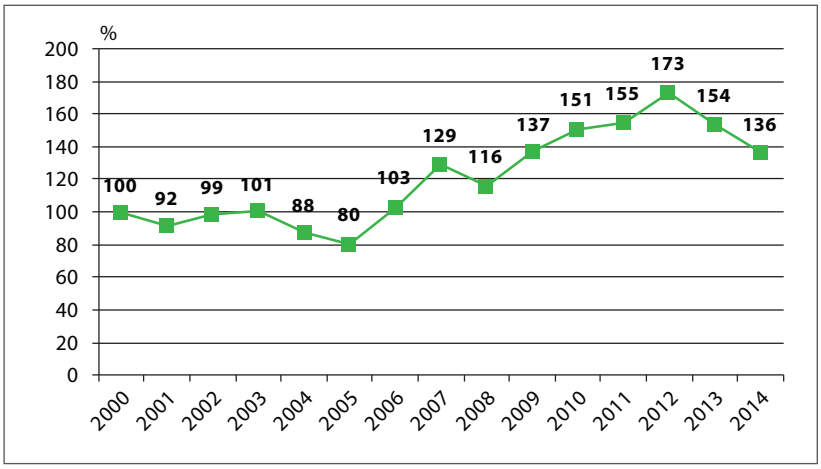

Forrás: KSH

Az optimum megtalálása a legfontosabb feladat, és egyben a legnagyobb kihívás is. Az optimumhoz közelítve a javulás üteme mérséklődik, egészen addig, amíg be nem áll a legjobb elérhető szintre. A következő évek statisztikái várhatóan megmutatják majd, hol van ez a szint.

Az utóbbi évek romló tendenciája kedvezőtlen folyamat. A mutató növekedése a gazdaság élénkülését és egyben modernizálódását is jelentené.

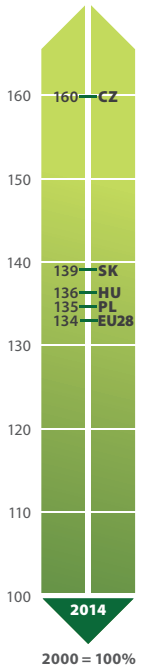

Forrás: Eurostat

F.4. KÖRNYEZETI TERHELÉSEK (KIBOCSÁTÁSOK) DIMENZIÓ

A társadalmi tevékenységek kibocsátásának nyomon követése annak közvetlen mérésére szolgál, hogy mekkora terhet okozunk a természetnek a szennyeződéseink semlegesítése miatti szolgáltatása igénybevételével. Az állami törekvések részben a szennyezések megfelelő kezelésére tett lépésekben valósulhatnak meg, illetve minden olyan tevékenység pozitívan befolyásolja a mutatókat, amely a szennyezések keletkezésének csökkenését, azaz a tisztább technológiák alkalmazását támogatja. A kibocsátások csökkentése tehát egyrészt a technológiák és a gondos bánásmód eredményeképpen érhető el, másrészt pedig a hulladékok másodnyersanyagként való kezelésével. Az életciklus-elemzések többek között éppen arra keresik a megoldást, hogy valamely termék hasznos élettartama miként növelhető, csökkentve ezzel a hulladékkeletkezést. A kezdeti, „bölcsőtől sírig" elmélet lényege az volt, hogy a kitermeléstől a hulladékká válásig nyomon kövessük a termékek útját. Ma már a modernebb „technokörforgás", avagy a „bölcsőtől bölcsőig" modell az irányadó. Ezzel a szemlélettel a természetet utánozva nem fogadjuk el a hulladék létezését, hanem csak olyan másodnyersanyag keletkezéseként (tehát a folyamat egy fázisaként) tekintünk rá, amely azután más termék hasznos alapanyaga lehet. Legvégső soron pedig (szintén mint a természetben) minden hulladék nyersanyagként kezelhető egy másik alrendszer számára.

Főindikátor: HULLADÉKINTENZITÁS
A keletkezett hulladék és a bruttó hozzáadott érték hányadosa. A mutatószám segítségével meghatározható, hogy a gazdasági növekedéssel egyidejűleg milyen mértékű a hulladékok keletkezése. A mutató csökkenése a hulladékintenzitás csökkenését jelzi, s ez kisebb környezeti terheléssel együtt járó gazdasági növekedést jelent. *(Forrás: FM, KSH)*

1. részindikátor: TELEPÜLÉSI SZENNYVÍZTISZTÍTÁSI INDEX
A települési szennyvíztisztítási index a települési szennyvízkezelés fejlettségének mértéket mutatja meg, figyelembe véve a tisztítási hatásfokot. A települési szennyvíztisztítási fokozatok hatékonyságának jellemzésére létrehozott átlagos súlyozási tényezők: nem tisztított szennyvíz: 1,00; csak első fokozattal (mechanikai) tisztított szennyvíz: 0,86; második fokozattal (biológiai) tisztított szennyvíz: 0,49; harmadik fokozattal tisztított szennyvíz: 0,00. A települési szennyvíztisztítási index 100%, ha nincs szennyvíztisztítás; és 0%, ha minden települési szennyvizet harmadik szennyvíztisztítási fokozattal tisztítanak meg. A települési szennyvízkezelés fejlettségének mértéket mutatja be, figyelembe véve a tisztítási hatásfokot. *(Forrás: KSH)*

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

2. részindikátor: A LÉGSZENNYEZÉS MÉRTÉKE
A mérőhelyek által mért szilárdanyag-, illetve ózonszennyezés éves átlagos koncentrációja az ott élők lélekszámával súlyozva. *(Forrás: European Environment Agency*)*

3. részindikátor: NITROGÉNMÉRLEG
A termőföldek állapotát nyomon követő mutató. A tápanyagmérleg a trágyázással és egyéb módon bevitt, valamint a terméssel kivont tápanyagoknak a különbsége. A mérleg beviteli oldalának meghatározó összetevője a műtrágyákkal bejuttatott tápanyag. A kiviteli oldalt a termés mennyisége határozza meg, amely jelentős mértékben függ az adott év időjárási viszonyaitól is. *(Forrás: KSH)*

4. részindikátor: ÖKOLÓGIAI LÁBNYOM
Annak mértékét mutatja meg, hogy mennyi biológiailag produktív földterület és víz szükséges az egy adott egyén vagy embercsoport (pl. egy ország) által elfogyasztott javak előállításához és a keletkező hulladékok ártalmatlanításához az adott technológia és erőforrás-gazdálkodás mellett. *(Forrás: Global Footprint Network*)*

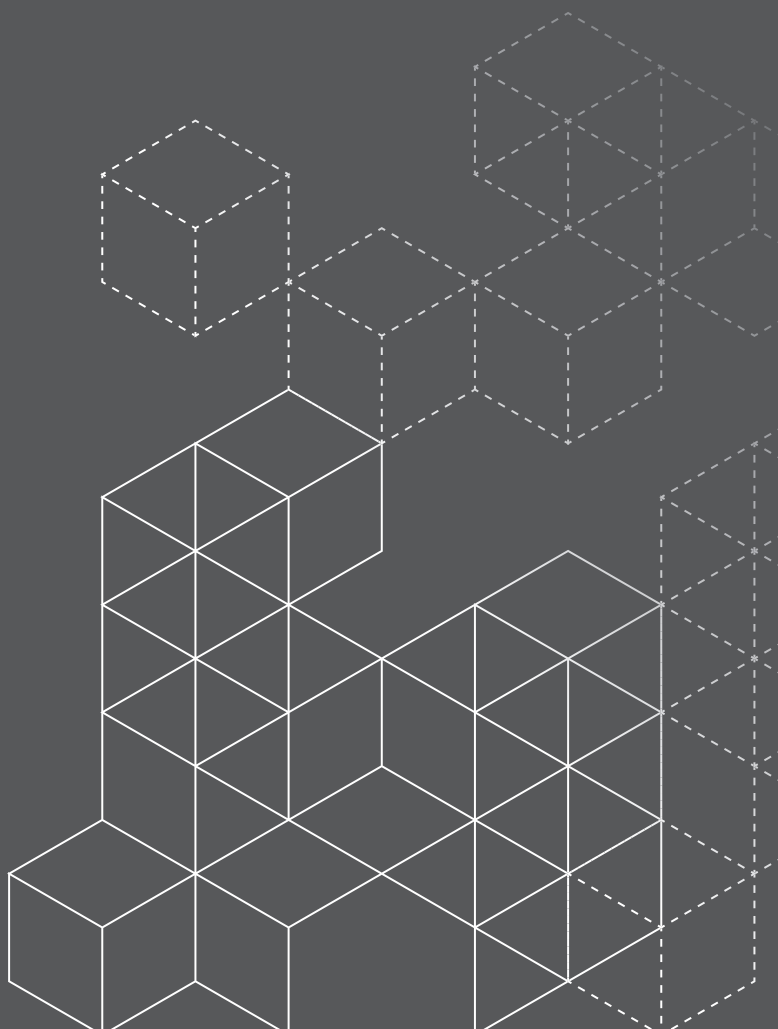

F.4.1. HULLADÉKINTENZITÁS

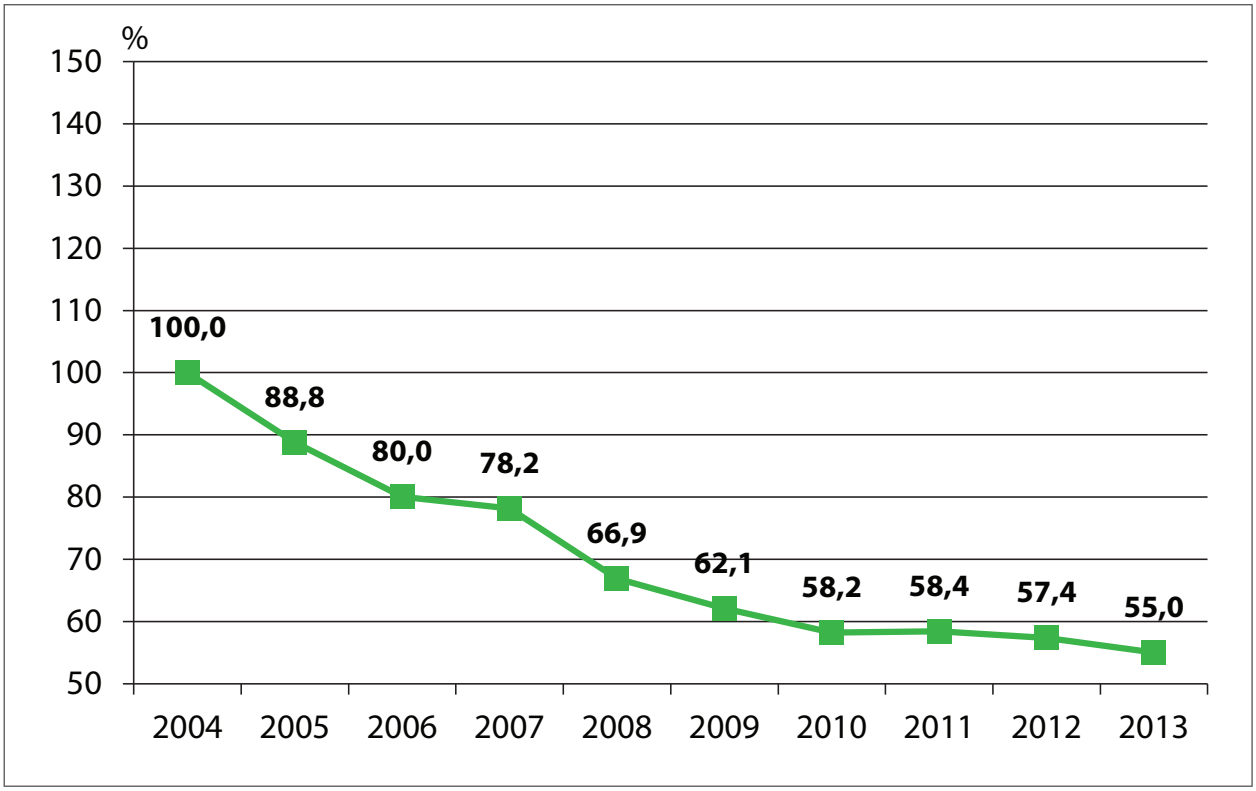

Forrás: KSH, FM

Hulladéknak minősül minden olyan anyag, anyagegyüttes, amelytől tulajdonosa valamilyen úton meg akar szabadulni. Amennyiben ezt a környezetvédelmi előírásoknak megfelelően teszi, akkor további károkat nem okoz, bár a fenntarthatóság szempontjainak így nem tesz eleget. A hulladékok sokféleképpen csoportosíthatók a hulladékeredet (kibocsátó „forrás") meghatározása, a halmazállapot (anyagi tulajdonságok), a környezeti hatás (kezelhetőség) szerint. Bár fontos a környezettudatos gondolkodásmód népszerűsítése és a kevésbé pazarló életmód támogatása (akár adókkal, akár jutalmazással), ám a kibocsátások globális problémáját csupán takarékossággal nem lehet orvosolni.

A hulladék – mint nemkívánatos „melléktermék" – szinte valamennyi termelő vagy szolgáltató tevékenységnél megjelenik, és a megfelelő kezeléséről való gondoskodás az adott szerezet feladata. Magyarországon szigorú törvényi szabályozás vonatkozik mind a hulladékok nyilvántartására, mind pedig a kezelési módokra. Ennek ellenére 2013-ban 2 780 000 tonna települési hulladék keletkezett.

A 2010-ben, az Európai Parlament által útjára indított Európa 2020 program az EU gazdasági fejlesztését tűzte ki célul, amely intelligens, fenntartható és inkluzív. Ebben kiemelt területté nyilvánították az erőforrás-hatékonyságot, elismerve a gazdasági növekedés és az erőforrás-felhasználás elkülönítésének szükségességét.

Fontos lenne, hogy a hatékonyság helyett a hatásosságra kerüljön a hangsúly – hatásos az olyan folyamat, amely a természetes anyagforgalmat támogatja, kedvezően befolyásolja vagy – másként fogalmazva – a meglévő helyzethez alkalmazkodik, nem pedig szembemegy vele (pl. CO_2-szegény technológiák estén nem megszabadulnunk kellene az ÜHG-któl, hanem felhasználnunk azokat).

Az, hogy a folyamatok során a lehető legkevesebb nyersanyag vagy visszaforgatott anyag, másodnyersanyag felhasználásával a lehető legtöbb terméket állítsuk elő, látszólag ideális megoldás. Ám nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a nyersanyagokon kívül még számos más tényezőt szem előtt kell tartani a termelés során. Ezért precízebb a hozzáadott értékkel kalkulálni, amely a kibocsátás (alapáron) és a folyó termelési felhasználás (piaci beszerzési áron) különbsége. Vagyis kalkulál minden olyan egyéb erőforrással (a nyersanyagon kívül), amelyet a termelés során az adott érték előállításához fel kellett használni.

A kutatók amellett teszik le a voksot, hogy az egyik megoldási lehetőség a hulladék jelentette problémára a szolgáltatások arányának növelése a megvásárolt javak rovására. Ám ehhez számos olyan akadályt is le kell küzdeni, amely részben a kultúránkból, részben pedig az emberi természetből fakad. Részesei vagyunk egy nagyobb szabású társadalmi-technikai átmenetnek, amely remélhetőleg fenntarthatóbb gazdaságot eredményez.

A nemzetközi adatokat vizsgálva (Eurostat) a helyzet a fejlett EU-s országokban, s így hazánkban is, javuló tendenciát mutat: a GDP hulladékintenzitása csökken.

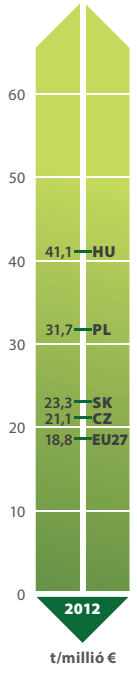

Forrás: Eurostat

Az elmúlt közel tíz évben a felére csökkent a hulladékintenzitás mértéke. A további csökkentés a gazdaság hatékonysága és a fenntarthatóság szempontjából is fontos, kiemelt feladat.

F.4.2. TELEPÜLÉSI SZENNYVÍZTISZTÍTÁSI INDEX

A szennyvízkezelés célja a szennyezőanyagok minél nagyobb mértékű eltávolítása. A megfelelő szennyvízkezelés után a vízben maradó szennyeződéseket a befogadó természetes víz öntisztító képessége bontja le, így a víz további használata lehetővé válik, illetve nem sérül jelentősen az eredeti, természetes vízminőségi állapot. A települési szennyvíztisztítási index 100%, ha nincs szennyvíztisztítás; és 0%, ha minden települési szennyvizet harmadik szennyvíztisztítási fokozattal tisztítanak meg. Magyarországon az index értéke 2000–2013 között több mint 44 százalékponttal csökkent, s ez a növelt hatékonyságú (legalább biológiai fokozatú) szennyvíztisztító telepek üzembe lépésének eredménye. A közüzemi szennyvízgyűjtő hálózaton elvezetett összes szennyvíz mennyisége a rendszerváltás óta egyfolytában csökken, jelenleg az akkori mennyiségnek már csupán a fele (436 millió m³). A teljes mennyiségből 430 millió m³ a tisztított szennyvíz, és 317 millió m³-t mechanikai, biológiai és harmadik fokozatú tisztítással (amelyben a biológiai fokozat végtermékeként keletkezett szervetlen anyagokat, például a nitrátokat, foszfátokat távolítják el) is kezelnek. Nemzetközi téren ezt az indikátort tekintve hazánk a fejlett világhoz tartozik, régiónkban Ausztria és Csehország előz meg bennünket.

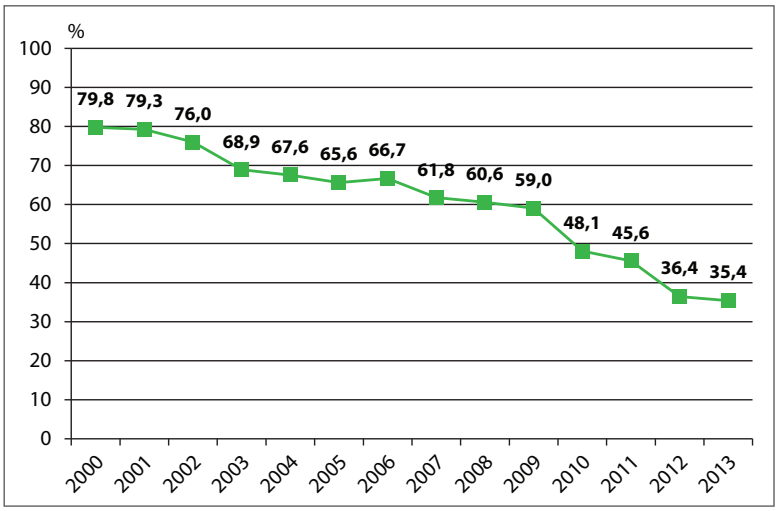

Forrás: KSH

A települési szennyvíztisztítási index mértéke jelentősen csökkent az elmúlt időszakban, egyre több településen van szennyvízkezelés és tisztítás. Újabb beruházásokkal még jobban megközelíthető a teljes fenntarthatóság, a 0%-os index.

F.4.3. A LÉGSZENNYEZÉS MÉRTÉKE

A légszennyezettség egy olyan környezet-egészségügyi tényező, amely számos országban komoly veszélyt jelent a lakosságra nézve. Hazánkban sem ismeretlen fogalom a szmogriadó, amely gyakran a kedvezőtlen időjárási viszonyok hatására alakul ki az amúgy is magas szennyezettségű nagyvárosokban. Országosan és egy-egy városon belül is nagy eltérések tapasztalhatók. A tendencia nem mutat javulást, így mindenképp átfogó stratégia szükséges a helyzet kezelésére a kiemelten veszélyeztetett területeken. Az apró, egészségkárosító részecskék jelentős hányada közvetlenül a dízelmotorokból származik. A dízeljárművek részecskekibocsátása, amelynek legnagyobb része korom, egy nagyságrenddel (azaz legalább tízszer) nagyobb, mint a benzinüzemű motoroké. Az Országos Korányi Tbc és Pulmonológiai Intézet felméréséből kirajzolódik, hogy a fővárosban rohamosan növekszik az asztmás és tüdőrákos betegek száma, s ez nagyrészt a légszennyezés következménye. A WHO állásfoglalása szerint nem létezik az a legkisebb pormennyiség, amely bizonyítottan ártalmatlan az egészségre. A levegőminőség kismértékű javítása is kedvezően befolyásolná az adott populáció egészségi állapotát. A legnagyobb előrelépés a szív- és érrendszeri, illetve a légzőszervi betegségek következtében történő halálozás esetében lenne megfigyelhető.

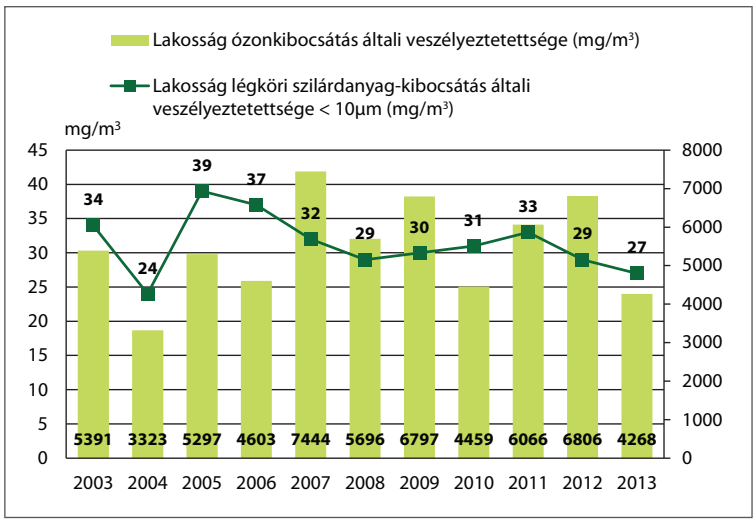

Forrás: Eurostat

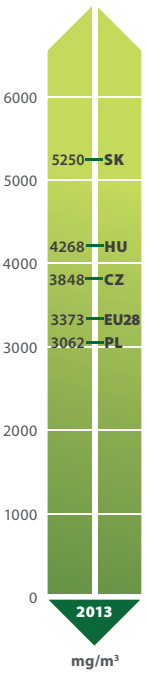

Forrás: Eurostat

A lakosság légszennyezés általi veszélyeztetettsége stagnál. Az érték javítása az okok feltárásával és megfelelő intézkedésekkel érhető el.

F.4.4. NITROGÉNMÉRLEG

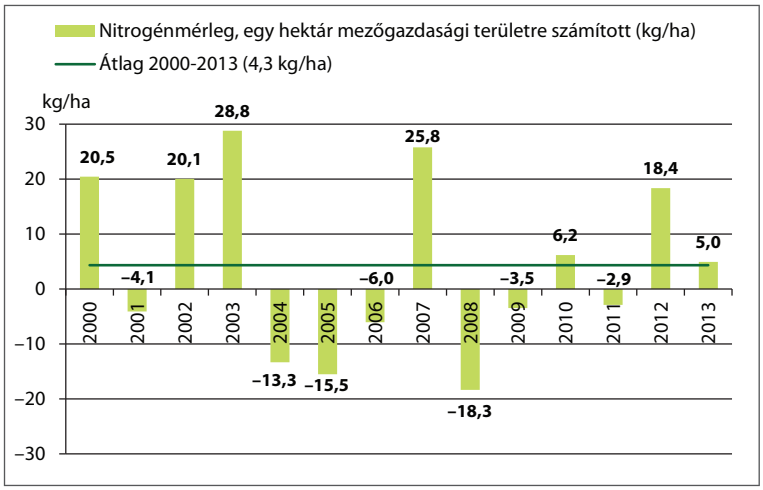

Forrás: KSH

A talaj nitrogéntartalma annak szerves-anyag-tartalmától függ, így minél magasabb egy talaj humusztartalma, annál nagyobb a nitrogéntartalma is. Ha a talajban kevés a felvehető nitrogén mennyisége, a növények növekedésükben visszamaradnak. A nitrogén hiánya súlyos problémákat okoz: a növény fejletlen lesz, növekedése lelassul, termése drasztikusan lecsökken, vagy egyáltalán nem is hoz termést. Ugyanakkor a túl sok nitrogén sem kedvező: a nitrogén-túladagolás csökkenti a növények fagyállóságát. A talaj túlzott nitrogénellátottsága nem kívánt nitrátfelhalmozódáshoz vezethet, s ez a csecsemőknél ún. kék csecsemő szindrómát okozhat. Hazánkban 2000–2013 között a nitrogénbevitel kiegyensúlyozott volt. A nitrogénmérleg egyenlege főként a területről elvitt termésmennyiség függvényében ingadozott. A mérleg ideális esetben a középérték (0) körül ingadozik az időjárási viszonyokhoz is igazodva. Hazánkban az elmúlt közel 15 év átlagát tekintve a mérleg a túlzott bevitel irányába tolódott el (4,36 kg/ha; sötétzöld vízszintes vonal). A talajadottságokhoz alkalmazkodó nitrogén-utánpótlás azért is különösen fontos, mert az állóvizekbe kerülő túlzott mennyiségű nitrogén káros, valamint a trágyák alkalmazása a nitrogén-dioxid és az ammónia révén a levegőt is szennyezi.

Megjegyzendő, hogy a talaj humusztartalma csökken a forgatásos földművelés következtében, így idővel a nitrogénmérleg óhatatlanul pozitívba fordul *(forrás: Vidékfejlesztési Minisztérium)*. A mérleg romlását tehát olyan gazdálkodási formák terjedésével lehet ellensúlyozni, amelyek a talaj humusztartalmát növelik.

A nulla körül ingadozó nitrogénmérleg egyensúlyi helyzetre utal, de a tapasztalható kis többletbevitel jelzi, hogy még javítható a felelős tápanyag-gazdálkodás a mezőgazdaságban.

F.4.5. ÖKOLÓGIAI LÁBNYOM

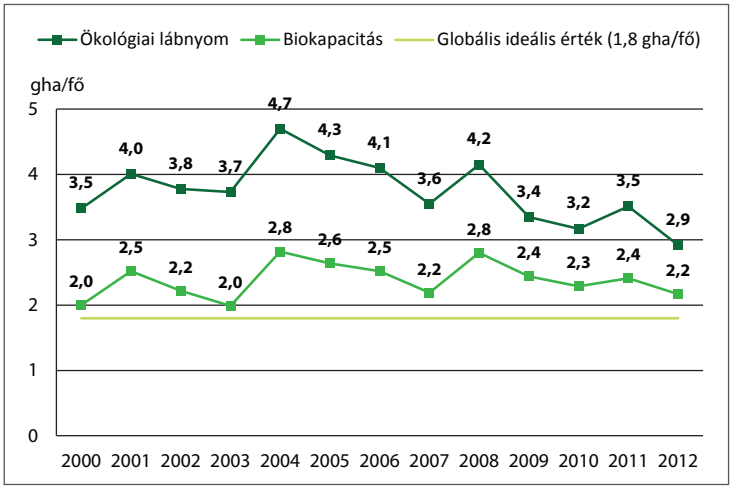

Forrás: GFN

Az ökolábnyom a túllövéssel és a biokapacitással együtt mára az egyik legelterjedtebb mutató annak kifejezésére, hogy az emberi civilizáció milyen mértékben használja túl a véges természeti erőforrásokat. A természeti tőkénk éves hozama jelentené azt a határt, amelyet a fogyasztás során tiszteletben kellene tartanunk ahhoz, hogy az ökoszisztéma megújulási képessége ne sérüljön. A természeti tőke felélése és a túllövés (az, hogy az ökológiai lábnyomunk nagyobb, mint a biokapacitás) az 1970-es évek eleje óta tartó folyamat, amely kisebb visszaesésekkel (válságok következményei) folyamatosan növekvő tendenciát mutat. Globálisan pillanatnyilag több mint másfélszer ekkora bolygóra lenne szükség a fenntartható erőforrás-felhasználás eléréséhez (Magyarország ebben a tekintetben a világátlaggal közel azonos szinten van). Ha pedig az EU-ban átlagos fogyasztási szokásokat nézzük, akkor akár három bolygóra is szükség lenne. A túlhasználat azért is hazárdjáték, mert az ökoszisztéma egy olyan összefüggő és igen bonyolult rendszer, ahol nem mindig érvényes a 2 – 1 = 1 szabálya, és kipusztítva egy jelentéktelennek tűnő természeti értéket olyan lavinát indíthatunk el, amely egész alrendszerek összeomlásához vezethet.

A „boldog bolygó" index alapgondolata gyakorlatiasan közelíti meg a társadalom számára elérendő célt: hosszú, boldog életet élni a lehető legkevesebb természeti erőforrás árán.

A csökkenő ökológiai lábnyom ígéretes jelenség, ugyanakkor tartóssá válása szempontjából fontos, hogy ne csak a válság hatása legyen, hanem tudatos stratégia eredménye.

F.5. TÁRSADALMI FENNTARTHATÓSÁG DIMENZIÓ

A fenntarthatóság végső célja a társadalmi szintű jólét megteremtése. A társadalmat alkotó egyének sokfélesége és gyakran eltérő igényeik és érdekeik miatt a társadalmi fenntarthatóság egy nehezen mérhető fogalom. Bár vannak bizonyos mutatók, amelyekről úgy véljük, szoros összefüggést mutatnak a társadalmi elégedettséggel, és vannak olyan folyamatok, amelyekről feltételezzük, hogy növelik az elégedettséget, de gyakran a mérések rácáfolnak az elképzelésekre. A fontos szubjektív mutatók terén a leggyakoribbak az eltérések.

A társadalmi fenntarthatóság dimenzióban a kormányzati működés minőségének, hatásosságának, hatékonyságának mérhetővé tétele lenne kívánatos (létbiztonság, pozitív jövőkép, életcélok megvalósíthatósága). Összességében tehát az, hogy a kormányzati eszközök és az állami szerepvállalás mennyire támogatja az egyén és az adott csoportok boldogulását. Az egyéni és társadalmi szentű jelenségek és mutatók nem mindig mozognak együtt. Számos olyan társadalmi érdek van, amely nem feltétlenül szolgál egyéni érdekeket, vagy csak nagyon indirekt módon.

Az átdolgozott hatásterületi fejezet ebben a dimenzióban a szellemi és testi egészségen túl (amely éppúgy egyéni, mint társadalmi érdek) olyan indikátorokat tartalmaz, amelyek a társadalmon belüli gazdasági egyenlőtlenségeket (mint lehetséges feszültségforrásokat) vagy a hosszú távú stabilitás szempontjából kiemelten fontos társadalmon belüli eltartotti arányt mutatják meg. Feltételezve a békés átalakulás folyamatát, amely során igyekszünk fenntarthatóbb társadalmat építeni, ezek a mutatók azok, amelyekre véleményünk szerint különös figyelmet kell fordítani.

Főindikátor: FÜGGŐSÉGI ARÁNY

A teljes függőségi arány az egy aktív korúra jutó eltartási kötelezettséget, az inaktív korúak (0–19 évesek, valamint a 60 évesek vagy idősebbek) számát az aktív korúak (20–59 évesek) arányában fejezi ki. A mutató esetén a demográfiai adatok alapján a jövőre vonatkozó becslés is készül. *(Forrás: KSH Népesedéstudományi Intézet)*

1. részindikátor: AZ ÖKOISKOLÁKBAN TANULÓ DIÁKOK

A hivatalos ökoiskola címmel rendelkező intézményekben egy adott évben a tanulók és az itt oktató pedagógusok aránya az összes tanulói létszám százalékában. *(Forrás: KSH, OFI, KIR)*

2. részindikátor: A TÚLSÚLYOSAK ÉS AZ ELHÍZOTTAK EGYÜTTES ARÁNYA

Azon felnőtt (18 évesnél idősebb) lakosok aránya, akiknek testtömegindexe nagyobb, mint 25. *(Forrás: World Health Organization*)*

3. részindikátor: AZ EGY FŐRE JUTÓ TELEPÜLÉSI HULLADÉK MENNYISÉGE

A háztartási és a háztartási hulladékhoz hasonló hulladék egy főre jutó mennyiségét mutatja. Háztartási hulladék a háztartásokban képződő vegyes, az elkülönítetten gyűjtött, valamint a lomhulladék, ideértve a lakásokban, a lakóingatlanokban, a pihenés, üdülés céljára használt helyiségekben, valamint a lakóházak közös használatú helyiségeiben és területein képződő hulladékot. A háztartási hulladékhoz hasonló hulladék az a vegyes, illetve elkülönítetten gyűjtött hulladék, amely a háztartásokon kívül képződik, és jellegében, összetételében a háztartási hulladékhoz hasonló. *(Forrás: Földművelésügyi Minisztérium, KSH)*

4. részindikátor: JÖVEDELEMELOSZLÁS

A Gini-index egy közgazdasági mérőszám, amely a statisztikai eloszlások egyenlőtlenségeit méri. Leginkább a jövedelem és a vagyon eloszlásának mérésére használják. A jövedelmek keresőrétegek közti eloszlását vizsgálja egy egyszerű arányszámmal. A Gini-indexet az ideális eloszlás és a tényleges eloszlás közti terület (A) és a teljes terület (A + B) hányadosaként lehet kiszámolni, azaz: $Gi = A / (A + B) \times 100$, de mert $A + B = 0{,}5$, ezért $Gi = 2A \times 100$. A Gini-index értéke 0 és 100 közé esik, ahol a 0 érték a tökéletesen egyenletes eloszlást, a 100 pedig a teljes egyenlőtlenséget jelenti. *(Forrás: KSH)*

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

F.5.1. FÜGGŐSÉGI ARÁNY

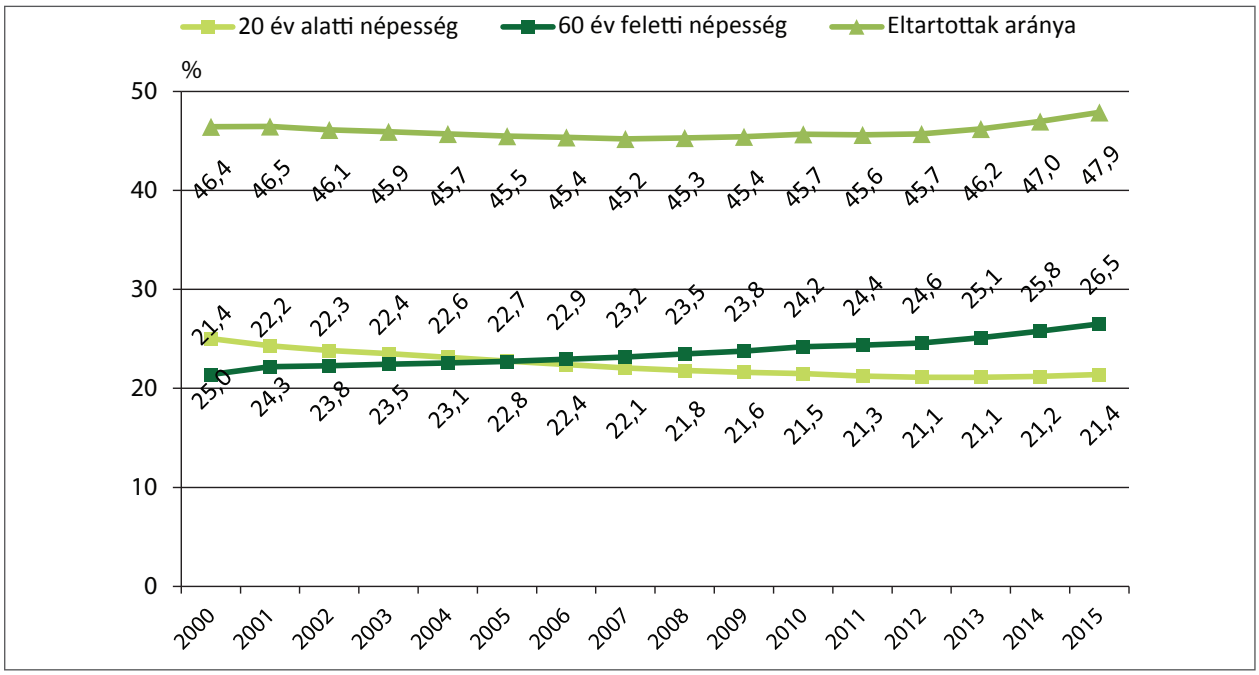

Forrás: KSH NKI

Magyarország lakosainak száma egyre csökken. 2003-ban még 10 142 362 fő volt, míg 2015-ben már csak 9 855 571 fő, s ez közel 287 ezer fős (3%-os) – tehát több mint egy debrecennyi város lakosságának megfelelő – csökkenést jelent. A lakosság számának csökkenése mellett fontos információkat szolgáltat a függőségi arány.

A függőségi arány jelzi az aktív korúakra háruló eltartási kötelezettség mértékét. Minél kevesebb az aktív korúak aránya a teljes lakosságon belül, annál több teher hárul rájuk, s ez azt is jelenti, hogy az adók és járulékok is őket terhelik. Ezt a kormányzati döntések során is figyelembe kell venni, hogy nehogy éppen ezek a többletterhek rontsák tovább a helyzetet. De végső soron az állami bevételeket azok termelik meg, akik értéknövelő tevékenységet folytatnak, így minden intézkedés csak arra korlátozódhat, hogy ezeket az elvont forrásokat a lehető legjobban hasznosítsuk.

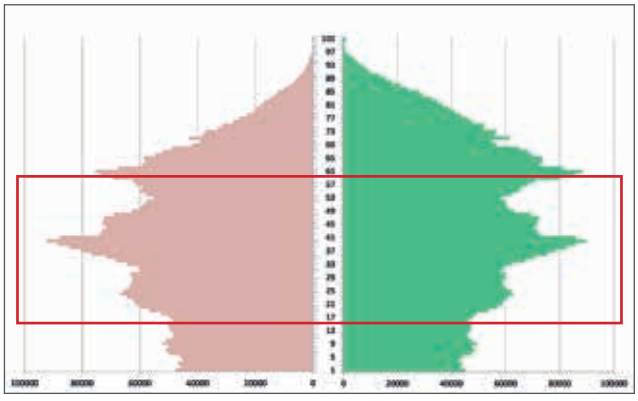

Forrás: KSH

A demográfiai folyamatok nyomon követése során a korfa a leginkább elterjedt indikátor, amelynek diagramján a függőségi arányt is szemléletesen be lehet mutatni.

A pirossal keretezett rész mutatja az aktív korú lakosok mennyiségét, míg az azon kívül eső rész az inaktív korúakét. Sajnálatos módon a gyermekek száma igen alacsony, s ez nem jelez előre kedvező változásokat.

A korfa formája megmutatja az adott népesség korstruktúrájának típusát is:

- piramis vagy gúla: fiatal korösszetételű, népességszaporodó típus,
- hagyma vagy urna alak: öreg korösszetételű, népességfogyó típus,
- harang alak: stacioner, változatlan korösszetételű népesség.

Minden állami beavatkozás csak hosszabb távon hozhat sikert, és a gyermekvállalási kedv növekedése is csak az érem egyik oldala. Ha nem társul hozzá többek között az oktatás fejlesztése, akkor mire az újonnan született generációk aktív korúvá válnak, nem jelentenek majd feltétlenül kereső állampolgárokat.

A túlnépesedést gyakran szokták emlegetni mint a fenntarthatatlanság egyik problémakörét, így a szkeptikusok szemében a fogyó lakosság nem tűnik problémának. De az igazság az, hogy a népesedés problémája nem orvosolható azzal, ha a fejlett (jóléti) társadalmak lakosai fogynak, miközben a fejlődő országokban túlnépesedés fenyeget. Egyfelől a fenntarthatóság bizonyos társadalmi vonatkozásai nem értelmezhetőek globálisan, csak lokálisan, másfelől pedig az amúgy is nagy gazdasági egyenlőtlenségek ezzel tovább romlanak.

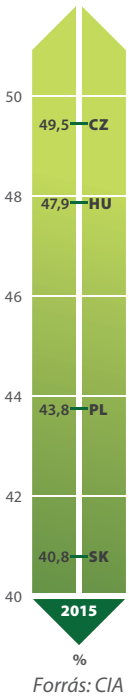

Forrás: CIA

A függőségi arány folyamatos növekedését az elöregedés okozza, és nem a gyermekek számának növekedése. Ezt a kedvezőtlen tendenciát tovább árnyalja népesség csökkenése.

F.5.2. AZ ÖKOISKOLÁKBAN TANULÓ DIÁKOK

Az oktatás olyan hosszú távú befektetés, amelyet nem lehet csak piaci alapon kezelni. Az Eurostat adatai alapján az EU országaiban GDP-arányosan hazánknál kevesebbet csak Lettország és Szlovákia fordít oktatásra, ám ez utóbbinál a tendencia növekedést mutat.

A fenntarthatóság szempontjából az oktatás szokásos mutatói mellett érdemes azt is mérni, hogy milyen a környezeti nevelés helyzete. Míg örvendetes módon az iskola előtti és az alapfokú nevelésben egyre nagyobb hangsúlyt kap a környezettudatos szemlélet formálása, addig a középfokú oktatás tekintetében nem rendelkezünk ilyen kedvező adatokkal.

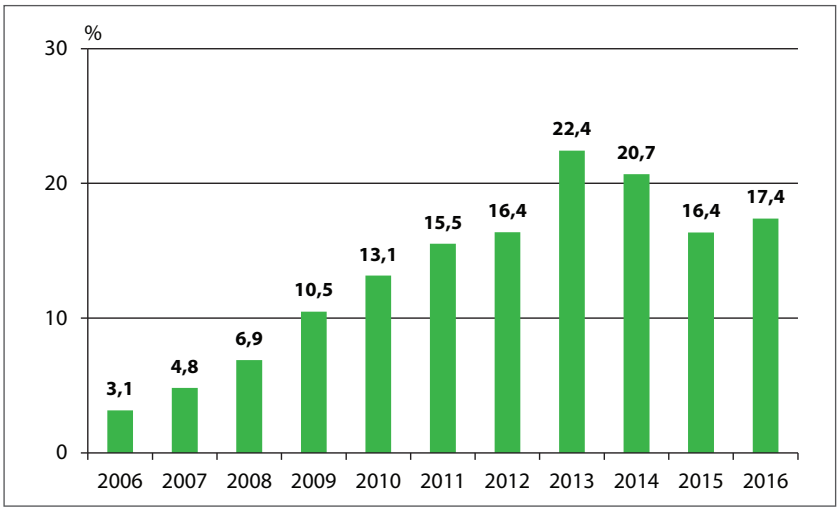

Forrás: OFI, KSH, KIR

Az oktatásért és a környezetvédelemért felelős tárcák 2004-ben közösen létrehozták az „Ökoiskola" címet, amelyet 2005 óta minden évben pályázat útján nyerhetnek el a nevelési-oktatási intézmények. A cím kiérdemlésének kritériuma, hogy az intézmény átgondoltan, rendszerszerűen és mindennapi gyakorlatában foglalkozzon a környezettudatossággal, a fenntarthatóságra neveléssel, a környezeti, illetve az egészségre neveléssel.

Az ökoiskolák önkéntességükből adódóan is ideális módját jelentik annak, hogy a tanulók és a tanárok intézményre szabottan alakítsanak ki és valósítsanak meg fenntarthatósági programokat.

A kezdeti felívelő szakaszt követően kissé romló tendencia sajnálatos folyamatot mutat egy nagyon ígéretes kezdeményezés életében. Megfelelő támogatás segítségével könnyen megfordítható lenne a hanyatlás.

F.5.3. A TÚLSÚLYOSAK ÉS AZ ELHÍZOTTAK EGYÜTTES ARÁNYA

Az egészségügy fő feladata nem a már kialakult betegségek kezelése lenne, hanem a megelőzés. A gazdaság érdeke, hogy a keresőképes lakosság ne az egészségügyi kiadásokat növelje. Az elhízás a modern kori (jóléti) társadalmak egyik legfőbb nem kívánatos melléktermék. A fejlett társadalmakban jellemzően igen magas a túlzott kalóriabevitel és a mozgásszegény életmód. Mindezt tetézi a szintén ezekre az országokra jellemző lelki eredetű evészavarokkal küzdők magas aránya. Az elhízás az első számú megelőzhető halálozási ok világszinten. Az elhízás önmagában is rizikófaktor, amelynek következtében számos betegség – szív- és érrendszeri betegségek, a 2-es típusú cukorbetegség, egyes rákbetegségek és az asztma – kialakulásának valószínűsége is megnő. A megelőzés könnyebb és olcsóbb, mint a kezelés. Hazánk a környező országokhoz viszonyítva kedvező képet mutat, ám már EU-viszonylatban is sereghajtók vagyunk, nem is beszélve a világviszonylatról. Fontos megjegyezni, hogy az elhízás csupán egyetlen mutató a sok közül, amelyek szorosan összefüggnek a modern társadalmak életmódjával és fogyasztási szokásaival.

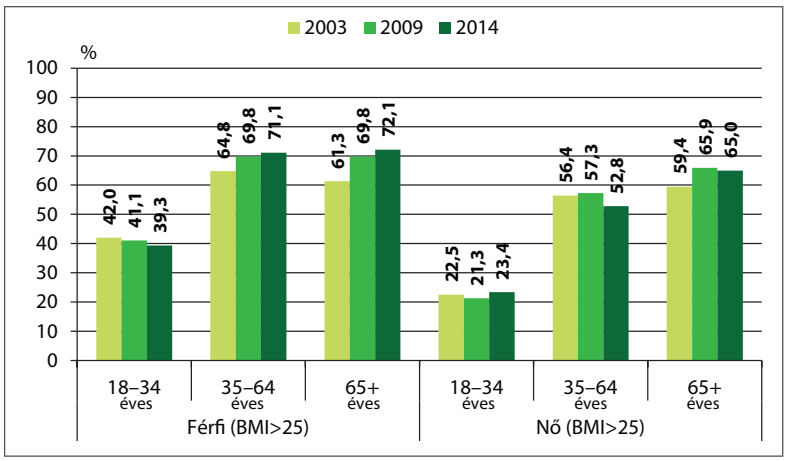

Forrás: WHO

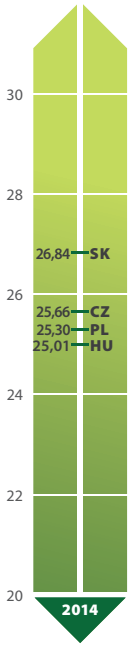

Forrás: WHO

Az elhízottak magas és enyhén növekvő aránya kedvezőtlen folyamat. Számos ponton van lehetőség a beavatkozásra a tendencia megfordítása érdekében.

F.5.4. AZ EGY FŐRE JUTÓ TELEPÜLÉSI HULLADÉK MENNYISÉGE

Bár az újrahasznosítás vagy az újrahasználat önmagában nem oldja meg a fogyasztói társadalom által okozott környezeti terhelés problémáját, a tudatosságot minden szinten hangsúlyozni kell. A hulladék a szemünk láttára keletkezik, és mindenkinek magának kell gondoskodnia arról, hogy eljusson a megfelelő gyűjtőkonténerbe. Ez az a pont, amikor nap mint nap szembesülünk fogyasztásunk negatív velejárójával, valamint azzal, hogy ez mekkora terhet jelent a környezet számára. A hulladék mennyiségének csökkenő tendenciája azért is nagyon pozitív, mert az utóbbi időben nemhogy emelkedtek volna a szemétszállítási díjak, de 2013-ban a rezsicsökkentés részeként ezek is csökkentek. A szemét mennyisége a megvásárolt termékek mennyiségével függ össze, így a 2008-tól tapasztalható csökkenés inkább a válság következménye, semmint az emberek tudatosságának javulása. Nem szabad ugyanakkor figyelmen kívül hagynunk a szelektív hulladékgyűjtési rendszer fejlesztését, amely két éve indult útjára a fővárosban egy KEOP-projekt megvalósításának eredményeképpen. Bár az EU-átlagnál (474 kg) hazánkban kevéssel elmarad (385 kg) az egy főre jutó hulladék mennyisége, a környező országokhoz képest sajnos még mindig vezetünk.

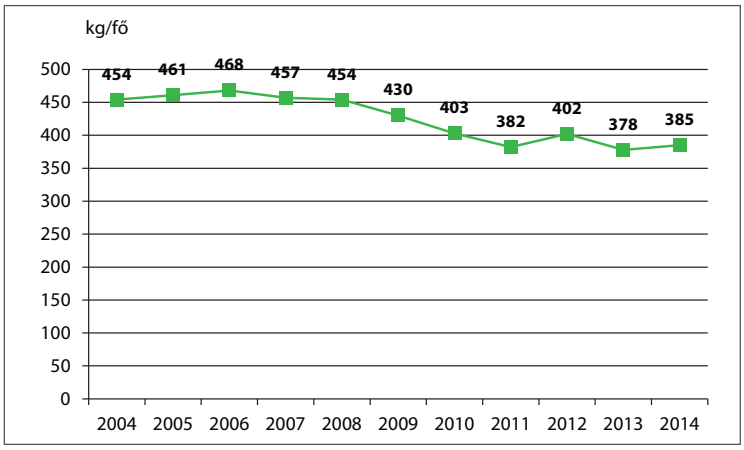

Forrás: FM, KSH

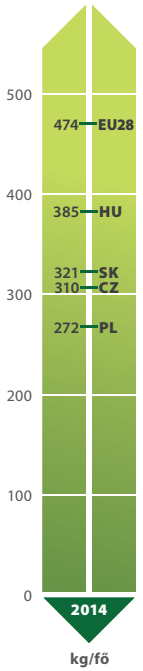

Forrás: Eurostat

Az enyhén csökkenő tendencia kedvező, és fokozandó. Az infrastruktúra rendelkezésre állása mellett az egy főre jutó települési hulladék mértéke szemléletformálással javítható.

F.5.5. JÖVEDELEMELOSZLÁS

A társadalmi fenntarthatóság feltétele a társadalmi igazságosság. Ez azt jelenti, hogy mindenkinek lehetőséget kell biztosítani a teljesítménye szerinti bevételre. Nem megengedhető tehát az, hogy kevesek kezében összpontosuljon a teljes bevétel vagy annak túlnyomó része.

A jövedelmek arányos eloszlásáról ad képet a Gini-index, amely a jövedelmek keresőrétegek közti eloszlását mutatja egy arányszámmal. Az index értéke egy és száz között vehet fel értékeket – minél alacsonyabb az érték annál egyenletesebben oszlik meg a jövedelem a különböző társadalmi csoportok között. Ha megfigyeljük Magyarország Gini-indexének alakulását, akkor láthatjuk, hogy a 2010-ig tartó csökkenést követően enyhe emelkedés tapasztalható, vagyis az egyenlőtlenebb jövedelemeloszlás irányába történő elmozdulás figyelhető meg.

A Gini-index nagysága nem mond semmit az ország általános anyagi helyzetéről és a jólétről, csupán annyit mutat meg, hogy az országon belüli jövedelmek eloszlása milyen. Ezenkívül a Gini-index adózás előtti és utáni mértéke alapján meg lehet állapítani, milyen mértékben támogatja az adott ország adórendszere a kisebb bevételűeket a nagyobb bevételűek rovására, vagy azonos mértékben terheli-e polgárait.

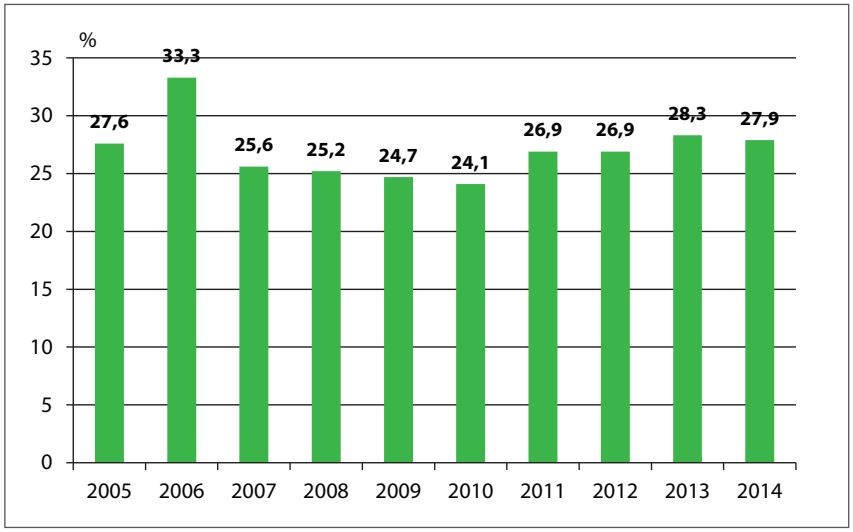

Forrás: KSH

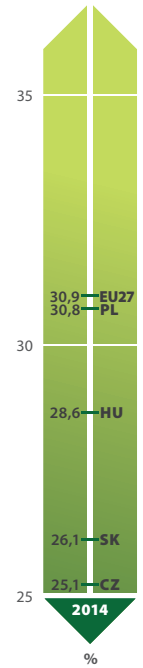

Forrás: Eurostat

Az utóbbi években növekedtek a jövedelmi egyenlőtlenségek. Ez a társadalom szempontjából kedvezőtlen folyamat.

DEMOKRÁCIA
ÖSSZEFOGLALÓ[1]

A demokratikus jogállam megvalósulása nélkülözhetetlen feltétele az alapvető emberi jogok érvényesülésének és kiteljesedésének, ezért aktuálisnak mondható az államtudományi kutatások ismételt előtérbe kerülése. Az elmúlt évek fejleményei egyértelműen azt mutatják, hogy „a közjó absztrakt normarendszerének érvényesítése érdekében az államnak kell értékteremtő és értékvédő szerepet vállalnia a politikai, gazdasági és társadalmi szférákban".[2] Komoly igény mutatkozik az államberendezkedési struktúrának a 21. századi, tudományos paradigmáknak megfelelő, interdiszciplináris megalapozása iránt. Az „állam szempontjából vizsgált jogtudomány, politológia, szociológia, közgazdaságtan, rendészettudomány és hadtudomány, mint tudományterületek és ágak, egymáshoz való viszonya és kölcsönhatása tekinthető az államkutatások, illetve az államtudomány mint önálló tudományág tárgyának".[3] A demokrácia és az ebből adódó demokratikus működés az az elméleti keret, amely alapelvi szinten fogja össze az imént hivatkozott tudományterületeket. A demokrácia elve és annak gyakorlati megvalósulása alapjaiban befolyásolja mind a piaci, mind pedig az állami szektor versenyképességét, hatékonyságát. A demokrácia elsődleges összetevője a politikai pluralizmus megvalósulása. A népakarat a választások alkalmával nyilvánul meg közvetlenül, és a megválasztott képviselők által hatást gyakorol a teljes államberendezkedésre. A népakarat alakulásához szükséges a politikai verseny biztosításán túlmenően a politikai részvétel előmozdítása is, létrehozva ezzel egy kvázi „kereslet-kínálat" helyzetet. További elengedhetetlen feltétele a demokráciának, hogy biztosítsa a lehetőséget a demokratikus párbeszédre mind a politikai szereplők, mind pedig a civil szféra képviselői számára. E körben kiemelten fontos utalnunk a közérdekű adatigénylés intézményének fontosságára, hiszen a megfelelő össztársadalmi álláspont kialakítása kizárólag az objektív információk alapján lehetséges. Ez természetesen egyfajta kontrollfunkciót is betölthet a végrehajtó hatalommal szemben, vagy akár igazolhatja is annak eredményességét. A népakarat kialakulásában mindazonáltal megkerülhetetlenül fontos szerepe van a sajtónak és a demokratikus sajtószabadság követelményének. Ez egyik oldalról a sajtópluralizmus megvalósulásában érhető tetten, vagyis a különféle politikai ideológiájú sajtótermékekhez történő hozzájutás lehetőségében, másik oldalról pedig a kiegyensúlyozott, objektív tájékoztatás követelményében. Ezen demokratikus szabadságjogok védelmének érdekében demokratikus hatalomgyakorlás szükséges, demokratikus szabadságjogokat ugyanis antidemokratikus eszközökkel védelmezni nem lehet, mert ez önazonossági kérdéseket vetne fel az egész politikai rendszerrel kapcsolatban.

A demokratikus hatalomgyakorlás megteremtésének feltétele a fékek és egyensúlyok (checks and ballances) rendszerének kialakítása, egyensúlyban tartása. Ennek egyik lehetséges eszköze az Alkotmánybíróság és az országgyűlési külső ellenőrző szervek súlyának növelése, a hatáskörök és jogosítványok bővítése. Ezeken a szerveken keresztül egyfajta állampolgári jogtudatosság is mérhető, hiszen a benyújtott panaszok és állampolgári kezdeményezések számából következtetni lehet a jogtudatosságra. A jogtudatosság mellett a politikai tudatosság is lényeges összetevője egy demokratikus jogállamnak, ez pedig a politikai jellegű események szervezésére való hajlandóság, vagyis a gyülekezési jog érvényesítésének alkalmaiból, a bejelentett tüntetések számából rajzolódik ki, függetlenül attól, hogy ezek a tüntetések kormányellenesek vagy kormánypártiak-e. A tanulmány a fentebb megfogalmazott tulajdonságok és elvárások mérésére tesz javaslatot olyan indikátorrendszeren keresztül, amely lefedi a demokráciához, illetve a demokratikus jogállamisághoz kapcsolódó egyes területeket. A hatásterületi vizsgálat kiindulópontja az volt, hogy a kutatók a különböző fogalmi dimenziók közül elsődlegesen a politikai versenyt és a politikai részvételt vizsgálták. Itt kívánjuk hangsúlyozni, hogy a demokrácia fogalma minden esetben magában hordozza a hatékony joguralom követelményét, amelynek lényeges tényezője a tényleges intézményi működés, valamint az egyéni és közösségi jogok tiszteletben tartása és számonkérhetősége. A jogállamiság és a demokrácia egymástól elválaszthatatlan fogalmak, hiszen a demokratikus hatalomgyakorlás saját magának állít korlátot a joghoz kötöttség, vagyis a jogállam fenntartásával, ahogy az az Alaptörvény B cikkében is olvasható. Kizárólag egy független, demokratikus jogállam tud megfelelni az alkotmányosság nemzetközi jog által kimunkálásra került követelményeinek. A liberális demokráciafelfogás esetén az egyéni és közösségi jogok tiszteletben tartása és számonkérhetősége, valamint a tényleges intézményi működés követelménye kiegészül a társadalmi párbeszéd, a demokratikus joggyakorlás, illetve a sajtó- és szólásszabadság komponensével. A hatásterületi vizsgálat ugyanakkor nem tér ki a társadalmi egyenlőség, a gazdasági fejlődés, a jó életminőség és a széles körű elégedettséget eredményező „jó kormányzás" vizsgálatára. A hatásterületi vizsgálat megközelítési szintje a vonatkozó tematikus területek számát, illetve arányát tekintve valamennyivel alatta marad a Freedom House demokráciakomponens-számának is, amely a liberális demokrácia alkotóelemeire koncentrálva kiemelten nagy hangsúlyt fektet a demokratikus alapjogok és az egyéni szabadságok, illetve a hatalmi fékek és egyen-

[1] A fejezet szerzői: Dr. Cservák Csaba (munkacsoport vezető), dr. Farkas György Tamás, dr. Rimaszécsi János

[2] Kaiser Tamás: Az államkutatások helye a társadalomtudományok rendszerében. In: *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 2016/1. sz. 1.

[3] *Uo.*

súlyok mérésére. Inkább csak közelítő jellegű analógiával megállapítható, hogy az indikátorkészlet leginkább a Polity IV mérésével mutat rokonságot.
A hatásterületi vizsgálat során azonosítottuk a kormányzati képességeket. Értelmezésünk szerint a kormányzati képesség alatt azon eszközök összességét értjük, amelyeken keresztül a kormányzat biztosítani tudja a politikai pluralizmus megvalósulását, biztosítani tudja az alapvető emberi jogok érvényesülését mind a jogalkotás, mind pedig a jogalkalmazás folyamatában.
Az azonosított kormányzati képességek, a hatásterület dimenzióihoz illeszkedően a következők:

1. A politikai verseny biztosítása
Az ehhez tartozó kormányzati képességhez elérendő maximumként a hatásterületi vizsgálat azt tekintette, hogy a kormányzat a közélet demokratikus működése érdekében biztosítja (illetve garantálja) annak egyik alapvető feltételét, a politikai verseny érvényesülését a politikai alternatívák, szervezetek és programok között.

2. A politikai részvétel előmozdítása
Az ehhez tartozó kormányzati képesség úgy határozható meg, hogy a kormányzat a közélet demokratikus működése érdekében biztosítja/előmozdítja annak egyik alapvető feltételét, a közügyek intézésében és befolyásolásában, illetve a politikai döntéshozatalban való részvétel megvalósulását.

3. A társadalmi párbeszéd előmozdítása
Ennek keretében a kormányzati képesség azt mutatja, hogy a politikai döntéshozatal során az érintett társadalmi alrendszerek és szervezett érdekcsoportok, valamint nem kormányzati (NGO-) szervezetek véleménye és szakmai javaslatainak sora milyen mértékben tud artikulálódni, a társadalmi nyilvánosság előtt megjelenni, és a politikai rendszer különböző szintjein a döntéshozatali folyamat során a különböző *public policy* és *politics* típusú döntések részévé válni.

4. A demokratikus joggyakorlás biztosítása
Az ezt jellemző kormányzati képesség a jogállamiság egyik elemeként megjelenő demokratikus joggyakorlás biztosításában, a demokratikus szabadságjogok védelmében mutatkozik meg, amely az egyenlő bánásmód követelményét garantáló hazai intézmény- és eszközrendszer működtetésével biztosítható.

5. A sajtószabadság, szólásszabadság biztosítása
A szektorhoz tartozó kormányzati képesség a kormányzók és a kormányzottak közötti párbeszéd leghatékonyabb és leghasznosabb eszközének, a média szabadságának biztosítása, amely egyben a társadalmi kontroll feladatát is ellátja.
A tanulmány a fentebb megfogalmazott tulajdonságok és elvárások mérésére tesz javaslatot olyan indikátorrendszeren keresztül, amely lefedi a demokráciához, illetve a demokratikus jogállamisághoz kapcsolódó egyes területeket. Természetéből adódóan a hatásterületi vizsgálat – az előzetes elvárásoknak is megfelelvén – alapjaiban támaszkodik a 2015. évi Jó Állam Jelentésre, hiszen azzal egyfajta kontinuitást vállalva próbálja megfogalmazni a megjelenést követően felmerült kérdéseket. A hatásterületi vizsgálat egyaránt alkalmaz objektív, de kis érvényességű, valamint szubjektív, de érvényesebb indikátorokat.

D.1. A POLITIKAI VERSENY BIZTOSÍTÁSA DIMENZIÓ

A modern, demokratikus alapokon nyugvó hatalomgyakorlás egyik alapvető feltétele a politikai verseny érvényesülése a politikai alternatívák, szervezetek és programok között. Az ehhez tartozó kormányzati képességhez elérendő maximumként a hatásterületi vizsgálat azt tekintette, hogy a kormányzat a közélet demokratikus működése érdekében biztosítja-e ezt az alapvető feltételt.

Főindikátor: A VÁLASZTÁSOKON LEGALÁBB 1%-OT SZERZŐ POLITIKAI PÁRTOK SZÁMA
Azon politikai pártok száma Magyarországon, amelyek listáira leadott szavazatok száma az általános országgyűlési választásokon az 1%-os támogatottságot meghaladta. *(Forrás: NVI*, költségvetési törvény)*

1. részindikátor: PÁRTOK, PÁRTALAPÍTVÁNYOK ÁLLAMI TÁMOGATÁSA AZ ADOTT ÉVI KÖLTSÉGVETÉS ARÁNYÁBAN
Pártok, pártalapítványok (rendszeres) állami támogatása, nominálisan és az adott évi költségvetési kiadási főösszeg arányában. *(Forrás: KSH, tárgyévi költségvetési törvény)*

2. részindikátor: A PARLAMENTI INTERPELLÁCIÓK MEGOSZLÁSA AZ ELLENZÉK ÉS A KORMÁNYPÁRTOK KÖZÖTT
A parlamenti interpellációk száma, megoszlása az ellenzék és a kormánypártok között. A független képviselők által kezdeményezett interpellációk az Országgyűlés felmérését alapul véve ellenzékinek számítanak. *(Forrás: Magyarország Országgyűlése*)*

3. részindikátor: BIZALOM A POLITIKAI PÁRTOKBAN
Eurobarometer, „bizalom a pártokban" mutató. A kérdőíves vizsgálatban feltett kérdés: *„Menyire bízik Ön egyes intézményekben? Kérem, mondja meg, hogy Ön inkább bízik, vagy inkább nem bízik a politikai pártokban." (Forrás: Eurobarometer*)*

4. részindikátor: A POLITIKAI VERSENY KIMENETI MUTATÓI
Biztos pártválasztóknak nevezzük azokat, akik biztosan elmennének szavazni, ha most vasárnap kerülne sor a választásokra, és tudják is, melyik pártra adnák le voksaikat. A pártok népszerűségének koncentráltságát a Herfindahl–Hirschman-indexszel fejeztük ki. A legnépszerűbb párt „előnye" a szavazati arányküllönbségek összes szavazaton belüli arányának inverzét jeleníti meg. *(Forrás: kozvelemeny-kutatok.hu*)*

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

D.1.1. A VÁLASZTÁSOKON LEGALÁBB 1%-OT SZERZŐ POLITIKAI PÁRTOK SZÁMA

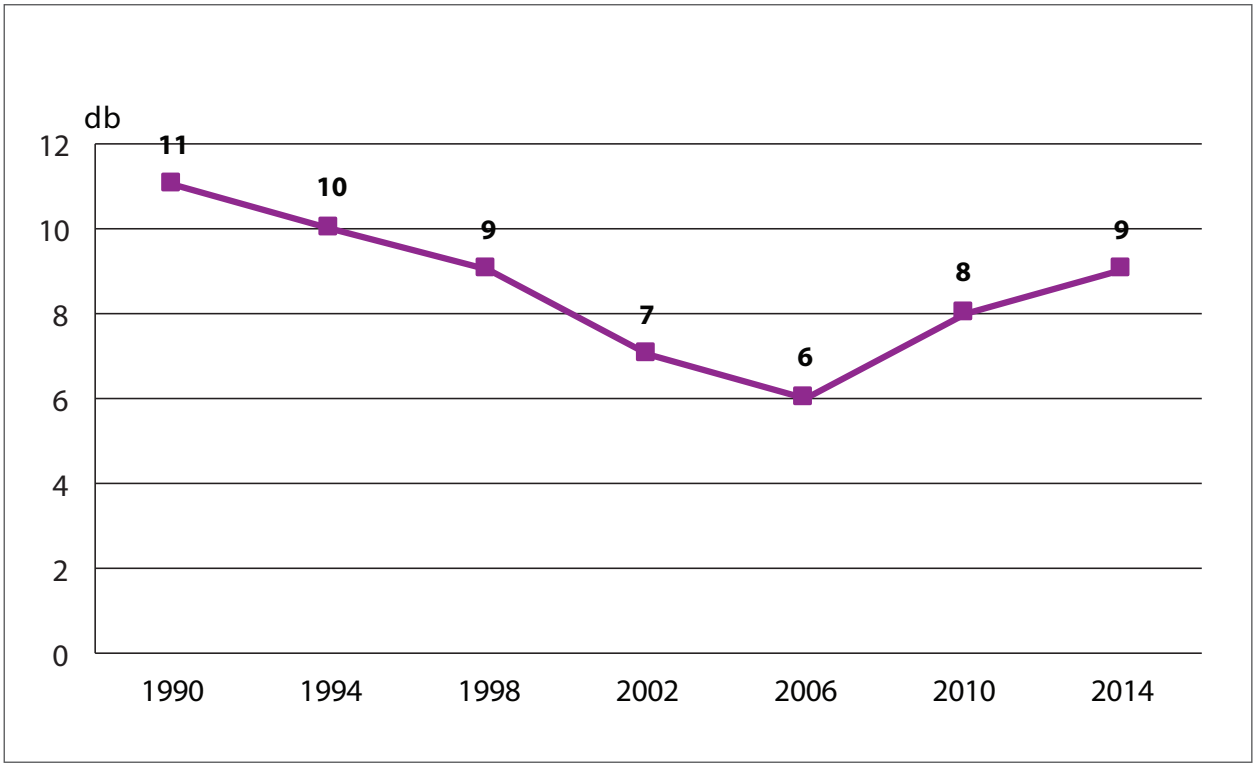

Forrás: NVI

A politikai pártok a modern demokratikus államok kulcsfontosságú szereplői. A pártok közvetítő szerepet játszanak a társadalom és az állam között; megjelenítik az állampolgárok érdekeit és igényeit, lehetőséget adnak és motiválnak a közéletben való részvételre, emellett a politikai tisztségviselők kiválasztásának és pozícióba juttatásának legfontosabb csatornáját képezik. Az országgyűlési választásokon elért 1%-os támogatottság jogi értelemben azért is jelent „lélektani határt", mivel a jogalkotó ehhez a támogatottsági arányhoz köti az állami költségvetésből a politikai pártok részére biztosított támogatást.

Az 1%-os támogatottságot meghaladó pártok számát figyelembe véve megállapítható, hogy az a rendszerváltozáskor, az 1990-es választások során volt a legmagasabb: 11 db. Ennek oka a többpárti berendezkedés újdonsága lehetett, mivel ekkor még nem voltak kijegecesedett, beágyazott szavazótáborok, és ez eredményezhette az 1%-ot meghaladó pártok nagyobb számát. Ezt követően egészen 2006-ig csökkenő tendencia figyelhető meg. Mindez annak köszönhető, hogy kialakultak a meghatározó hazai politikai táborok, és egy kétpólusúvá válás indult meg a politikai életben. Ez azt eredményezte, hogy alapvetően két, egymással versengő párt, az MSZP és a Fidesz uralta a politikai színteret. Hazánk politikai térképe a 2006-os választásokat követően alapjaiban változott meg. Az 1%-ot meghaladó pártok száma – a 2006-os, legkevesebbnek számító 6 db után – a 2010-es és a 2014-es választáson emelkedett, míg a legutóbbi választások óta már 9 db párt számít 1%-os támogatottságot meghaladónak, és jogosult a központi költségvetésből folyósított állami támogatásra.

A legalább 1%-os támogatottsággal rendelkezo pártok száma a 2006-os mélypont óta ismét növekszik, de eddig még nem érte el az 1990-es évek első felének mértékét.

D.1.2. PÁRTOK, PÁRTALAPÍTVÁNYOK ÁLLAMI TÁMOGATÁSA AZ ADOTT ÉVI KÖLTSÉGVETÉS ARÁNYÁBAN

A politikai pártok állami támogatása olyan megoldás a modern demokráciák politikai szervezeteinek finanszírozási igényeire, amely az erőfölénynyel (például jelentős tagsággal és tagdíjbevétellel, tehetős adományozói körrel) rendelkező pártok előnyét korlátozni igyekszik a politikai versenyben. Ezért ez mindenféleképp megemlítendő a politikai verseny mérése során, mint olyan tényező, amely kiegyenlítő hatásával a politikai verseny fenntartását hivatott elősegíteni. Az állami támogatás összege 2003-at követően ugrott meg jelentősen, a korábbi nagyságrendileg 2,5 milliárd forintról 3,5 milliárd forintra. 2004-től 2011-ig tendenciáját tekintve óvatos emelkedés figyelhető meg, amely során a 3,5 milliárd forintos támogatási összeg 3,8 milliárd forintra nőtt. Ezt követően, 2011 óta a támogatás összege állandósult. Ezzel szemben a pártok, pártalapítványok állami támogatásának költségvetési kiadási főösszeghez mért aránya az ezredforduló óta általánosságban csökken.

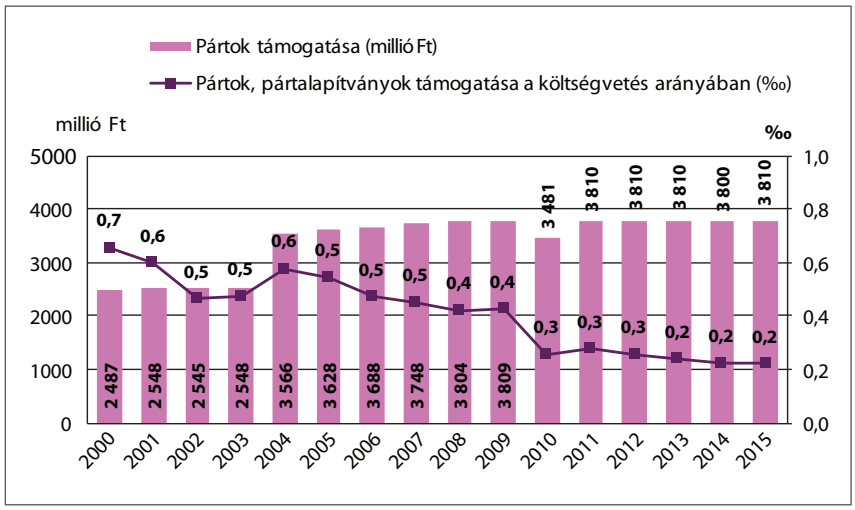

Forrás: KSH

A pártok és a pártalapítványok rendszeres állami támogatásának összege az elmúlt években lényegében stagnál, ugyanakkor a pártokra fordított állami támogatás mértéke a költségvetésen belüli arányokat tekintve csökken.

D.1.3. A PARLAMENTI INTERPELLÁCIÓK MEGOSZLÁSA AZ ELLENZÉK ÉS A KORMÁNYPÁRTOK KÖZÖTT

A fenti indikátor a politikai verseny parlamenten belüli megnyilvánulását kívánja mérni az interpellációkon keresztül. Az interpelláció jellemzően a mindenkori ellenzék eszköze, ugyanakkor a mindenkori kormánypárt is alkalmazza. Az interpelláció a népképviseleten alapuló törvényhozó hatalom egyik ellenőrzési módja a mindenkori végrehajtó hatalommal szemben, így mérése mindenféleképp indokolt, egyrészt az interpellációk összesített számát tekintve, másrészt pedig a kormánypárti és ellenzéki interpellációk arányát figyelembe véve.

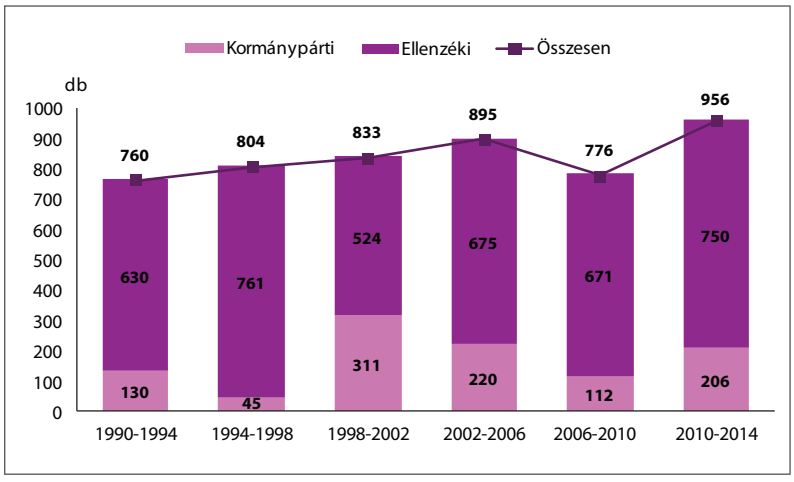

Forrás: Magyarország Országgyűlése

Az interpellációk összesített számát tekintve a rendszerváltozást követően alapvetően emelkedő tendenciát figyelhetünk meg. A mindenkori kormánypárti interpellációkat figyelembe véve megjegyzendő, hogy a második, 1994–1998 közötti ciklusban a kormánypárti interpellációk száma kirívóan mélyre esett vissza, majd az 1998–2002 közötti ciklusban történt az eddigi legnagyobb számú kormánypárti interpelláció, ezt követően 2010-ig folyamatosan csökkent, majd 2010-től ismét növekedésnek indult.

A törvényhozó hatalom az interpellációk összesített száma alapján aktívabban gyakorolja ellenőrző funkcióját a mindenkori kormánnyal szemben, s ez mindenféleképp pozitívan értékelendő.

D.1.4. BIZALOM A POLITIKAI PÁRTOKBAN

A pártokba vetett bizalom, mint mutató, fontos aspektusa a politikai verseny dimenziójának, mivel ez egyfajta minőségi mérce a politikai verseny főszereplői, a pártok felé. Az Eurobarometer reprezentatív kérdőíves vizsgálata során ezzel kapcsolatosan feltett kérdés így hangzik: *Kérem, mondja meg, hogy Ön inkább bízik, vagy inkább nem bízik a politikai pártokban.* A válaszok egyenlegmutató formájában kerültek idősoros megjelenítésre, s ez a pozitív és a negatív válaszok különbségét fejezi ki. A negatív értékek tehát azt jelentik, hogy többségben vannak a negatív előjelű válaszok, azaz azok, akik nem bíznak a politikai pártokban. Eszerint Magyarországon hatalmas többségben vannak azok, akik bizalmatlanok a pártokkal szemben. Ugyanez mondható el a többi visegrádi országról is. *(Lásd a grafikont a lap szélén.)*

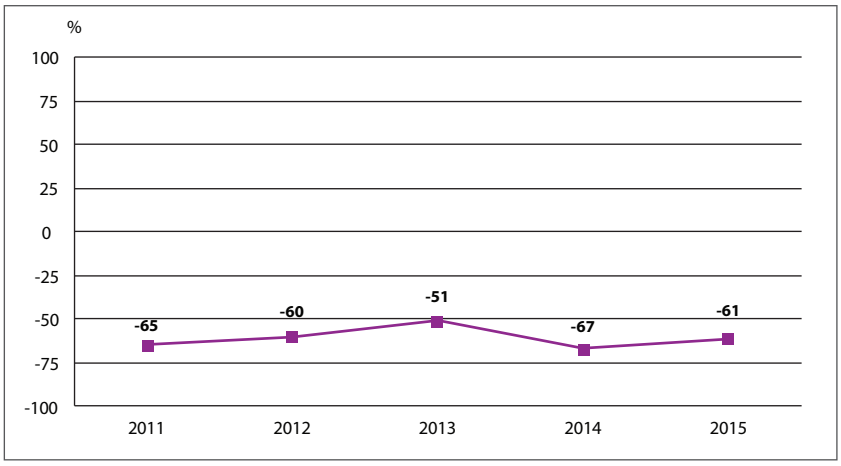

Forrás: Eurobarometer

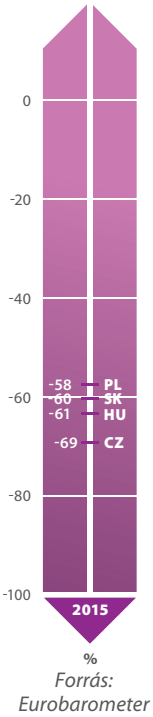

Forrás: Eurobarometer

Az utóbbi években Magyarországon és a visegrádi országokban egyaránt jelentős többségben vannak a politikai pártokkal szemben bizalmatlanok.

D.1.5. A POLITIKAI VERSENY KIMENETI MUTATÓI

Négy közvélemény-kutató intézet (Nézőpont, Medián, Ipsos, Tárki) átlagolt adatai alapján, a biztos pártválasztók csoportjára támaszkodva, három mutatóval jellemezzük a politikai versenyt. A *biztos pártválasztók aránya* azt fejezi ki, hogy a pártok összességében mennyire eredményesek a választói szimpátiáért folytatott küzdelemben. A *pártok népszerűségének koncentráltsága* kifejezi, hogy mennyire egyenlőtlenül oszlik meg a pártok népszerűsége, a legnépszerűbb párt előnye pedig a két legnépszerűbb párt közötti különbséget mutatja. Az utóbbi két mutató nulla és egy között vehet fel értéket, minél magasabb az index értéke, annál nagyobb a politikai verseny.

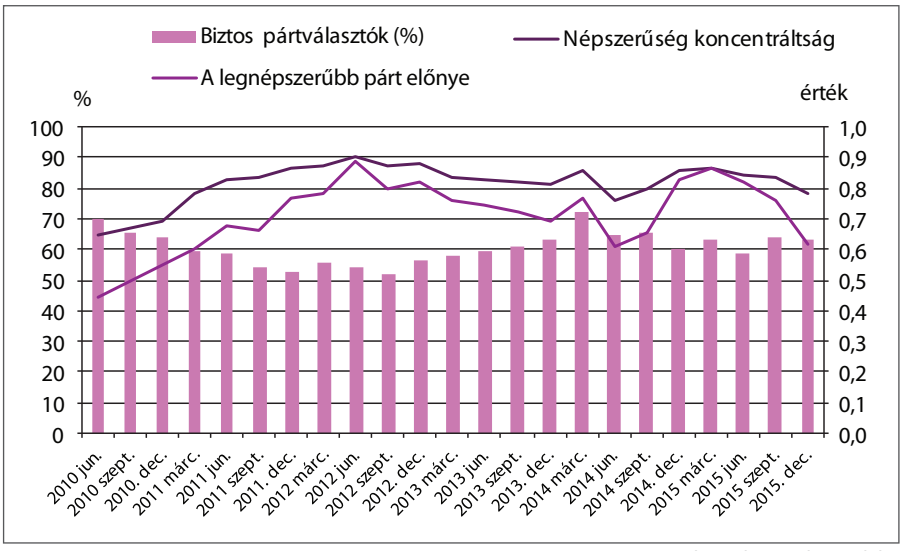

Forrás: kozvelemenykutatok.hu

A biztos pártválasztók aránya a 2010-es választások után csökkent, majd a 2014-es választások felé közelítve ismételten növekedésnek indult. A választások után azonban nem következett be a 2010-eshez hasonló mértékű csökkenés, 2015 végén a biztos pártválasztók aránya az előző ciklus hasonló időszakához képest magasabb szinten stabilizálódott. A biztos pártválasztók arányával ellentétes tendencia zajlott le a népszerűségkoncentráltságban, amely a 2010–2014-es ciklus közepén tetőzött, majd lassan csökkent. A 2014-es választás idején ismét emelkedett, de nem érte el az előző választás szintjét, és azóta fokozatosan és lassan csökken. A legnépszerűbb párt előnye az előző mutatóval azonos pályát járt be, azzal a különbséggel, hogy a 2014 utáni csökkenés nagyobb mértékű.

2015 végére a pártok közötti politikai verseny gyengült, mert bár a biztos pártválasztók aránya az előző ciklus hasonló időszakához képest magasabb szinten stabilizálódott, a pártok népszerűségének koncentrációja és a legnépszerűbb párt előnye egyaránt csökkent.

D.2. A POLITIKAI RÉSZVÉTEL ELŐMOZDÍTÁSA DIMENZIÓ

Az ehhez tartozó kormányzati képesség úgy határozható meg, hogy a kormányzat a közélet demokratikus működése érdekében biztosítja/előmozdítja annak egyik alapvető feltételét, a közügyek intézésében és befolyásolásában, illetve a politikai döntéshozatalban való részvétel megvalósulását.

Főindikátor: IDŐKÖZISÉG MUTATÓ
A részvételi arány különbsége a rendes és az időközi országgyűlési, illetve önkormányzati választásokon (10 ezer lakosúnál nagyobb települések). *(Forrás: NVI*)*

1. részindikátor: A DEMOKRÁCIA MŰKÖDÉSÉNEK MEGÍTÉLÉSE
Eurobarometer, a „demokrácia működésének értékelése". A kérdőíven feltett kérdés: *„Összességében teljesen elégedett, nagyjából elégedett, nem igazán elégedett vagy egyáltalán nem elégedett a demokrácia működésével az Ön országában?" (Forrás: Eurobarometer*)*

2. részindikátor: A DEMONSTRÁCIÓKON RÉSZT VEVŐK ARÁNYA
A bejelentett békés demonstrációk száma. *(Forrás: Schmitt, Hermann – Popa, Sebastian Adrian – Devinger, Felix [2015]: European Parliament Election Study 2014, Voter Study, Supplementary Study. GESIS Data Archive, Cologne. ZA5161 Data file version 1.0.0, doi:10.4232/1.5161*)*

3. részindikátor: HELYI NÉPSZAVAZÁSI KEZDEMÉNYEZÉSEK
Az érvényes és eredményes, valamint az érvénytelen helyi népszavazások száma a hitelesített helyi népszavazási kezdeményezéseken belül. *(Forrás: NVI*)*

4. részindikátor: ORSZÁGOS NÉPSZAVAZÁSI KEZDEMÉNYEZÉSEK
A hitelesített országos népszavazási kezdeményezések száma benyújtók szerinti megoszlásban. *(Forrás: NVI*)*

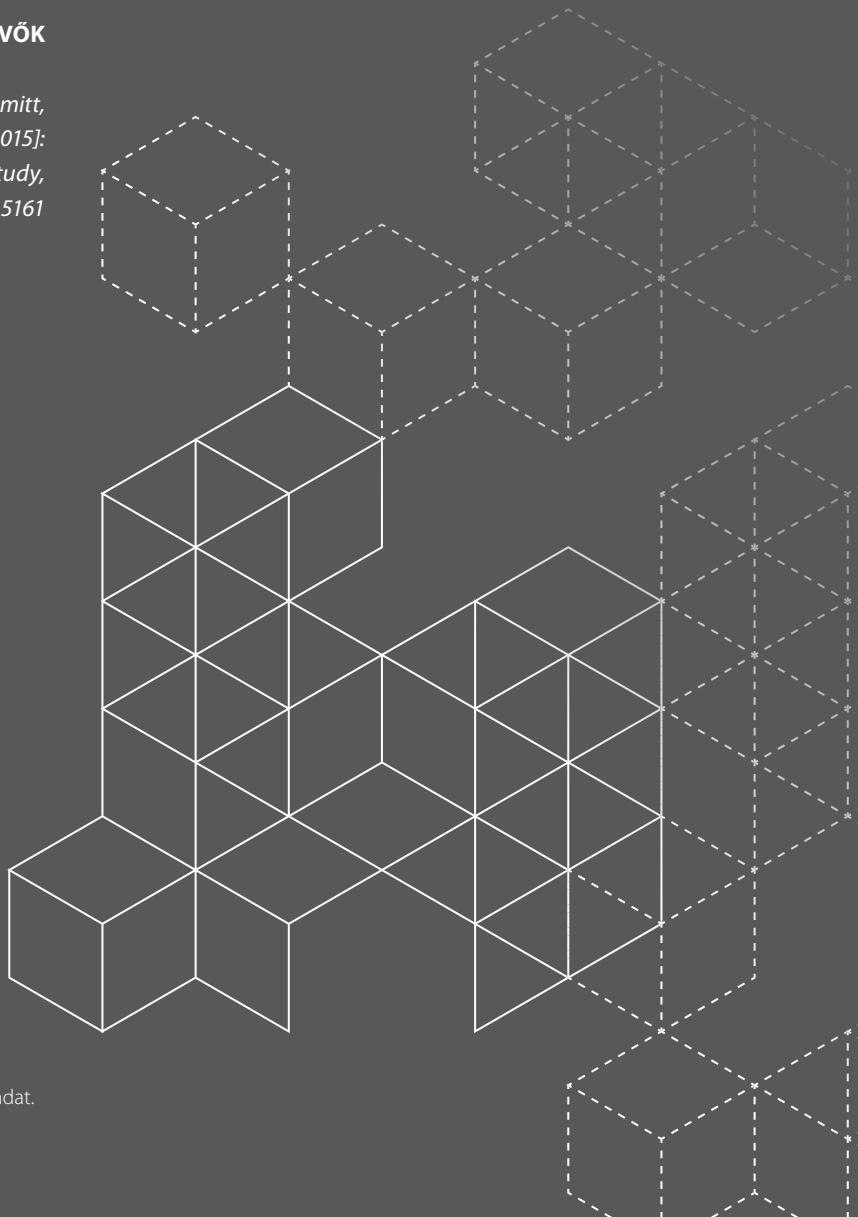

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

D.2.1. IDŐKÖZISÉG MUTATÓ

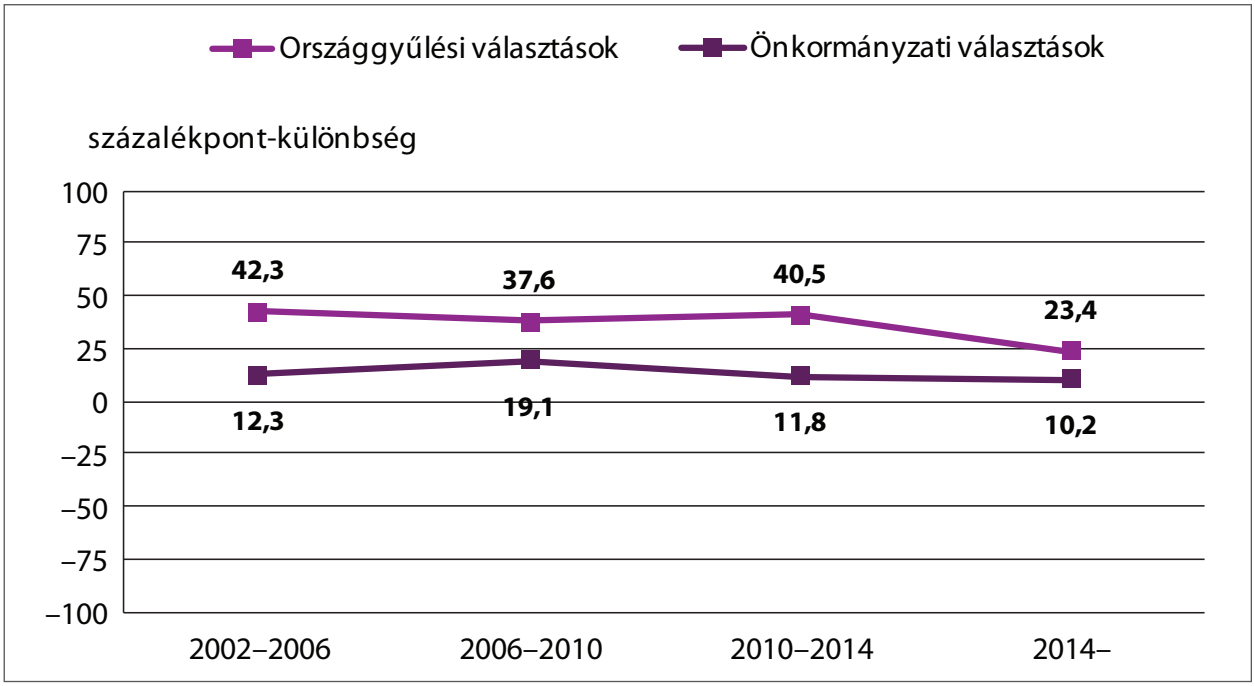

Forrás: NVI

Az indikátor az átlagos választói részvétel különbségét jeleníti meg a rendes és az időközi választásokon a 10 ezer főnél nagyobb településeken, a parlamenti és az önkormányzati választásokon. Eszerint, amennyiben az indikátor értéke pozitív, a rendes választásokon volt nagyobb a részvétel. Az indikátor alapján tehát a rendes választások közötti aktív politikai részvétel mértékére következtethetünk. Elmondható, hogy a rendes választások a szavazók nagyobb tömegét vonzzák, mint az időköziek, mind az országgyűlési, mind az önkormányzati választások esetén. A választók politikai részvételének intenzitása, a választás iránti érdeklődés ezek szerint ciklikus: négyévente az általános választásokon éri el maximumát, majd a következő választásokig alacsonyabb. Másrészt kijelenthető, hogy az önkormányzati választásokon kisebb a különbség a részvételi arányokban, mint az országgyűlési választások esetében. Harmadsorban a grafikonon látható, hogy ebben a ciklusban az országgyűlési választások esetén a rendes és az időközi részvételi arány között csökkent a különbség, a pártok tehát több választót mozgósítanak, mint korábban – a politikai verseny ebből a szempontból intenzívebbé vált.

A rendes választások jobban mozgósítják a választókat, azonban jelen ciklusban az időközi országgyűlési választások több szavazót vonzanak, mint azt megelőzően, ezáltal élesebb a ciklus közbeni politikai verseny.

D.2.2. A DEMOKRÁCIA MŰKÖDÉSÉNEK MEGÍTÉLÉSE

A politikai részvétel egyik fontos ismérve, hogy a választók mennyiben elégedettek a demokrácia működésével. Az Eurobarometer az egyik reprezentatív kérdőíves vizsgálatakor a következő kérdéssel fordult a választásra jogosult felnőtt lakossághoz: *„Összességében teljesen elégedett, nagyjából elégedett, nem igazán elégedett vagy egyáltalán nem elégedett a demokrácia működésével az Ön országában?"* A válaszok egyenlegmutató formájában kerültek idősoros megjelenítésre, amely a pozitív és a negatív előjelű válaszok különbségét hivatott kifejezni. A negatív értékek tehát azt jelentik, hogy többségben vannak azok, akik nem igazán vagy egyáltalán nem elégedettek a demokrácia működésével Magyarországon.

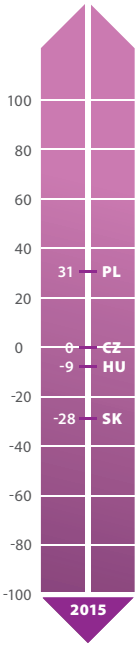

Forrás: Eurobarometer

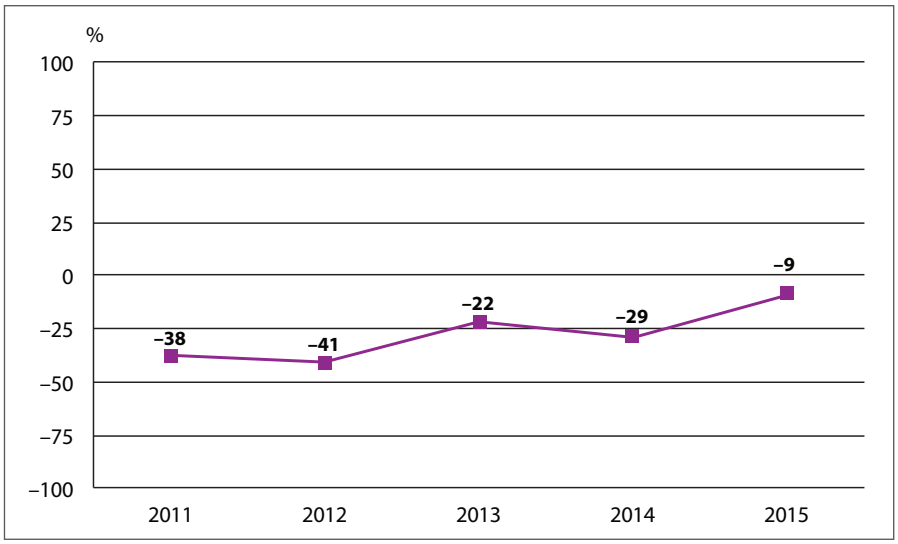

Forrás: Eurobarometer

Elmondható, hogy bár többségben vannak az elégedetlenek, arányuk mégis csökkenő tendenciát mutat az elégedettekkel szemben. A visegrádi országok közül 2015-ben Szlovákiában alacsonyabb, Csehországban és Lengyelországban magasabb volt a mutató értéke, azaz az előbbi országban elégedetlenebbek, az utóbbiakban elégedettebbek voltak a választók a demokrácia működésével. *(Lásd a grafikont a lap szélén.)*

Elmondható, hogy bár Magyarországon többségben vannak a demokráciával elégedetlenek, az arányuk csökken az elégedettekéhez képest.

D.2.3. A DEMONSTRÁCIÓKON RÉSZT VEVŐK ARÁNYA

A politikai participációnak egyik fontos, választáson kívüli formája a demonstrációkon való részvétel. A European Election Studies 2014-es reprezentatív kérdőíves vizsgálata *(Voter Study)* nemzetközileg összehasonlíthatóvá teszi a demonstrációkon való állampolgári részvételt. Magyarországon 2014-ben a megkérdezettek mindössze 2%-a nyilatkozott úgy, hogy az elmúlt 12 hónapban részt vett valamilyen demonstráción. Nem meglepő módon a legfiatalabb, 18 és 24 év közötti korosztály a leginkább aktív, itt 3,5%-os arányról beszélhetünk. Szlovákiában és Csehországban a hazaihoz hasonló arányokat látunk, azonban Lengyelországban és Németországban e tekintetben aktívabb a társadalom. *(Lásd a grafikont a lap szélén.)*

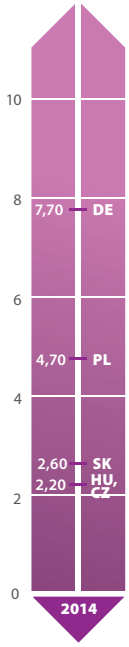

Forrás: EES

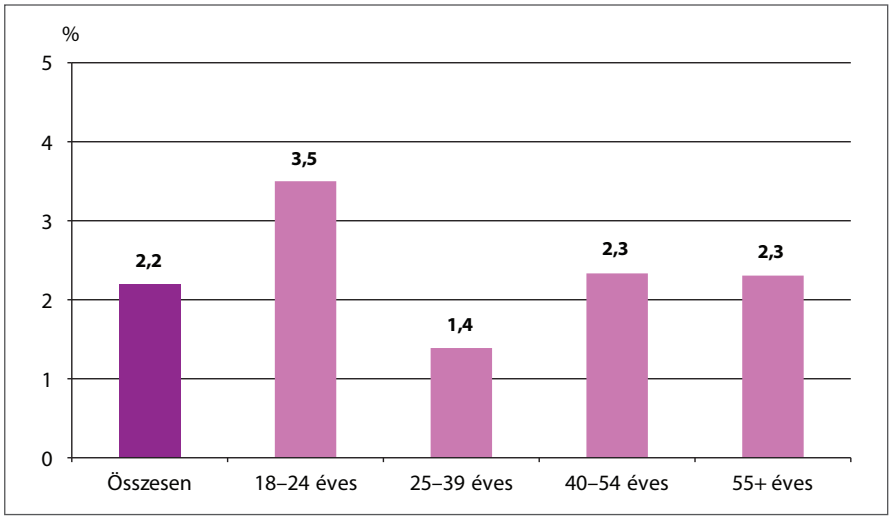

Forrás: EES

Magyarországon nemzetközi összehasonlításban alacsonynak mondható a politikai demonstrációkon való részvétel aránya.

D.2.4. HELYI NÉPSZAVAZÁSI KEZDEMÉNYEZÉSEK

A helyi népszavazás a népszuverenitás közvetlen gyakorlásának egyik módja, a demokráciában kiegészítő szerepe van a képviselet mellett. Az ábra a kitűzött helyi népszavazási kezdeményezéseket mutatja, ezen belül az érvényes és eredményes, illetve az érvénytelen népszavazások számát. A vizsgált időszakban az alapvető tendencia a csökkenés. A 2009-es induló év (26) után drasztikus csökkenés következett, amelyet ugyan 2012-ben egy jelentősebb emelkedés követett (16), de 2015-re az eredeti töredékére csökkent a helyi népszavazások száma (2). Míg 2009-ben közel egyenlően oszlott meg az érvényes és eredményes, illetve az érvénytelen népszavazások száma, a csökkenő számú népszavazásokon belül többségbe kerültek az érvénytelenek.

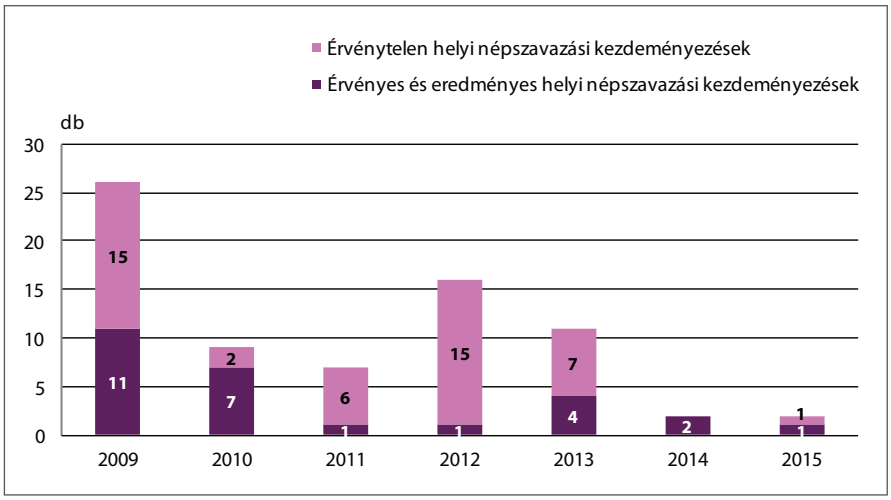

Forrás: NVI

A helyi népszavazások száma egyre csökken, és ezek közül egyre több érvénytelen.

D.2.5. ORSZÁGOS NÉPSZAVAZÁSI KEZDEMÉNYEZÉSEK

Az országos népszavazás nem a választók autonóm kezdeményezéseként működik a képviseleti kormányzat működési irányának meghatározására, hanem a politikai elit eszköze a választók mobilizálására. Az 1990 óta tartott 5 népszavazás (1990, 1997, 2004, 2003, 2008) kezdeményezője a kormány, a pártok és egy közéleti egyesület (a Magyarok Világszövetsége) volt. A hitelesített népszavazási kezdeményezések számában a vizsgált időszak elején, 2007 és 2011 között volt egy erőteljes felfutási szakasz, míg a 2010-es évek a népszavazási kezdeményezések számának drasztikus csökkenését hozták. Az időszak 94 hitelesített kezdeményezéséből egy kivételével (2008) nem lett népszavazás. A kezdeményezők túlnyomó többségét magánszemélyek teszik ki (71–75%), akiket jelentős lemaradással követnek a pártok (13–14%). Az országgyűlési képviselők ugyanannyi népszavazást kezdeményeztek, mint az intézmény elvileg kitüntetett címzettjének tekinthető civil egyesületek (5–5%).

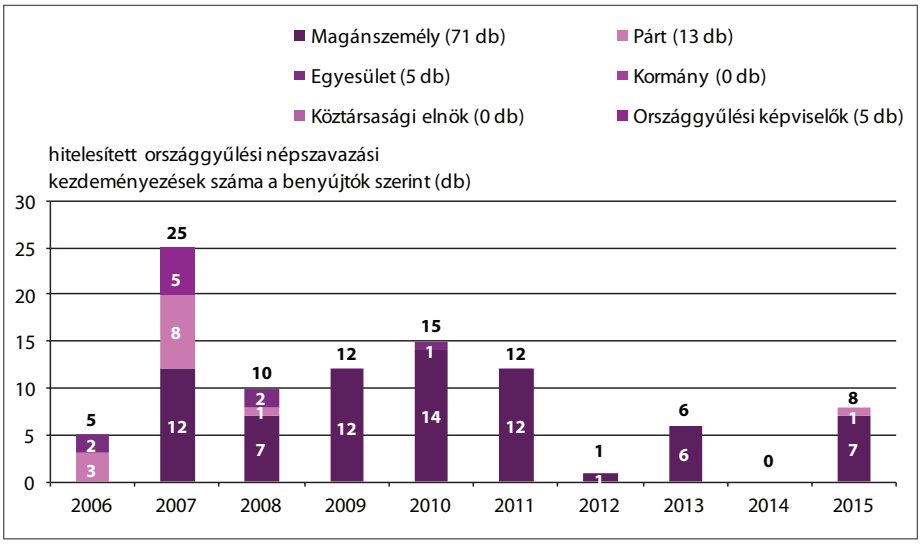

Forrás: NVI

A hitelesített népszavazási kezdeményezések száma drasztikusan csökken, a kérdésben legaktívabb civil szféra (magánszemélyek, egyesületek) kezdeményezései sikertelenek.

D.3. A TÁRSADALMI PÁRBESZÉD ELŐMOZDÍTÁSA DIMENZIÓ

Ennek keretében a kormányzati képesség azt mutatja, hogy a politikai döntéshozatal során az érintett társadalmi alrendszerek és szervezett érdekcsoportok, valamint a nem kormányzati (NGO: Non Governmental Organization) szervezetek véleménye és szakmai javaslatainak sora milyen mértékben tud artikulálódni, a társadalmi nyilvánosság előtt megjelenni, valamint a politikai rendszer egyes szintjein a döntéshozatali folyamat során a különböző *public policy* és *politics* típusú döntések részévé válni. Az indikátor azt mutatja, hogy mennyire beszélhetünk élő, szerves és reflexív kapcsolatról a társadalom politikai és többi alrendszere, illetve a törvényhozásban részt vevő politikai intézmények (Országgyűlés, kormány), az önkormányzatok, valamint a szervezett érdekcsoportok és NGO-k között. A társadalmi párbeszéd intézménye a parlamentáris demokrácia egyik olyan eszköze, amely – érvényesülése esetén – biztosítja a politikai döntéshozatal hatékonyságának növelését.

Főindikátor: A POLITIKAI ÉS SZAKMAI, GAZDASÁGI ÉRDEKKÉPVISELETTEL FOGLALKOZÓ NONPROFIT SZERVEZETEK SZÁMA

A nonprofit szervezetek osztályozási rendszere alapján a politikai, szakmai, gazdasági érdekképviseleti tevékenységcsoportba tartozó, adott évben működő nonprofit szervezetek száma. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: A POLITIKAI ÉS SZAKMAI, GAZDASÁGI ÉRDEKKÉPVISELETTEL FOGLALKOZÓ NONPROFIT SZERVEZETEKBEN ÖNKÉNTES MUNKÁT VÉGZŐK SZÁMA

A nonprofit szervezetek osztályozási rendszere alapján a politikai, szakmai, gazdasági érdekképviseleti tevékenységcsoportba tartozó, adott évben működő nonprofit szervezeteknél adott évben önkéntes munkát végzők száma. *(Forrás: KSH)*

2. részindikátor: A POLITIKAI ÉS SZAKMAI, GAZDASÁGI ÉRDEKKÉPVISELETTEL FOGLALKOZÓ NONPROFIT SZERVEZETEK ÁLLAMI TÁMOGATÁSA

A nonprofit szervezetek osztályozási rendszere alapján a politikai, szakmai, gazdasági érdekképviseleti tevékenységcsoportba tartozó, adott évben működő nonprofit szervezetek adott évi átlagos állami támogatásának összege. *(Forrás: KSH)*

3. részindikátor: A HELYI ÖNKORMÁNYZAT DÖNTÉS-ELŐKÉSZÍTŐ MUNKÁJÁBAN RÉSZT VEVŐ NONPROFIT SZERVEZETEK SZÁMA

A helyi (megyei, fővárosi) önkormányzat döntés-előkészítő munkájában (önbevallás alapján) alkalmanként vagy rendszeresen részt vevő nonprofit szervezetek száma. *(Forrás: KSH)*

4. részindikátor: A KÉPVISELETI DEMOKRÁCIÁBA VETETT HIT

A Standard Eurobarometer felmérés azt mutatja meg, hogy az ország állampolgárai szerint mennyit számít saját szavuk az országos politikában. A kérdőívben feltett kérdés: *„Kérem, mondja meg, hogy Ön milyen mértékben ért egyet az alábbi állításokkal: »Az én szavam számít Magyarországon.« (My voice counts in Hungary)." (Forrás: Eurobarometer*)*

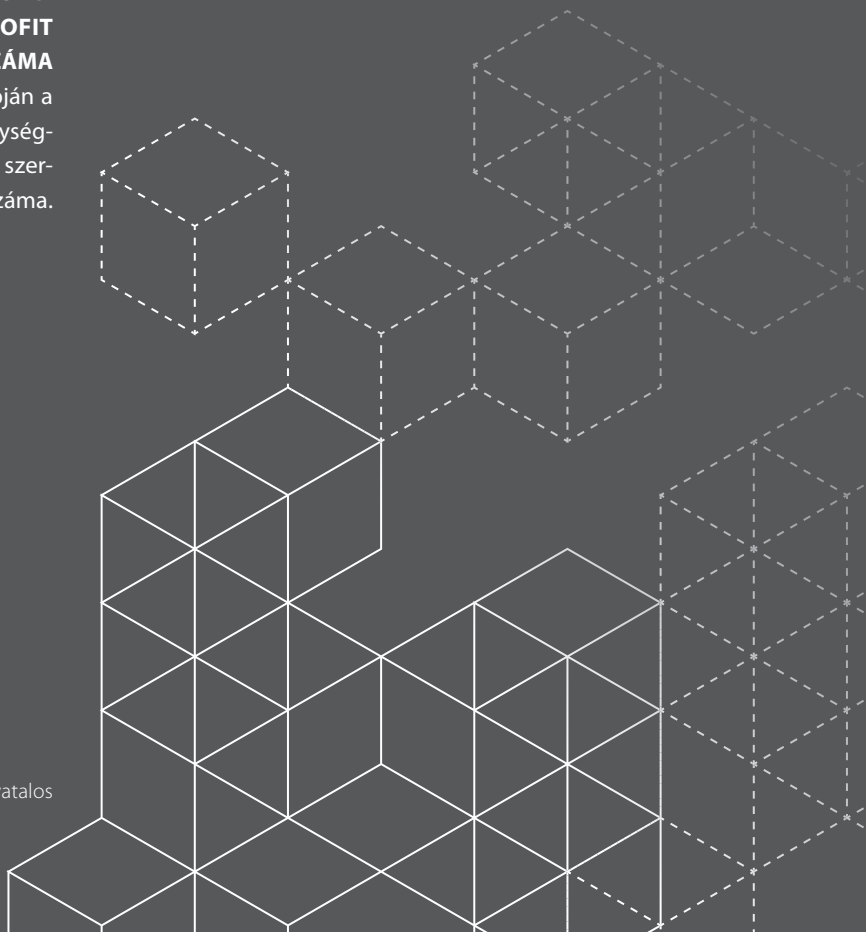

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

D.3.1. A POLITIKAI ÉS SZAKMAI, GAZDASÁGI ÉRDEKKÉPVISELETTEL FOGLALKOZÓ NONPROFIT SZERVEZETEK SZÁMA

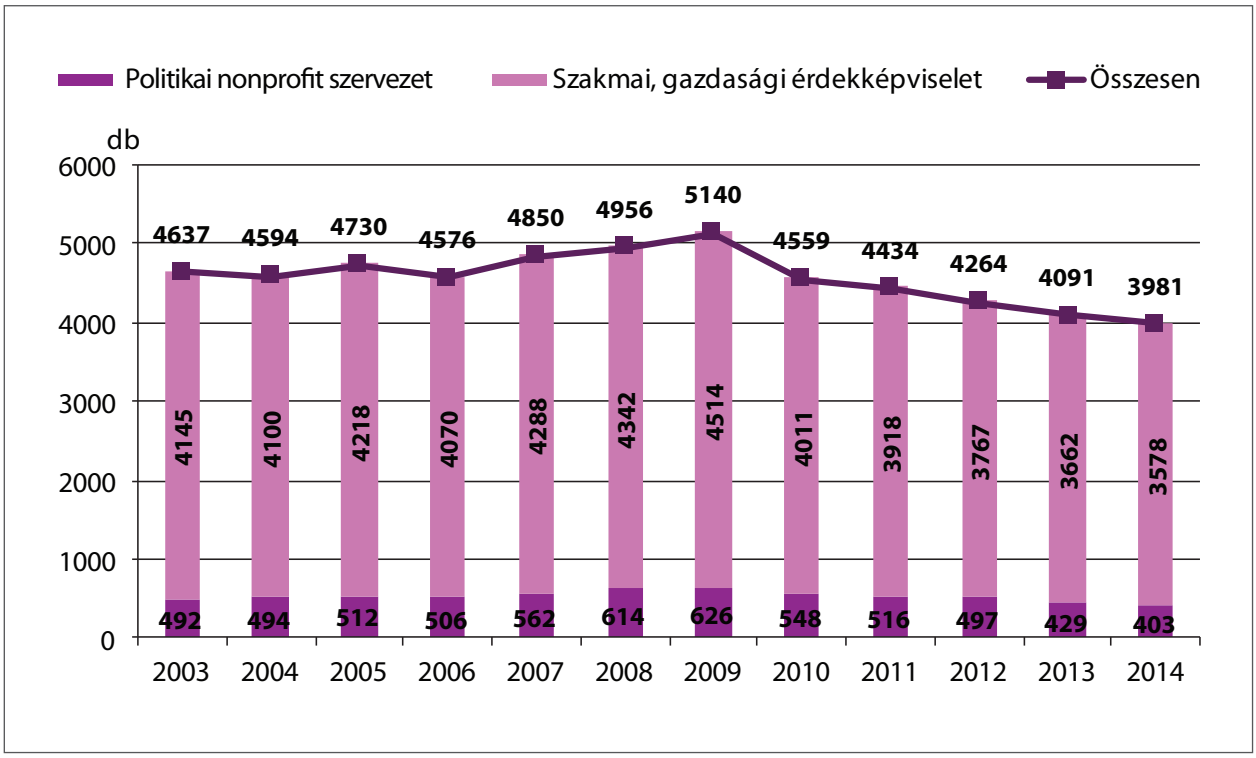

Forrás: KSH

Ahhoz, hogy a bevezetőben nevezett vélemény kifejezésre jusson, eljusson a társadalom képviselőitől a politikai döntéshozókhoz, olyan szervezetekre van szükség, amelyek vállalják ezt az érdekartikulációt és érdekképviseletet. Természetesen fontos megjegyezni, hogy az ilyen nonprofit szervezetek száma önmagában nem jelent kellő garanciát a hatékony érdekképviselet megvalósítására, a többi mutatóval együtt értelmezve azonban biztos kiindulópontot jelent. A politikai, gazdasági és szakmai érdekképviselettel foglalkozó nonprofit szervezetek száma 2003-tól folyamatosan nőtt Magyarországon (kivétel a 2006-os év), egészen 2009-ig. 2009 és 2010 között volt egy jelentősebb csökkenés, 5140 szervezetből csupán 4559 működött egy évvel később, és 2010-től minden évben tovább mérséklődött ez a szám. 2009 és 2013 között több mint ezerrel csökkent a politikai és az egyéb érdekképviselettel foglalkozó nonprofit szervezetek száma. A vizsgált szervezetek többsége (85–90%-a) szakmai, gazdasági érdekképviselettel foglalkozik, s csak kisebb részük fő tevékenysége a politikai érdekképviselet. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a mutató nem differenciál a nonprofit szervezetek mérete alapján, így nem vonható le egyértelmű következtetés a társadalmi párbeszéd alakulására ebből a mutatóból. Ennek pontos megítéléshez szükség lenne arra, hogy ismerjük, milyen jelentőségűek, mennyire aktívak voltak azok a nonprofit szervezetek, amelyek megszűntek az említett időszakban. A politikai érdekképviselettel foglalkozó szervezetek száma 2013 és 2014 között 2,7%-kal csökkent.

A politikai és a szakmai, gazdasági érdekképviselettel foglalkozó nonprofit szervezetek száma 2003-tól 2009-ig – 2006 kivételével – nőtt, azóta viszont csökken.

D.3.2. A POLITIKAI ÉS SZAKMAI, GAZDASÁGI ÉRDEKKÉPVISELETTEL FOGLALKOZÓ NONPROFIT SZERVEZETEKBEN ÖNKÉNTES MUNKÁT VÉGZŐK SZÁMA

A politikai, szakmai és gazdasági érdekképviselettel foglalkozó nonprofit szervezetekben végzett önkéntes munka fontos adat, amely mutatja az állampolgároknak a társadalmi párbeszédben való részvételi hajlandóságát, aktivitását. Az önkéntesek száma 2003 után néhány év alatt jelentősen, a bázisévhez képest 30%-kal, 25 ezerről 32 ezerre emelkedett, de 2010-re a korábbi kiindulási szintre tért vissza. 2010 után ismét emelkedni kezdett, igaz, kisebb mértékben. Ez a tendencia azonban nem folytatódott tovább, hanem 2014-ben az önkéntesek száma drasztikusan lezuhant, egyik évről a másikra 16 ezer főre csökkent. Az önkéntesek száma az ilyen szempontból leggyengébb évek (2003, 2010) kétharmadára csökkent, és a legkiemelkedőbb létszámú év (2007) felére.

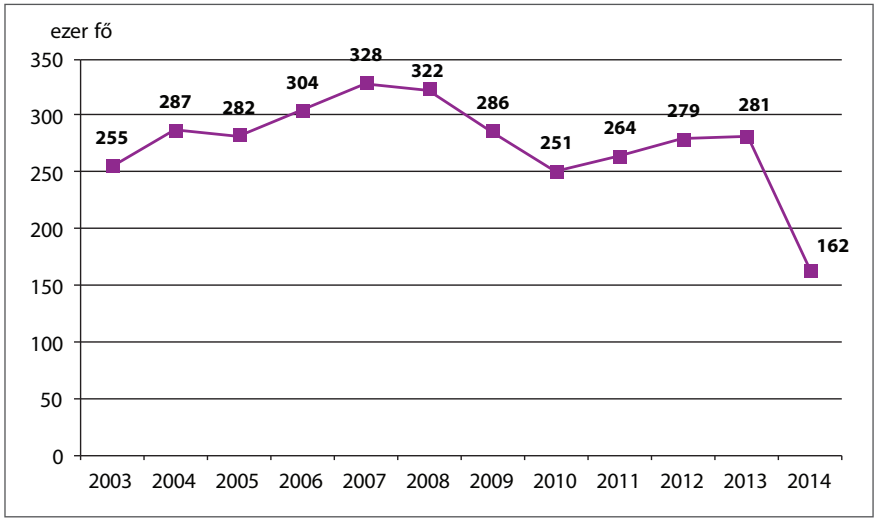

Forrás: KSH

A 2003 és 2014 közötti időszakban az önkéntesek száma jelentős növekedés után csökkent, majd enyhe emelkedés után 2014-ben drasztikusan zuhant. Az állampolgárok egyre kevésbé hajlandóak szabadidejük egy részét a társadalmi párbeszédben való aktív részvételre fordítani.

D.3.3. A POLITIKAI ÉS SZAKMAI, GAZDASÁGI ÉRDEKKÉPVISELETTEL FOGLALKOZÓ NONPROFIT SZERVEZETEK ÁLLAMI TÁMOGATÁSA

A politikai, szakmai és gazdasági érdekképviseleti nonprofit szervezetek állami támogatása hozzájárul a szervezetek működéséhez, és így közvetve – az esetek többségében – lehetővé teszi a társadalmi párbeszédet, amely a demokratikus politikai rendszerek egyik alapeleme. A mutató értelmezéséhez fontos kiemelni, hogy a támogatások eloszlása nem egyenletesen történik a politikával, érdekképviselettel foglalkozó nonprofit szervezetek között – a mutató az átlagot fejezi ki. A szervezetek állami támogatása 2004 és 2005 között jelentősen, több mint a felével csökkent, majd 2006-tól kezdődően megfigyelhető egy folyamatos, kismértékű évi növekedés 2009-ig. 2010-ben és 2011-ben újból mérsékelten csökkent a szervezetek állami támogatása, majd 2012-től ismét növekedésnek indult. A nonprofit szervezeteknek az adott évi költségvetéshez viszonyított támogatása 2012 után jelentősen megnőtt.

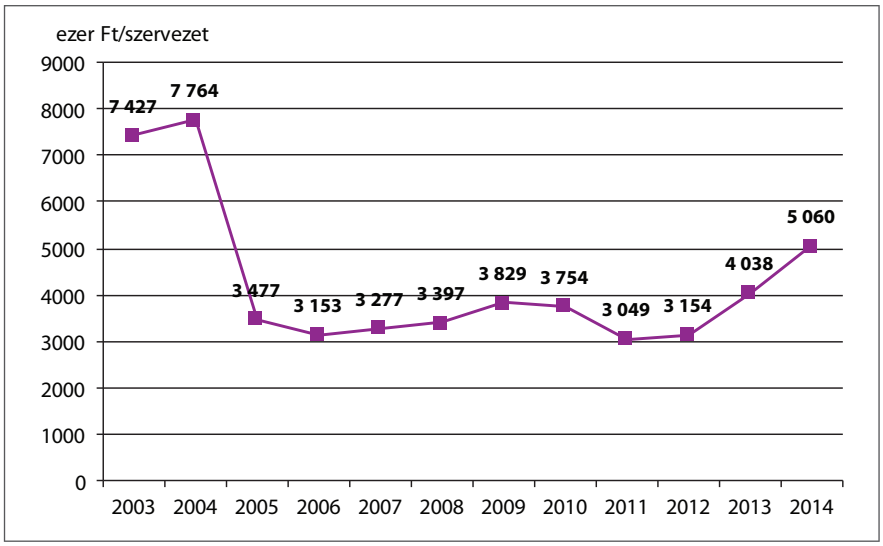

Forrás: KSH

A politikai és szakmai, gazdasági érdekképviselettel foglalkozó nonprofit szervezetek állami támogatása a 2010-es évek elején csökkent, 2013-ban ismét elérte a 2009-es szintet, majd 2015-ben 25%-kal tovább emelkedett.

D.3.4. A HELYI ÖNKORMÁNYZAT DÖNTÉS-ELŐKÉSZÍTŐ MUNKÁJÁBAN RÉSZT VEVŐ NONPROFIT SZERVEZETEK SZÁMA

A helyi (megyei, fővárosi) önkormányzat döntés-előkészítő munkájában aktívan részt vevő nonprofit szervezetek a társadalmi párbeszéd helyi szinten való megvalósításának sarokkövei. Általános tendencia, hogy a helyi ügyek esetében könnyebben és nagyobb arányban mozgósíthatók az állampolgárok és a nonprofit szervetek, mint az országos ügyek esetében. A mutatóból egyértelműen kiderül, hogy a helyi aktív nonprofit szervezetek száma 2011 és 2013 között folyamatosan növekedett, majd drasztikusan csökkent. A legtöbb ilyen aktív szervezetet a községekben találjuk, a második legtöbbet pedig a városokban. Budapesten és a megyeszékhelyeken kevesebb önkormányzati döntés-előkészítő munkában részt vevő szervezet volt.

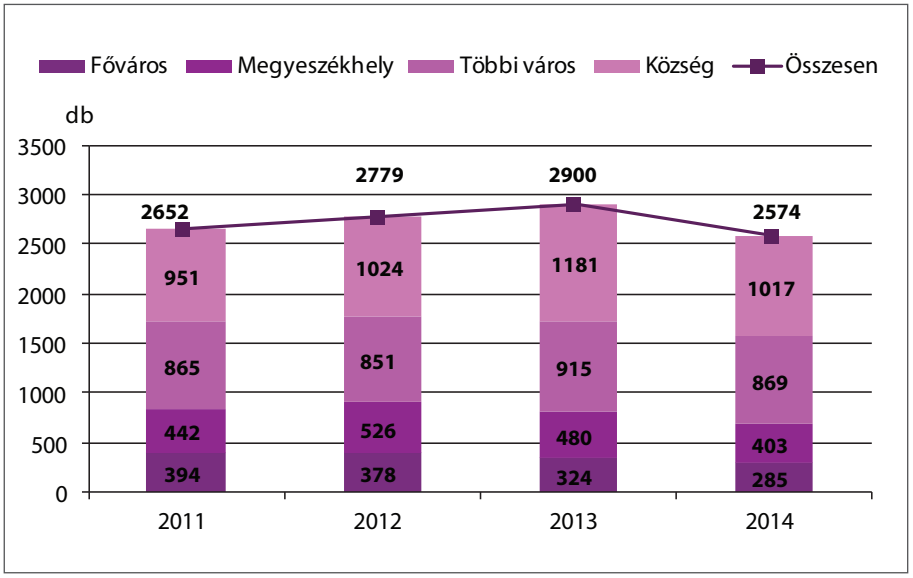

Forrás: KSH

A helyi társadalmi párbeszéd alapjait jelentő, az önkormányzati döntés-előkészítésben részt vevő szervezetek száma csökkent.

D.3.5. A KÉPVISELETI DEMOKRÁCIÁBA VETETT HIT

Az Eurobarométer felmérés rendszeresen megvizsgálja, hogy az egyes tagországokban az állampolgárok milyen arányban érzik úgy, hogy figyelembe veszik őket. A mérés szubjektív állampolgári besoroláson alapul, és azt méri, hogy az állampolgárok hogyan látják, számít-e a szavuk. Az ábrázolt egyenlegmutató a pozitív és negatív válaszok különbségét fejezi ki. A negatív értékek tehát azt jelentik, hogy többségben vannak a negatív előjelű válaszok, azok, akik úgy gondolják, hogy az ő szavuk nem számít. Látható, hogy 2012-ben 22 százalékpontos többségben voltak azok, akik csalódottságukat fejezték ki a képviseleti demokrácia ezen aspektusával kapcsolatban, 2013-ban csökkent az arányuk. 2014-ben, az országgyűlési választások évében megfordult a trend, és többségbe kerültek azok, akik optimistán tekintettek a képviseleti demokráciára. 2015-re szinte kiegyenlítődött a két tábor, jóllehet, ezzel az adattal Magyarország sereghajtó volt a visegrádi országokkal és a Németországgal való összehasonlításban *(lásd a grafikont a lap szélén)*. Egyébként a vizsgált években a megkérdezettek mindössze 1–3%-a nyilatkozott úgy, hogy nem tudja megítélni, mennyit számít a szava.

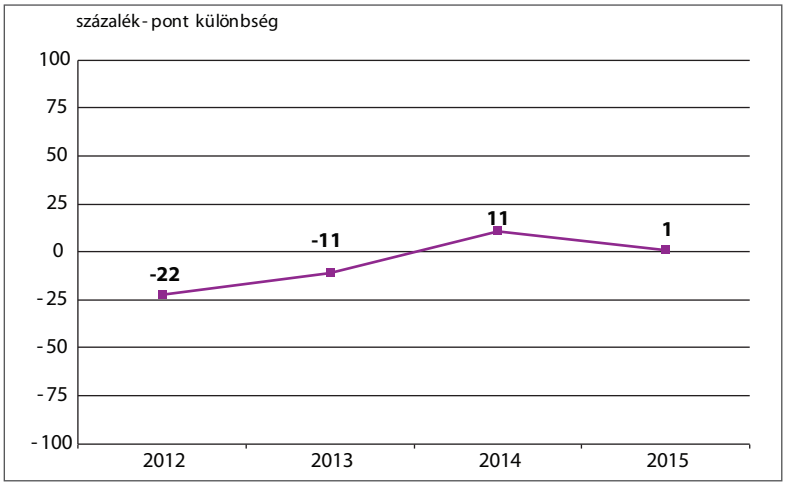

Forrás: Eurobarometer

Magyarországon 2014-ben és 2015-ben ugyan magasabb volt azok aránya, akik szerint számít az állampolgárok szava, de ezzel hazánk a képviseleti demokrácia megítélésben továbbra is sereghajtó a visegrádi országokkal való összehasonlításban.

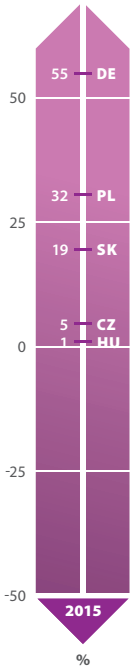

Forrás: Eurobarometer

D.4. A DEMOKRATIKUS JOGGYAKORLÁS BIZTOSÍTÁSA DIMENZIÓ

Az ezt jellemző kormányzati képesség a jogállamiság egyik elemeként megjelenő demokratikus joggyakorlás biztosításában, a demokratikus szabadságjogok védelmében mutatkozik meg, amely az egyenlő bánásmód követelményét garantáló hazai intézmény- és eszközrendszer működtetésével biztosítható. A demokratikus joggyakorlás fogalmán belül érdemes elhatárolni a demokratikus jogalkotást és a demokratikus jogalkalmazást. Tekintettel arra, hogy a demokratikus alapértékek az állampolgárok irányába a jogalkalmazáson keresztül realizálódnak, nem lehet eltekinteni a demokratikus jogalkalmazás – vagyis a bírói önkény tilalma – mint elv érvényesülésének vizsgálatától.

Főindikátor: A BÍRÓI DÖNTÉSEK ELLEN BENYÚJTOTT ALKOTMÁNYJOGI PANASZOK SZÁMA
Az Alkotmánybírósághoz a bírói döntések ellen, adott évben benyújtott panaszok száma. *(Forrás: Alkotmánybíróság*)*

1. részindikátor: A GAZDASÁGI SZABADSÁG ÉRVÉNYESÜLÉSE
A mutató több komponens összevonásával a gazdasági szabadság érvényesülését fejezi ki. *(Forrás: Heritage Foundation, Economic Freedom Index*)*

2. részindikátor: NYITOTT KORMÁNYZAT
A mutató a kormányzati intézkedések átláthatóságát fejezi ki a törvények és a kormányzati adatok megismerésének lehetőségén, az információhoz való jog érvényesülésén, valamint a közügyekben való állampolgári részvételen és a panaszeljárások vizsgálatán keresztül. *(Forrás: World Justice Project 2015 A nemzetközi összehasonlító adatok referenciaévei Németország és Lengyelország esetében 2013, illetve Magyarország és Csehország esetében 2014.*)*

3. részindikátor: AZ ALAPVETŐ JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE
A mutató az alapvető emberi jogok helyzetét fejezi ki. *(Forrás: World Justice Project 2015 A nemzetközi összehasonlító adatok referenciaévei Németország és Lengyelország esetében 2013, illetve Magyarország és Csehország esetében 2014.*)*

4. részindikátor: A GYÜLEKEZÉSI JOG GYAKORLÁSA KERETÉBEN BEJELENTETT BÉKÉS ÖSSZEJÖVETELEK, FELVONULÁSOK ÉS TÜNTETÉSEK SZÁMA
A gyülekezési jogról szóló törvény alapján a gyülekezési jog gyakorlása keretében, adott évben bejelentett békés összejövetelek, felvonulások és tüntetések (a továbbiakban együtt: rendezvény), amelyeken a résztvevők véleményüket szabadon kinyilváníthatják. Nem terjed ki: az országgyűlési képviselők és tanácstagok választásával összefüggő gyűlésekre, valamint a képviselői és tanácstagi beszámoló gyűlésekre; a törvényesen elismert egyházak és vallásfelekezetek területén szervezett vallási szertartásokra, rendezvényekre és körmenetekre; a kulturális és sportrendezvényekre; a családi eseményekkel kapcsolatos rendezvényekre. *(Forrás: ORFK*)*

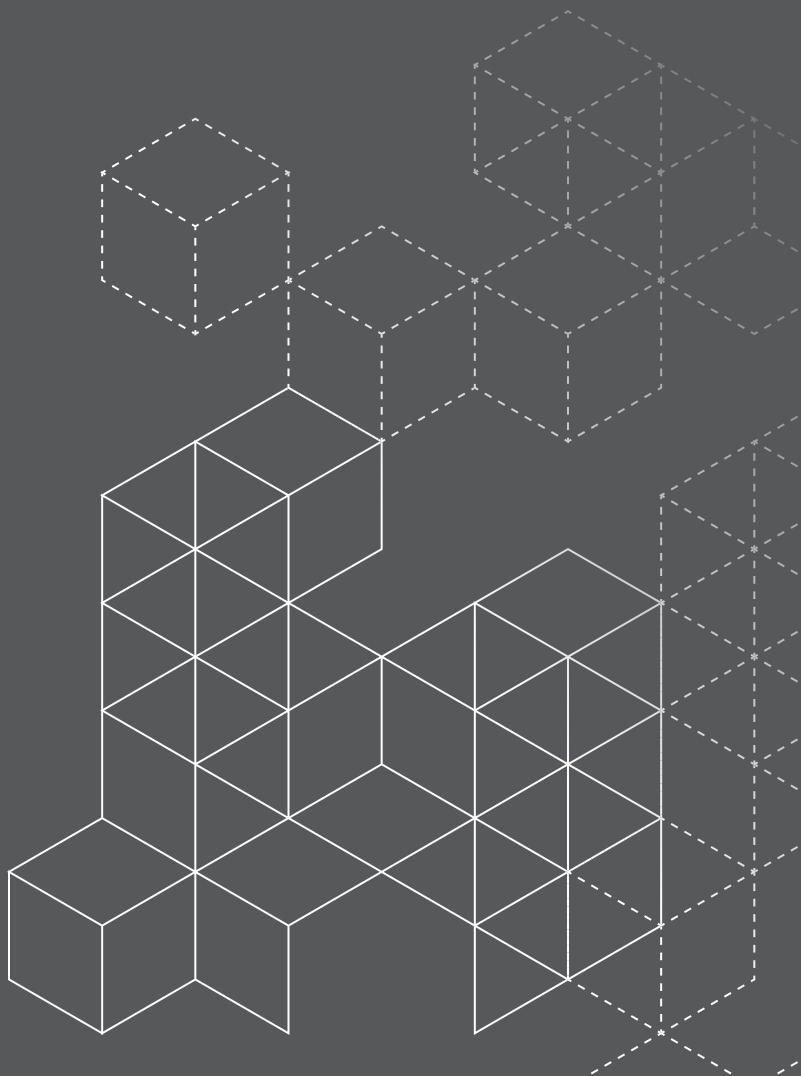

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

D.4.1. A BÍRÓI DÖNTÉSEK ELLEN BENYÚJTOTT ALKOTMÁNYJOGI PANASZOK SZÁMA

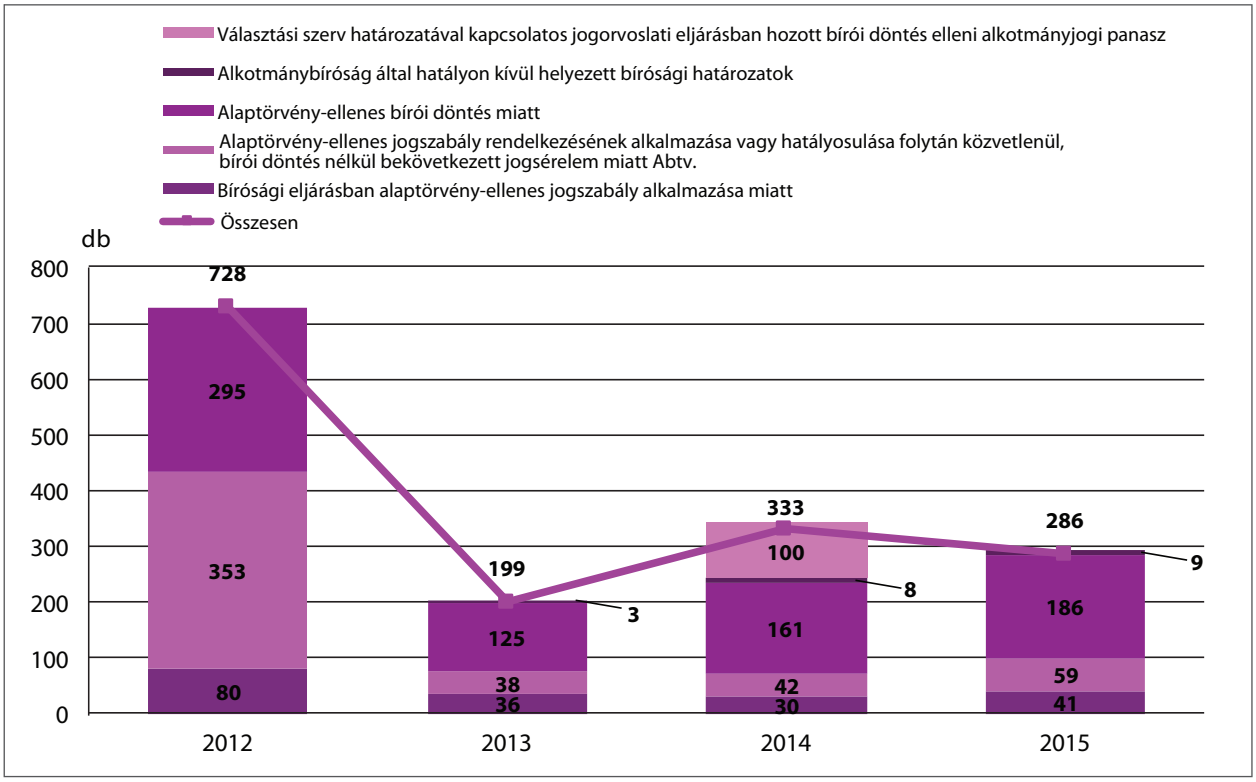

Forrás: AB

Az Alaptörvény és az ahhoz kapcsolódóan elfogadott alkotmánybírósági törvény hatálybalépésével lehetőség nyílt előterjeszteni az úgynevezett valódi alkotmányjogi panaszt. Az alkotmányjogi panasz intézménye kapcsán az Alkotmánybíróság számára lehetővé válik, hogy a bíróság tevékenységét is ellenőrizze az alkotmányossági szempontok alapján. Az Alkotmánybíróság a valódi alkotmányjogi panasz intézményének köszönhetően megvizsgálhatja az eseti bírói döntéseknek az Alaptörvénnyel való összhangját, és Alaptörvény-sértés esetén hatályon kívül helyezheti azokat. Ez a mutató azért kiemelten fontos, mert az igazságszolgáltatásnak nagy szerepe van a demokráciában, az Alkotmánybíróság megváltozott szerepe miatt pedig alapvetően befolyásolja a demokráciát. Az indikátor képet adhat az igazságszolgáltatás alkotmányosságáról, amely értelemszerűen összefüggést mutat a demokratikus jogalkalmazással, vagyis az esetleges bírói önkény megakadályozásával. A 2012-es kiugró adat minden bizonnyal annak tudható be, hogy az új jogintézmény alkalmazása felől még nem volt kialakított gyakorlat. Abban az évben egyébként az Alaptörvény-ellenes jogszabály rendelkezéseinek alkalmazása vagy hatályosulása folytán benyújtott panaszokból volt a legtöbb. 2013-ban az előző évi kevesebb, mint 30 százalékára csökkent az alkotmányjogi panaszok száma, majd az ezt követő két évben szignifikánsan emelkedett, azonban nagyságrendileg jóval alatta maradt a bevezetés évében produkált mértéknek.

A bírósági döntésekkel szembeni alkotmányjogi panaszok kezdeti magas számát az új jogintézmény bevezetése magyarázza. A panaszok száma a következő években lényegesen csökkent, de az intézmény demokratikus jogyakorlásra kifejtett hatása csak hosszabb idő után ítélhető meg.

D.4.2. A GAZDASÁGI SZABADSÁG ÉRVÉNYESÜLÉSE

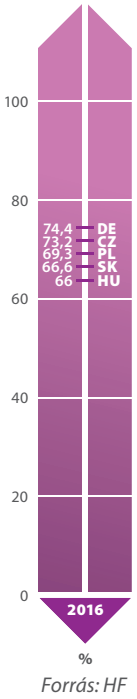

Forrás: HF

A gazdaságilag szabad társadalmakban az egyénnek joga van a munkához, a fogyasztáshoz, a termeléshez vagy akár a befektetésekhez; a munkaerő, a tőke és a javak szabadon, korlátozás nélkül áramlanak. A Heritage Foundation „A gazdaság szabadsága" indexe *(Economic Freedom Index)* egy kísérlet annak mérésére, hogy egy ország jogrendszere menynyiben biztosítja a gazdaság szabadságát. A mutató többek között figyelembe veszi a magántulajdon kisajátítására vonatkozó szabályokat, a magánszemélyek és vállalkozások között megkötött szerződések betartását. Fontos kiemelni, hogy a gazdaság szabadsága önmagában nem fejezi ki a demokrácia működésének színvonalát – az arab diktatúrák esetében a tulajdonhoz való jog biztosított, demokráciáról mégsem beszélhetünk –, azonban Európában ezen jog biztosítása alapvető szabadságjog, hiszen a magántulajdon létezése – a többi mutatóval együtt értelmezve – a polgári állam alapját jelenti. A mutató százalékos formában mutatja, hogy a gazdaság szabadsága mennyiben érvényesül egy országban – a magas értékek jelentik a pozitív értékelést. Magyarországon, hasonlóan a visegrádi országokhoz, az elmúlt években nem változott a gazdaság szabadságának értékelése. *(Lásd a grafikont a lap szélén.)*

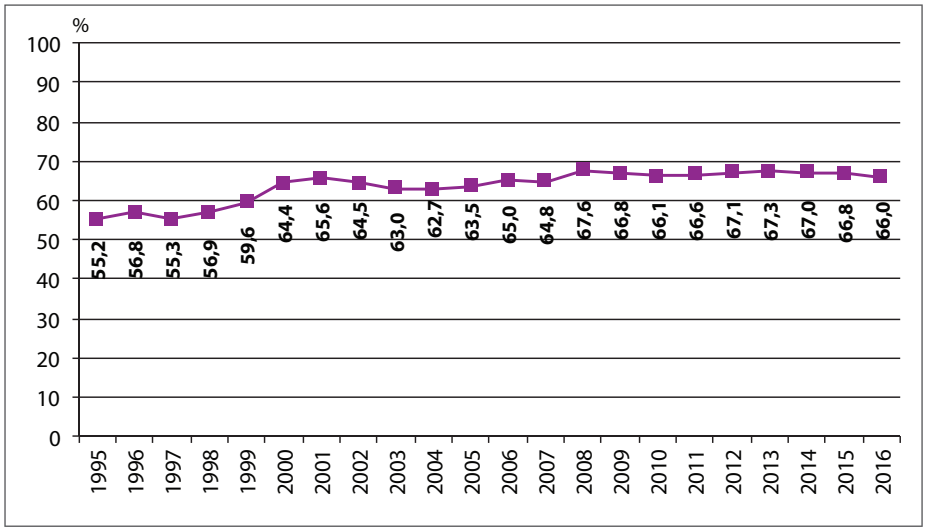

Forrás: HF

Magyarországon, hasonlóan a visegrádi országokhoz, az elmúlt években nem változott a gazdaság szabadságának értékelése.

D.4.3. NYITOTT KORMÁNYZAT

A World Justice Project „Törvényesség" *(Rule of Law)* indexének „Nyitott kormányzat" *(Open Government)* komponense egy kísérlet a kormányzati transzparencia mérésére. A mérés szubjektív állampolgári és szakértői benyomásokon alapszik, és azt méri, hogy az állampolgárok és a szakértők mennyiben ítélik átláthatónak a kormányzást. Az index 0 és 1 között vehet fel értékeket – a magas értékek jelentik a pozitív benyomásokat. A kormányzati transzparencia mérése során figyelembe veszik a nyilvános törvényeket és kormányzati adatokat *(Publicized Laws and Government Data)*, az információhoz való jogot *(Right to Information)*, a közügyekben való állampolgári részvételt *(Civil Participation)* és a panaszeljárásokat *(Complaint Mechanisms)*. Magyarország a 102 vizsgált ország tekintetében a középmezőnybe tartozik, azonban a V4-országok közül mind Lengyelország, mind pedig Csehország jelentősen megelőzi hazánkat. (Szlovákiára vonatkozóan nincsen adat.)

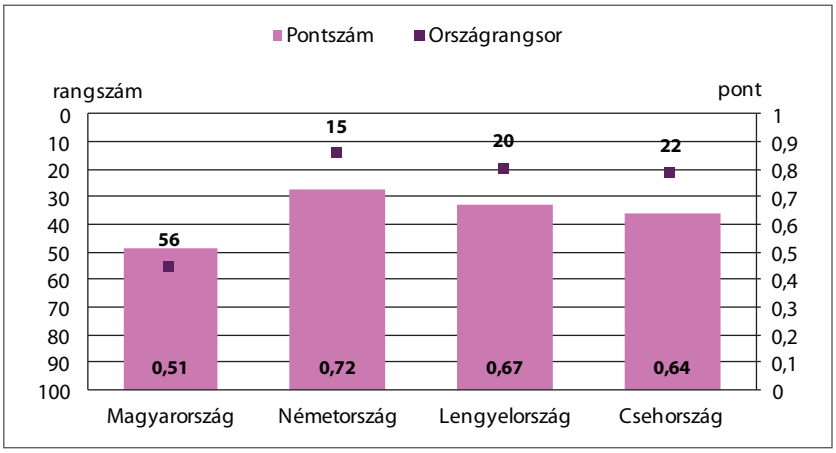

Forrás: WJP

Magyarország a kormányzati transzparenciát mutató nyitott kormányzat kérdésében a visegrádi országokkal és Németországgal összehasonlítva sereghajtó, a vizsgált 102 ország körében pedig a középmezőnybe tartozik.

D.4.4. AZ ALAPVETŐ JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE

A World Justice Project „Törvényesség" *(Rule of Law)* indexének „Alapvető jogok" *(Fundamental Rights)* komponense egy kísérlet az alapvető emberi jogok védelmének mérésére. A mérés szubjektív állampolgári és szakértői benyomásokon alapszik, és azt méri, hogy az állampolgárok és a szakértők hogyan látják az alapvető jogok érvényesülését. Az index 0 és 1 között vehet fel értékeket – a magas értékek jelentik a pozitív benyomásokat. Az indikátor szintén magas érvényességgel, ugyanakkor alacsony megbízhatósággal jellemezhető szubjektív mutató. Az index a következő komponenseket foglalja magában: 1. az egyenlő jogvédelmet biztosító jogszabályok hatékony végrehajtása; 2. az élethez és a személyes biztonsághoz való jog; 3. a tisztességes eljáráshoz való jog és a terhelt jogainak érvényesülése; 4. a vélemény- és szólásszabadság; 5. a lelkiismereti és vallásszabadság; 6. a magánélethez való jog; 7. a gyülekezési és egyesülési jog; 8. az alapvető munkaügyi jogok, beleértve a kollektív tárgyaláshoz való jogot, a kényszer- és gyermekmunka tilalmát, valamint a hátrányos megkülönböztetés megszüntetését.

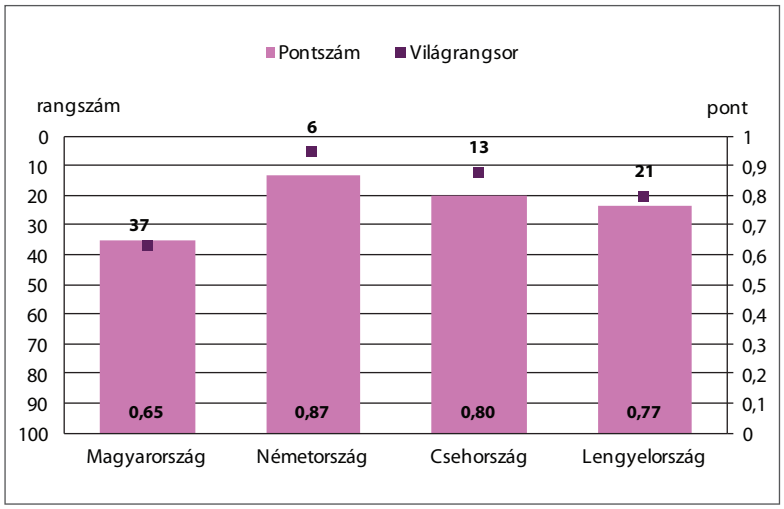

Forrás: WJP

Magyarország az alapvető jogok érvényesülésében a középmezőnybe tartozik, de le van maradva a visegrádi országoktól és Németországtól.

D.4.5. A GYÜLEKEZÉSI JOG GYAKORLÁSA KERETÉBEN BEJELENTETT BÉKÉS ÖSSZEJÖVETELEK, FELVONULÁSOK ÉS TÜNTETÉSEK SZÁMA

A demokratikus joggyakorlás egyik legfontosabb eleme a gyülekezési jog, amely által az állampolgárok tevőlegesen és aktívan vesznek részt a közéleti kérdésekben, kifejezésre juttatják véleményüket. Ez a választások közötti időszakokban kristályosodik ki a legtisztábban, mivel a gyülekezési jog érvényesítése ezen helyzetben az egyik legfontosabb véleménynyilvánítási eszköz. A mutató nem tartalmazza a politikai gyűlésekre vonatkozó adatokat, ezért is tapasztalható csökkenés a választási években: a rendezvények száma 2010-ben és 2014-ben számottevően lecsökkent. E tendencia alól kivétel a 2006-os év, a vizsgált időszakból a legtöbb rendezvény erre az időszakra tehető. Ennek okaiként az „őszödi beszéd" kiszivárgása, illetve az ehhez kapcsolódó politikai töltetű rendezvények jelölhetők meg. Fontos kiemelni, hogy a mutató tartalmazza a kormány melletti szimpátiatüntetéseket is, illetve nem tesz különbséget a rendezvények és a résztvevők száma alapján. 2015-ben 2011 óta először tapasztalható növekedés a mutató értékében.

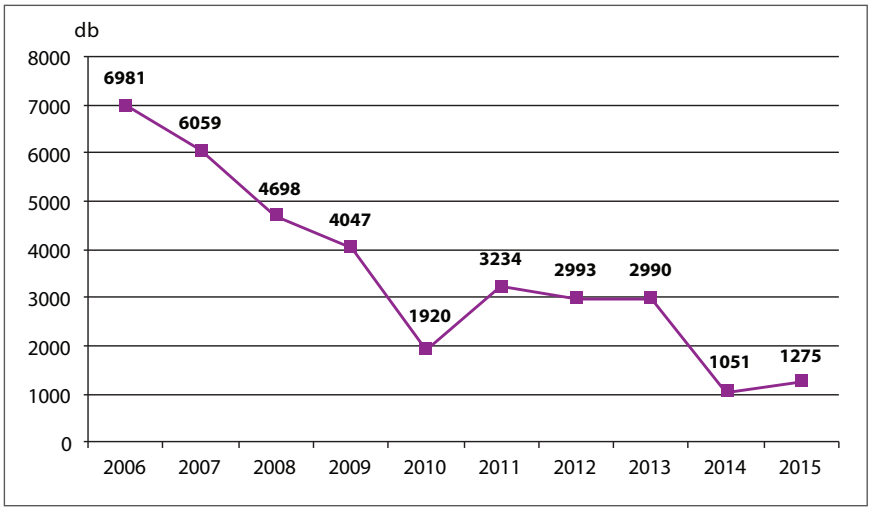

Forrás: ORFK

A gyülekezési jog gyakorlása keretében bejelentett békés demonstrációk száma 2006 óta csökken.

D.5. A SAJTÓSZABADSÁG, SZÓLÁSSZABADSÁG BIZTOSÍTÁSA DIMENZIÓ

A szektorhoz tartozó kormányzati képesség a kormányzók és a kormányzottak közötti párbeszéd leghatékonyabb és leghasznosabb eszközének, a média szabadságának biztosítása, amely egyben a társadalmi kontroll feladatát is ellátja. A főhatalom mindenkori gyakorlója és birtokosa – tehát a döntéshozó-végrehajtó hatalom és a nép – közötti párbeszéd leghatékonyabb eszköze a szabad média, amely a társadalmi kontroll funkciójával is bír. A kormányzati képesség demokratikus mérése kizárólag a szabad sajtó keretei között valósítható meg. A mérés többnyire azonban szubjektív elemekre épül, hiszen a sajtószabadság-indexek országonként eltérnek, azok sajátos jellemzőit viselik magukon.

Főindikátor: HÍREKKEL, AKTUALITÁSOKKAL, POLITIKÁVAL ÉS GAZDASÁGGAL FOGLALKOZÓ MŰSOROK ARÁNYA
A rádió- és a televíziószolgáltatók által jelentett, tartalmanként megbontott műsoridő alapján a címben jelzett témákkal foglalkozó műsorok műsoridejének aránya az összes éves műsoridőből. *(Forrás: KSH)*

1. részindikátor: AZ ELLENZÉKI POLITIKUSOK MÉDIAHASZNÁLATÁNAK ARÁNYA A PARLAMENTI PÁRTOK FŐBB HÍRMŰSOROKBAN ELHANGZÓ BESZÉDIDEJÉBŐL
Az ellenzéki politikusok médiahasználatának százalékos aránya a parlamenti pártok főbb hírműsorokban elhangzó beszédidejéből. A főbb hírműsorokban az ellenzéki politikusok szereplésének aránya az összes szereplő parlamenti politikushoz képest, a beszédidő alapján. *(Forrás: NMHH*)*

2. részindikátor: KÖRNYEZETI DEMOKRÁCIA INDEX
Az indikátor négy aldimenzión – átláthatóság, környezetvédelmi információkhoz való hozzájutás lehetősége, részvétel, igazságszolgáltatás – keresztül fejezi ki egy adott országra vonatkozóan az információkhoz való jog érvényesülését a környezetvédelem területén. *(Forrás: Forrás: Environmental Democracy Index, World Resources Institute*)*

3. részindikátor: ÖSSZEVONT SAJTÓSZABADSÁG MUTATÓ
Az összevont sajtószabadság mutató százas skálára vetítve jeleníti meg a *Freedom House Freedom of the Press*, a *Reporters Without Borders Word Press Freedom* indexét, valamint a The Economist Intelligence Unit *Democracy Index*ének *Civil Liberties* alindexét úgy, hogy a magas értékek jelentik a sajtó szabadságát. *(Forrás: Freedom House, Reporters Without Borders, The Economist Intelligence Unit*)*

4. részindikátor: A LAPKIADÁSSAL, MŰSOR-ÖSSZEÁLLÍTÁSSAL ÉS MŰSORSZOLGÁLTATÁSSAL FOGLALKOZÓ VÁLLALKOZÁSOK SZÁMA
Statisztikai főtevékenység alapján napilapkiadással, folyóirat, időszaki kiadvány kiadásával, rádióműsor-szolgáltatással, televízió-műsor összeállításával, szolgáltatásával foglalkozó, adott évben működő vállalkozások száma. A teljes körű adatsor a KSH-nak az adott évben működő vállalkozások gazdaságszerkezeti adatait tartalmazó adatbázisából készült, amelynek forrása éves gazdaságstatisztikai adatgyűjtések és adóadatok. *(Forrás: KSH)*

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

D.5.1. HÍREKKEL, AKTUALITÁSOKKAL, POLITIKÁVAL ÉS GAZDASÁGGAL FOGLALKOZÓ MŰSOROK ARÁNYA

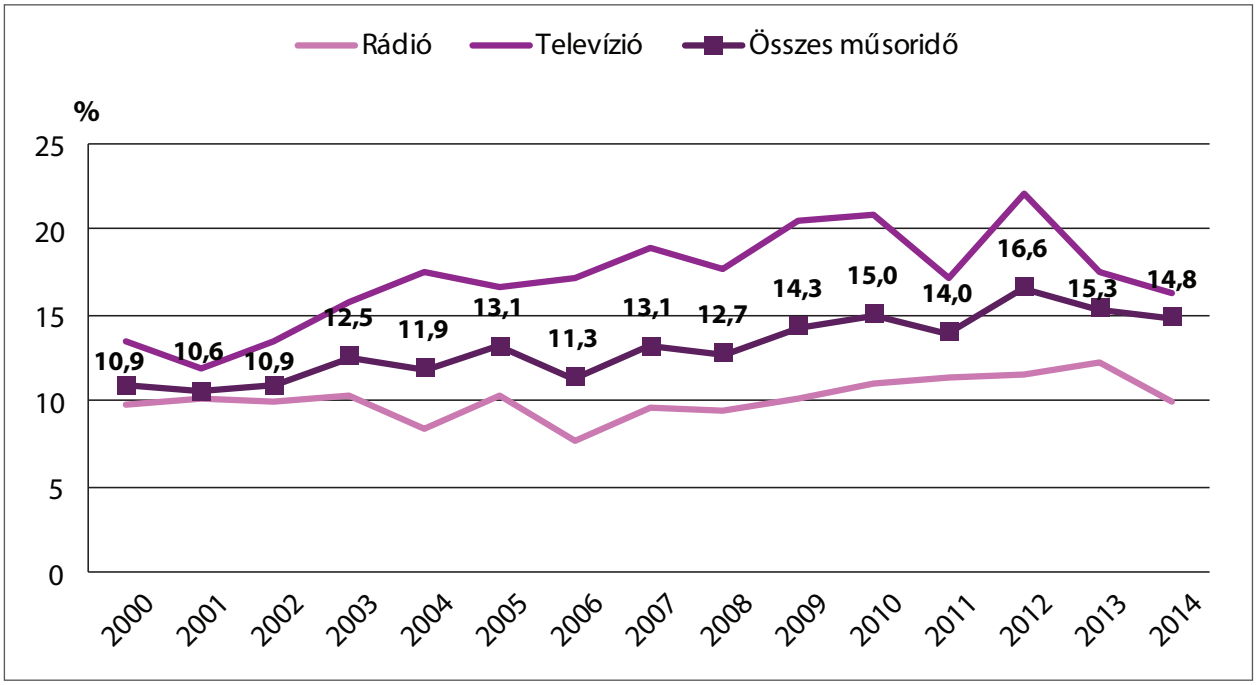

Forrás: KSH

Demokráciakutatásunk sajtószabadságra vonatkozó indikátorával kapcsolatosan elsősorban a politikai és gazdasági témájú sajtót kell alapul vennünk. Ennek egyik alapvető mércéje lehet a politikai-gazdasági típusú média aránya a teljes médián belül. Az adatok a műsoridőt veszik figyelembe, nem a nézettséget és a hallgatottságot, így a népszerűbb csatornák azonos súllyal jelennek meg, mint a kevés nézőt, hallgatót elérő szolgáltatók. Fontos, hogy az itt megjelenített adatok egyszerre tartalmazzák a kereskedelmi és közszolgálati csatornákat. A közéleti témákkal foglalkozó televíziós és rádiós műsorok aránya a 2000-es 11%-os arányról 2012-re 17%-ra növekedett, majd ezt követően csökkenés volt tapasztalható. Látható, hogy a televíziós csatornákban magasabb a hírekkel, aktualitásokkal, politikával és gazdasággal foglalkozó műsorok aránya, mint a rádiókban: 15 év átlaga alapján a rádiókban 10%, a televíziós csatornákon 17% az arányuk.

2012 óta kis mértékben csökken a hírekkel, aktualitásokkal, politikával és gazdasággal foglalkozó műsorok aránya.

D.5.2. AZ ELLENZÉKI POLITIKUSOK MÉDIAHASZNÁLATÁNAK ARÁNYA A PARLAMENTI PÁRTOK FŐBB HÍRMŰSOROKBAN ELHANGZÓ BESZÉDIDEJÉBŐL

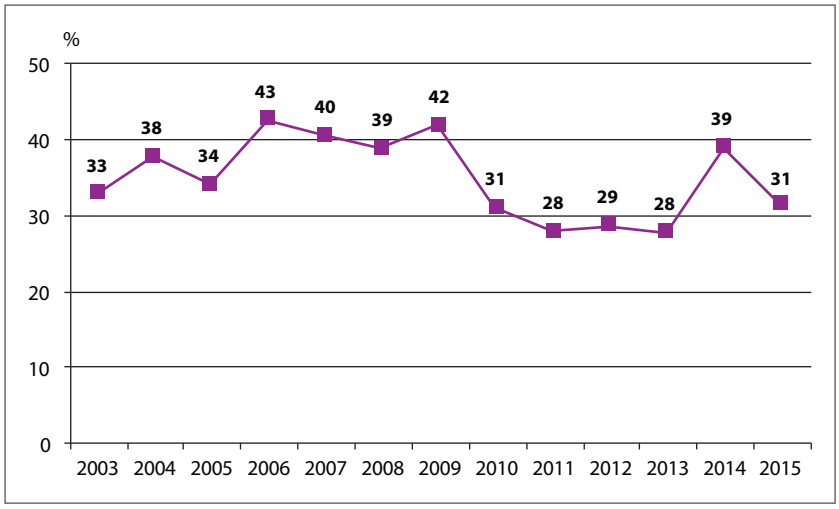

Forrás: NMHH

Az ellenzéki politikusok médiában való szereplése egy demokratikus államban nélkülözhetetlen, egyrészt szolgálja a mindenkori kormányzat ellenőrzését, emellett egy ellenzéki párt politikai alternatívát tud kínálni a kormánypárt álláspontja mellett. Az indikátor ennek megfelelően az ellenzéki sajtóhasználat arányát kívánja mérni, bár az adatok értelmezését kissé nehezíti, hogy a választási években az ellenzéki pártok palettája változhat. A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság mintavételes médiafigyelése szerint a főbb hírműsorokban az ellenzéki politikusok szereplésének aránya a beszédidő alapján vizsgálva – az összes szereplő parlamenti politikushoz képest – 28–43% között ingadozik. A kormányzó politikusok médiadominanciáját ugyanakkor az elmúlt tíz évben egyszer sem sikerült megtörni. Jellemző, hogy választási években (2006, 2014) igen magas az ellenzéki politikusok jelenléte, ez alól kivételt jelent a 2010-es év, amikor mindössze 31% volt az ellenzéki politikusok médiahasználatának aránya.

2014-ről 2015-re 39%-ról 31%-ra esett vissza az ellenzéki politikusok médiahasználatának aránya, ugyanakkor megállapítható, hogy az ellenzéki médiahasználat a parlamenti erővel arányos értéket mutat.

D.5.3. KÖRNYEZETI DEMOKRÁCIA INDEX

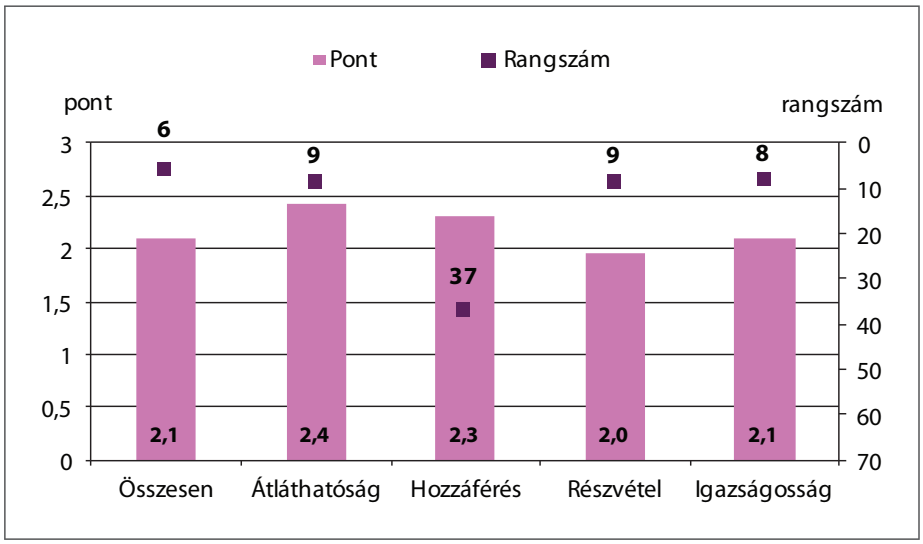

Forrás: WRI

A mutató *(Environmental Democracy Index, World Resources Institute)* a környezetvédelem témakörében méri az információkhoz való jog érvényesülését. Ezen index egy nemzetközi viszonylatban is egyre fontosabb területet illetően, négy tematikán – átláthatóság, hozzáférés, részvétel és igazságosság – keresztül méri az információhoz való hozzájutás lehetőségét, így talán napjaink, illetve a jövő egyik legkardinálisabb témája. 2014-ben Magyarország e területen kimagaslóan jól teljesített: 2,1 ponttal a 70 vizsgált ország közül az összesített rangsor 6. helyét foglalja el. Az előkelő helyezés jelentőségét némileg csökkenti, hogy a nyugat-európai és a skandináv országok csak elvétve kerültek be a vizsgálatba.

Magyarországon a környezeti információkhoz való hozzáférés tekinthető fejlesztendőnek.

D.5.4. ÖSSZEVONT SAJTÓSZABADSÁG MUTATÓ

Az összevont sajtószabadság mutató százas skálára vetítve jeleníti meg a Freedom House *Freedom of the Press*, a Reporters Without Borders *Word Press Freedom* indexét, valamint a The Economist Intelligence Unit *Democracy Index*ének *Civil Liberties* alindexét úgy, hogy a magas értékek jelentik a sajtó szabadságát. Ezen indexek kétségtelen előnye, hogy hosszabb múltra tekintenek vissza, és egységes módszertan szerint értékelik az országok gyakorlatát. További előnyük széles körű ismertségük, presztízsük és egyszerű értelmezésük. A mutatók módszertani értelemben azonban alacsony megbízhatósággal jellemezhetők. A szubjektív elemek miatt az eredmények változhatnak. A három index összegzése egyfajta robusztusságot eredményez, a mutatón mért kisebb elmozdulások nem értelmezhetők, ellenben a nagyobb különbségek érvényességéhez nem férhet kétség. A 71–74 pontos magyar adat értelmezéséhez viszonyítási alapként szolgálhat mind a törvényi szabályozás, mind a joggyakorlat tekintetében liberális demokráciaként működő Norvégia, amely 94 ponttal jellemezhető. Ellenkező pólusnak tekinthető a vallási autokrata Irán, amely 18 pontot vesz fel az összevont sajtószabadság mutatón. *(Lásd a grafikont a lap szélén.)*

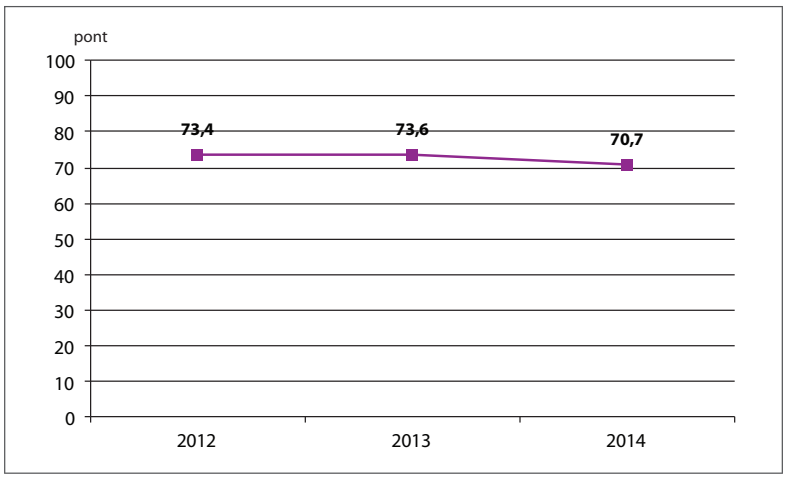

Forrás: FH, RFS, EIU

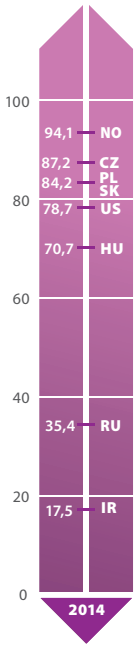

Forrás: FH, RFS, EIU

A vizsgált három évben érdemben nem változott a sajtószabadság helyzete, azonban a V4-országok mindegyike jobban teljesít ezen a területen.

D.5.5. A LAPKIADÁSSAL, MŰSOR-ÖSSZEÁLLÍTÁSSAL ÉS MŰSORSZOLGÁLTATÁSSAL FOGLALKOZÓ VÁLLALKOZÁSOK SZÁMA

Az indikátor mennyiségi jellemzőként lazán kapcsolódik a sajtószabadság méréséhez, megmutatja a lapkiadással, műsor-összeállítással és műsorszolgáltatással foglalkozó vállalkozások számának alakulását. Eszerint 2008 óta a professzionális médiaszolgáltatók száma lassú csökkenést mutat. Az elmúlt hét év során megközelítőleg 31%-kal csökkent a vállalkozások száma. Bár a csökkenés minden szektorra – televízió, rádió, nyomtatott sajtó – kiterjed, mértéke nem egyenletes. Míg a nyomtatott kiadványok megjelentetésével foglalkozó vállalkozások száma 1241-ről 902-re csökken 2014-ben, azaz 27%-os csökkenést mutat, addig a televízióműsor-szolgáltató vállalkozások száma 828-ról 503-ra esett vissza, s ez 39%-os fogyatkozást jelent. A rádióműsor-szolgáltatók száma a 2008-as 451-ről 318-ra csökkent, vagyis 29,5%-os csökkenést mutat. 2014-ben összesen 1838-ról 1723-ra csökkent a vállalkozások száma, s ez 6%-os csökkenést jelent az előző évhez képest. Kijelenthető ugyanakkor, hogy még mindig igen jelentős számú hazai és multinacionális vállalat tevékenykedik e szektorban, biztosítva a megfelelően változatos és színes televízió- és rádióműsorokat, illetve sajtótermékeket.

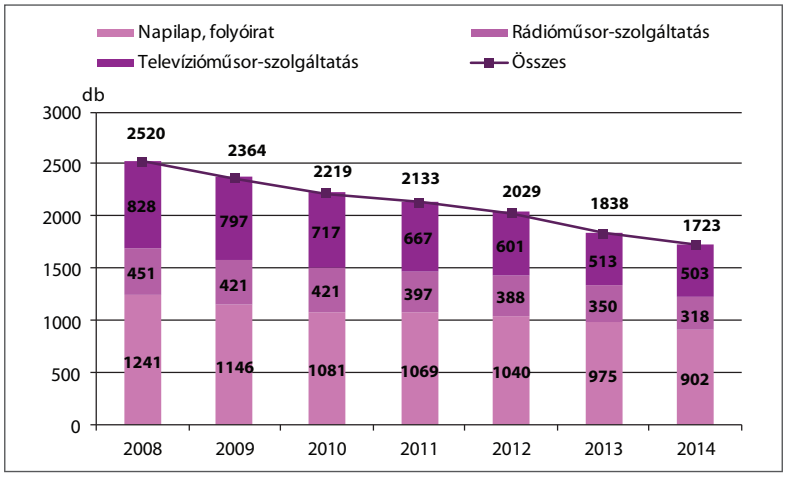

Forrás: KSH

A területen megfigyelhető zsugorodás 2014-ben tovább folytatódott, egy év alatt jelentősen, 6%-kal csökkent a vállalkozások száma.

HATÉKONY KÖZIGAZGATÁS
ÖSSZEFOGLALÓ[1]

A hatásterület célja és kapcsolódási pontjai

A hatékony közigazgatás hatásterület a Jó Állam fogalmi rendszerében horizontális és kiegészítő jelleggel került meghatározásra a többi hatásterülethez képest. Értelmezésünkben ez a közigazgatás azon szűkebb szerepére utal, amely az állami működést infrastruktúraszerűen kiszolgáló igazgatási gépezetet (adminisztrációt) írja le. A közigazgatás *képessé tesz* más szereplőket, hogy eredményesebben ellássák társadalomirányító, közszolgáltatást nyújtó funkciójukat. Ugyanakkor ez a „mögöttes" pozíció nem kizárólagos, hiszen a közigazgatás közvetlenül is találkozik az állampolgárokkal, akik ügyeket intéznek, jogokat és kötelezettségeket szereznek: azaz ők is használják a közigazgatási infrastruktúrát. Fontos azonban leszögezni, hogy ez a „használat" is eszköz az állampolgári igények további érvényesítésére, a jogok kiteljesítésére, amely már a többi hatásterület szférájában értelmezhető és kutatható.

A dimenziók meghatározásának szempontjai

Az egyes dimenziók jelenítik meg a hatékony közigazgatás képességeit, amelyek a közpolitikai szakirodalomban talán az adminisztratív kapacitás fogalmával rokoníthatók. Utóbbi építése, bővítése az EU tagállami közigazgatásaival szembeni elvárásként is időről időre megfogalmazódik a következő elvek mentén: a közigazgatási szolgáltatások színvonalának emelése, az ügyfelek terheinek csökkentése és méltányos kezelése, az eszközök és erőforrások hatékony felhasználása. Ennek analógiájára és a célokkal összhangban határoztuk meg a 4 + 1 hatásterületi dimenziót, azaz a közigazgatás legfontosabb képességeit:

(1) Hozzáférhetőség. A dimenzió keretében azt vizsgáljuk, hogy az állam miként törekszik arra, hogy a közigazgatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés egyéni élethelyzetekből fakadó korlátait lebontsa, illetve az azokból fakadó előnyeit kihasználja. Az infokommunikációs technológia soha nem tapasztalt ütemű fejlődésével és elterjedésével a közigazgatási folyamatok elektronizálása ma már nem főszabályt erősítő kivétel, és nem is modernizációs irány, hanem norma. Ennek a normaszerűségnek a jellemzőit mérjük mind a közigazgatás kínálati, mind keresleti oldalán: milyen, a hagyományostól eltérő ügyintézési csatornák állnak rendelkezésre, milyen fejlettségi szinten, illetve milyen fokú ezen szolgáltatások ügyfelek általi kihasználtsága.

(2) Ügyfélteher. Az előző dimenzióéval azonos viszonyt, a közigazgatás-ügyfél kapcsolatrendszert vizsgálja ez a dimenzió is, amelynek célja a lakossági ügyfeleknek a közigazgatási ügyintézésük során felmerülő terheinek azonosítása és mérése, továbbá a közigazgatás tehermentesítő szolgáltatásainak számbavétele. Ezek az ügyintézés menetét támogató ún. kényelmi szolgáltatások már nem csupán az alapszolgáltatások hagyományos ügyintézési csatornáit szélesítik ki az elektronikus csatornával, hanem kifejezetten proaktív szemléletben az ügyfélterhek csökkentését célozzák.

(3) Erőforrás-gazdálkodás. A közpénzfelhasználás elvei, a költségvetési korlátok és a társadalmi igények is a személyi és szervezeti erőforrásokkal való prudens, költséghatékony gazdálkodást követelik meg. Látható, hogy ezen dimenzió céljai az előző két dimenzió zömében erőforrás-igényes fejlesztéseivel konkurálnak. A közigazgatási átszervezések legfőbb mozgatórugója a hatékonyságnövelésbe vetett hit, ezért itt nem csupán gazdaságossági szempontok, hanem a többi dimenzióra is tekintettel lévő eredményességi szempontok szerint vizsgáljuk a kapcsolódó képességet.

(4) Felkészültség. Az eljárások és a szervezet mellett a közigazgatást átfogóan vizsgáló keretek harmadik nagy alrendszere a humán erőforrás. A közigazgatás személyi állományának felkészültsége alapvetően meghatározza a közszolgálat minőségét, szervezeteinek teljesítőképességét. Csak a felkészült, megfelelő képességekkel rendelkező és kellően motivált szakembergárda képes a teljesítmény ingadozásának csillapítására, a rugalmasság biztosítására a csökkenő erőforrások és romló környezeti feltételek között is.

(5) Elégedettség. A felsorolt négy dimenzióval kapcsolatos társadalmi percepció vizsgálatára szolgál ez a dimenzió, amely a közigazgatásnak azt a képességét méri és kéri számon, hogy a szolgáltatásainak, szervezettségének és személyi állományának megfelelő szintű társadalmi elfogadottsága megvalósult-e. Arra keressük a választ, hogy ismerik, értik és használják-e az állampolgárok a közigazgatást, valamint megfelel-e az elvárásaiknak, az elvárásaik megfelelnek-e az igényeiknek, végül pedig: elégedettek-e a közigazgatással. A Jó Állam kutatási program indulása óta először képezik reprezentatív felmérés tárgyát a lakosság (ügyfelek) közigazgatással kapcsolatos tapasztalatai, véleménye. A felmérés korlátai ugyanakkor egyelőre nem tették lehetővé a mélyebb összefüggések elemzését az ügyfelek preferenciáit és szolgáltatás-igénybevételi szokásaikat érintően.

A fő- és részindikátorok kiválasztásának szempontjai

Hasonlóképp a többi hatásterülethez, a vizsgálati tárgy komplexitásából fakadóan a mérés pontossága és a narratív értelmezhetőség közötti kompromisszumra törekedtünk. Fontos azonban leszögezni, hogy a kiválasztott indikátorok csupán jellemzik azt, és nem nyújtanak átfogó, átfedés- és hézagmentes elemzést az adott közigazgatási képességről.

[1] A fejezet szerzői: dr. Kádár Krisztián (munkacsoport vezető), Csuhai Sándor, Fekete Letícia, Fibinger Anita, Tarpai Zoltán Tamás

Ennek értelmében arra vállalkoztunk, hogy a közigazgatás fentiekben értelmezett teljesítménykoncepciójának minél több aspektusára rá tudjunk világítani. A vizsgálati fókusz is változatos megoldásokat kínál. Amellett, hogy törekedtünk a teljes populáció közvetlen vagy reprezentatív bemutatására, bizonyos szűkítéseket a mérhetőség érdekében meg kellett határozni. A közigazgatási eljárások jellemzésére ezért a lakossági ügyfelek (állampolgárok) által leggyakrabban igénybe vett szolgáltatások „kosarát" vettük alapul azzal a feltételezéssel, hogy ez a szűkebb halmaz és ezért az igénybevétel döntő többségére képes érvényes adatokkal szolgálni.

Nemzetközi kitekintés

A fenti kiinduló téziseinkből is következik, hogy a közigazgatás szűkebb értelmezése lehetőséget ad a magyar közigazgatás hagyományainak, adminisztratív kultúrájának és egyéb kontextuális adottságainak jobb figyelembevételére, szemben a nemzetközi mérések ilyetén specifikumokat szükségképpen negligáló, absztrakt jellemzéseivel. Másfelől viszont az indikátoraink magyar közigazgatásra szabott karakterük miatt nem alkalmasak – az azonos bázison és módszertannal megvalósuló mérések hiányában – a nemzetközi összevetésekre. Ez alól kivételt jelent az a dimenziónként egy-egy, nemzetközi mérésből származó mutatószám, amelyeket részben az Eurostat, részben a Világgazdasági Fórum, részben az OECD indikátorkészleteiből emeltünk be.

Ezen kiragadott példákon túlmenően érdemes azonban megemlíteni a véleményünk szerint legkomplexebb és viszonylagos objektivitásra törekvő nemzetközi összehasonlítást: az OECD által 2009 óta mért *Government at a Glance (GaaG)* felmérést a tagországok kormányzati struktúrája, működése, eredményei és jó gyakorlatai vonatkozásában. A mérési eredmények átlagai összképet adnak arról, hogy melyek a kormányzati működés erősségei, illetve hiányosságai európai szinten. Nem utolsósorban pedig számos olyan indikátort tartalmaznak, amelyeket a tagországok saját maguk is továbbfejleszthetnek az adott működési terület mélyebb megismerése végett. Az alábbiakban dimenziónként ragadtunk ki egy-egy átfogóbb kitekintést.

(1) Hozzáférhetőség. A 2013-as GaaG is vizsgálta a közigazgatási szolgáltatások elérhetőségét és minőségét a fentieken túl a szolgáltatások megfizethetősége szerint is. Érdekes aspektusa a hozzáférhetőség dimenziónak a civil lakosság közösségi vagy önkéntes csoportokon keresztül történő bevonásának mértéke a közszolgáltatások nyújtásába, amely összefüggésbe hozható az elégedettség dimenzióval is. Vizsgálatok szerint minél közelebb van a szolgáltatás nyújtása az állampolgárokhoz, annál elégedettebbek vele.

(2) Ügyfélteher. Az ügyfélteher vonatkozásában a szolgáltatások időszerűsége, azaz a szolgáltatás időben történő nyújtása is értelmezhető. A szolgáltatások időszerűségét a GaaG 2013 vizsgálja például az adóbevallás (online vs. papíralapú adóbevallás feldolgozása) területén. A közigazgatási szolgáltatások minőségére vonatkozó indikátorok is utalnak az ügyfélterhek mértékére, például az ügyfelek tájékozódását segítő, jogait és kötelezettségeit tartalmazó ügyfélkarták, amelyek csökkenthetik az ügyfelek tájékozódási idejét.

(3) Erőforrás-gazdálkodás. Az erőforrás-gazdálkodás alapvető indikátora a kormányzati szervezetek alkalmazotti létszáma az összes munkavállaló arányában. Ezen belül vizsgálják a központi és a helyi közigazgatásban dolgozók arányát. A nők arányának mérése a munkaerőpiacon és azon belül a kormányzatban kiemelt szerepet kapott. A HR-gazdálkodás fontos mutatója a közigazgatásban dolgozók kompenzációja (illetmény és juttatások), amelyet 2008 óta mérnek. Külön indikátor vonatkozik a felső és a középvezetők, a szakértők, a felsőfokú végzettségűek, valamint a titkársági munkát végzők kompenzációjára.

(4) Felkészültség. A felkészültség dimenzióhoz kapcsolható a 2010-ben elvégzett kérdőíves felméréssorozat, amely a kormányzati tanácsadók felkészültségét, stratégiai döntéshozatalt segítő képességeit vizsgálta. Két kérdőív két nézőpontból (a minisztériumi vezetők, illetve maguk a tanácsadók nézőpontjából) vizsgálta a kormányzati tanácsadók szerepét, azaz hogy milyen tevékenységet végeznek (stratégiai tanácsadás, koordináció, szakpolitika-megvalósítás, médiatevékenység, a közalkalmazottak irányítása stb.).

(5) Elégedettség. Szoros összefüggés állapítható meg a kormányzatba vetett bizalom és az állampolgárok elégedettsége között. A bizalom mérése a 2013-as GaaG központi kérdésköre volt. E kérdőív általánosságban kérdez rá a bizalom mértékére, nem tárja fel mélyebben a befolyásoló tényezőket. Külön mérések valósulnak meg az állampolgárok közszolgáltatásokkal való elégedettsége vonatkozásában az oktatás, az egészségügy és az igazságszolgáltatás területén.

H.1. HOZZÁFÉRHETŐSÉG DIMENZIÓ

Főindikátor: A FEJLETT E-KÖZIGAZGATÁSI SZOLGÁLTATÁST HASZNÁLÓK ARÁNYA AZ INTERNETEZŐ LAKOSSÁGON BELÜL

A mutató a 16–74 éves, internetező (azaz a megelőző 12 hónapban internetet használó) lakosságon belül azok részarányát mutatja, akik az elmúlt 12 hónapban legalább egy alkalommal kitöltöttek és feltöltöttek elektronikus űrlapot valamely hatósággal való kapcsolattartás, ügyintézés során. A mutató a lakosság és a háztartások IKT-használatát felmérő Eurostat-adatszolgáltatás része, amely a nemzeti statisztikai hivatalok reprezentatív lakossági kérdőíves felmérésén alapul. *(Forrás: Eurostat)*

1. részindikátor: A KORMÁNYABLAKBAN INTÉZHETŐ ÜGYKÖRÖK SZÁMA

A területi kormányhivatalok ügyfélszolgálati szervezeti egységeiként működő kormányablakokban az ügyfelek által intézhető – jogalkotó által kihirdetett – ügykörök (ügyintéző szerv hatásköre és illetékessége által meghatározott, összetartozó vagy hasonló egyedi ügyek csoportja) kumulált száma. *(Forrás: a kormányablakokról szóló 515/2013. [XII. 30.] Korm. rendelet)*

2. részindikátor: A LEGKÖZELEBBI KORMÁNYABLAKTÓL MÉRT ÁTLAGOS KÖZÚTI TÁVOLSÁG A FŐVÁROSON KÍVÜL

Magyarország fővároson kívüli településeinek középpontjai és a legközelebbi, megyén belüli kormányablakok között, közúton mért távolság átlaga. Évenként újraszámolják -- több ezer számítás algoritmizált futtatásával – minden település esetében, hogy mely kormányablak van legközelebb a megyén belül, s mekkora a távolság. Majd ezek a (legkisebb) távolságok kerülnek átlagolásra. *(Forrás: KEKKH-kormányablakadatok, KSH Helységnévtár. Távolságmérés: Közúthálózati térképes adatok a Google Maps eszköz felhasználásával – NKE saját számítás*)*

3. részindikátor: AZ ÜGYFÉLKAPU-REGISZTRÁCIÓK ÉS A FELTÖLTÖTT DOKUMENTUMOK SZÁMA

A Magyarorszag.hu kormányzati portálon elérhető Ügyfélkapu szolgáltatásra regisztrált felhasználók száma, valamint az általuk, adott évben Ügyfélkapun keresztül; az intézményeknek elküldött dokumentumok mennyiségét mutatja. *(Forrás: NISZ Zrt. havi statisztikai adatközlése*)*

4. részindikátor: A NAV ÜGYFÉL-TÁJÉKOZTATÓ ÉS ÜGYINTÉZÉSI RENDSZERÉBE (ÜCC) ÉRKEZETT, SIKERES ÜGYINTÉZÉSSEL ZÁRULÓ HÍVÁSOK SZÁMA

Azon – a Nemzeti Adó- és Vámhivatal által működtetett Ügyfél-tájékoztató és Ügyintéző Rendszer (ÜCC) által fogadott – ügyfélhívások éves mennyisége, amelyek sikeres telefonos azonosítást követően definitív ügyfélkiszolgálással zárultak. *(Forrás: NAV-évkönyvek 2010–2014 és NAV-adatszolgáltatás*)*

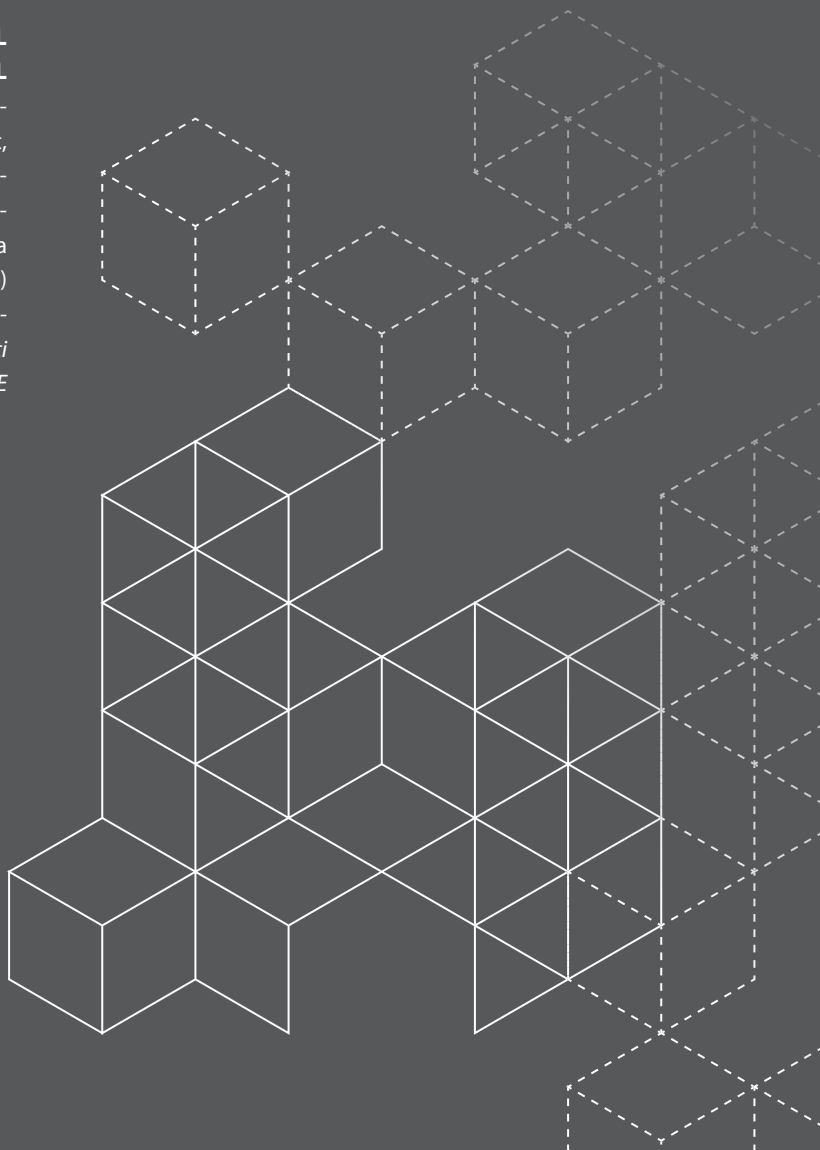

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

H.1.1. A FEJLETT E-KÖZIGAZGATÁSI SZOLGÁLTATÁST HASZNÁLÓK ARÁNYA AZ INTERNETEZŐ LAKOSSÁGON BELÜL

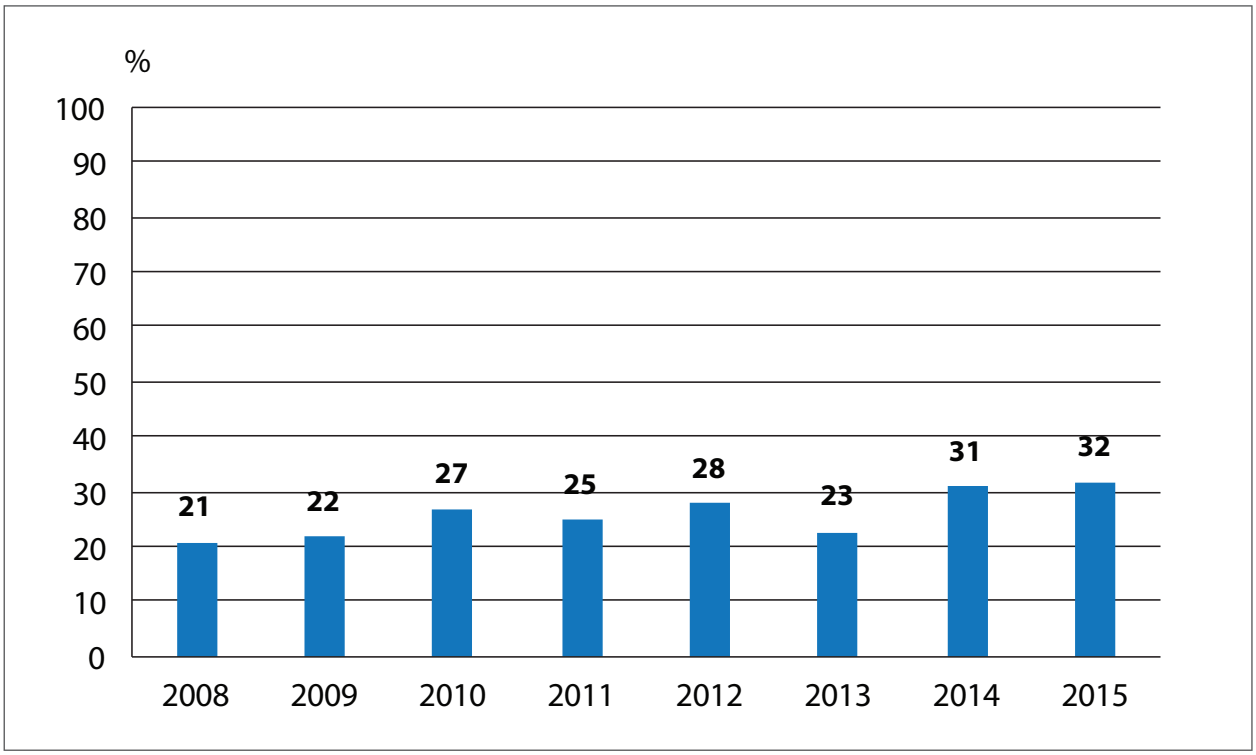

Forrás: Eurostat

Az e-közigazgatás fejlesztése másfél évtizede napirenden lévő stratégiai irány mind az EU, mind hazánk szintjén. A folyamatos technológiai fejlődés a kezdetek óta megnehezíti az e-közigazgatás egzakt meghatározását, így a mérését is. Abban azonban egyetértés mutatkozik, hogy bár tágan értelmezve minden olyan ügyfél- vagy hivataloldali – a közigazgatási ügyintézés során végzett – tevékenység, amely infokommunikációs technológia igénybevételével történik, e-ügyintézésnek tekinthető, az egyes megoldások között jelentős fejlettségi szintbeli különbségek határozhatók meg. A 2000-es években a CapGemini által kidolgozott módszertan alapján az e-közigazgatási szolgáltatások igénybevételekor (a hatósággal való kapcsolattartásban és ügyintézés során) a következő négy ún. érettségi szintet különböztetjük meg: (1) információk interneten történő beszerzése; (2) űrlapok letöltése; (3) elektronikusan kitöltött űrlapok elektronikus benyújtása; (4) a szolgáltatás teljes körű online tranzakciójának lehetősége személyes megjelenés nélkül.

A Hozzáférhetőség dimenzió főindikátorának választott mutató az e-közigazgatási szolgáltatások lakosság általi használatát (konkrétan az elektronikusan kitöltött űrlap interneten történő benyújtását), így elsősorban a keresletet méri. Ugyanakkor közvetve képet kapunk a kínálati oldalról is, hiszen elérhető szolgáltatás hiányában a használat is értelemszerűen elmarad. Hasonló megközelítéssel alkalmaztunk szűkítést a magasabb fejlettségi szintre fókuszálással, ugyanis az érettebb szolgáltatási szint igénybevétele kétséget kizáróan feltételezi az alacsonyabb komplexitású szintek használatát (vagy az arra való képességet).

A főindikátor kiválasztásánál szerepet játszott az a szempont is, hogy a használat elmaradásának okait minél inkább sikerüljön fókuszálni a közigazgatás érdekkörére. A vizsgált korcsoport részben a 16–74 év közötti lakosságra korlátozódik, akik önállóan intéznek közigazgatási ügyet, másrészt a vizsgált populáció az internetet már használó állampolgárokat fogja át (így mérsékelve a használat elmaradásának digitális írástudatlansággal és egyéb okból eredő passzivitással összefüggő okait).

A grafikon a magyar lakosság önbevalláson alapuló, CapGemini 3. szintű szolgáltatás igénybevételét mutatja. Eszerint egy növekvő tendencia eredményeként 2015-ben közel minden 3. internetező küldött be a megelőző 12 hónapban űrlapot online csatornán (2008-ban ez csak minden 5. internetezőre volt igaz).

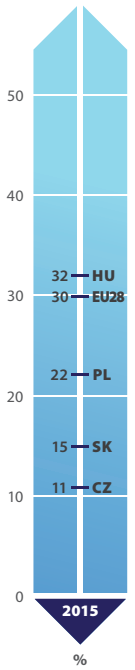

Forrás: Eurostat

Részben az infokommunikációs technológiák használatának expanziója, részben az e-közigazgatási rendszerek bővülésének eredményeként a komplex e-ügyintézési szolgáltatások használata pozitív tendenciát mutat; az EU-átlagot kissé meghaladó mértékű.

H.1.2. A KORMÁNYABLAKBAN INTÉZHETŐ ÜGYKÖRÖK SZÁMA

Az ügyfelek szolgáltatásokhoz való hozzáférése szempontjából kiemelt jelentőségű az ügyintézés menetének egyszerűsítése, ennek pedig a jelenleg ismert modellek közül a kormányablakok úgynevezett egyablakos rendszerű ügyintézése (tehát a lehető legtöbb ügyfajtát érintő, valamennyi, az eljárásokkal kapcsolatos cselekmény megtételének lehetősége) felel meg a legjobban. A kormányablakok 2011. évi bevezetése óta folyamatosan növekedett az elintézhető ügykörök száma, amelyeket a kormány taxatív felsorolással rendeletben állapít meg.

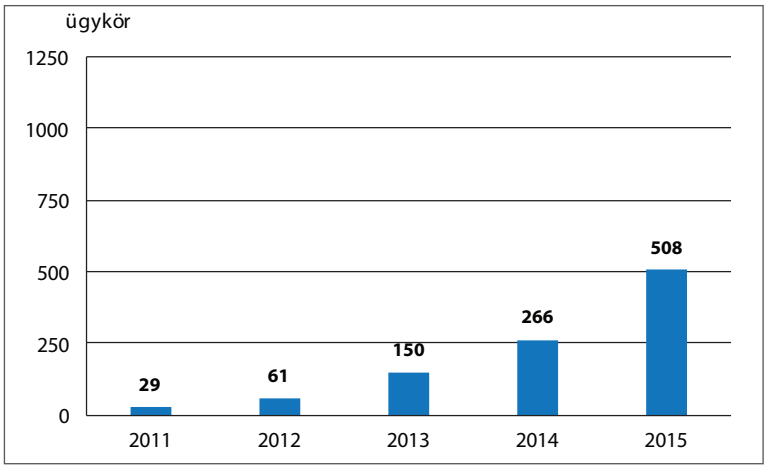

Forrás: 515/2013. (XII.30.) Korm. rendelet

A mutató értelmezésénél fontos megjegyezni, hogy a lefedett ügykörök tekintetében eltérő komplexitású és típusú szolgáltatások érhetők el a következők szerint: (1) kérelmek előterjesztése, bejelentések befogadása és továbbítása; (2) tájékoztatás nyújtása eljárás menetéről; (3) azonnal, illetve saját hatáskörben intézhető ügyek; (4) egyedi ügy intézéséhez kiegészítő szolgáltatások.

A jogszabályok változó klasszifikációja nem teszi lehetővé a mutató idősoros összehasonlítható alábontását, de a 2015. évi szolgáltatási portfólió alapján az ügykörök több mint felében továbbítás, több mint 20-20%-ában definitív ügyintézés és kizárólag információnyújtás kezdeményezhető.

A kormányablakokban intézhető ügyek számának jól látható bővülése nemcsak mennyiségi, hanem minőségi fejlesztést is jelent a kormányzati ügyfélkiszolgálás terén, köszönhetően a fejlettebb okmányirodai szolgáltatások integrálásának.

H.1.3. A LEGKÖZELEBBI KORMÁNYABLAKTÓL MÉRT ÁTLAGOS KÖZÚTI TÁVOLSÁG A FŐVÁROSON KÍVÜL

A kormányablakokban intézhető ügykörkínálat bővítése mellett a hozzáférhetőséget alapvetően meghatározza a fizikai ügyfélszolgálati pontok földrajzi távolsága. A kormányablakok fizikai elhelyezésekor is szempont volt, hogy az ügyfelek számára könnyen hozzáférhető helyszínekre történjen a telepítés (pl. vasútállomások, forgalmas közterek közelében).

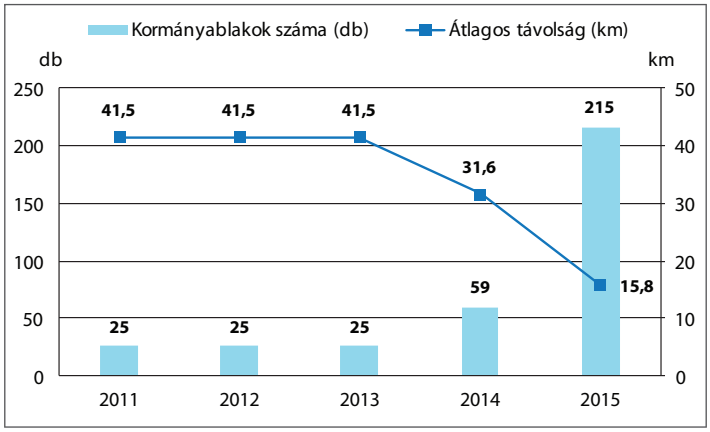

Forrás: NKE

Az integrált ügyfélszolgálatok számának fokozatos bővítése a vidéki lakosság ügyintézési szolgáltatáshoz való hozzáférését könnyíti. Ennek indexálására szolgáló, fejlett technológiát képviselő eszköz a Google Maps közúti távolságot mérő alkalmazás, amelynek segítségével – egy több ezer számítást tartalmazó algoritmus szerint – kiszámítottuk az adott megyén belül található összes település központjának a hozzá tartozó legközelebbi kormányablaktól mért távolságát, majd a megyei adatok országos szintű átlagolását (Budapest adatait nem tartalmazza). A részindikátor ily módon a földrajzi hozzáférés plasztikusabb bemutatására képes, noha könnyen belátható, hogy önmagában a kormányablakok számának növelése, ha területileg szórtan történik, akkor csökkenti a részindikátor értékét, de a hálózat egyenszilárd fejlesztéséhez is jó hatásmutatóként alkalmazható.

2015 végén az okmányirodák bázisán folyamatosan épülő második generációs kormányablakok kialakítása jól tükrözi az integrált közigazgatási ügyintézés közelebb vitelét az állampolgárokhoz.

H.1.4. AZ ÜGYFÉLKAPU-REGISZTRÁCIÓK ÉS A FELTÖLTÖTT DOKUMENTUMOK SZÁMA

Az Ügyfélkapu (ÜK) a közigazgatás elektronikus ügyfélbeléptető és -azonosító rendszere. Biztosítja, hogy felhasználói a személyazonosságuk igazolása mellett, egyszeri belépéssel, biztonságosan kapcsolatba léphessenek a hivatalokkal. A részindikátor – hasonlóan a dimenzió főindikátorához – az e-közigazgatási szolgáltatások használatát méri két fontos különbséggel. Míg a főindikátor szubjektív, mintavételes felmérésen, addig a portálstatisztika a mo.hu üzemeltetési naplóadatbázisán alapszik. A másik eltérés pedig a felhasználói körben található: az ÜK-felhasználók között a vállalkozók is megjelennek. Az e-közigazgatási szolgáltatáskínálat bővülésével az ÜK-regisztrációk száma folyamatosan növekedett, mára több mint 2,1 millió regisztrált vehet igénybe 132 db ÜK-regisztrációt igénylő szolgáltatást. A feltöltött dokumentumok számának visszaesése az elmúlt évek alternatív megoldásainak (pl.: online űrlapok benyújtása) térnyerésére vezethető vissza, ugyanakkor az ügyfélkapun történő belépések száma folyamatosan emelkedik, és 2015-ben már több mint 150 millió db ÜK-belépés történt.

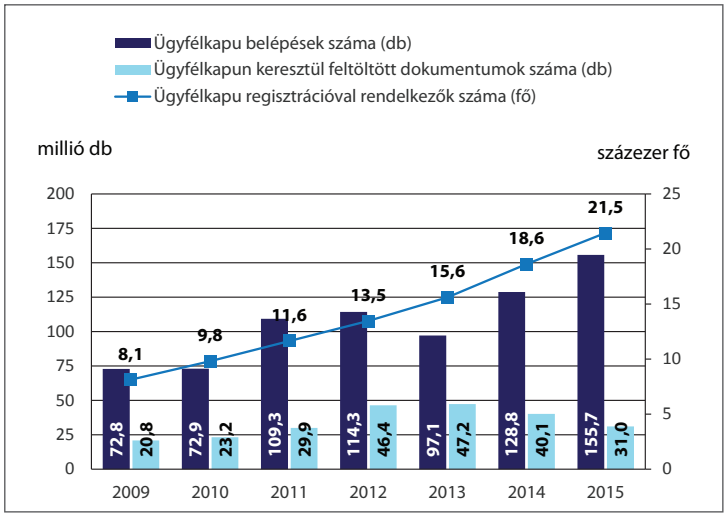

Forrás: NISZ

Az Ügyfélkapu-regisztrációk és az elérhető szolgáltatások számának növekedése egyértelműen mutatja az e-közigazgatási szolgáltatások iránti kereslet és a kínálati portfólió bővülését.

H.1.5. A NAV ÜGYFÉL-TÁJÉKOZTATÓ ÉS ÜGYINTÉZÉSI RENDSZERÉBE (ÜCC) ÉRKEZETT, SIKERES ÜGYINTÉZÉSSEL ZÁRULÓ HÍVÁSOK SZÁMA

Az eddigiekben elemzett és értékelt online és személyes ügyintézési csatornán túl ez a részindikátor a telefonos ügyintézés NAV által használt szolgáltatását mutatja be. Az adóhatóság a vele szemben fokozódó adózói igények kielégítésére, 2009 második felétől vezette be új szolgáltatásként az Ügyintéző Contact Centert (ÜCC). Az adózók, valamint képviselőik titkos ügyfél-azonosítójuk (PIN-kód) azonosítását követően egyedi ügyeket intézhetnek, illetve adótitoknak minősülő adatokról kérhetnek tájékoztatást. Az ügyek közül az adózók hívásainak 60–70%-át a bevallásokkal kapcsolatos ügyintézés teszi ki, az adóalany-nyilvántartást mintegy 15–20%-ban, a folyószámlával kapcsolatos ügyintézést és tájékoztatást 10–15%-ban veszik igénybe telefonos ügyfélszolgálat segítségével. A grafikon adatai az összes beérkező telefonhívásból csak azoknak a darabszámát adja meg, amelyek sikeres telefonos azonosítást követően definitív ügyfélkiszolgálással zárultak. Az adatsor tehát nem pusztán a kapcsolatfelvételi mód népszerűség növekedését jelzi, hanem a hatékony ügykezelés bővüléséről referál. A telefonos ügyintézési csatorna igénybevétele a bevezetése óta folyamatosan növekedést mutat. A hozzáférést bővítő lehetőség egyúttal a személyes ügyfélkiszolgálás közigazgatás-oldali adminisztratív terheit is csökkenti.

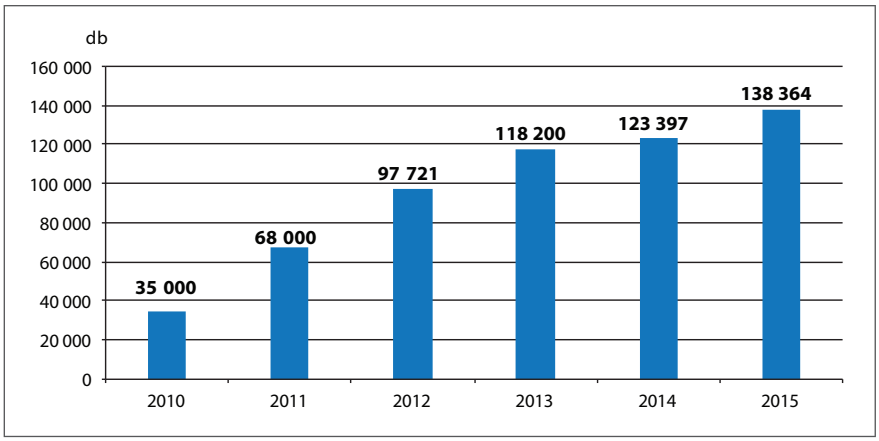

Forrás: NAV

Az adóhatóság által működtetett telefonos ügyintézési csatorna sikeres igénybevétele a bevezetése óta folyamatosan növekedést mutat. Az adózók számára a hozzáférést bővítő lehetőség egyúttal a személyes ügyfélkiszolgálás közigazgatás-oldali adminisztratív terheit is csökkenti.

H.2. ÜGYFÉLTEHER DIMENZIÓ

Főindikátor: AZ ÜGYINTÉZÉS MENETÉT TÁMOGATÓ SZOLGÁLTATÁSOK SZÁMA

Az országos okmányirodai ügyintézéshez kapcsolódó szakrendszeri statisztikai adatok – amelyek valamennyi okmányirodai ügyintézést végző ügyfélszolgálat adatait tartalmazzák – alapján határoztuk meg a 10 leggyakrabban igénybe vett ügytípust. A főindikátor az ezen ügyek intézésének menetét támogató „tehermentesítő" szolgáltatások elérhetőségét (és használata éves forgalmi adatainak változását) mutatja. *(Forrás: KEKKH*)*

1. részindikátor: A HAZAI VÁLLALKOZÁSOK VÉLEMÉNYE AZ ADMINISZTRATÍV TERHEK MÉRTÉKÉRŐL

A mutató a Globális versenyképességi index részeként megjelenő, a közigazgatási szabályozásból fakadó terheket jeleníti meg, s a vállalkozások véleményfelmérésén alapul. *(Forrás: A Világgazdasági Fórum évkönyvei*)*

2. részindikátor: AZ ÜGYFELEK ÁLTAL LEGGYAKRABBAN FIZETENDŐ SZOLGÁLTATÁSI DÍJAK ÉS ILLETÉKEK MÉRTÉKE

A 10 leggyakrabban igénybevett – nem illeték- vagy díjmentes – ügytípus jogszabályban rögzített eljárási illetékeinek és szolgáltatási díjainak összegét mutatja. *(Forrás: 1990. évi XCIII. tv. az illetékekről)*

3. részindikátor: AZ ÜGYINTÉZÉSRE FORDÍTOTT IDŐ

A mutató az ügyintézést végzők tényleges átlagos időráfordítását jelöli percben számolva. *(Forrás: A KEKKH személyes ügyfélszolgálatán mért idők*)*

4. részindikátor: AZ SZJA-BEVALLÁS EGYSZERŰSÍTETT TÍPUSÁNAK ARÁNYA

Az állami adóhatósághoz benyújtott E jelű (az adóhatóság által előkészített) egyszerűsített adóbevallások részaránya az adott év összes benyújtott szja-bevallásán belül. *(Forrás: A NAV évkönyve*)*

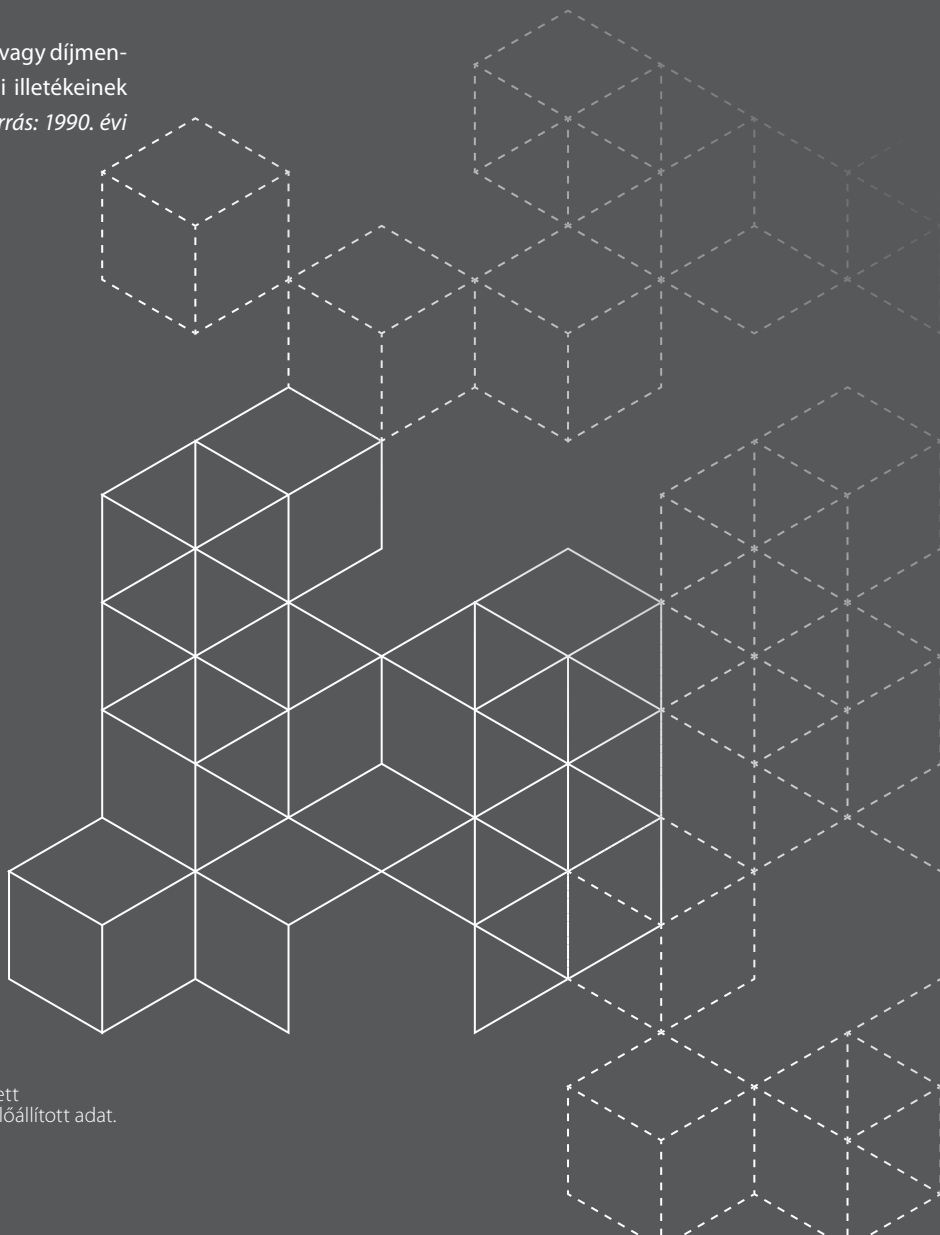

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

H.2.1. AZ ÜGYINTÉZÉS MENETÉT TÁMOGATÓ SZOLGÁLTATÁSOK SZÁMA

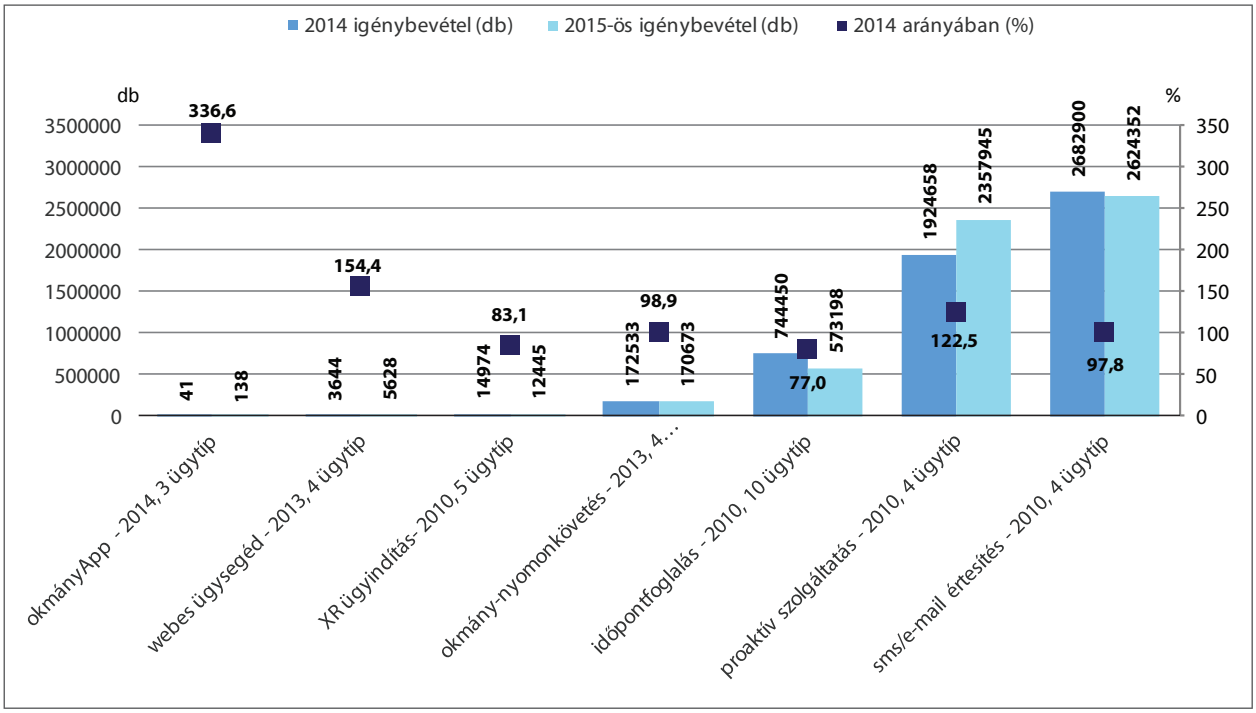

Forrás: KEKKH

A főindikátor az ügyintézés egy új dimenzióját, az „ügyfélkiszolgálást" vizsgálja, és ott folytatja a közigazgatási szolgáltatás szintjeinek vizsgálatát, ahol a hozzáférés dimenzió befejezte. Amíg a H.1.1. indikátor a fejlett e-közigazgatási szolgáltatás 3. szintjét mérte, ezúttal két további szint, a teljes körű online ügyintézés, illetve az ún. proaktív/targetizált, azaz személyre szabott szolgáltatások felmérésére törekszünk.

A közigazgatás által nyújtott szolgáltatások abban az esetben tudják érdemben javítani az állampolgárok komfortérzetét, ha fejlettségükben és hatékonyságukban lépést tudnak tartani a hétköznapi élet során már megszokott színvonalú, a piaci szféra által biztosított egyszerű, átlátható és hatékony szolgáltatásokkal. Ezért elengedhetetlen a folyamatosan változó ügyféligények követése, amelyet többek között a meglévő szolgáltatások fejlesztésével, egyszerűsítésével, új szolgáltatások bevezetésével, valamint az ügyfélkiszolgálás során biztosított kényelmi elemekkel és az eljárások elektronizálásával érhetünk el.

A felmérés alapjául az okmányirodai szakrendszeri statisztika alapján számított 10 leggyakrabban igénybe vett ügytípust választottuk. Ezen eljárások köre – egyfajta „statisztikai ügyfélkosárként" – az ügyforgalom több mint 80%-át lefedi.

Azt vizsgáljuk tehát, hogy ezen 10 eljárásra vetítve a rendelkezésre álló ún. kényelmi szolgáltatások milyen arányban vannak jelen. Kényelmi szolgáltatások azok, amelyek az alapszolgáltatáson túlmenően valamilyen pluszt adnak az ügyfelek számára, ezáltal csökkentve ügyintézési terheiket. Az ügyintézés menetét támogató kényelmi szolgáltatások bővülése 2015-ben tovább folytatódott. Növekedés csupán a webes ügysegédi rendszer – amely teljes körű online ügyintézést tesz lehetővé az ügyintézéstől a szolgáltatási díj bankkártyás megfizetéséig – esetében történt, a 2014-ben bevezetett, OkmányApp elnevezésű mobilalkalmazás bővülésére nem került sor.

Az ábrán jelzett, szakrendszerre vonatkozó statisztikai adatok a szolgáltatások évről évre növekvő igénybevételét is igazolják, csupán ott figyelhető meg visszaesés, ahol az időközben kifejlesztett online ügyintézés hatására csökken az adott – pl. a személyes ügyintézéshez kapcsolódó – kényelmi funkció vagy új megoldás váltja ki. A kényelmi szolgáltatások igénybevétele hamarosan eléri a maximális elérhető szintet, így egyre hatékonyabb technikát jelentő fejlesztéssel lehet látványos eredményeket elérni.

A 10 leggyakoribb okmányirodai ügytípus esetében a kényelmi szolgáltatások bővülése az elmúlt évben lassult. A kényelmi szolgáltatások igénybevehetősége az utóbbi években az sms-, illetve e-mail-értesítés és a webes ügysegéd további ügytípusokra való kiterjesztésével, valamint az OkmányApp bevezetésével bővült.

H.2.2. A HAZAI VÁLLALKOZÁSOK VÉLEMÉNYE AZ ADMINISZTRATÍV TERHEK MÉRTÉKÉRŐL

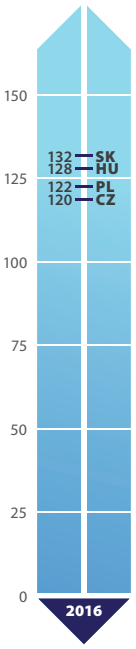

Forrás: WEF

A Világgazdasági Fórum minden évben közzéteszi a versenyképességi indexét, amelynek része a jogszabályi kötelezettségekből fakadó terhek meghatározása a vállalkozások véleményfelmérése alapján, valamint azok elhelyezése a 150 országot felölelő nemzetközi rangsorban. A mutató egy 7 fokozatú skálán méri a vállalkozók által érzékelt adminisztratív terheket (a 7. fokozat a legjobb érték).

A mutatót 2006 óta mérik, mely időszakban a 2014-ig tartó romló tendencia megfordulni látszik 2014 óta: a 140. helyről 2016-ra a 128. helyre került Magyarország.

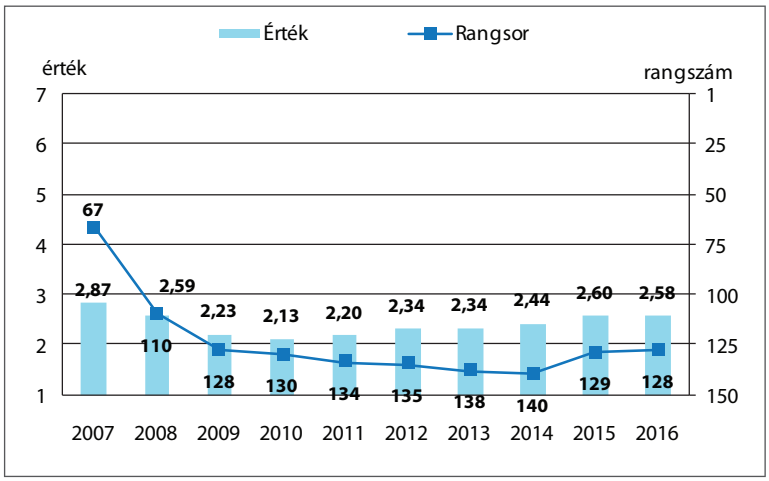

Forrás: WEF

Az abszolút értékeket vizsgálva ugyanakkor a csökkenés kevésbé jelentős, illetve más mintázatot mutat. A legjobb értéket mutató, kiinduló 2006–07-es érték 2,87, amely csökkenő tendenciát mutatva 2009–10-ben érte el a legalacsonyabb értékét (2,13). Innentől a növekedés folyamatos, 2016-ra 2,58 értéket vett fel.

A vállalkozások véleménye alapján a jogszabályi kötelezettségekből fakadó adminisztratív terheik 2010-től fokozatosan csökkennek. Ugyanakkor ez a fejlődés nem volt elegendő mértékű ahhoz, hogy a nemzetközi versenyben az ország stabil pozíciója megmaradjon, további csökkenés után a nemzetközi rangsorban kismértékű eredményjavulás csupán a 2014-es évtől érezhető.

A vállalkozások véleménye alapján a jogszabályi kötelezettségekből fakadó adminisztratív terheik 2010-től fokozatosan csökkennek, ám továbbra is a nemzetközi rangsor alsó harmadában ragadt az ország megítélése.

H.2.3. AZ ÜGYFELEK ÁLTAL LEGGYAKRABBAN FIZETENDŐ SZOLGÁLTATÁSI DÍJAK ÉS ILLETÉKEK MÉRTÉKE

Az indikátorszámításnál a 10 leggyakrabban igénybe vett illetékfizetéssel járó ügytípust vettük alapul, 2010-et bázisévnek tekintve. Ezen „ügykosár" tartalma nem azonos tehát a főindikátorhoz használt szolgáltatások körével. A mintába egyrészt bekerültek más – nem okmányirodai – ügyek, illetve nem kerültek be a 2010-ben már illeték- és díjmentes eljárások. Az indikátor az ügyfélterhek közül a közvetlen költségként felmerülő fizetési kötelezettségeket veszi számba (pl.: a postai ügyintézés költségét nem), a következő eljárások esetében: vezetői engedély meghosszabbítása (4000 Ft), gépjárműátírás (12 000 Ft), SZIG cseréje (0 Ft), ingatlanbejegyzés (6600 Ft), jármű ideiglenes kivonása (2300 Ft), húsvizsgálat (800 Ft), oktatási igazolvány (0 Ft), útlevél (7500 Ft), tulajdonilap-másolat (6250 Ft), erkölcsi bizonyítvány (0 Ft) kiállításával kapcsolatos eljárások. (Zárójelben a 2016-os költségek.)

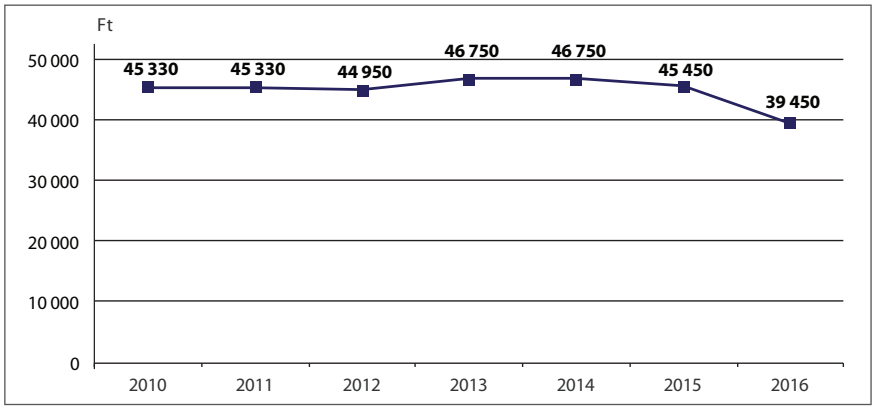

Forrás: 1990. évi XCIII. tv.

Látható, hogy 2010 és 2015 között elenyésző mértékben növekedtek a fizetendő díjtételek, 2016-ban azonban egy nagyarányú csökkenés következett be: 45 450 Ft-ról 39 450 Ft-ra csökkent a fenti eljárások együttes költsége, néhány eljárás térítésmentessé válásával.

Az illetékek és szolgáltatási díjak együttes mértékének változása 2010 és 2015 között az inflációs árszínvonal-növekedés alatt maradt, 2016-ban pedig jelentősen csökkent.

H.2.4. AZ ÜGYINTÉZÉSRE FORDÍTOTT IDŐ

Az ügyfélteher dimenziót alapvetően meghatározza az ügyek elintézésére fordított idő. Ennek két főbb eleme a személyes ügyintézés esetében a várakozási (sorbanállási) idő és az ügy intézésére fordított idő. Az ügyintézéshez ténylegesen szükséges idő volumenének áttekintéséhez (megbízható országos mérés hiányában) a KEKKH személyes ügyfélszolgálatának adatait vettük alapul. Az adatok szerint az egyre gyakoribb időpontfoglalás ellenére is az ügyintézés egészére fordított idő közel 80%-át a várakozás teszi ki, a tényleges ügyintézés mindössze 5 percet vesz igénybe átlagosan. Az ügyfélszolgálati statisztika részleteiből kiderül, hogy bár 2015-ben csökkent az ügyfelek száma (2014-ben 272 538, míg 2015-ben 232 198 ügyfél jutott el ügyintézőhöz), ugyanakkor jellemzően több ügyet intéztek fejenként. Az átlagos várakozási idő növekedéséhez az is hozzájárult, hogy mivel ebben az évben közel kétszer annyian vették igénybe az időpontfoglalási szolgáltatást (minden 4., az előző évi 12%-hoz képest), ezért a sorszámot húzó ügyfeleknek többet kellett várakozniuk. Ezt az indikátorértéket érdemes összevetni az 5. dimenzió elfogadhatónak tartott ügyintézési és várakozási időről szóló reprezentatív felmérésével.

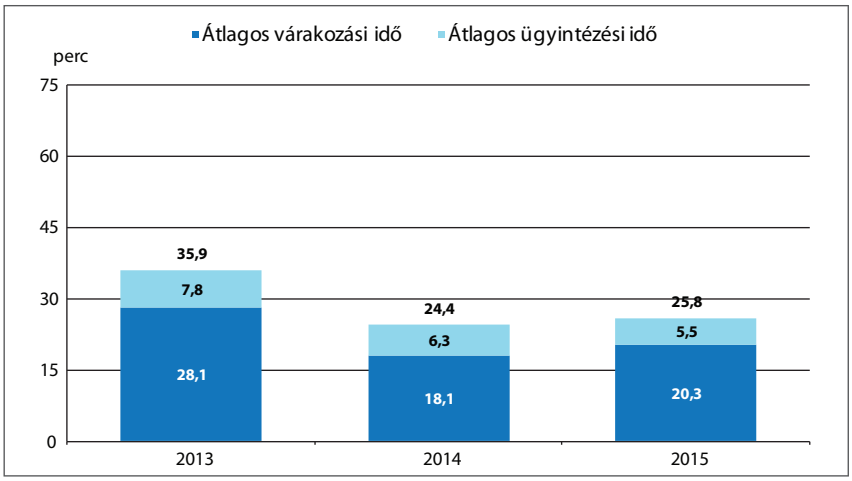

Forrás: KEKKH, JÁV

A KEKKH személyes ügyfélszolgálati adatai azt mutatják, hogy a tényleges ügyintézési idő átlaga tovább csökkent (13%-kal), míg a várakozási (sorbanállási) idő növekedett (12%-kal) 2014–2015 között.

H.2.5. AZ SZJA-BEVALLÁS EGYSZERŰSÍTETT TÍPUSÁNAK ARÁNYA

Az évente 4-5 millió magánszemély adóbevallási kötelezettségéből fakadó eljárási teher kétség kívül az egyik legjelentősebb érintkezési felület a közigazgatás és ügyfelei között. Ezért is van kiemelt szerepe minden olyan intézménynek, amely az adózók adminisztratív terheit csökkenti. Az egyszerűsített adóbevallás az önadózás egy formája, amely lehetőséget nyújt arra, hogy a magánszemély előzetes nyilatkozata alapján az állami adóhatóság elkészítse személyre szabott szja-bevallását.

Az intézmény további népszerűségét mutatják az adatok, a növekvő tendencia mind a darabszámok, mind a részarányok tekintetében megmaradt. A növekedés üteme 7% volt az elmúlt évhez képest. 2015-ben a 4 829 326 db szja-bevallásból 7% egyszerűsített adóbevallást és 1% ennél is jóval egyszerűbb adattartalmú adónyilatkozatot nyújtottak be az ügyfelek. Az eredmény jelentőségét kiegészíti, hogy olyan megoldás is bevezetésre került, amely a közigazgatási terhek növelése nélkül valósítja meg az ügyfelek adminisztratív terheinek csökkentését.

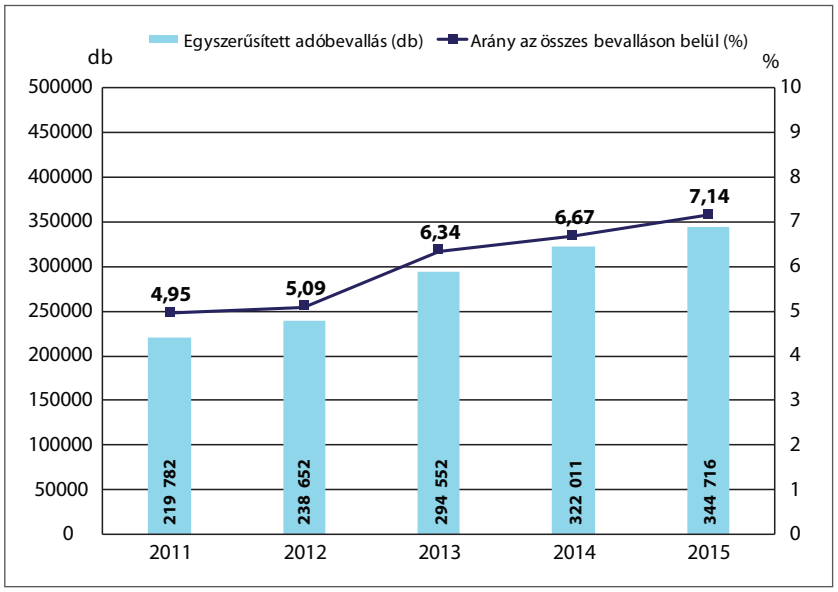

Forrás: NAV

Az ügyfelek adminisztratív terheinek tényleges csökkenését jelentő eredményindikátor növekvő trendje 2015-ben is folytatódott. Az egyszerűsített adóbevallások száma és aránya egyaránt nőtt.

H.3. ERŐFORRÁS-HATÉKONYSÁG DIMENZIÓ

Főindikátor: A KÖZIGAZGATÁSBAN ALKALMAZÁSBAN ÁLLÓ SZELLEMI FOGLALKOZÁSÚAK BRUTTÓ ÁTLAGKERESETÉNEK ARÁNYA A NEMZETGAZDASÁGI ÁTLAGKERESETHEZ

A mutató az általános közigazgatás (TEÁOR: 8411) szakágazatban alkalmazásban állók bruttó havi átlagkeresetének nemzetgazdasági átlaghoz viszonyított százalékos arányát adja meg a szellemi foglalkozásúak körében. *Az adatok a Magyar Államkincstár által kiadott, intézményi beszámolóból származnak, amelyet a közigazgatási szervek szolgáltatnak teljeskörűen. (Forrás: KSH OSAP 2238)*

1. részindikátor: AZ ÖNKORMÁNYZATI ALKALMAZÁSSZOLGÁLTATÓK SZOLGÁLTATÁSAIT IGÉNYBE VEVŐ ÖNKORMÁNYZATOK SZÁMA

A mutató az ún. ASP – alkalmazásszolgáltató központhoz csatlakozott települési önkormányzatok számát jelzi. *(Forrás: Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt.*)*

2. részindikátor: BESZEDÉSI KÖLTSÉGRÁTA AZ ADÓIGAZGATÁSBAN

Az adóigazgatási szervezetek adóbehajtáshoz kapcsolódó adminisztratív költségeinek aránya a beszedett adóbevétel arányában. A mutatóban az adózás során önkéntesen be nem folyó, beszedési aktivitást igénylő bevételek és az erre fordított költségek aránya látható. *(Forrás: OECD*)*

3. részindikátor: AZ EGY OKMÁNYIRODAI MUNKAÁLLOMÁSRA JUTÓ TEVÉKENYSÉGEK SZÁMÁNAK MEGYEI SZINTŰ ELOSZLÁSÁNAK EGYENLETESSÉGE

Az okmányirodai ügyfélszolgálati tevékenység során, az adott évben végzett, összes szakrendszerben rögzített ügyintézési egység (tevékenység) és az ügyfélszolgálati tevékenység céljára telepített hardverinfrastruktúra-egységek (munkaállomások) megyei szinten aggregált hányadosainak relatív szórása (szórásértékének országos átlaghoz viszonyított aránya). *(Forrás: KEKKH, JÁV*)*

4. részindikátor: EGY KORMÁNYHIVATALI TISZTVISELŐRE JUTÓ FŐSZÁMOS ÜGYIRATOK SZÁMA

A megyei (fővárosi) kormányhivatalok kormánytisztviselőire vetített főszámos ügyiratok száma. *(Forrás: KSH OSAP hatósági statisztika)*

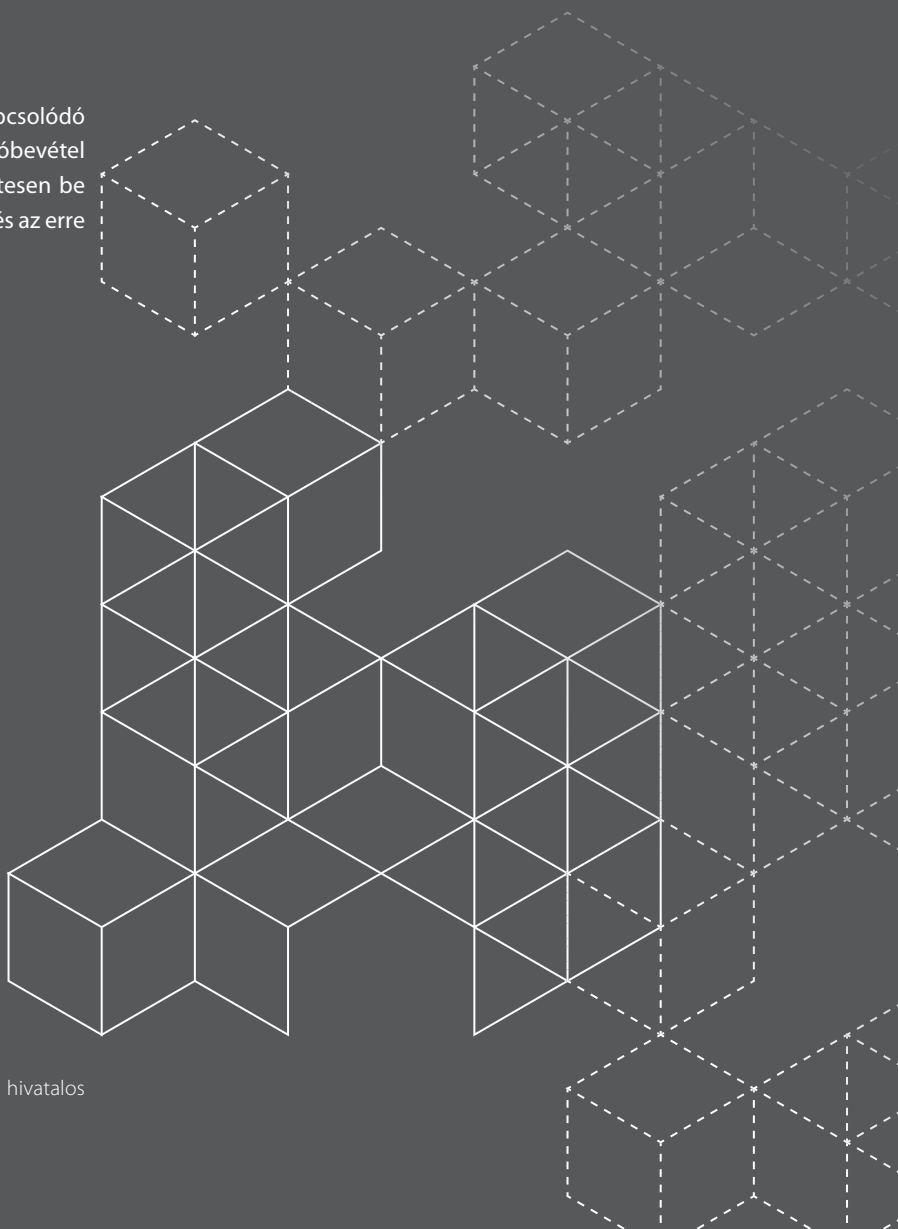

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

H.3.1. A KÖZIGAZGATÁSBAN ALKALMAZÁSBAN ÁLLÓ SZELLEMI FOGLALKOZÁSÚAK BRUTTÓ ÁTLAGKERESETÉNEK ARÁNYA A NEMZETGAZDASÁGI ÁTLAGKERESETHEZ

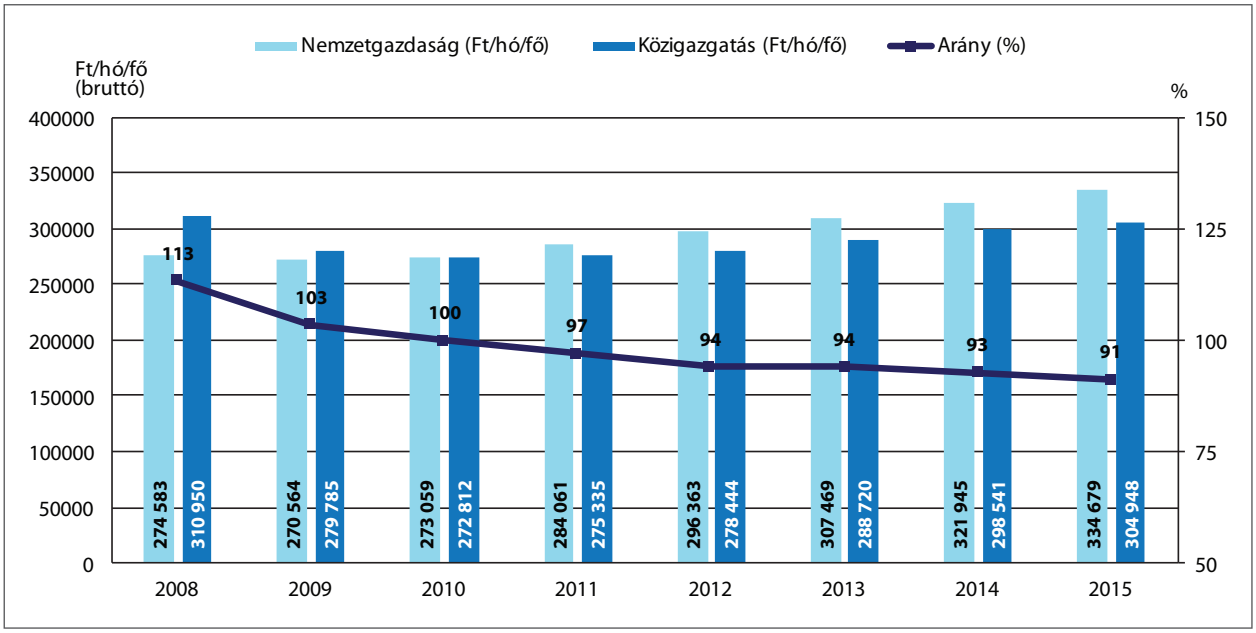

Forrás: KSH OSAP

A főindikátor a humánerőforrás-gazdálkodás hatékonyságát méri, a havi illetményátlagokat vetíti rá az összes foglalkoztatott kereseti mutatóira. A munkavégzés jellege szerinti bontás alapján csak a szellemi foglalkozásúak kereseti adatait vizsgáljuk, tekintettel arra, hogy a közigazgatásban az arányuk több mint 90%.

A közszféra kereseti adatai jellemzően a magán- (és így a teljes foglalkoztatotti) szféra értékei alatt maradnak. Ez egyfelől a gazdaságosság és hatékony közpénzfelhasználás irányába mutat, másfelől az európai közszolgálatok a kedvezőtlen demográfiai folyamatok hatására egyre nagyobb figyelmet fordítanak a közszféra és benne a közigazgatás mint munkáltató pozitív imázsának, versenyképességének növelésére. Ennek értelmében a főindikátorra két egymásnak feszülő érdek is hat, amely az optimumot a nemzetgazdasági átlag szintjéhez igazítja. Azonos kereseti adatok esetében ugyanis egyrészt a közigazgatás munkaerőpiaci versenyképessége, másrészt a munkaerőpiaci viszonyoknak megfelelő bérköltségek is egyaránt megvalósulnak.

Az arányszám 2008 óta folyamatosan csökken, ami ugyan hatékonyabb közpénzfelhasználást mutat, viszont negatív hatással van a közigazgatási karrier munkaerőpiaci versenyképességére.

Az emelkedő bérszínvonal ellenére a szellemi foglalkozásúak fizetése még mindig alacsonyabb a közigazgatásban, mint a nemzetgazdaság egészében.

H.3.2. AZ ÖNKORMÁNYZATI ALKALMAZÁSSZOLGÁLTATÓK SZOLGÁLTATÁSAIT IGÉNYBE VEVŐ ÖNKORMÁNYZATOK SZÁMA

Az alkalmazásszolgáltató központ (a továbbiakban: ASP) különböző elektronikus ügyviteli és kapcsolódó szolgáltatások igénybevételét biztosítja az önkormányzatok számára, amelyek eredményeként jelentős saját beruházás nélkül használhatnak folyamatos üzletmenetet támogató szakrendszeri szolgáltatásokat.

Mindez azt jelenti, hogy az igénybe vett szolgáltatások karbantartása (infrastruktúra és szakértelem) központilag biztosított, ezáltal jelentős költségmegtakarítás érhető el, mivel nem kell az önkormányzatoknak saját szakrendszereket fenntartani és fejleszteni. Az ASP lehetővé teszi, hogy a jogszabályi változások informatikai követése is külön ráfordítás nélkül valósuljon meg.

Mindemellett az önkormányzatok gazdálkodásának korszerű eszközökkel és módszerekkel történő monitorozását is támogatja, ezáltal lehetőség nyílik az önkormányzati alrendszer finanszírozási mechanizmusainak figyelemmel kísérésére.

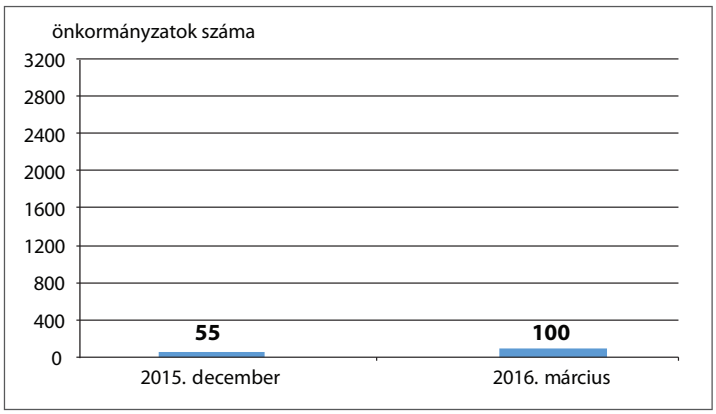

Forrás: NISZ

Az ASP-szolgáltatások bevezetése tehát nemzetgazdasági szinten az önkormányzati informatikai üzemeltetési költségek csökkenését eredményezi.

A csatlakozások üteme az elmúlt időszakban intenzív emelkedést mutat, és a 2018. január 1-ig várható további csatlakozások előrevetítik a mutató további emelkedését.

Az önkormányzati ASP-projekt kezdeti – pilot – szakaszát követően folytatódnak az önkormányzati csatlakozások, jelenleg 100 helyi önkormányzat részesül a megosztott szolgáltatásból.

H.3.3. BESZEDÉSI KÖLTSÉGRÁTA AZ ADÓIGAZGATÁSBAN

Az OECD adóigazgatási rendszereket összehasonlító munkájában alkalmazza ezt a költséghatékonysági mutatót. A mutató a relatív adminisztratív költségeket vizsgálja olyan közigazgatási szervezetek esetében, amelyek – adóbeszedés formájában – bevételt szereznek. Az ilyen szervezetek költségszerkezete ugyanis dinamikusan változhat a bevételszerzés függvényében, ezáltal megállapítható egy hatékonysági indikátor, amely egységnyi nettó beszedett (és adó-visszatérítéssel csökkentett) bevételre vetíti a beszedési adminisztratív költséget. Fontos hangsúlyozni, hogy az adminisztratív költség a szervezet humánerőforrás-költségét (az adóhivatali dolgozók bérköltségét), illetve a működési infrastruktúra (pl. az IT) költségeit nem tartalmazza.

Az OECD 2005-től éves rendszerességgel gyűjti az információkat a tagállami adóhatóságoktól. Az OECD országaiban egy negatív fejlődési ívet követően 2011 óta csökkenő kiadással jár ugyanannyi adóbevétel beszedése. Az indikátor hatékonyságmérésben betöltött szerepének korlátját mutatja azonban az a tény, hogy az indikátor figyelmen kívül hagyja a potenciális (azaz maximálisan beszedhető) adóbevétel és a valójában beszedett adóbevétel közti különbséget. Az adórendszerek markáns különbségei pedig tovább nehezítik az összehasonlíthatóságot.

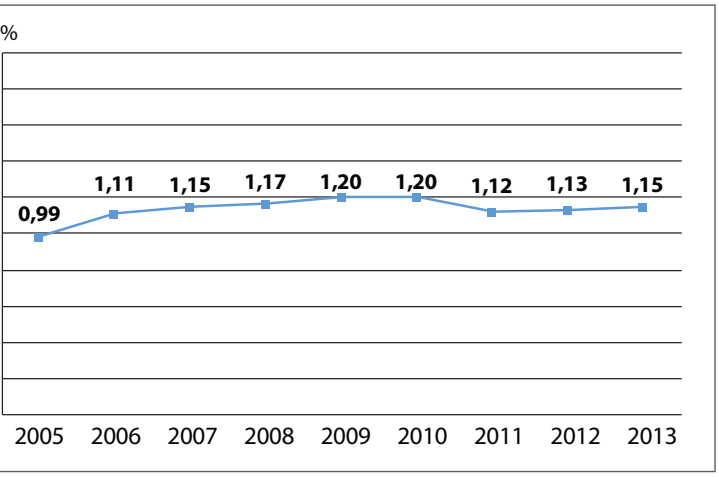

Forrás: OECD

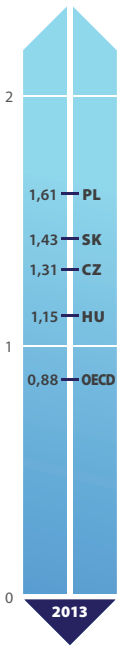

Forrás: OECD

Az adóbeszedés adminisztratív költségének adóbevételre vetített mutatója 2011 óta csökken az OECD-országokban, míg hazánkban az érték rendre a nemzetközi átlag fölött maradt az elmúlt évtizedben.

H.3.4. AZ EGY OKMÁNYIRODAI MUNKAÁLLOMÁSRA JUTÓ TEVÉKENYSÉGEK SZÁMÁNAK MEGYEI SZINTŰ ELOSZLÁSÁNAK EGYENLETESSÉGE

A fajlagos teljesítménymutató az országos okmányirodai hálózat statisztikai adatain alapulva éves szinten mintegy 8 800 000 tevékenység (azaz minden olyan ügy intézése, amelyet rögzítenek a szakrendszerben) több mint 3500 munkaállomás (2015-ben) közötti átlagos megoszlását mutatja. Az ügyfélszolgálati ügyintézők és munkaállomások optimális számának meghatározásához több szempont figyelembevétele szükséges. Alapvetően annyi munkaállomásra van szükség, amely az ügyfélfogadási idejének, fizikai kialakításának és az ügyfelek igényeinek szem előtt tartása mellett az ügyfélbarát, hatékony működéshez szükséges. Ezen tényezők egzakt meghatározására azonban nincs mód. Az egy munkaállomásra jutó tevékenységszám az egyes munkaállomások leterheltségét és az ebből adódó ügyfélszolgálatok közti eltérést mutatja be (informatikai erőforrások kihasználtsága).

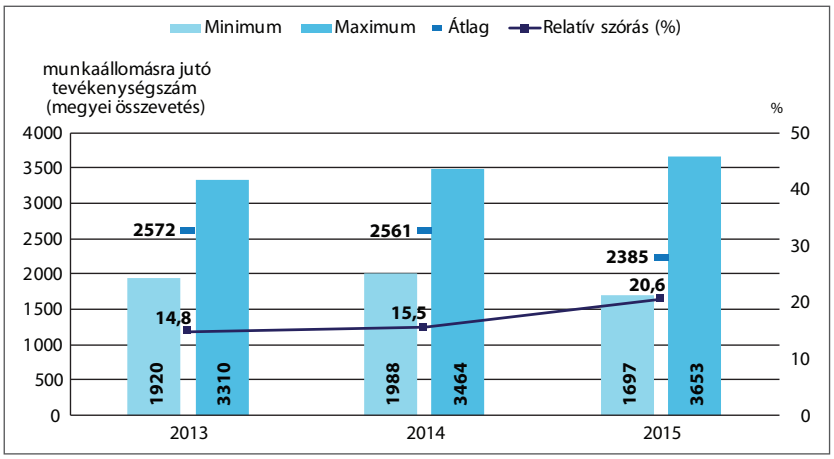

Forrás: KEKKH, JÁV

A grafikonon a kormányablakok okmányirodai munkaállomásainak 20 megyei (fővárosi) átlaga közül a legkisebb (Nógrád) és a legnagyobb (Pest) kihasználtság, az összes átlaga és a szórásátlaghoz viszonyított százalékos aránya látható. Ebből kiolvasható, hogy mennyire sikerül országos szinten az ügyforgalmat figyelembe vevő hatékony erőforrás-elosztás.

A relatív szórás növekedése azt mutatja, hogy az újabb kormányablakok telepítését követően nőttek a különbségek, ezért át kell tekinteni az ügyforgalmi adatokat a munkaállomások országos szintű optimális elosztásához.

H.3.5. EGY KORMÁNYHIVATALI TISZTVISELŐRE JUTÓ FŐSZÁMOS ÜGYIRATOK SZÁMA

A fővárosi és megyei kormányhivatalok 2011. január 1-jei létrejötte egy két évtizedes dezintegrációs folyamatnak vetett véget, és 14 szerv 253 szervezetét, valamint 23 ezer kormánytisztviselőjét (összesen 36 ezer dolgozóját) érintette. A területi szinten megvalósuló horizontális és egyben működési integráció biztosítja az erőforrások megyénként és a fővárosban egységes szervezetben – egy költségvetési szervben – történő, hatékony felhasználását és a párhuzamosságok és redundanciák csökkentését. A hatósági statisztikákból nyert ügyszámot – hasonlóan a munkaállomásokhoz – a kormányhivatali tisztviselői létszámra vetítettük. Az ún. főszámos ügyiratok száma 16–22 millió db között mozgott az elmúlt öt évben a kormányhivatalok által irányított szakigazgatási területeken. A létszámadatok pedig a kormányhivatali állományon belül a kormánytisztviselőkre vonatkoznak.

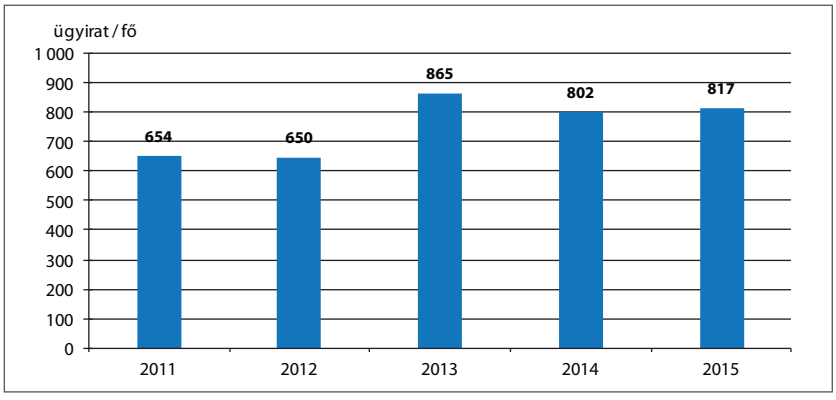

Forrás: KSH OSAP

A kormányhivatali tisztviselők ügyintézési tevékenységének fajlagos mutatóiból a szakigazgatási szervek integrációjának pozitív hatékonysági hozadéka olvasható ki.

H.4. FELKÉSZÜLTSÉG DIMENZIÓ

Főindikátor: A KÖZSZOLGÁLATI TOVÁBBKÉPZÉSBEN A TISZTVISELŐK ÁLTAL SIKERESEN TELJESÍTETT TANÓRÁK SZÁMA

A közszolgálati tisztviselők kötelező továbbképzési rendszerében a Nemzeti Közszolgálati Egyetem által nyújtott tanórákon belül a sikeresen teljesített képzési programok kumulált óraszáma. *(Forrás: NKE*)*

1. részindikátor: A FELSŐFOKÚ ISKOLAI VÉGZETTSÉGŰ KÖZSZOLGÁLATI TISZTVISELŐK ARÁNYA

A mutató a közigazgatási szervek által teljes és részmunkaidőben foglalkoztatott kormány- és köztisztviselőinek I. besorolási osztályba tartozó – tehát a feladatkörére előírt szakirányú felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkező – részarányát mutatja. *(Forrás: Nemzetgazdasági Minisztérium Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat)*

2. részindikátor: A TUDOMÁNYOS FOKOZATTAL RENDELKEZŐ MINISZTÉRIUMI TISZTVISELŐK SZÁMA

Azon minisztériumi kormánytisztviselők száma, akik tudományos fokozattal rendelkeznek. *(Forrás: Kormányzati Személyügyi Szolgáltató Rendszer a minisztériumok adatszolgáltatásai alapján)*

3. részindikátor: A KÖZÉPGENERÁCIÓ RÉSZARÁNYA A KÖZSZOLGÁLATI KORFÁBAN

A közszolgálati tisztviselői jogviszonyban álló 36–55 éves korosztály részaránya a teljes közszolgálati létszámon belül. *(Forrás: Belügyminisztérium, Közszolgálati Életpálya Fejlesztési Főosztály)*

4. részindikátor: A BÍRÓSÁG VAGY FELÜGYELETI SZERV ÁLTAL MEGVÁLTOZTATOTT DÖNTÉSEK ARÁNYA

A kormányhivatalok által a másodfokú eljárás eredményeként hozott döntésekkel szembeni jogorvoslati kérelmek azon hányada, amelyeket a bíróság vagy felügyeleti szerv megváltoztatott, hatályon kívül helyezett, kijavított, kicserélt, kiegészített, vagy a hatóság módosított, visszavont. *(Forrás: KSH OSAP hatósági statisztika)*

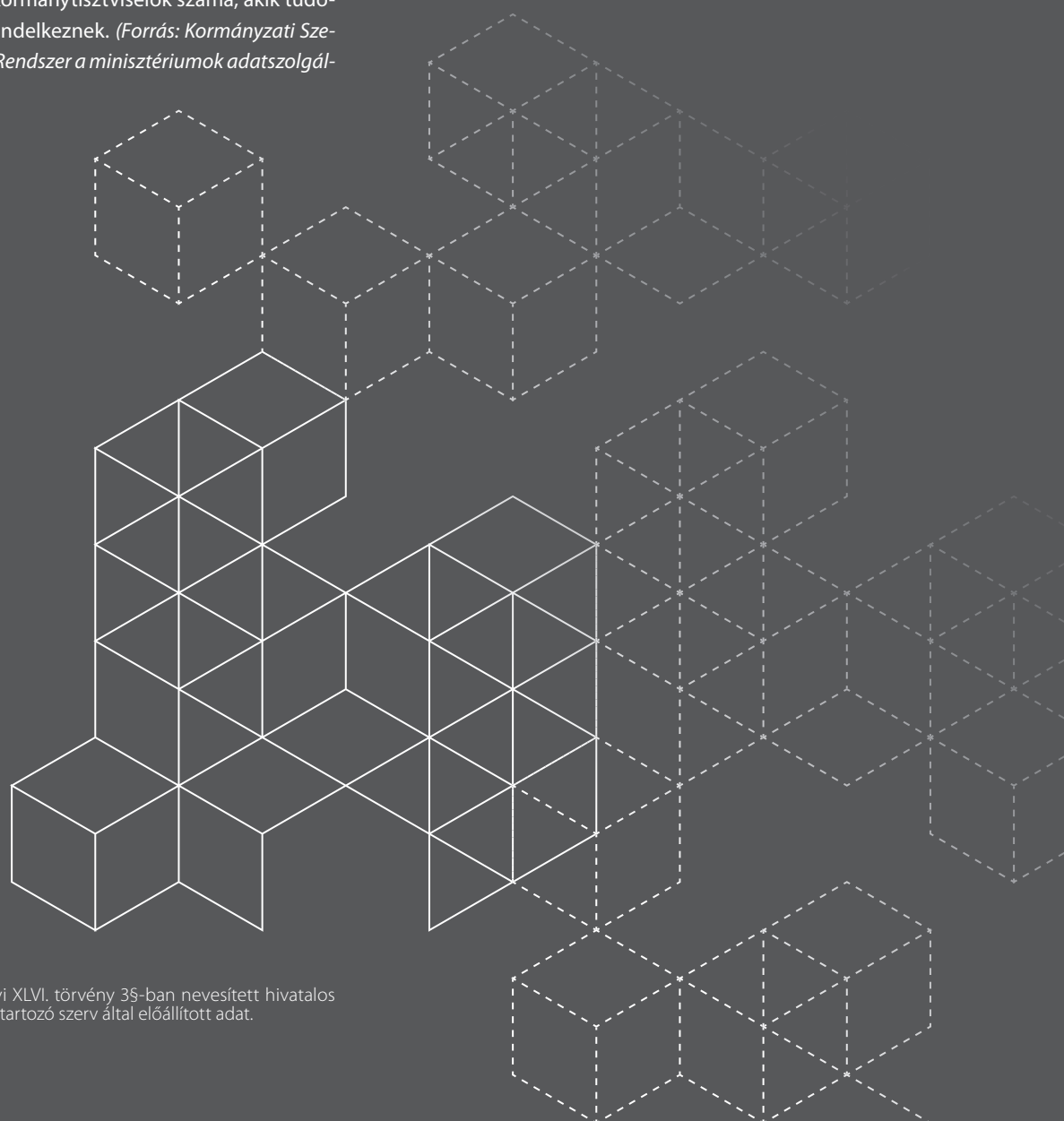

*Az adat nem a 1993. évi XLVI. törvény 3§-ban nevesített hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv által előállított adat.

H.4.1. A KÖZSZOLGÁLATI TOVÁBBKÉPZÉSBEN A TISZTVISELŐK ÁLTAL SIKERESEN TELJESÍTETT TANÓRÁK SZÁMA

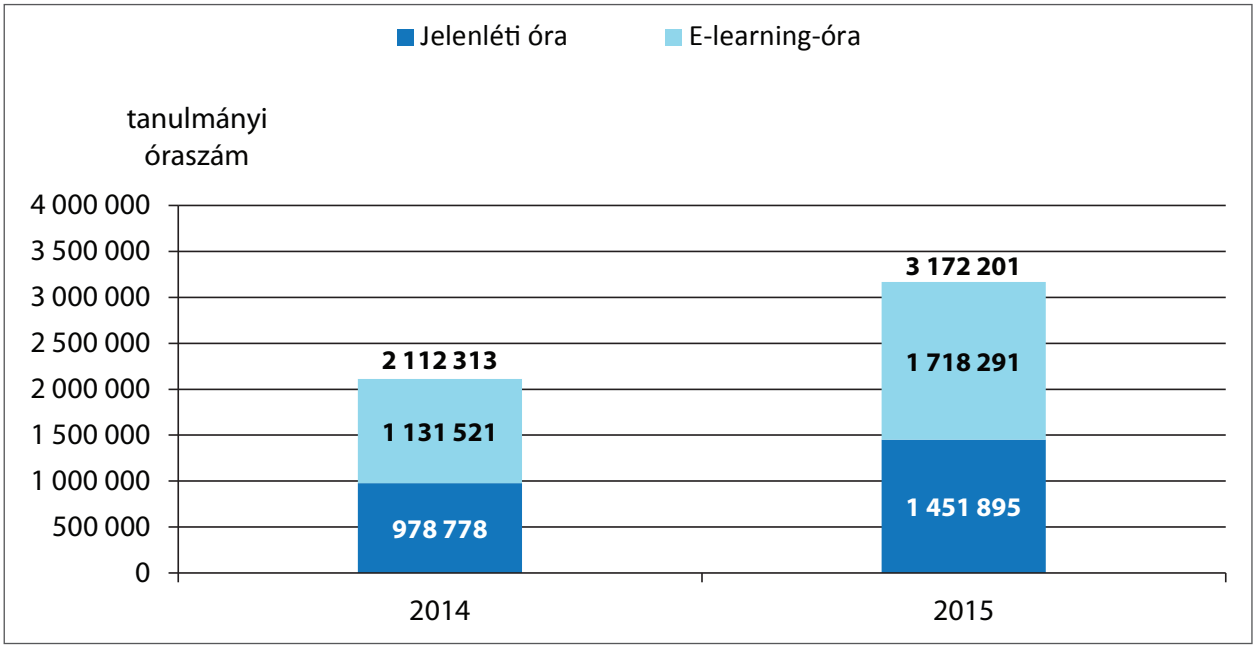

Forrás: NKE

2013-ban új jogi és módszertani alapokra helyeződött a közszolgálati továbbképzés rendszere. A korábbi kétfokozatú vizsgakötelezettség kiegészült egy folyamatos, tanulmányi pontértéken alapuló, egyéniesített, négyéves ciklusokban teljesítendő továbbképzési sémával. A közigazgatás személyi állományának felkészültségét tehát alapjaiban határozzák meg a Nemzeti Közszolgálati Egyetem által kifejlesztett és nyújtott képzési programok, amelyek mintegy 75 ezer tisztviselő számára évente kb. 2–4 képzési programot jelentenek. A 2015. évi közszolgálati továbbképzésekkel kapcsolatosan az alábbi rendszerszintű, statisztikai adatokra alapozott megállapításokat tehetjük:

- 2015-ben 1427 közigazgatási szerv 76 730 tisztviselője számára készült éves egyéni továbbképzési terv;
- 2015-ben – a 2014. évihez képest – megduplázódott az egyéni éves tervekben szereplő továbbképzési programok száma: átlagosan 2 programról 4-re emelkedett;
- a 2013-ban megkötött társegyetemi együttműködéseknek is köszönhetően dinamikusan bővül a társintézményekben megszervezett képzéseken részt vevő tisztviselők száma (2014-ben 5340, 2015-ben 7752 tisztviselő).

2015-ben az NKE nagy hangsúlyt helyezett a képzési kínálat fejlesztésére: ez jelentette a meglévő tananyagok hatályosítását (133 tananyag esetében történt meg), illetve 18 új tananyag fejlesztését. A továbbképzési programjegyzéken 2015 végén 2335 program szerepelt, ezek mintegy 15%-a az NKE által nyújtott közszolgálati továbbképzési program, 85%-a pedig belső továbbképzési program. A tavalyi évhez képest a programjegyzéken szereplő programok száma 16%-os bővülést mutat, amely a belső továbbképzési programok nagyarányú nyilvántartásba vételének köszönhető.

Az indikátor az összes közszolgálati továbbképzésben biztosított tanórán belül azok számát tartalmazza, amelyeket a tisztviselők sikeresen teljesítettek (a számonkérésen több mint 60%-ot értek el).

A továbbképzési rendszerben biztosított tanórák száma 2015-ben 50%-kal nőtt. Ennek közel fele az általános közigazgatási ismeretek átadását célzó továbbképzés, és túlnyomó többsége e-learninges tanóra volt. A növekedésnek több oka is lehet: (1) a tisztviselők időben előrehozták a kötelezően elvégzendő kurzusaikat, és az előírt éves óraszámnál többet végeztek el, (2) bővült a továbbképzési programok listája, azaz több kurzus érhető el a tisztviselők számára, (3) a tisztviselők érdeklődése az e-learninges kurzusok felé mozdul el, és ebben a rugalmas továbbképzési formában szívesebben tanulnak hosszabb időtartamban is.

Az NKE által biztosított továbbképzéseken részt vettek száma 2015-re tovább emelkedett. A közel 77 ezer tisztviselő képzési kötelezettsége sikeres teljesítése során fejenként átlagosan több mint 41 órát töltött jelenléti vagy e-learning-képzésben.

H.4.2. A FELSŐFOKÚ ISKOLAI VÉGZETTSÉGŰ KÖZSZOLGÁLATI TISZTVISELŐK ARÁNYA

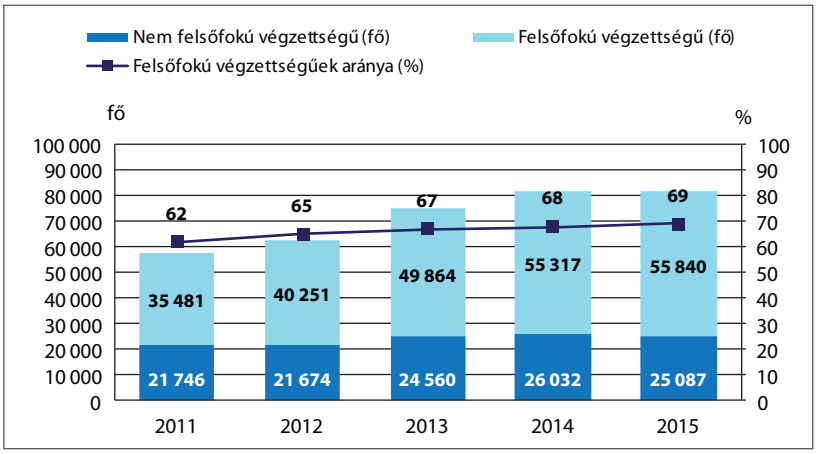

Forrás: NGM, NFSZ

Az iskolai végzettséget, azon belül is az alap-, a közép- és főként a felsőfokú végzettségűek arányát a szakirodalom hosszú évtizedek óta meghatározó indikátornak tekinti a személyi állomány képzettségi-alkalmassági szintje vonatkozásában. A közigazgatási hivatás a kezdetektől fogva a tudásintenzívebb, magasabb képzettséget igénylő foglalkoztatási ágazathoz tartozik, amelyet a kontinentális, zárt közszolgálati rendszerek „modellértékké" emeltek. A hatékony humánerőforrás-gazdálkodás ugyanakkor azt a szempontot is beemeli a személyi állománnyal szemben támasztott követelményrendszerbe, hogy a munkakörnek megfelelő (és nem a legmagasabb) szintű képzettséggel kell a tisztviselőnek bírnia. A részindikátor számításánál az alábbi személyi kört vettük figyelembe: (1) vezetői státuszban lévő kormánytisztviselők és köztisztviselők (hiszen a vezetői pozíció felsőfokú végzettséget igényel), valamint (2) azok a felsőfokú végzettségűek, akik a munkakörükre előírt képesítéssel rendelkeznek. Ez a kör gyakorlatilag az I. besorolási osztályhoz tartozó tisztviselőket jelenti, és kizárja azokat, akik ugyan diplomások, de középiskolai végzettséget igénylő munkát végeznek a II. besorolási osztályban.

A közigazgatási szervek alaptevékenységet végző tisztviselői között a megfelelő szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkezők mind számosságukat tekintve, mind részarányukat illetően folyamatos növekedést mutatnak.

H.4.3. A TUDOMÁNYOS FOKOZATTAL RENDELKEZŐ MINISZTÉRIUMI TISZTVISELŐK SZÁMA

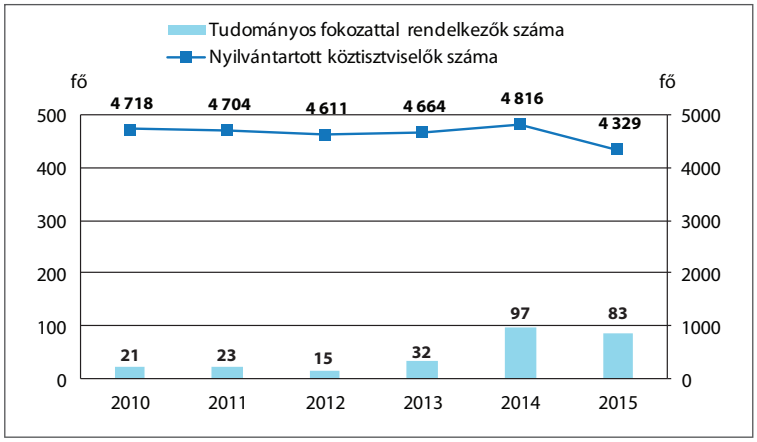

Forrás: KIH

Az akadémiai szféra, tudományos tanácsadás becsatornázása a közpolitikai folyamatokba nem új keletű jelenség. Mindez történhet formális és informális konzultációs mechanizmusokon, együttműködési programokon, kutatási megrendeléseken keresztül. Talán a legintenzívebb mód a tudományos kutatók alkalmazása, amely a háttérintézményi formában működő kutatóintézetek révén szintén létező megoldás. Ez a részindikátor azt vizsgálja, hogy a minisztériumi kormánytisztviselők közül hányan rendelkeznek tudományos fokozattal. Ez annyiban új megközelítés, hogy az ő munkakörükben elsődlegesen nem kutatást valósítanak meg, de feltételezhetően (és nem bizonyíthatóan) alkalmazzák tudományos szak- és módszertani ismereteiket, miáltal – ha nem is szervezett keretek közt – közvetlenül megvalósulhat a tudomány beépülése és a szakmai színvonal emelkedése. 2010-től kezdődően 20–30 között mozgott a tudományos fokozattal rendelkezők száma a minisztériumokban, amely 2014-ben a háromszorosára nőtt, és 2015-ben a tudományos fokozattal rendelkezők nagyságrendje a kormánytisztviselők számának csökkenése ellenére is változatlan maradt. A 83 tudományos fokozattal rendelkező tisztviselő között döntően PhD- vagy azzal egyenértékű, illetve 6 akadémiai doktor is található.

A tudományos fokozattal bíró minisztériumi tisztviselők száma a gyakori átszervezések következtében évről évre változik. Jelentős növekedés után a tudományos fokozattal rendelkezők aránya az utóbbi évben stagnálást mutat.

H.4.4. A KÖZÉPGENERÁCIÓ RÉSZARÁNYA A KÖZSZOLGÁLATI KORFÁBAN

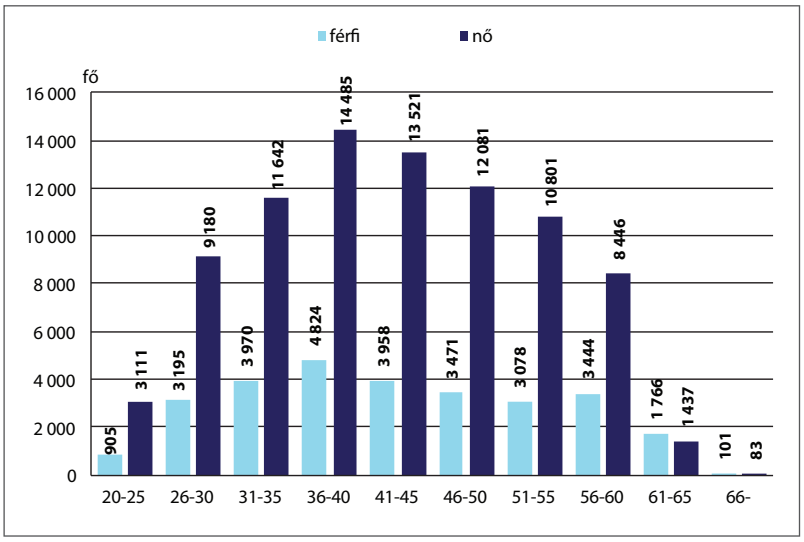

Forrás: BM, 2016. 01.01-i állapot

A közigazgatás humánerőforrás-állományának felkészültségét jól jellemzi a közszolgálati tisztviselők korosztályi megoszlása. Az egészségesen és kiegyensúlyozottan működő szervezetrendszerben a korfa egy fordított U alakot ír le, amelyben a fiatal korosztály növekvő, az idősebb generáció csökkenő tendenciája között a középkorosztály (36–55 év közöttiek) kiegyensúlyozott, stabil arányt képvisel. A fiatal pályakezdők a dinamizmus és az újító lendület letéteményesei a szervezetben, az idősebbek a szervezeti tudás és tapasztalatok megtartói és örökítői. A szaktudás, a terhelhetőség és az aktivitás hatékony ötvözete azonban a középgenerációnál található meg leginkább, e korosztály nélkül a szervezet hatékony és erős szakmaiságon alapuló működése megkérdőjelezhető. A magyar közigazgatásban az elmúlt évtizedben nagymértékű elvándorlás jellemezte a középgenerációt. Ennek oka lehetett a gyakori kormányváltások okozta bizonytalanság, a piaci szféra magasabb munkaerő-szükséglete, valamint a köz- és magánszféra keresetei közötti különbségek. Az utóbbi években stabilizálódási tendencia figyelhető meg, a közigazgatás középgenerációra vonatkozó megtartóképessége nőtt, vagyis kiegyensúlyozódott a korfa.

A leghatékonyabb állomány törzset jelentő 36-55 év közötti tisztviselők részaránya 58%. Az utóbbi években stabilizálódási tendencia figyelhető meg, a közigazgatás középgenerációra vonatkozó megtartóképessége nőtt.

H.4.5. A BÍRÓSÁG VAGY FELÜGYELETI SZERV ÁLTAL MEGVÁLTOZTATOTT DÖNTÉSEK ARÁNYA

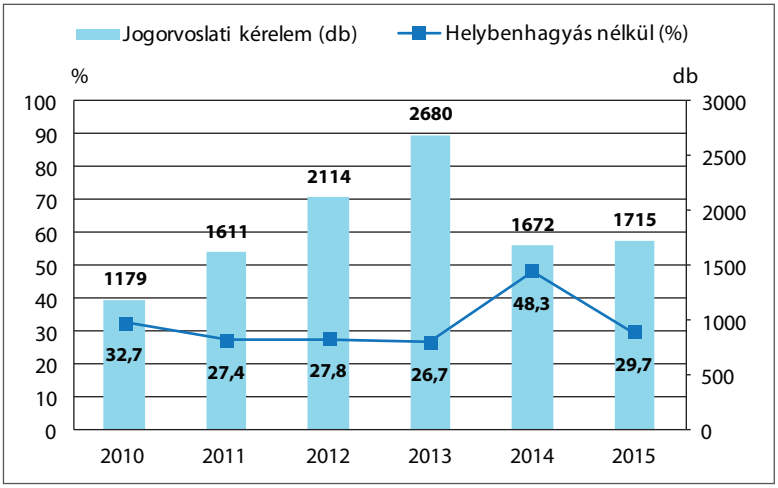

Forrás: KSH OSAP

A személyi állomány felkészültségének fontos fokmérője, hogy a meghozott döntéseivel szembeni jogorvoslati kérelmek mekkora hányadát bírálja felül a fórumrendszer felettes szerve (bíróság vagy felügyeleti szerv). A kormányhivatali hatósági statisztikák részletes adatokat szolgáltatnak az önkormányzati és az állami szakigazgatási szervek döntéseinek minden fokú felülvizsgálatáról. Ez a részindikátor a kormányhivatal törzshivatala vagy szakigazgatási szerve által hozott azon másodfokú döntésekkel szembeni jogorvoslati kérelmeket vizsgálja, amelyek tehát egyszer már szükségképpen átestek egy felülvizsgálaton. Az ábrán azok a részarányok láthatók, amelyek az adott évben megtámadott másodfokú döntések „helybenhagyása nélkül" végződtek, azaz a bíróság (felügyeleti szerv) megváltoztatta, hatályon kívül helyezte vagy kicserélte, kijavította, kiegészítette, illetve a másodfokú hatóság módosította vagy visszavonta.

A kormányhivatali rendszer építésével egyre növekvő ügyszám ellenére 2010–2014 között inkább csökkent a megváltoztatott döntések aránya. 2014-ben ugyanakkor a korábban 30% körüli érték közel 50%-ra nőtt, majd 2015-ben visszaállt a korábbi szintre.

H.5. ELÉGEDETTSÉG DIMENZIÓ

Főindikátor: AZ ÁLLAMPOLGÁROK KONKRÉT KÖZIGAZGATÁSI ÜGYINTÉZÉSSEL KAPCSOLATOS ELÉGEDETTSÉGE

2015 őszén átfogó véleményfelmérésre került sor a Jó Állam Kutatásokhoz kapcsolódóan, az NKE Államkutatási Intézete által szervezett felmérés keretében.

Az adatfelvétel előkészítését és lebonyolítását a Központi Statisztikai Hivatal végezte. A reprezentatív mintán lebonyolított kérdőíves felmerésben a 18 évnél idősebb lakosság körében összesen 2160 fő válaszolt a kérdezőbiztosok által feltett kérdésekre. A felvétel egyik dimenzióját jelentette a hivatali ügyet intéző lakosság elégedettsége, amelyet egységesen, egy 1-től 10-ig terjedő skálán mértek. A válaszadók (az „egyéb" lehetőség mellett) hat konkrét ügytípussal kapcsolatban jelezhették, hogy mennyire voltak elégedettek a hivatali ügyintézéssel. *(Forrás: NKE, Jó Állam Véleményfelmérés 2015)*

1. részindikátor: A KÖZIGAZGATÁS EGÉSZÉNEK ÉS GÖRDÜLÉKENYSÉGÉNEK MEGÍTÉLÉSE

A reprezentatív mintán kérdezőbiztosokkal lebonyolított kérdőíves véleményfelmérésben (N = 2160) a közigazgatás egészének általános megítélésére és a közigazgatási ügyek gördülékenységének minősítésére is lehetősége nyílt a válaszadóknak egy 1-től 10-ig terjedő skálán. *(Forrás: Jó Állam Véleményfelmérés 2015)*

2. részindikátor: A KÖZIGAZGATÁSI ÜGYINTÉZÉSI CSATORNÁK IGÉNYBEVÉTELÉNEK MEGOSZLÁSA ÜGYTÍPUSONKÉNT

A reprezentatív mintán kérdezőbiztosokkal lebonyolított kérdőíves véleményfelmérésben (N = 2160) a válaszadók ügyintézéséhez használt ügyintézési út („csatorna") szerinti megoszlása ügytípusonként. *(Forrás: NKE, Jó Állam Véleményfelmérés 2015)*

3. részindikátor: AZ IDŐBELI RÁFORDÍTÁS ELFOGADHATÓ MÉRTÉKE A KÖZIGAZGATÁSI ÜGYINTÉZÉS SORÁN ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINT

A reprezentatív mintán kérdezőbiztosokkal lebonyolított kérdőíves véleményfelmérésben (N = 2160) a résztvevők válaszainak átlaga az ügyintézésekhez kapcsolódó utazási, várakozási és ügyintézési időráfordítás maximálisan elfogadható időtartamával kapcsolatban. *(Forrás: NKE, Jó Állam Véleményfelmérés 2015)*

4. részindikátor: AZ ÁLLAMPOLGÁROK KÉNYELMESEBB ÜGYINTÉZÉSÉT ELŐSEGÍTŐ LEHETŐSÉGEK MEGÍTÉLÉSE

A reprezentatív mintán kérdezőbiztosokkal lebonyolított kérdőíves véleményfelmérésben (N = 2160) részt vevők preferenciái az ügyintézést kényelmesebbé tevő fejlesztési területekre vonatkozóan. A válaszadók a lehetőségek közül csak hármat választhattak. *(Forrás: NKE, Jó Állam Véleményfelmérés 2015)*

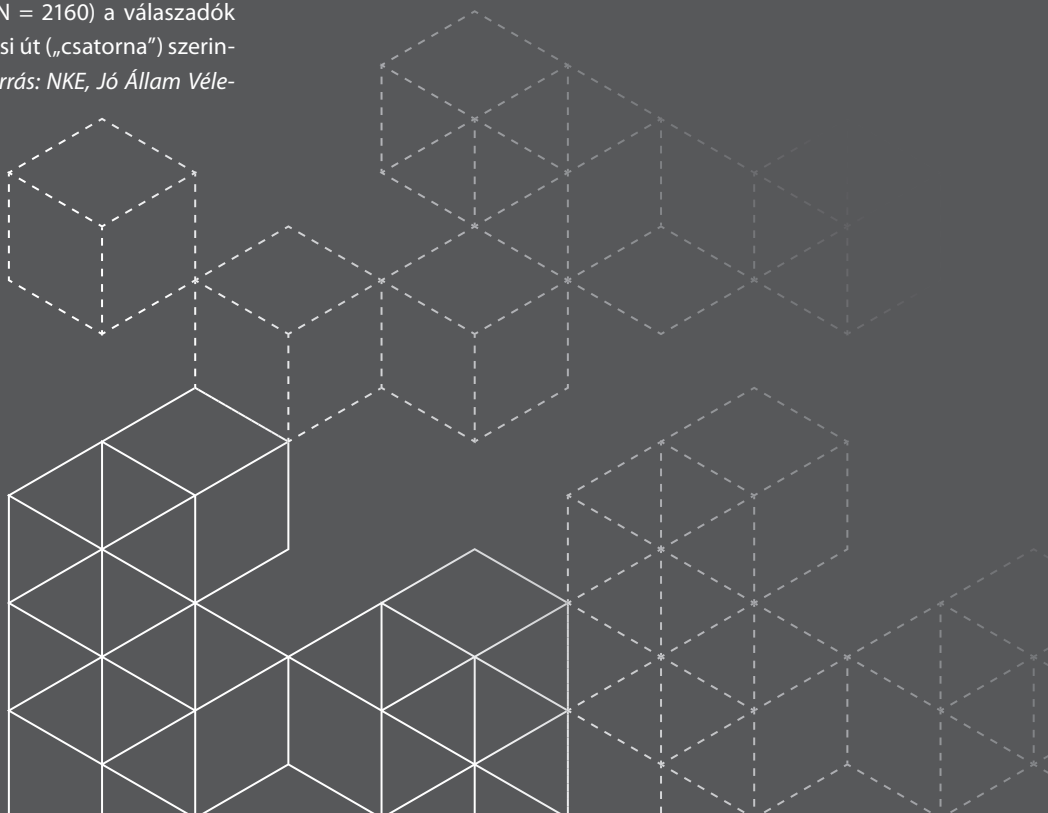

H.5.1. AZ ÁLLAMPOLGÁROK KONKRÉT KÖZIGAZGATÁSI ÜGYINTÉZÉSSEL KAPCSOLATOS ELÉGEDETTSÉGE

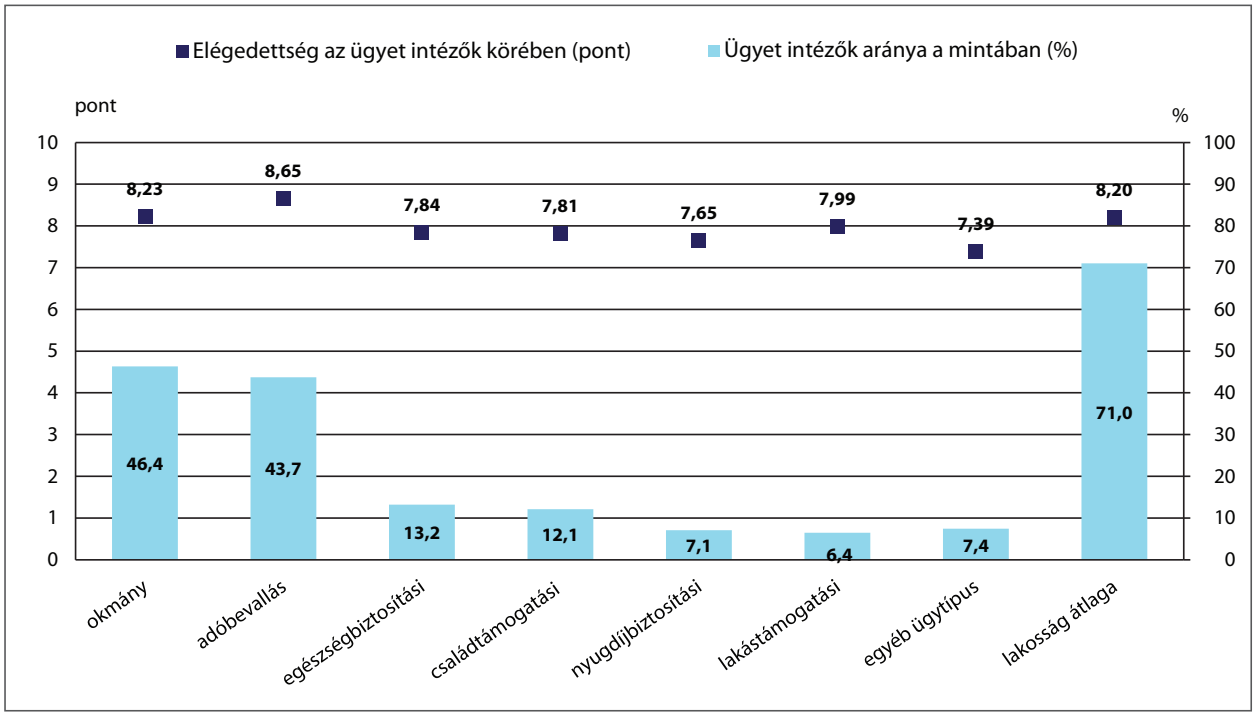

Forrás: JÁV

A véleményfelmérés jelentősége kiemelkedően fontos a közigazgatásban. A lakosság és a közigazgatás megfelelő illeszkedése mutatkozik meg a vélemények, elégedettségi mutatók közvetítésével. Az elégedettség ebben a körben nem más, mint (a vállalkozások mellett) a legfontosabb partnerkörnek való megfelelés, amely minden együttműködés alapja. A főindikátor az ügyfélpercepciónak azt a szegmensét vizsgálja, amely konkrét tapasztalatból táplálkozik: a válaszadónak az adott közigazgatási szolgáltatás igénybevételével kapcsolatos élményére, elégedettségére vonatkozó információt rögzíti.

A reprezentatív véleményfelmérés alapján a felnőtt magyar lakosság 71%-a került kapcsolatba a megkérdezést megelőző egy évben a közigazgatási rendszerrel. Az adatok alapján a népesség 31,5%-a csak egy ügytípust intézett, 23,3% két ügytípust, míg 16,2% legalább háromféle ügytípust intézett a 2015-ös évben. Kiemelkedően sokan számoltak be okmányügyintézésről (46,4%) és az adóbevallás intézéséről (43,7%), míg nagyjából minden nyolcadik válaszadó családtámogatási, illetve egészségbiztosítási ügyet intézett. A lakástámogatási, valamint nyugdíjbiztosítási ügyeket intézők aránya 6–7% volt. Az egyéb ügyeket intézők aránya a válaszok alapján 7,4%.

A konkrét közigazgatási ügyek intézésével kapcsolatosan feltett kérdések esetében tapasztalható egy általános elégedettség: a minta átlaga a magasnak tekinthető 8,2-es átlagérték. Fontos kiemelni, hogy különösen azok az ügytípusok jellemezhetők magasabb elégedettségi értékekkel, amelyeket többen vesznek igénybe. Ez egyben arra is utal, hogy azok a közigazgatási ügytípusok a jobban szervezettek, amelyekkel az állampolgárok nagyobb arányban találkoznak. Ezzel cseng egybe az is, hogy a nem kiemelt ügytípusokat tartalmazó „egyéb" kategória esetében tapasztalható a legalacsonyabb átlagérték.

A konkrét közigazgatási ügyek intézésével elégedettek az ügyfelek: a minta átlaga a magasnak tekinthető 8,2. Különösen azon ügytípusok jellemezhetőek magasabb elégedettségi értékkel, amelyeket többen vesznek igénybe.

H.5.2. A KÖZIGAZGATÁS EGÉSZÉNEK ÉS GÖRDÜLÉKENYSÉGÉNEK MEGÍTÉLÉSE

Míg a főindikátornál a konkrét ügytípusok megítélése kapcsán magas elégedettségi szintet mértünk, addig az általános megítélés jelentősen elmarad ettől, bár még így is egyértelműen jónak tekinthető a közigazgatás, illetve a közigazgatási ügyek gördülékenységének megítélése, hiszen jelentősen pozitívabb a kép a közigazgatásról, mint az egészségügyről (4,85), illetve a közoktatásról (5,87). A gördülékenységet vizsgálva a postai ügyintézés (7,13) gördülékenységétől elmaradva a banki ügyintézés (6,87) és a közüzemi szolgáltatások (6,48) értékei mögött helyezkedik el a közigazgatás, jóval megelőzve a járóbeteg-szakrendelést (5,31).

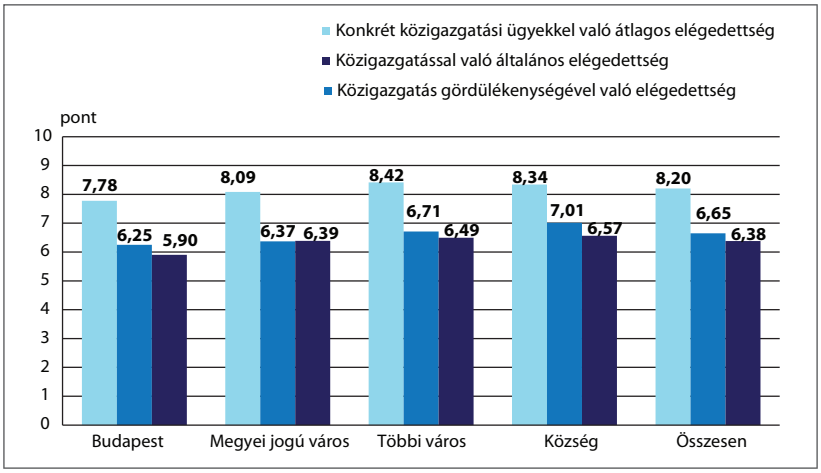

Forrás: JÁV

A felnőtt lakosságot reprezentáló véleményfelmérés tanulsága, hogy a közigazgatással való elégedettség a társadalmi, demográfiai jellemzők mentén egyöntetű. A kivételt csupán a lakóhely településének mérete jelenti: a nagyvárosokban élők jóval elégedetlenebbek a közigazgatással annak bármely konkrétsági szintjén. Ez a relatív elégedetlenség különösen a budapestiekre jellemző akkor is, ha az egyes ügytípusokat vagy a közigazgatás egészét, netán a közigazgatásnak olyan általánosító jellemvonását kell értékelni, mint a gördülékenység.

A mért közszolgáltatásokhoz képest a közigazgatás általános megítélése kedvezőbb, magas szintű elégedettséggel jellemezhető, bár az egyes ügytípusok megítéléséhez képest alacsonyabb értéket mutat.

H.5.3. A KÖZIGAZGATÁSI ÜGYINTÉZÉSI CSATORNÁK IGÉNYBEVÉTELÉNEK MEGOSZLÁSA ÜGYTÍPUSONKÉNT

Bár minden ügytípus esetében mindegyik ügyintézési mód („csatorna") megjelölésére van példa, azaz lehetőség ezek használatára, de ügytípusonként nagyon eltérő a csatornák megoszlása a tényleges használat szempontjából – ennek oka, hogy sok esetében nem lehetséges az ügyintézés minden összetevőjét tetszőleges csatorna használatával elvégezni, csak bizonyos lépéseket.

A személyes ügyintézés hegemóniája – az adóbevallás kivételével – megkérdőjelezhetetlen, az okmányügyintézés és a lakhatási támogatás esetében szinte kizárólagos.

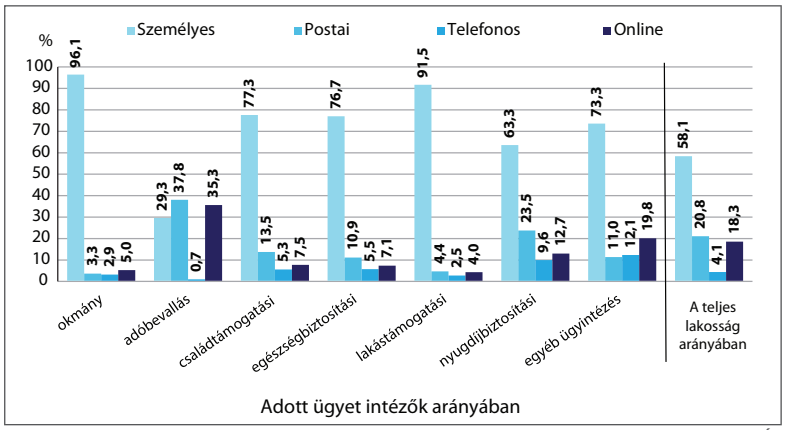

Forrás: JÁV

A többi ügytípus esetében a további csatornák szerepe változó, de az online ügyintézés jelentősebb a postai csatorna használatánál. Ez alapján kijelenthető, hogy az elektronikus csatornák tényleges használata szigetszerű, illetve kiegészítő jellegű.

A fentieknek megfelelően a teljes népesség körében a személyes ügyintézés a leggyakoribb, amellyel 58,1% élt az elmúlt egy évben, ez a csoport az intézett ügytípusaival átlagosan 8,04 pontnyira volt elégedett. Ehhez képest a telefonos ügyintézést végzők csak 7,19 pontos elégedettségi szintről számoltak be, míg a postai, illetve online módon ügyeket intézők esetében – a személyes ügyintézőknél magasabb – 8,34, illetve 8,62 pontos elégedettség volt tapasztalható.

Az egyes ügyintézési csatornák tényleges használatának véleménymérési adataiból kiderül, hogy a személyes ügyintézés dominál, amelyet csak az adóbevallás esetében előz meg az elektronikus csatorna.

H.5.4. AZ IDŐBELI RÁFORDÍTÁS ELFOGADHATÓ MÉRTÉKE A KÖZIGAZGATÁSI ÜGYINTÉZÉS SORÁN

A véleményfelmérés során az egyes ügyek intézésére fordított idő maximálisan elfogadható intervallumát is igyekeztünk feltárni. Ennek kapcsán külön rákérdeztünk az odautazáshoz szükséges idő mellett a várakozással és az ügyintézéssel töltött idő mennyiségére is. Ez alapján össztársadalmi elvárás, hogy egy-egy közigazgatási ügy elintézésével nagyjából egy óra alatt végezni lehessen – még azon társadalmi csoportképző változók mentén is ezt tapasztaljuk, amelyek esetében leginkább megjelennek a különbségek. Ennek megfelelően a közigazgatási ügyek intézéséhez szükséges intézményrendszert úgy célszerű kiépíteni, hogy a lakosság többsége a hálózat hozzá legközelebb eső pontját otthonról és/vagy munkából fél órán belül elérje.

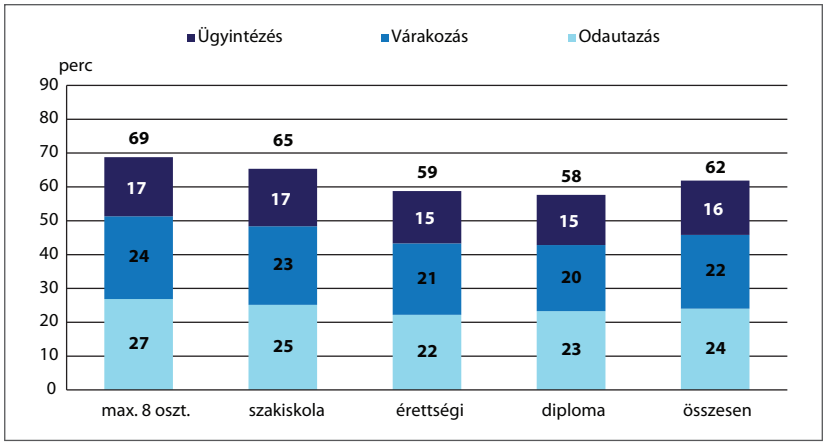

Forrás: JÁV

A várakozási és az ügyintézési idő elfogadható mértéke nagyjából hasonlóan alakul, bár a számtani átlagok alapján a várakozási idő esetében némileg nagyobb időráfordítást is el tudnak fogadni a megkérdezettek. Ez azt is jelenti, hogy a válaszadók nem szeretnének egy-két ügyintézésnyi időnél többet várni, azaz nem torlódhatnak fel az ügyfelek, ez pedig igényli az ütemezett ügyfélkezelés megszervezését, valamint az előzetes időpontfoglalás lehetőségének általánossá válását.

Általános elvárásként jelentkezik minden csoportban, hogy egy-egy közigazgatási ügy intézése az utazáshoz szükséges idővel együtt egy bő óra alatt lebonyolítható legyen.

H.5.5. AZ ÁLLAMPOLGÁROK KÉNYELMESEBB ÜGYINTÉZÉSÉT ELŐSEGÍTŐ LEHETŐSÉGEK MEGÍTÉLÉSE

A véleményfelmérésben részt vevő válaszadók a felkínált ügyintézést elősegítő lehetőségek közül csak hármat jelölhettek meg. Átlagosan 2,3-at jelöltek. Ezt figyelembe véve az ügyintézést elősegítő lehetőségek szinte mindegyike széles támogatói körrel bír, kivételt az előzetes informálódás lehetősége jelent – ugyanakkor a kérdezéstechnika miatt nem dönthető el, hogy az alacsony jelölés mögött az áll-e, hogy ezt a szükségletek alapján kevésbé tartják fontosnak, vagy az, hogy ezt már a gyakorlatban is biztosítottnak látják, netán más lehetőségeket fontosabbnak tartottak.

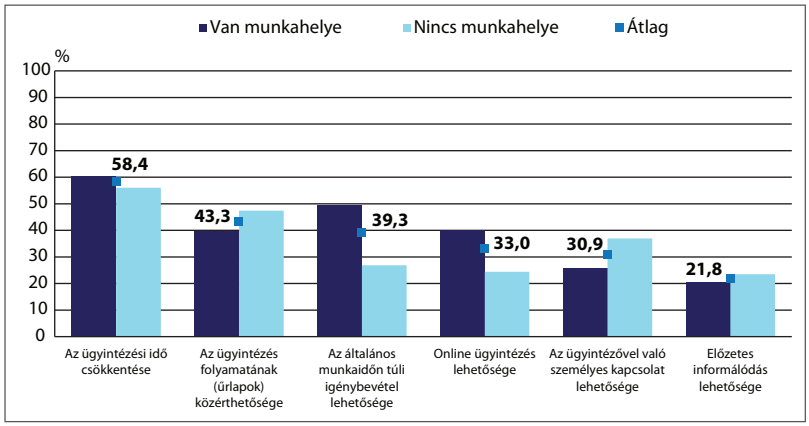

Forrás: JÁV

A kényelmesebb ügyintézést szolgáló lehetőségek megítélése esetében eltérő mintázatot tapasztalunk a munkahellyel rendelkezők és nem rendelkezők körében. Míg a munkahellyel nem rendelkezők nagyobb arányban szeretnének támogató jellegű szolgáltatásokat (a személyes kapcsolat lehetősége; a folyamatok, űrlapok érthetőségének növelése), addig a munkahellyel rendelkezők az időbeli rugalmasság növelését szorgalmazzák (a munkaidőn túli igénybevétel lehetősége, az online ügyintézés lehetőségének fejlesztése). Az igényelt fejleszthetőségi irányok közül az ügyintézési idő csökkentésére és az űrlapok érthetőbbé szerkesztésére a legerősebb az igény. Csak a 4. helyre került az online ügyintézésre való igény, amelyre az általános ügyintézési idő speciális alseteként is tekinthetünk.

Az ügyintézést elősegítő lehetőségek szinte mindegyike széles támogatói körrel bír, különösen azok, amelyek az ügyintézéshez szükséges időt csökkentik.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ÁSZ	Állami Számvevőszék
BM	Belügyminisztérium
CEPEJ	The European Commission for the Efficiency of Justice
CIA	Central Intelligence Agency
COFOG	Classification of the Functions of Government
ECFR	European Council on Foreign Relations
EEM	Emberi Erőforrások Minisztériuma
EES	European Parliament Election Study
EIU	The Economist Intelligence Unit
ENYÜBS	Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika
FH	Freedom House
FM	Földművelésügyi Minisztérium
GFN	Global Footprint Network
GFP	Global Firepower Index
HF	The Heritage Foundation
JÁV	Jó Állam Véleményfelmérés
KEKKH	Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala
KIH	Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal
KIR	Közoktatási Információs Rendszer
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
MEKH	Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal
MME	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
MNB	Magyar Nemzeti Bank
NAIH	Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság
NAV	Nemzeti Adó- és Vámhivatal
NFSZ	Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat
NGM	Nemzetgazdasági Minisztérium
NISZ	Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt.
NKE	Nemzeti Közszolgálati Egyetem
NKI	Népességtudományi Kutatóintézet
NMHH	Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
NVI	Nemzeti Választási Iroda
OBH	Országos Bírósági Hivatal
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OFI	Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
OMSZ	Országos Meteorológiai Szolgálat
ORFK	Országos Rendőr-főkapitányság
OSAP	Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program
OVF	Országos Vízügyi Főigazgatóság
RFS	Reporters without Borders
SILC	Statistics on Income and Living Conditions
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute
SWB	Subjective well-being
SZTNH	Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
WEF	World Economic Forum
WHO	World Health Organization
WJP	World Justice Project
WRI	World Resources Institute

A KIADVÁNYBAN SZEREPLŐ ORSZÁGOK RÖVIDÍTÉSEI

AUT	Ausztria
BG	Bulgária
CR	Horvátország
CY	Ciprus
CZ	Csehország
DE	Németország
DK	Dánia
EE	Észtország
EU KKE 11	Az Európai Unió 2004 után csatlakozó 11 közép- és kelet-európai állama
EU28	Európai Unió 28 tagállama
FI	Finnország
GR	Görögország
HU	Magyarország
IR	Írország
LU	Luxemburg
LV	Lettország
NO	Norvégia
PL	Lengyelország
RO	Románia
RU	Oroszország
SE	Svédország
SK	Szlovákia
SLO	Szlovénia
SR	Szerbia
UK	Egyesült Királyság
US	Amerikai Egyesült Államok

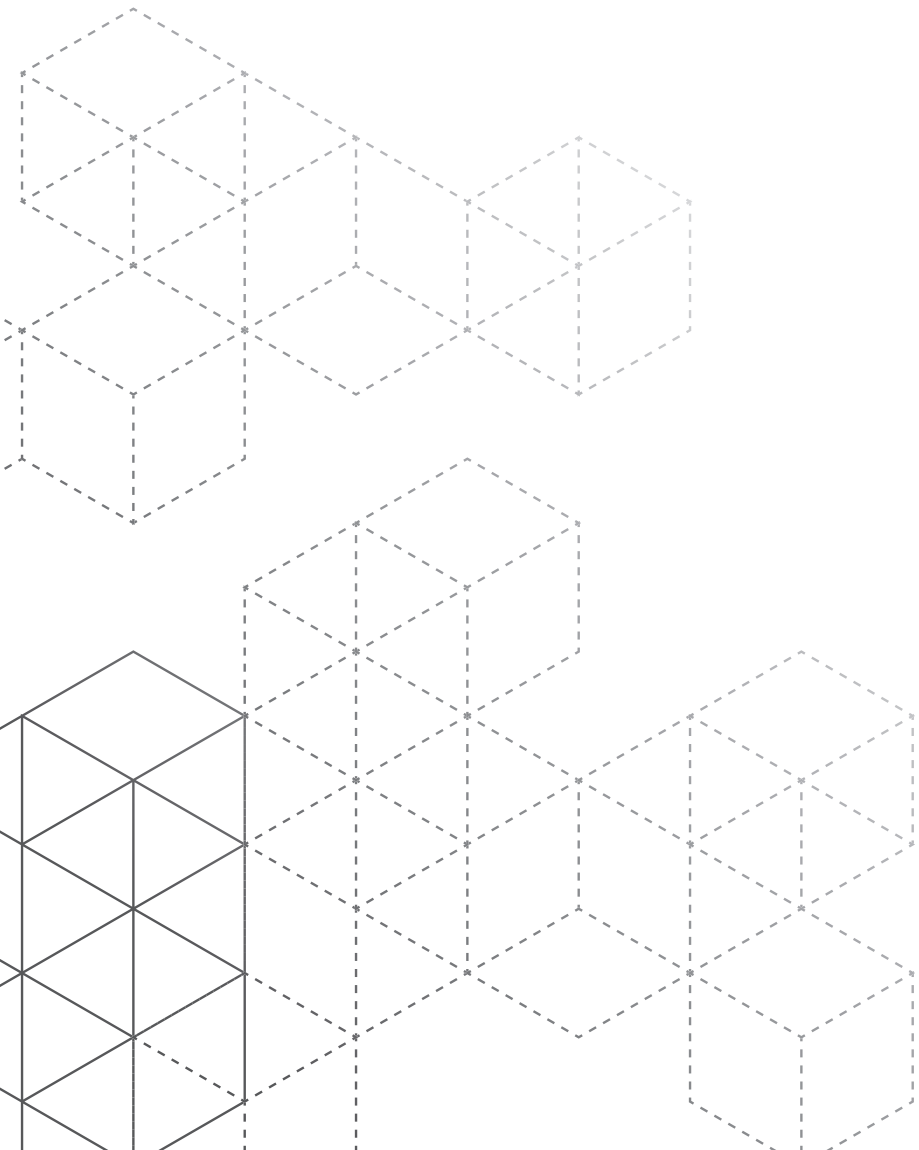

A kiadvány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés”
című projekt keretében került kiadásra.